

William Shakespeare

Opere X

Coperta colecției: Mircia Dumitrescu

Layout: Anna Orban

Redactor: Teodor Dună

Tehnoredactor: Emilia Petre

www.tracusarte.ro

Editura Tracus Arte

București, Str. Sava Henția, nr. 2, sector 1

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale

SHAKESPEARE, WILLIAM

Opere / William Shakespeare. - Pitești : Paralela 45, 2010-12 vol.

ISBN 978-973-47-0907-6

Vol. 10.: **Comedia erorilor** / trad. și note de George Volceanov ; pref. de Lucian Ghita ; **Iuliu Caesar** / trad. de Lucia Verona și Horia Gârbea; pref. de Emil Sîrbulescu ; note de George Volceanov ; **Othello** / trad. de Lucia Verona ; pref. de Pia Brînzeu ; note de George Volceanov. - Ed. coord. și îngrijită de George Volceanov.

- București : Tracus Arte, 2015. – 978-606-664-569-0

I. George Volceanov (ed.)

II. Lucian Ghita (pref.)

III. Lucia Verona (trad.)

III. Horia Gârbea (trad.)

IV. Emil Sîrbulescu (pref.)

V. Pia Brînzeu (pref.)

William Shakespeare

Opere X

Ediție coordonată și îngrijită de George Volceanov

Comedia erorilor

Traducere și note de George Volceanov

Prefață de Lucian Chita

Iulius Caesar

Traducere de Lucia Verona și Horia Gârbea

Prefață de Emil Sîrbulescu

Note de George Volceanov

Othello

Traducere de Lucia Verona

Prefață de Pia Brînzeu

Note de George Volceanov

București, 2015

Comedia erorilor

TEATRUL CA JOC DUBLU / AL DUBLULUI: *COMEDIA ERORILOR*

PREAMBUL TEORETIC: ORIGINE ȘI GENEALOGIE

În celebrul său eseu *Théâtre et son double* (*Teatrul și dublul său*) publicat în 1938, controversatul dramaturg francez Antonin Artaud explică magia exercitată de filmele fraților Marx prin prisma juxtapunerii dintre râsul catartic, eliberator, și sentimentul tragic al fatalității¹. Râsul anarhic provocat de comedia fizică este distructiv în măsura în care violează sistematic granițele fizice și mentale ale eului spectator. Umorul transformă familiarul în straniu, de-familiarizează cotidianul prin alterarea logicii mimetice a realului². Comedia atacă sistemul imunitar al eului individual și colectiv, spulberând tabuurile sociale și artistice, conturând ipostaza unei realități duble. Aceasta nu este altceva decât o experiență teatrală nouă, o „cruzime” distilată de exigența unui risc fizic, de spectrul unui pericol fecund, ce transformă radical experiența

1. Pentru mai multe amănunte, vezi Antonin Artaud, *Théâtre et son double*, Gallimard, Paris, 1964.

2. Pentru o lectură psihanalitică a piesei, vezi Barbara Freedman, *Staging the Gaze: Postmodernism, Psychoanalysis, and Shakespearean Comedy*, Cornell University Press, Ithaca, 1991, pp. 78-113.

artistică. Teatrul elisabetan oferă autorului francez modelul primar al acestui nou concept dramatic. În *Comedia erorilor*, Shakespeare dezvoltă un limbaj comic similar, ale cărui ecouri răzbat nu doar în concepția artaudiana a dublului, ci și în dramaturgia absurdului elaborată de Samuel Beckett și Eugène Ionesco.

*

Publicată pentru prima dată în 1623, în ediția *in-folio* a operelor lui Shakespeare, *Comedia erorilor* este inclusă în secțiunea comediilor, după *Furtuna*, *Doi tineri din Verona*, *Nevestele vesele din Windsor* și *Măsură pentru măsură*. În timp ce ultimele patru piese au trăsături comune ce sugerează că ar fi fost transcrise de către Ralph Crane, celebrul copist al companiei teatrale King's Men (Oamenii Regelui), în care Shakespeare activase pe durata întregii cariere, *Comedia erorilor*, atentă la ironia propriului titlu, conține o serie de inadvertențe și erori ale numelor personajelor care o fac unică. De exemplu, negustorul Egeon apare în scena inaugurală notat succesiv ca *Marchant*, *Mer* și *Merch*. Cu toate că astfel de variații nu sunt complet ieșite din comun în textul *in-folio*, Egeon continuă să fie transcris ca *Fat(her)*, *Fa(ther)* și *Merchant of Syracuse* și în restul piesei.

În ciuda acestor iregularități textuale, se crede că piesa a fost copiată direct după manuscrisul autograf al dramaturgului. Mărturie stau câteva indicații scenice care conțin detalii nemenționate până în acel moment în text. Înainte de intrarea în scenă a lui Pinch (nume comic tradus în română „Ciup”) în Actul IV, Scena 4, se menționează că el este *Schoole-master*, deși în dialogul următor nu se specifică acest lucru³. De asemenea, Adriana este identificată drept soția lui Antifolus Sereptus (*sereptus* provine de la cuvântul latin *surreptus*, „răpit”, epitet folosit de Plaut în *Menaechmi*, piesa ce a constituit sursa de inspirație a comediei shakespeareiene). Un exemplu similar este includerea unor indicații scenice vagi, care

3. Pentru trimiterile la textul original al piesei, am folosit ediția Oxford pregătită de Charles Whitworth, Oxford University Press, Oxford, 2002.

lasă libertate viziunii regizorale: „Intră trei sau patru [ofițeri] și se oferă să îl lege” (IV, 4)⁴.

Sursele istorice fixează data primei reprezentații teatrale pe 28 decembrie 1594, la Gray's Inn, una dintre cele patru asociații profesionale ale avocaților din Londra elisabetană. Conform relatărilor menționate de William Canning în *Gesta Grayorum*, publicată aproape un secol mai târziu, reprezentarea piesei fusese precedată de o petrecere bahică, în spiritul atmosferei festive și confuze care domină piesa⁵. Alți factori tehnici au condus de-a lungul timpului la ipoteza că piesa este una dintre primele creații shakespeareiene, dacă nu cumva chiar prima. Cu un număr de 14.369 de cuvinte, adică jumătate din lungimea unei tragedii mature, precum *Hamlet*, piesa este cea mai scurtă din repertoriul dramaturgului. O privire sumară asupra arhitecturii dramatice simple și a lipsei unor personaje profunde sugerează că piesa ar putea fi plasată în rândul operelor „de ucenicie” ale dramaturgului, idee privită de Stephen Greenblatt cu scepticism. Atât jocul subtil al identităților / reflexiilor duble orchestrate de-a lungul piesei, cât și mișcarea dramatică complexă constituie, în opinia criticului american, germeii viitoarelor direcții teatrale și literare din opera lui Shakespeare⁶.

În ciuda aparentei lipse de profunzime structurală sau a absenței materialului poetic, piesa urmează, într-un mod deopotrivă riguros și neconvențional, modelul comediilor clasice ale lui Plaut. Dezbaterile critice generate de piesă amintesc de destinul unei alte piese shakespeareiene timpurii, a unei tragedii care, după secole de anonimat, a fost resuscitată în anii 1950 de către celebrul regizor britanic Peter Brook. Este vorba de *Titus Andronicus*, prima

4. Toate traducerile din Shakespeare menționate în această prefață îmi aparțin.

5. V. Charles Whitworth, Introduction, *The Comedy of Errors*, Oxford University Press, Oxford, 2002, pp. 1-5.

6. Stephen Greenblatt, Preface to *The Comedy of Errors*, *The Norton Shakespeare*, Norton, New York, 1997, p. 684.

tragedie shakespeariană, care are în comun cu *Comedia erorilor* nu doar sursele clasice de inspirație, ci și preocuparea scrupuloasă pentru construcția și subminarea formei dramatice exersate.

Dialogul cu anticii dezvăluie o preocupare atentă pentru procesul de selectare și rearanjare a elementelor originale într-o nouă compoziție scenică. Fenomenul este descris de actorul Brian Cox într-un eseu în care discută rolul lui Titus, interpretat de el în celebra montare semnată de Deborah Warner în 1987⁷. Cox consideră piesa o „capodoperă de ucenicie” în sensul etimologic-cultural al termenilor. Misiunea dramaturgului este asemuită cu rolul unui meșteșugar care, pentru a fi acceptat într-o breaslă, trebuie să confecționeze un obiect-test (*master piece*) prin care să dea măsura priceperii și talentului său. Dacă *Titus Andronicus* funcționează ca o piesă-test în care Shakespeare experimentează formulele lingvistice și convențiile generice ce stau la baza tragediilor de mai târziu, precum *Othello*, *Macbeth*, *Hamlet* sau *King Lear*, *Comedia erorilor* reprezintă tiparul comic care îi va servi la articularea scheletelor dramatice complexe din „piesele-problemă” (*problem plays*)⁸ precum *Măsură pentru măsură* (1603), *Totul e bine când se termină cu bine* (1604) sau *Poveste de iarnă* (1610). În acest caz, măiestria artistică e dată nu atât de inventivitatea debordantă, cât mai ales de înțelegerea și folosirea convențiilor și exigențelor generice ale comediei. Shakespeare nu aspiră la reinventarea genului, ci la apropierea și reciclarea structurilor comice ale comediei plautiene în contextual dramaturgic al timpului său.

7. Vezi Brian Cox, „Titus Andronicus”, *Shakespeare’s Tragedies: A Guide to Criticism*, Ed. Emma Smith, John Wiley & Sons, London, 2008, pp. 337-348.

8. Piesele problemă se referă la un corpus de comedii shakespeariene al căror ton oscilează între tragedie și comedie și a căror tematică aparține deopotrivă lumii comice (căsătorie, sexualitate, tensiunea dintre sexe etc.) și universului tragic (tiranie, răzbunare, teatralitatea existenței etc.). Câteva exemple includ *Troilus și Cressida*, *Furtuna* și *Negustorul din Veneția*.

TEXT ȘI INTERTEXT

Opinia critică generală este că textul-sursă al piesei este comedia plautiană *Menaechmi*. Născut la mijlocul secolului al III-lea î. Cr., Plaut folosește modelul teatrului grecesc pentru a pune bazele teatrului roman antic împreună cu Terențiu. Inspirându-se din Noua Comedie ateniană inițiată de Menandru cu un secol mai devreme, piesele sale aclimatizează tematica comediei citadine grecești la condițiile și sensibilitățile publicului roman. Dat uitării secole de-a rândul, Plaut este redescoperit de umaniștii italieni în secolul al XIV-lea, iar influența sa persistă până în epoca modernă.

Grație educației clasice pe care o primește la King's New School din Stratford, Shakespeare se apleacă cu interes asupra clasicilor greci și latini în încercarea de a descoperi noi modele dramatice și de a reconecta teatrul elisabetan la tradițiile dramatice antice. Paradoxal, nepublicarea piesei în format *in-cuarto* înainte de 1623 se datorează probabil copyrightului⁹. După cum observă Lukas Erne, comedia *Menaechmi*, în traducerea lui William Warner, este publicată în 1595 și, ca principală sursă a *Comediei*, face imposibilă publicarea acesteia din urmă.

Scenariul comic plautian este simplu: doi frați gemeni (Menaechmus și Sosicles), separați la naștere, ajung să se reunească peste ani în Epidamnus. Aventura lor îi supune unui lung șir de evenimente confuze și neașteptate, cauzate de izbitoarea lor asemănare fizică. Shakespeare împrumută schema intrigii originale, însă complică raporturile dintre personaje și face câteva adaosuri tehnice importante. Antifolus din Siracuză și servitorul său, Dromio din Siracuză, ajung printr-un concurs de împrejurări în orașul Efes,

9. V. Lukas Erne, *Shakespeare as a Literary Dramatist*, Cambridge University Press, Cambridge, 2013, p.119.

unde locuiește fratele geamăn pierdut al lui Antifolus. Aritmetica erorilor de identitate se înmulțește. Shakespeare îl înzestrează pe Antifolus din Efes cu propriul său servitor, Dromio din Efes, care, păstrând spiritul carnavalesc al piesei, devine fratele geamăn al lui Dromio din Siracuza. Dinamica dintre cele două perechi de gemeni dictează o bună parte din comicul de limbă și de situație al piesei.

Complicațiile care survin din dedublarea lui Dromio sunt evidente: Dromio din Efes este cel care inițiază, de fapt, lanțul erorilor. În Actul I, Scena 2, personajul intră în scenă în mijlocul unei conversații pe care Antifolus din Siracuza o poartă cu un negustor și este imediat confundat de către stăpânul său, care îi cere socoteală în privința banilor pe care îi înmânase ceva mai devreme spre a fi depozitați la Hanul „Centaurul”. Neînțelegându-i întrebarea, Dromio răspunde cu o șarjă umoristică și o invitație la prânz adresată stăpânului său din partea stăpânei sale Adriana. Conversația cade în burlesc și scena se încheie cu o corecție fizică aplicată de Antifolus presupusului său servitor. Deznodământul romantic al piesei prilejuiește nu doar reîntâlnirea celor doi frați gemeni, ci și regăsirea dintre Egeon și Emilia, părinții celor doi Antifolus, separați unul de altul de o furtună puternică la scurt timp după nașterea fiilor lor.

Înlocuirea locației originale a piesei – Epidamnus – cu Efes este semnificativă. După cum declară Antifolus din Siracuza în Actul I, Scena 2, Efes este plin de „Dark-working sorcerers that change the mind, / Soul-killing witches that deform the body” (99-100)¹⁰. Efes este, așadar, imaginat ca un spațiu al aparențelor înșelătoare, al magiei, al misterului. Într-un astfel de loc, Shakespeare dă frâu liber fanteziei artistice, creând o avalanșă de gaguri și încurcături care deopotrivă îl amuză și îl pune pe spectator pe gânduri.

10. Vrăjitori negri care alterează mintea, / Vrăjitoare ucigașe de suflet care deformează corpul.”

ORIZONTURI TEMATICE

Apelul la magie și vrăjitorie rămâne unul pur retoric, de vreme ce toate întâmplările bizare din piesă par să aibă o explicație rațională și nu sunt decât rodul imaginației și al frustrării personajelor dezorientate de fluxul alert al evenimentelor. Sursele tensiunii tragice din piesă – dacă poate fi vorba despre așa ceva, la urma urmei – trebuie căutate în altă parte. La o privire mai atentă, vehiculul dramatic care pune în mișcare acțiunea piesei este, de fapt, și sursa unei tensiuni persistente, care nu este rezolvată decât în finalul piesei: povestea negustorului Egeon, tatăl celor doi Antifolus. Piesa plonjează *in media res* cu sentința capitală pronunțată de Ducele Efesului la adresa negustorului din Siracuză. Capul de acuzare îl constituie încălcarea interdicției de a călători în Efes. Prohibiția spațială din intriga secundară este reflectată ironic de libertatea convulsivă a mișcărilor celor două perechi de gemeni din intriga principală. Sentința crudă poate fi evitată cu o singură condiție: plata unei taxe de răscumpărare pe care Egeon, aflat printre străini, departe de casă, nu o posedă și nu o poate procura în timp util.

Orizontul violenței este activat de o lege surdă, care împarte personajele în două tabere: efesienii și străinii, localnicii și outsiderii. Problematika străinului la Shakespeare este una complexă și tratată extrem de variat de-a lungul carierei sale. Piesele timpurii precum *Comedia erorilor* și *Titus Andronicus* sunt centrate, în mare măsură, pe o astfel de diviziune ierarhică. În *Titus*, barbarismul devine metafora operativă care scindează universul social, politic și etnic al piesei, creând dihotomia dintre „romanii pioși” și „goții barbari”. Shakespeare pune, însă, în discuție validitatea unor astfel de polarități prin introducerea mecanismului răzbunării. Așa cum o dovedește finalul sângeros al piesei, logica circulară a vendetei

devine motorul tragic care nivelează diferențele dintre agresor și victimă, „sine” și „celălalt”.

În *Comedia erorilor, the doom of death* („destinul fatal”), la care Egeon face referire încă de la începutul Actului I, fixează un cadru dramatic solemn, sistematic subminat de farsa comică ce domină acțiunea. Spectrul unei execuții iminente dictează ritmul alert al comediei care urmează. Sentința pronunțată de Duce conține un amendament important, dându-i lui Egeon posibilitatea să își răscumpere libertatea în schimbul unei sume de bani procurabile până la sfârșitul zilei. Shakespeare creează aici, în mod ironic, coordonatele spațio-temporale ale întregii acțiuni. De fapt, piesa este una dintre cele două opere shakespeariene (cea de-a doua fiind *Furtuna*) construite în jurul celor trei unități dramatice: timpul (acțiunea nu trebuie să depășească 24 de ore), spațiul (acțiunea trebuie să aibă loc într-un spațiu bine circumscris) și acțiunea (acțiunea trebuie să fie consecventă și unitară).

Presiunea creată de substantivul „comedie” din titlu este imensă: piesa începe cu orizontul tragic al unei execuții așteptate, însă logica generică impusă de titlu prefigurează o schimbare radicală de ton. Pentru a se evita tragedia, trebuie puse în mișcare resorturile comice. La fel ca și alte piese elisabetane, comedia de față este structurată în jurul unor lumi alternative, care sunt dezvăluite, rând pe rând, cititorului / spectatorului¹¹. Lumea familiei, a aproapelui, este opusă unei lumi a străinilor, a departelui. Din perspectiva lui Antifolus din Siracuză, Efesus este un loc bizar, al aparențelor și aparițiilor demonice. Neliniștile sale sunt provocate de alteritatea spațiului în care se mișcă și a oamenilor cu care se confruntă¹².

11. *Ibid.*, p. 688.

12. *Sure, these are but imaginary wiles, / And Lapland sorcerers inhabit here* („Desigur, astea sunt doar născociri ale imaginației / Și vrăjitori nordici locuiesc în aceste locuri”) (IV, 3).

Umorul continuă să opereze chirurgical pentru a readuce spectatorul cu picioarele pe pământ. Jocul de cuvinte *not mad, but mated* („nu nebun, ci împerecheat”) rostit de același Antifolus, răsună pe parcursul piesei, semnalând ironic granița tematică dintre comedie și tragedie și asigurând spectatorul de triumful celei dintâi¹³.

Adeseori, umorul ia o turnură absurdă și frizează nonsensul. Într-una din scenele de zăpăceală generală, Antifolus din Efes este lăsat pe din afară de soția sa Adriana și zadarnic încearcă să mai intre în casă. De partea cealaltă a porții se află Dromio din Siracuză, ajuns, printr-un joc al întâmplărilor, în slujba fratelui său geamăn. Dialogul „orb” dintre cei doi reflectă fractura de limbaj ce afectează interacțiunea dintre personaje. La fel ca și în *Titus Andronicus*, limba nu mai este folosită ca mecanism de semnificare, ci capătă o dimensiune pur autoreferențială. Exuberanța stilistică accentuează lipsa de comunicare dintre personaje:

ANTIFOLUS DIN EFES: Go fetch me something: I'll break ope the gate.

DROMIO DIN SIRACUZA (*within*):

Break any breaking here, and I'll break your knave's pate.

DROMIO DIN EFES:

A man may break a word with you, sir, and words are but wind, Ay, and break it in your face, so he break it not behind.

DROMIO DIN SIRACUZA (*within*): It seems thou want'st breaking: out upon thee, hind! (III, 1, 73-7)

Jocul de cuvinte inițiat de *break* (a sparge, a rupe, a discuta, a intra cu forța) conduce la proliferarea necontrolată a sensurilor și

13. Pentru o analiză din perspectiva discursului colonial, v. Deborah Seddon, „The Colonial Encounter and *The Comedy of Errors*: Solomon Plaatje's *Diphosho-Phosho*”, *The Shakespearean International Yearbook*, Vol. 9, Ashgate, Surrey, 2009, pp. 66-86.

la insinuarea absurdului în cotidian. Criza verbală dintre personaje devine simptomul unei crize identitare mai profunde, care afectează personajele acestei lumi „pe dos”.

La fel ca și în alte comedii shakespeariene, structurile ierarhice din piesă sunt în pericol de a fi dărâmate. Intervenția Adrianei din Actul II, Scena 1 pune sub semnul întrebării dinamica mariajului tradițional. Ca răspuns la viziunea convențională a Lucianei, conform căreia „Bărbatul este stăpânul propriei libertăți” (II, 3, 7), Adriana răspunde provocator: „De ce trebuie ca libertatea lor să fie mai presus decât a noastră?” (II, 3, 10). În pofida vizunii egalitariste *avant la lettre*, Adriana nu se ferește să-și ocărăască servitorul în cel mai grosier mod câteva momente mai târziu: „Înapoi, sclavule, sau îți sparg capul” (II, 3, 79). De fapt, cei doi Dromio joacă rolul unor țapi ispășitori pe parcursul celor cinci acte, fiind sistematic umiliți și pedepsiți fizic. Asemenea carnavalescului bahtinian, comedia shakespeariană oferă momente de tensiune în ierarhiile sociale tradiționale (de sex sau de clasă), însă acestea tind să se rezolve în favoarea raporturilor clasice de forțe. La finalul piesei, când cele două părți ale familiei dispersate se reunesc, cei doi servitori Dromio au și ei parte de propria revelație și revedere. În timp ce se pregătesc să iasă din scenă, Dromio din Efes spune: „Am venit pe lume ca doi frați / Și acum să mergem tot mână în mână, nu unul în fața celuilalt” (V, 1, 427-8). Raporturile de egalitate se stabilesc în interiorul fiecărui grup social. Cei doi Dromio aspiră la o echitate bazată pe legături de sânge, însă nu pot accede la o identitate sau categorie socială superioară, rămân permanent excluși din rândurile clasei dominante

SCURTĂ ISTORIE SCENICĂ EUROPEANĂ ȘI AUTOHTONĂ

După cele două reprezentații scenice elisabetane din 1594 și 1604, piesa a traversat o perioadă teatrală aridă. În pofida interesului pentru adaptări dramatice, dramaturgii din epoca Restaurației nu par să fi fost interesați de această farsă comică. O adaptare în două acte, intitulată *See if You Like It*, a fost pusă în scenă în 1734 și a avut o viață îndelungată atât la teatrul Drury Lane, cât și la Covent Garden. Un secol mai târziu, în 1819, Frederick Reynolds montează din nou piesa sub forma unui *musical* de proporții. Comedia este adusă la Shakespeare Memorial Theatre din Stratford la sfârșitul veacului al XIX-lea, în regia lui Edward Compton. Anul 1938 este unul extrem de generos pentru piesă: regizorul rus Theodor Komisarievsky o montează folosind decouri mediteraneene stilizate. Producția lui Clifford Williams, din 1962, nu reușește nici ea să schimbe în mare măsură percepția generală asupra mediocrității piesei. În ultimii patruzeci de ani, câteva producții remarcabile au reușit, însă, să o redefinească: Trevor Nunn (1976), Adrian Noble (1983), Ian Judge (1990), Tim Supple (1996), Nancy Meckler (2005), Amir Nizar Zuabi (2012). Recentă montare a tinerei regizoare britanice Blanche McIntyre, de la teatrul londonez The Globe, într-un decor greco-turc, pune în valoare coordonatele tematice principale ale piesei – spectrul morții și căutarea identității – fiind considerată de celebrul critic de teatru Michael Billington „aproape perfectă”¹⁴. Și nu putem încheia această enumerare fără a menționa fabulosul spectacol al

14. Vezi Michael Billington, „*The Comedy of Errors* review – a near-perfect production”, *Guardian*, 5 September 2014. <http://www.theguardian.com/culture/2014/sep/05/the-comedy-of-errors-review-a-near-perfect-production>

trupei londoneze Propeller, în regia lui Edward Hall, cu o distribuție exclusiv masculină, care a putut fi vizionat de spectatorii români prezenți la Festivalul Internațional Shakespeare de la Craiova, ediția 2014.

În spațiul românesc, piesa a fost o constantă în repertoriile teatrelor din capitală și provincie în anii 1960-1970, alături de celelalte comedii shakespeareiene¹⁵. După anul 1989 sunt de semnalat două producții: versiunea scenică de la Teatrul Tony Bulandra din Târgoviște, din 2009, a regizoarei Luiza Dănceanu (cu decoruri minimaliste, accentul punându-se pe modernitatea personajelor) și spectacolul teatrului bucureștean de gest, pantomimă și expresie corporală Masca, în regia lui Mihai Mălaimare, care introduce ca noutate corul și incită spectatorii să participe direct la spectacol.

LUCIAN GHITA

15. Vezi Monica Matei-Chesnoiu (ed.), *Shakespeare in Romania: 1950 to the present*, Humanitas, București, 2008, p. 100.

COMEDIA ERORILOR

Traducere și note de George Volceanov

PERSOANELE

SOLINUS, ducele Efesului

EGEON, un negustor din Siracuza, tatăl gemenilor Antifolus

ANTIFOLUS DIN EFES	}	frați gemeni
ANTIFOLUS DIN SIRACUZA		

DROMIO DIN EFES	}	frați gemeni
DROMIO DIN SIRACUZA		

ADRIANA, soția lui Antifolus din Efes

LUCIANA, sora ei

LUCI, slujitoarea Adrianei

ANGELO, un giuvaiergiu

BALTAZAR, un negustor

O CURTEZANĂ

DOCTORUL CIUP, dascăl și exorcist

PRIMUL NEGUSTOR, care se împrietenește cu Antifolus din Siracuza

AL DOILEA NEGUSTOR, creditorul lui Angelo

EMILIA, o stareță din Efes

Polițistul, mesageri, călăul, oameni ai legii, gărzi, alți însoțitori

ACTUL I

SCENA 1

Intră Solinus, ducele Efesului¹, cu Egeon, negustorul din Siracuză, temnicerul și însoțitori.

EGEON: Solinus, osândește-mă odată,
Moartea să-mi curme suferința toată.

DUCELE: Destul, siracuzanule. Nu vreau
Să-ncalc legile noastre. Dușmănia
Și vrajba semănată de stăpânul
Vostru pizmaș, prin legea ce-i obligă
Pe negustorii noștri cumsecade
La plata unei sume importante –
Să li se cruțe viața – ne alungă
'Ndurarea din privirea noastră cruntă.
De când cu ura asta ucigașă
Dintre scandalagii tăi și noi,
S-a decretat în ambele senat
La Siracuză, ca și-aici, sistarea
Comerțului dintre cetăți; ba, mai mult:

1. Efes, oraș-cetate din Asia Mică, ulterior înglobat în regatul Pergamului, n-a fost niciodată ducut; avem de-a face cu un tipic anacronism shakespearian, ca și în cazul lui Tezeu, prezentat drept duce al Atenei în *A Midsummer Night's Dream* (*Vis de-o noapte în miezul verii*) și *The Two Noble Kinsmen* (*Doi veri de stirpe aleasă*). Acțiunea se petrece în epoca creștină.

De-i prins vreunul din Efes într-o piață
Ori târg din Siracuza, sau de-i prins
În târg la Efes un siracuzan,
Să fie omorât și-averea toată
Să i-o confiște ducele în caz
Că nu plătește-o mie de ducați
Răscumpărare. Bunurile tale,
În cazul cel mai bun, nu se ridică
Nici la o sută. Deci, te condamnăm,
La moarte, după lege.

EGEON:

Mă alină

Gândul că, după tot ce ai a-mi spune,
Cu soarele, și jalea-mi va apune.

DUCELE:

Siracuzane, spune-ne pe scurt,
De ce-ai venit din țara ta la Efes.

EGEON:

Mai grea-ncercare nici că se putea
Decât să-mi povestesc durerile
De nerostit; dar am să spun atât
Cât îmi permite jalea, să se afle
Că firea mi-a grăbit sfârșitul, nu
Vreo crimă. M-am născut la Siracuza,
Cu-aleasa mea acolo m-am nuntit
Și fericită ar fi fost și astăzi
Dacă-ar fi vrut și soarta. -Am apucat
Frumoase vremuri, ne-am sporit averea,
Căci eu mergeam ades la Epidamnos²,
Dar, într-o zi, reprezentantul meu
S-a prăpădit și, măcinat de grija

2. Cea mai recentă ediție Oxford folosește această grafie în loc de Epidamnum; la origine Epidamnos (în greaca veche), acest oraș de pe malul estic al Mării Adriatice a fost redenumit Dyrachium în timpul stăpânirii romane, în Evul Mediu s-a numit Durazzo, iar în prezent este Durrës din Albania.

Afacerilor vraște, m-am desprins
Din brațele soției mele tandre;
Iar după numai șase luni, și ea
(Mai să leșine când simți pedeapsa
Dulce, purtată de femei în pântec)
S-a pregătit de drum și, -n scurtă vreme,
Sosi la mine. Și, curând, ajunse
Mama ferice a doi prunci grozavi;
Tii, ce minune, semănau perfect,
De-i osebeai numai prin nume. Tot
Atunci și în același han, o biată
Femeie nevoiașă zămisli
Și ea doi gemeni, doi băieți identici.
Părinții lor fiind săraci lipiți,
I-am cumpărat și i-am crescut, ca, -n timp,
Să îmi slujească fiii. Iar nevasta,
Mândră, nevoie mare, de băieți,
Mă tot pisa la cap că vrea acasă.
Pe plac să-i fac, am acceptat, dar, vai,
Ne-am îmbarcat la ceas nepotrivit.
La doar o leghe-n larg de Epidamnos,
Adâncul, veșnic vântului supus,
Se puse în mișcare-n chip funest
Și-orice speranță ni s-a spulberat.
Lumina sumbră ce venea din cer
Sădea în mintea noastră-nspăimântată
Convingerea că vom pieri pe loc;
M-aș fi-mpăcat cu gândul ăsta, dar
Plânsul neconținut al soatei mele,
Bocetul ei, gândind la ce-o așteaptă,
Și smiorcăitul drăgălașilor
Ce îi țineau, neștiutori, isonul,

M-au obligat să caut o salvare,
 S-amân deznodământul lor și-al meu;
 Și am găsit o singură soluție:
 Ca să-și salveze pielea, marinarii
 Săriră-n bărci, lăsându-ne în vasul
 Copt, numai bun să se scufunde. Soața,
 Mai grijulie cu cel mic, l-a prins
 De un catarg mai scund și-alături
 De el l-a prins și pe-unul din ceilalți
 Doi gemeni. Eu am procedat la fel.
 Și eu, și soața mea ne-am prins apoi
 De câte-un capăt al catargului,
 Fără a-i scăpa din ochi pe mititei;
 Curentul ne purta, așa credeam,
 În voie, spre Corint. Într-un târziu,
 Când soarele-a privit către pământ,
 Norii s-au risipit și s-a-mblânzit
 Și marea dezmiardată de lumină,
 În zare am văzut două corăbii –
 Veneau spre noi: una dinspre Corint³,
 Alta din Epidaur⁴. Pân' s-ajungă...
 Nu spun mai mult de-atât! Ce s-a-ntâmplat
 E lucru lesne de imaginat.

DUCELE:

Zi-i, moșule, 'nainte, nu te-opri,
 Căci știm ce-i mila, chiar de nu putem
 Să te iertăm.

EGEON:

Vai, de-ar fi fost și zeii
 Miloși, nu i-aș numi acum, pe drept,
 Ne-ndurători. Eram la zece leghe
 De cele două vase, dar catargul

3. Prosper oraș-cetate situat pe istmul ce leagă Peloponesul de restul Greciei.

4. Oraș situat în Iliria, la nord de Epidamnus.

Ni s-a izbit de-o stâncă și s-a rupt
În două; și, -n acest divorț nedrept,
Soarta ne-a hărăzit s-avem aceleași
Motive de-alinare și durere.
Iar partea ei, sărmana, mai ușoară
Ca greutate, nu și ca durere,
Vântul mai iute-a-mpins-o înainte
Și am văzut pescarii corinteni
Scoțându-i pe toți trei din apa mării.
Apoi, am fost și noi salvați de-un vas
Și salvatorii noștri, -aflând ce suntem,
S-au arătat mărinimoși cu noi
Și-ar fi prădat pescarii de-a lor pradă
De-ar fi avut o navă mai rapidă,
Și, de nevoie, au cârmit spre casă.
Ți-am povestit de ce-s nefericit;
Soarta a vrut să mai trăiesc o vreme,
Să-mi spun povestea tristă-a vieții mele.
De dragul celor pe care-i jelești,
Fii bun și spune-mi ce li s-a-ntâmplat,
De-atunci și până azi, și lor, și ție.
Băiatul meu cel mic⁵, grija-mi dintâi,
La optsprezece ani a vrut să afle
Ce s-a-ntâmplat cu frate-său, cerându-mi
Ca servitorul lui – lipsit de frate,
De cel al cărui nume-l poartă azi⁶ –
Să-l însoțească-n căutarea lui;
Trudind să-mi regăsesc băiatul drag,

DUCELE:

EGEON:

5. Egeon își contrazice afirmația de mai devreme, potrivit căreia soția lui a fost cea care avut grijă de „cel mic” – iată un exemplu tipic de neatenție auctorială.

6. Iată un alt exemplu de neatenție: anterior, Egeon afirmase că gemenii identici puteau fi distinși doar prin nume.

Eu am riscat să pierd un fiu iubit.
Cinci veri am colindat prin toată Grecia
Și până în străfundul Asiei⁷ –
Și, -n drum spre casă, -am ancorat la Efes,
Fără speranțe, dar nevrând să las
Necercetat nici un sălaș. Aici
Se termină povestea vieții mele
Și fericit m-aș stinge de-aș fi sigur
Că ei sunt încă-n viață.

DUCELE:

Egeon,
Destinul rău te-a mai năpăstuit!
De n-ar fi împotriva legii noastre,
Pe care n-o pot abroga nici prinții,
Și împotriva titlului, coroanei,
A jurământului depus de mine,
Zău că m-aș face avocatul tău.
Cu toate că ești condamnat la moarte
Și nu pot revoca sentința dată
Decât cu prețul dezonoarei mele,
Am să te părtinesc atât cât pot:
De-aceea, ai o zi la dispoziție
Să te salvezi, să-ți strângi răscumpărarea
Cu sprijin de la prietenii din Efes,
Cerșind, împrumutând, oricum. Și-atunci,
Ai să trăiești. Iar dacă nu, te-așteaptă
Moartea. Ia-l, temnicer, în custodie.

TEMNICERUL: Am înțeles, mărite.

EGEON:

Egeon,

7. Isaac Asimov ne atrage atenția că Grecia poate însemna aici, de fapt, spațiul cuprins între Marsilia și Seleucia, extremele spațiului colonizat de greci în antichitate, în timp ce prin Asia s-ar putea înțelege (în accepția dată termenului de către romani) doar Asia Mică.

Așa, neputincios și disperat,
Știi că sfârșitu-ți doar e amânat.

(*Ies.*)

SCENA 2

*Intră, venind din piață, Antifolus din Siracuza, primul negustor
și Dromio din Siracuza.*

PRIMUL NEGUSTOR: Să spui, deci, că ai fi din Epidamnus;
Altminteri, vă confiscă toată marfa.
Chiar azi l-au arestat pe-un negustor
Din Siracuza, care, neputându-și
Plăti răscumpărarea, după lege,
Din viață se va stinge înainte
De asfințitul soarelui sleit.
Uite și banii-ncredințați de tine
Să ți-i păstrez.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Du-i la „Centaur”⁸, Dromio,
Și-așteaptă-mă acolo până vin.
Curând se face ora prânzului
Și-am timp să dau o raită prin oraș –
Mai văd un negustor, mai o clădire,
Până mă-ntorc la han să-mi fac siesta,
Că-s rupt de oboseală, după drum.
Hai, fugi!

8. Denumirile exotice ale hanurilor și reședințelor personale din *Comedia erorilor* amintesc de hanul „Elefantul” din *Twelfth Night* (*A douăsprezecea noapte*). Dialogul dintre Sebastian și Antonio (III, 3), din comedia de mai târziu, amintește de acest dialog dintre siracuzanii Antifolus și Dromio.

DROMIO DIN SIRACUZA: Păi, sunt convins că mulți te-ar asculta
Și zău că ar fugi cu banii ăștia.

(Iese.)

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Un caraghios de-ncredere, jupâne,
Cu bancurile lui mă-nveselește
Mereu când sunt stresat și deprimat.
N-ai vrea să ne plimbăm prin târg și-apoi
Să vii la han și să prânzești cu mine?

PRIMUL NEGUSTOR: Sunt invitat la niște negustori
Cu care sper să fac o treabă bună.
Iartă-mă. Pe la cinci, dacă dorești,
Te-aștept în piață și-o să stau cu tine
Până te culci; acum, însă, am treabă.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Atunci, cu bine. O să hoinăresc,
Să văd și eu ce-i de văzut prin târg.

PRIMUL NEGUSTOR: Fă-ntocmai ce-ți poștește sufletelul.

(Iese primul negustor.)

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Să fac, mă-ndeamnă, ce poftesc, adică
Ceea ce nicum nu pot dobândi.
Pe lumea asta-s ca un strop de apă
Ce caută un alt strop în ocean
Și, negăsindu-l, nevăzut, se pierde
Pe sine-n căutarea celuilalt.
Nefericit mă pierd pe mine însumi
În timp ce-mi caut fratele și mama.

(Intră Dromio din Efes.)

Iată și calendarul meu de-o viață⁹.

Ce s-a-ntâmpat de te-ai întors degrabă?

DROMIO DIN EFES: Degrabă? Mai curând, așa târziu!

Claponu-i scrum, porcu-n frigare-i ars,

În turn se bate ora douășpe,

Iară stăpâna-mi dă bătaie mie.

S-a-nfierbântat, căci prânzul s-a răcit

Și s-a răcit, căci nu mai vii acasă,

Iar de venit, nu vii, căci nu ți-e foame

Și nu ți-e foame, căci nu ai postit,

Iar noi, care-am postit și ne-am rugat,

Din vina ta, postim neîncetat.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Adună-ți mințile, te rog, și spune-mi:

Unde-ai lăsat bănetul dat de mine?

DROMIO DIN EFES: Sfanțul de miercurea trecută, da?

Pentru șelar, să pună chinga aia

La șaua doamnei? I l-am dat, stăpâne.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Nu-mi arde-acum de glume. Scurt pe doi:

Zi, unde-s banii? Și cum îndrăznești

Să-i lași atâția bani unui străin,

Că doar suntem străini în locul ăsta.

DROMIO DIN EFES: Stăpâne, vino să glumești la masă,

Căci m-a trimis stăpâna cu solie;

De n-ai să vii acasă, o să-mi facă

Răboj din scăfârlie, nu glumesc,

Pe ea o să-mi cresteze vina ta.

Burta s-ar cuveni să-ți fie ceas,

La fel ca mie, să te mâne-acasă

Și fără sol.

9. Aluzie la faptul că cei doi s-au născut în aceeași zi, chiar dacă Dromio din Efes nu este cel la care se referă Antifolus din Siracuză: acum se declanșează lungă serie de *qui pro quo*-uri ce dau titlul piesei.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Nu e momentul, Dromio,
Păstrează-ți glumele pentru al' dat'.

Zi, unde-i aurul ce ți l-am dat?

DROMIO DIN EFES: Cui, mie, domnule? Păi, nu mi-ai dat.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Destul cu aiurelile, pramatie,
Și spune-mi cum ți-ai împlinit misiunea.

DROMIO DIN EFES: Misiunea mea-i să te aduc din târg
La tine-acas', la „Phoenix”, căci te-așteaptă,
La prânz, stăpâna mea și sora ei.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Pe legea mea de bun creștin,
răspunde-mi,
Unde-ai depus banii în siguranță;
De nu, îți sparg bostanul ăla vesel
Și pus pe glumă când eu dau în clocot.
Unde-i mia de mărci?

DROMIO DIN EFES: Păi, am pe țeastă
Mărci de la tine, iar de la stăpână,
Am pe spinare, dar tot nu-s o mie.
De ți le-aș da-ndărăt domniei tale,
Pesemne că te-ar apuca damblaua.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Ce mărci de la stăpână? Ce stăpână,
Tâlharule?

DROMIO DIN EFES: Soția dumitale,
Stăpâna mea, care te-așteaptă-acasă,
Rugându-se la zei să vii acasă,
Căci pân' atunci nu va mai sta la masă.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Tu-ți râzi de mine-n față când ți-am spus
Să încetezi? Na, ține, secătură!

(Îl bate pe Dromio.)

DROMIO DIN EFES: Ce ai cu mine, domnule? Termină!

De nu, să știi c-o șterg.

(Iese.)

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Printr-un tertip sau altul l-au pârlit

Pe nătărău de bani. Cică orașu-i
Plin de pungași, de scamatori dibaci
La alba-neagra, de solomonari
Care-ți iau mințile, de vrăjitoare
Ce-ți strâmbă trupul și de impostori,
De șarlatani care te fac din vorbe
Și desfrânați de toate soiurile.
Să-l caut la „Centaur” pe golan.
Mă tem că nu mi-a mai rămas un ban.

(Iese.)

ACTUL II

SCENA I

Intră Adriana, soția lui Antifolus din Efes, și Luciana, sora ei.

ADRIANA: Nu s-a întors nici soțul meu, nici sclavul
Trimis să-și caute de zor stăpânul?

Păi, Luciana, zău, e ora două.

LUCIANA: Poate l-a invitat un negustor
Să ia-mpreună prânzul după târg.
Nu-ți face griji, surioară, hai la masă!
Bărbații-s liberi, fac ce vor, doar timpul
Le poruncește și, când vine vremea,
Pleacă sau vin. Te rog să ai răbdare.

ADRIANA: De ce-ar fi ei mai liberi decât noi?

LUCIANA: I-așteaptă-n lume grijile – puhoi¹⁰!

ADRIANA: Când plec și eu de-acasă, -i cade greu.

LUCIANA: Să știi că te va ține-n frâu mereu.

ADRIANA: Să-și țină-n frâu catârul, dacă poate.

LUCIANA: Nu-i bună nici prea multă libertate,

10. *Comedia erorilor* este piesa shakespeariană cu cel mai mare procentaj de versuri rimate; autorul alternează frecvent distihul rimat (fie în pentametri iambici, fie în versuri de 13-15 silabe, cu cezură) cu rimele încrucișate și versul alb. Ca și Ion Frunzetti și Dan Duțescu, semnatarii traducerii românești anterioare, am respectat întrutotul metrica originalului.

Căci nu-i nimic fără hotar sub soare,
Jos pe pământ, în aer sau pe mare.
La fiare, pești și păsări, tot așa,
Bărbatului supusă-i soața sa.
Bărbații sunt ca zeii, stăpânesc
Uscatul, mările ce clocotesc
Și, înzestrați c-o minte ascuțită,
De-a altor creaturi deosebită,
Rămân stăpâni și domni peste femei,
Așa că tu să vrei ce vor și ei¹¹.

ADRIANA: Vezi? Tu de aia nu te-ai măritat.

LUCIANA: Ba nu, de vină-i doar teama de pat.

ADRIANA: Dac-ai avea un soț, l-ai ține-n hăț.

LUCIANA: De dragul lui, s-ascult o să învăț.

ADRIANA: Și dac-o să te-nșele cu vreuna?

LUCIANA: Cuminte stau și nu fac pe nebuna.

ADRIANA: Câtă răbdare! Nici nu mă mai miră

Că gândul nunții teamă îi inspiră.

Supuși sunt cei ce n-au motiv să fie

Altfel; de-i maltratat cu dușmănie

Un amărât și plânge de durere,

Pe dată îl reducem la tăcere.

De-am îndura aceleași chinuri, vai,

Ne-am văicări la fel sau mai dihai.

Așa și tu: n-ai soț și nici că-ți pasă,

Vrei s-am răbdare, să nu fiu țăfnoasă.

De-ai să ajungi batjocorită rău,

Ai să te-alegi doar cu răbdarea, zău!

LUCIANA: Păi, mă voi mărita și eu cândva,

11. Optica Lucianei, privitoare la relația bărbat-femeie, coincide cu cea a Caterinei, din finalul comediei *Îmblânzirea scorpiei* (V, 2).

(Intră Dromio din Efes.)

Să văd cum e. Sosește sluga ta.

ADRIANA: Ia zi, stăpânul tău e la-ndemână?

DROMIO DIN EFES: Ba-i chiar la două mâini, că mi-a rupt urechile cu ele.

ADRIANA: Ai discutat cu el? Ce gânduri are?

DROMIO DIN EFES: Păi, mi-a lungit urechile cu ele.

Lua-i-ar dracu' mâinile, căci, zău,

N-am priceput ce vor.

ADRIANA: Vorbea în dodii?

DROMIO DIN EFES: Ba mi-a tras-o atât de clar de-am simțit din prima unde bate, dar într-atât de în dodii, că n-am priceput o boacă din palmele lui.

ADRIANA: Dar, spune-mi, rogu-te, se-ntoarce-acasă?

Doar știu că îmi făcea mereu pe plac.

DROMIO DIN EFES: Stăpânu-i furios, zici că-i o fiară,

Ce-i gata să ia-n coarne lumea-ntreagă.

ADRIANA: În coarne, ticălosule?

DROMIO DIN EFES: N-am vrut

Să zic încornorat, da-i țcănit.

Când îl pofteam să vină-acas' la prânz,

Îmi tot cerea o mie de ducați.

Eu: „Hai la prânz”; el: „Unde-i aurul?”

Eu: „Carnea-i scrum”; el: „Unde-i aurul?”

Eu: „Nu te-ntorci acas'?”; el: „Aurul!

Nemernicule, unde-s galbenii?”

Eu: „Porcu-i ars”; el: „Unde-i aurul?”

„Stăpâna mea”, zic eu. „Mai dă-o-n mă-sa!

N-am cunoscut-o. Ducă-se la dracu'!”

ADRIANA: Cine-a zis asta?

DROMIO DIN EFES: Păi, stăpânul meu.

Zicea „Nu știu de casă și nevastă
Sau vreo stăpână.” Și, -uite-așa, solia
Mi-e scrisă pe spinare; ca să-nchei,
E locu-n care rău m-a scărmanat.

ADRIANA: Întoarce-te la el și-adu-l acasă.

DROMIO DIN EFES: Să mă întorc și iar să iau bătaie?
Ce Dumnezeu! Să meargă-altcineva!

ADRIANA: Du-te că, dacă nu, îți crăp dovleacul.

DROMIO DIN EFES: Și-o să mi-l crape și el în cruciș,
De o să-mi port, pios, crucea pe cap.

ADRIANA: Țăran obraznic, fugi și-adu-ți stăpânul.

(Îl bate pe Dromio.)

DROMIO DIN EFES: Da' chiar mă dau rotund, de am ajuns
Să fiu luat la șuturi ca o minge¹²?
Tu mă șutezi încolo, el încoace...
Ca să pot face față slujbei mele,
Să mă-mbrăcați ca pe o minge, -n piele.

LUCIANA (către Adriana): Urât te mai încrunți de nerăbdare!

ADRIANA: Văd că îi face-amantei o favoare,
Stând lângă ea, în timp ce eu, acasă,
Tânjesc după privirea lui duioasă.
M-am veștejit la chip? M-am urâtit?
Din vina lui frumsețea mi-a pierit.
Oi fi plictisitoare, grea de cap?
Vorbele sclipitoare nu încap
Când îmi vorbește doar cu răutate.
L-atrage cu veșminte minunate

12. Ca și în alte piese, Shakespeare își surprinde cititorii de astăzi prin modernitatea vocabularului său: „minge” în original este chiar *football*! Și, după cum se observă din text, este vorba nu de vreo minge din cârpe, ci de una de piele!

Amanta lui? Nu-i vina mea, căci el e
Stăpân în casă peste toate cele.
Și ce cusururi am, ce nu se trag
De la bărbatul meu cel scump și drag?
E vina lui că am ajuns așa.
Frumusețea lesne mi-aș recăpăta
De m-ar privi cu soare-n ochi, dar el,
Cerb neastâmpărat și plin de zel,
Fuge din țarc să pască tot haihui,
Iar eu, sărmana, -s caraghioasa lui.
LUCIANA: Prea ești geloasă și-asta nu-i a bună!
ADRIANA: Dacă mai rabd, înseamnă că-s nebună.
Privirea lui pe alta o slăvește;
Altminteri, n-ar întârzia prosteste.
Știi, mi-a promis un lăntișor. Ei, bine,
Renunț la el, numai să-l știu cu mine,
Cu soața lui să se poarte frumos.
Și smălțul giuvaierului lucios
Își pierde strălucirea și se spune
Că aurul este făcut anume
Ca să-l atingi, dar de-l atingi prea des,
Pălește; omului, când îi dă ghes,
Desfrâul, reputația-i pătată¹³.
Cum frumusețea mea n-o să-i mai poată
'Ncânta privirea, am să plâng de zor
Și uite c-am să plâng pân' am să mor.

LUCIANA: Da-s mulți nebuni în slujba geloziei.

(Ies.)

13. Ultimele cinci versuri sunt considerate de exegeți cel mai ambiguu pasaj din piesă și sunt, cel mai adesea, omise în spectacol.

SCENA 2

Intră Antifolus din Siracuza.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Aurul dat lui Dromio-i pus bine,
Sub cheie, la „Centaurul”; deșteptul,
E-acum plecat în căutarea mea.
Am socotit, la fel ca și hangiul,
Că n-aveam cum să mai vorbesc cu Dromio
De când l-am expediat din târg¹⁴. Ah, iată-l.

(Intră Dromio din Siracuza.)

Ia zi, jupâne, te mai ții de glume?
Dacă-ți plac palmele, mai zi o glumă, hai.
Nu ți-am dat banii? Nu știi de „Centaur”?
Stăpâna te-a trimis să vin la masă?
Și locuiesc la „Phoenix”? Te-ai ținut
De îmi dădeai răspunsuri tralala?

DROMIO DIN SIRACUZA: Eu, ție? Când asta, unde, stăpâne?

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Acu’ juma’ de ceas, exact aici.

DROMIO DIN SIRACUZA: Da’ nu te-am mai văzut de când m-ai pus
Să duc toți banii la „Centaurul”.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Mi-ai spus că n-ai primit bănetul ăla
Și-i tot dădeai-nainte c-o stăpână
Și-un prânz. Sper c-ai simțit pe pielea ta
Că n-am gustat deloc aceste bancuri.

14. Antifolus începe să se împace cu ideea că întâmplările recente nu au o explicație logică; în această scenă, Dromio din Siracuza completează lista persoanelor perplexe, care nu-și pot explica ciudățeniile cu care se confruntă.

DROMIO DIN SIRACUZA: Mă bucur că te văd bine dispus,
Dar care-i poanta? Spune-mi, să pricep.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Iar faci mișto de mine?
-Mi râzi în nas?
Crezi că glumesc? Poftim, na, să-ți ajungă!

(Îl bate pe Dromio.)

DROMIO DIN SIRACUZA: Destul, ce Dumnezeu, se-ngroașă gluma!
Da' ce-ți veni să dai în mine-așa?

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: E vina mea că uneori se-ntâmplă
Să fii bufonul meu, să trăncănim;
Ci, -n mârlnia ta, mă iei peste picior
Și iei în râs probleme foarte grave.
Când soarele străluce, -atunci să zburde
Și găzele, dar dacă el se-ascunde,
Să se pitească-n borte și acestea.
Când faci un banc, privește-mă atent,
Vezi prin ce fază trec, cum să te porți,
Bagă la țeastă, să nu-ți bag cu parul.

DROMIO DIN SIRACUZA: „Țeastă” ai zis? Ca să nu-mi bagi cu
parul, aș prefera să am pe umeri un cap. Iar dacă o să mă miruiești
la nesfârșit, o să-mi fac rost de-un țest pentru cap, căci, altminteri,
o să mi se scurgă mințile pe umeri. Dar, rogu-te, stăpâne, spune-mi
și mie: de ce mă bați?

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Chiar nu știi?

DROMIO DIN SIRACUZA: Știu doar că iau bătaie și-atâta tot.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Să-ți spun de ce?

DROMIO DIN SIRACUZA: Da, domnule, și pentru ce: se spune
că orice de ce își are și-un pentru ce.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Iată „de ce”: că-ți râzi de mine; -apoi
Și „pentru ce”: că nu te potolești.

DROMIO DIN SIRACUZA: Ați mai văzut vreodat' un om luat așa, la rost,
Dintr-un de ce și-un pentru ce aiurea, fără rost?
Ei, da, îți mulțumesc, domnule.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Pentru ce, domnule?

DROMIO DIN SIRACUZA: Pentru ceva încasat pentru nimic,
pe bune, domnule.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Data viitoare am să mă revanșez dându-ți nimic pentru ceva. Dar ia zi, dom'le, nu-i ora mesei?

DROMIO DIN SIRACUZA: Nu domnule, cărnii cred că-i lipsește taman ce am eu.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Aha! Ce anume?

DROMIO DIN SIRACUZA: Nu-i destul de fezandată.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Atunci, domnule, se cheamă că-i uscată.

DROMIO DIN SIRACUZA: Dacă-i pe-așa, te rog să nu te-atingi de ea, stăpâne.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: De ce?

DROMIO DIN SIRACUZA: Ca să nu te bășici și să nu mă iei din nou la fezandat.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Păi, învață, dom'le, să glumești la momentul potrivit. Toate la timpul lor.

DROMIO DIN SIRACUZA: Aș fi îndrăznit să te contrazic până să iei foc.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Ce argumente ai?

DROMIO DIN SIRACUZA: Să mor eu, am unu' la fel de sec precum dibla aia seacă a lui Taica Timpu'.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Ia să-l auzim!

DROMIO DIN SIRACUZA: Un om care-a chelit din voia firii n-are un timp al lui când să-și recapete părul.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Nu și l-ar putea recupera printr-un proces legal, cu plata unei compensații?

DROMIO DIN SIRACUZA: Ba da, plătindu-și o perucă, recupe
rând părul pierdut de-un altul.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: De ce-o fi Timpul atât de scârțar
când vine vorba despre păr, că doar crește din belșug în tot locul?

DROMIO DIN SIRACUZA: Deoarece cu el le dăruiește pe
animale, iar omului i-a dat mai puțin păr, dar mai multă minte.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Bine, dar sunt atâția oameni
care au mai mult păr decât minte.

DROMIO DIN SIRACUZA: Aici nu intră cei pe care i-a dus
mintea cât să chelească.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Păi, spuneai adineauri că cei cu
păr mult pe cap sunt niște fraieri.

DROMIO DIN SIRACUZA: Cu cât mai fraieri sunt, cu atât mai
repede chelesc. Dar măcar se dau și ei huța-huța cu un rost¹⁵.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Din ce cauză?

DROMIO DIN SIRACUZA: Din două cauze, și încă sănătoase.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Ei, nu, te rog, nici chiar așa.

DROMIO DIN SIRACUZA: Mă rog, atunci, să le zicem sigure.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: De unde atâta siguranță?

DROMIO DIN SIRACUZA: Atunci, din anumite cauze.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Să le-auzim.

DROMIO DIN SIRACUZA: În primul rând, fac economii, căci
nu cheltuiesc banii la frizer, iar în al doilea rând, nu are cum să le
cadă părul în supă.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: În tot acest răstimp ar fi trebuit
să-mi demonstrezi că nu toate își au un timp al lor.

DROMIO DIN SIRACUZA: Pe cinstea mea că asta am și făcut,
stăpâne; părul chelit de natură nu ți-l mai recapeți în veci.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Dar n-ai adus argumente solide:

15. Ultimele două replici conțin aluzii la contractarea bolilor venerice, căderea părului fiind unul dintre simptomele sifilisului frecvent menționate în piesele shakespeariene.

cum de nu-ți mai recapeti nicicând părul?

DROMIO DIN SIRACUZA: Stai puțin, c-o dreg acuși; cum Timpul însuși e chel, vrea să aibă, pân' la sfârșitul lumii, adepți chelioși.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Știam de la bun început că ai să vii cu o concluzie trasă de păr¹⁶.

(Intră Adriana, care le face semn, și Luciana.)

ADRIANA: Ia taci... care ne face semne-acolo?
Of, Antifolus, pari mirat, te-ncrunți
Și faci frumos doar cu amantele.
Nu-s Adriana, nu-s nevastă-ta!
Cândva jurai de bună voie, singur,
Că vorbele nu-ți par melodioase,
Că nu-i privești încântătoare,
Că nu simți o atingere mai dulce,
Că nu-s bucate mai pe gustul tău
Ca glasul, ochii, -alintul, prânzul meu.
Bărbate, cum se face, cum se face
Că te-ai înstrăinat de tine însuși?
De „tine însuși”, da, că-nstrăinat ești
De mine, care una sunt cu tine,
Mai bună decât partea cea mai bună
A sufletului tău; vai, nu te rupe,
De mine, dragule, căci mult mai lesne-i
Să verși un strop de apă-n golf și-apoi
Să-l scoți din valuri, singur, nici mai mare
Și nici mai mic, decât să te separi
De mine fără să mă iei cu tine.
Și rău te-ar ustura s-auzi că sunt

16. Am păstrat în traducerea de față excelenta soluție oferită de Frunzetti și Duțescu, „concluzia trasă de păr”.

O desfrânată și că mi-am spurcat,
Destrăbălându-mă, trupul jurat
Să fie doar al tău! Nu m-ai scuipa
În ochi, nu m-ai muștra, nu m-ai opri
Să te numesc bărbatul meu și nu
Mi-ai jupui și pielea întinată,
De târfă, de pe mâna-mi prefăcută
Nu mi-ai tăia inelul de mireasă
Și nu l-ai rupe, gata de divorț?
Știu, ești în stare, văd c-ai s-o și faci.
Mă murdărește vina preacurviei
Și-n vine-mi curge sânge dezvățat.
Noi doi, de suntem una și mă-nșeli,
Eu mistui și otrava cărnii tale
Și, molipsindu-mă, și eu sunt ștoarfă.
Rămâi fidel, respectă patul nunții,
Să fim eu – castă, iar tu – nepătat¹⁷.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Frumoasă doamnă, mie îmi vorbești?

Nu te cunosc. Abia mă aflu-n Efes
De două ceasuri, sunt străin de-orăș,
Ca și de tot ce-ai spus. Iar mintea mea
N-a priceput o iotă, zău așa.

LUCIANA: Huo, cumnate, văd că ești alt om.
E prima oară când te porți așa
Cu soră-mea. Ea l-a trimis pe Dromio.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Pe Dromio?

DROMIO DIN SIRACUZA: Pe mine?

ADRIANA: Pe tine, da, și te-ai întors acasă
Spunând că te-a bătut și că-și renegă

17. Pledoaria Adrianei preia și dezvoltă doctrina biblică potrivit căreia bărbatul și femeia lui „vor fi un singur trup” (*Geneza*, 2:24, reluată în *Epistola lui Paul către efeseni*, 5:31).

Și casa, și pe mine ca soție.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Zi, dom'le, ai vorbit cu doamna asta?

Ia zi, ce-ați pus a cale, ce urziți?

DROMIO DIN SIRACUZA: Eu? N-am văzut-o-n viața mea, stăpâne!

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Nemernicule, minți! Tot ce mi-a spus ea

Mi-ai spus și tu, în piață, mai devreme.

DROMIO DIN SIRACUZA: În viața mea n-am discutat cu ea!

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Și-atunci, de unde știe cum ne cheamă?

Doar dacă nu o fi clarvăzătoare.

ADRIANA: Deloc nu-ți șade bine când te ții

De bancuri proaste, că te-ai înțeleș

Cu sclavul tău să mă băgați în boală!

De te-am pierdut, o fi din vina mea,

Dar mi-a ajuns, nu mă mai ofensa.

Tu, ulmul meu, bărbate, ai să-mi fii,

Pe care eu mă voi încolăci

Ca vița slabă și mă vei susține

Cu forța ta grozavă și pe mine¹⁸.

Gunoaie, iederă, mușchi, mă răcini

Să mi te smulgă vor, din rădăcini;

De nu le-nlături, seva ți-o usucă

Și-ajungi o arătare hăbăucă.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA (*aparte*):

Mie-mi vorbește. Aha, vrei, nu vrei,

Te-ai însurat cu ea în visul ei!

Poate că dorm și totu-i o greșeală,

Urechile și ochii mi se-nșeală.

Până-mi dau seama care, ce și cum,

Hai să accept tot ce mi-a spus acum.

18. Imaginea nevastei ca „viță roditoare” ce se înalță pe zidurile casei apare în *Psalmul 128* (3); metafora viței încolăcite pe ulm este preluată de la Ovidiu (*Metamorfoze*, XVI: 665-666).

LUCIANA (*către Dromio*): Mergi, Dromio, spune-le să pună masa.

DROMIO DIN SIRACUZA (*aparte*):

O, Doamne, mă crucesc ca păcătoasa.
Sunt într-un basm. De ce ne este dat
Cu iele, spiriduși, să ținem sfat?
De nu le ascultăm, or s' ne mardească;
Cu ciupituri or să ne învinețească¹⁹.

LUCIANA: Ce mormăi de-unul singur? Dromio, zău,
Tâmpit mai ești, un melc și-un nătărău.

DROMIO DIN SIRACUZA: Stăpâne, nu că sunt schimbat, pe bune?

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: La suflet, da – și eu, așa s-ar spune.

DROMIO DIN SIRACUZA: Schimbat și la suflet și la trup, zic eu.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Arăți la fel.

DROMIO DIN SIRACUZA: Ba sunt un cimpanzeu.

LUCIANA: De te-ai schimbat, ei da, ești un măgar.

DROMIO DIN SIRACUZA: Așa-i, mă călărește și-n zadar
Aș vrea să pasc. Măgar sunt, prin urmare,
Dar n-ar trebui să o cunosc eu, oare,
La fel de bine?

ADRIANA: Gata, nu mai vreau
Să-mi dau cu deștu-n ochi, să plâng ca proasta,
Iar domnul și stăpânul meu să-și râdă
De mine. (*Către Antifolus*) Hai la masă. – Dromio, tu
Păzește poarta. – Noi prânzi-vom sus;
Te iert de toate glumele-ți neroade. –
De-ți caută stăpânul careva,
Zi-i că-i în târg, nu lași în cas' pe nimeni.
Hai, surioară. – Dromio, vezi ce faci.

19. Spiridușii ca făpturi supranaturale, ce-i pedepsesc pe oameni ciupindu-i, sunt evocați și în *The Merry Wives of Windsor*) *Nevestele vesele din Windsor*, unde niște copii deghizați în spiriduși îl pedepsesc pe Falstaff pentru viața lui de desfrâu.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA (*aparte*):

Sunt pe pământ, în rai sau în infern?

Sunt treaz? Visez? Mi-s teafăr sau nebun?

Ele mă știu, eu nu pot să m-adun.

Le cânt în strună și o țin pe-a lor,

Deși-s în ceață, chiar de-ar fi să mor²⁰.

DROMIO DIN SIRACUZA: Stăpâne, zi, vrei poarta s-o păzesc?

ADRIANA: De întră careva, te miruiesc!

LUCIANA: Hai, Antifolus, toate se sleiesc.

(*Ies.*)

20. Charles Witworth, îngrijitorul ultimei ediții Oxford, compară această reacție a lui Antifolus din Siracuză cu cea a lui Sebastian din *A douăsprezecea noapte* (IV,1), când Olivia i se adresează confundându-l cu Viola cea travestită în pajul Cezario.

ACTUL III

SCENA 1

*Intră Antifolus din Efes, Dromio din Efes, Angelo, giuvaiergiul,
și Baltazar, negustorul.*

ANTIFOLUS DIN EFES: Îți cer iertare, Signor Angelo;

Nevastă-mea face urât de tot
Când vin târziu acasă. Spune-i că
Am zăbovit să văd cum îi lucrezi
Lănțugul și că i-l aduci chiar mâine. –
Uite și-un ticălos cu gura mare,
Cică ne-am fi-ntâlnit în piață și
L-am altoit, că n-ar fi vrut să-mi dea
O mie de ducăți și-am spus că n-am
Nici casă, nici soție. Bețivane,
Ce-ai vrut să spui cu asta?

DROMIO DIN EFES: N-ai decât

S-o ții pe-a ta, stăpâne, căci știi și eu ce știi –
Da, m-ai bătut în piață, cu mâini de caftangiu.
Pielea-mi de-ar fi papirus și pumnii tăi cerneală,
Chiar scrisul tău de mâină-ar da gându-mi la iveală.

ANTIFOLUS DIN EFES: Ești un măgar, așa cred.

DROMIO DIN EFES: Măgar, da, negreșit,
La câte rele-ndur și la câte bățai înghit.

Dacă ți-aș trage una, în șuturi când mă ții,
Tu zău că de copite și măgari te-ai feri.

ANTIFOLUS DIN EFES: Ești sobru, Signor Baltazar; te rog să
fii voios.

Roagă-te s-avem parte de un ospăț copios.

BALTAZAR: Noblețea ta îmi pare lucrul cel mai prețios.

ANTIFOLUS DIN EFES: Dar, singură, noblețea, zău, nu-i lucru
de-ajuns.

Ar merge și un pește sau un grătar pătruns.

BALTAZAR: Un prânz nu-i mare brânză; ți-l dă orice mârlan.

ANTIFOLUS DIN EFES: Însă noblețea-i doar o vorbă rostită-n van.

BALTAZAR: Noblețea plus un prânz frugal fac un ospăț onest.

ANTIFOLUS DIN EFES:

Atunci când gazda-i un zgârcit și oaspele modest.
Din prânzul meu modest, te-nfruptă după plac,
Ți-or da mai bun prânz alții, dar nu cu mai mult drag.
Dar poarta-i încuiată. (*Către Dromio*) Anunță-i că sosim.

DROMIO DIN EFES: Hei, Mădă, Brig, Maria, Cici, Iulia, Gin!

DROMIO DIN SIRACUZA:

Ce bou, clapon, mârtoagă, fățos, cap sec, tembel!
Șezi blând, pe prag, afară, iar dacă nu – cărel!
Îți arde de gagici – de câte, gură spartă? –,
Când și-una e prea multă. Hai, șterge-o de la poartă!

DROMIO DIN EFES: Ce bou păzește poarta? Stăpănu' e pe stradă.

DROMIO DIN SIRACUZA: Păi, ca să nu răcească, acasă să
purceadă!

ANTIFOLUS DIN EFES: Care vorbești acolo? Deschide poarta, bre!

DROMIO DIN SIRACUZA: Ăhă, ți-oi spune când deschid de-mi
spui și tu pen' ce.

ANTIFOLUS DIN EFES: De ce? Păi, pentru prânz, căci azi nu
am mâncat.

DROMIO DIN SIRACUZA: Și nici n-ai să prânzești de nu ești invitat.

ANTIFOLUS DIN EFES: Care mă ții afară cu poarta încuiată?

DROMIO DIN SIRACUZA: Dromio mi-au spus părinții și-s paznic, deocamdată.

DROMIO DIN EFES: Ah, mi-a furat și slujba, și numele tâlharul,
Ce mi-au adus răsplată doar chinul și amarul.
De-ai fi fost Dromio azi, tu slujba ți-o schimbai,
Altminteri, un alt nume, de urecheat aveai.

(Intră Luci, la etaj.)

LUCI: Cine-i la poartă, Dromio? Ce-i caterinca asta?

DROMIO DIN EFES: Lasă-mi stăpânu-n casă.

LUCI: E prea târziu. Și basta.

Așa să-i spui.

DROMIO DIN EFES: O, Doamne, zău că mă faci să râd.

Știi vorba: „Umflu bâta, te sparg și fac urât”?

LUCI: Păi, când o umfli? Spune-mi! Anunță-mă ș’ pe mine.

DROMIO DIN SIRACUZA: Măi, Luci, ești grozavă, hai că i-ai zis-o bine.

ANTIFOLUS DIN EFES: M-auzi, țărancio? Sper că ne vei deschide-acu’.

LUCI: Măi, nu te-am întrebat...?

DROMIO DIN SIRACUZA: Mi-ai și răspuns că nu.

DROMIO DIN EFES: Să spargem poarta asta. Ajută-mă și tu.

(Dă cu pumnii în poartă împreună cu Antifolus din Efes.)

ANTIFOLUS DIN EFES: Deschide, vagaboando!

LUCI: De dragul cui anume?

DROMIO DIN EFES: Dă tare-n ea, stăpâne!

LUCI: Pân’ o să faceți spume.

ANTIFOLUS DIN EFES: Las’ că-ți arăt eu ție când o să intru-n casă.

LUCI: Vezi să nu ți se-nfunde, că de acum e groasă.

ADRIANA: Hei, care face-n poartă așa un tîmbălău?

DROMIO DIN SIRACUZA: E plin orașul ăsta de haimanale, zău.

ANTIFOLUS DIN EFES (*către Adriana*):

Nevastă, ești acolo? Grăbește-te odată!

ADRIANA: Nevastă-ta, golane? Șterge-o de-aici îndată!

DROMIO DIN EFES: Îți cade greu „golane”; hai c-a făcut-o lată.

ANGELO (*către Antifolus din Efes*):

Ospăț, ca și noblețe, nu căpătăm deloc.

BALTAZAR: Ne întrebam ce-i mai de preț și căpătărăm... ioc.

DROMIO DIN EFES: Stăpâne, -s toți în poartă. Poftește-i în alt loc.

ANTIFOLUS DIN EFES: Ceva plutește-n aer, de nu putem intra.

DROMIO DIN EFES: În strai subțire-ar merge să spui așa ceva.

Mîncarea-i caldă-n casă și-n frig stai tu afară.

Orice bărbat se-oftică dacă e tras pe sfoară.

ANTIFOLUS DIN EFES: Adu-mi ceva, sparg poarta, cu ăștia nu se știe.

DROMIO DIN SIRACUZA: Dacă o spargi, golane, te sparg la scăfârlie.

DROMIO DIN EFES: O vorbă schimb cu tine și vorba e doar vînt

Și ți-o spun drept în față, făr' acoperămînt²¹.

DROMIO DIN SIRACUZA: Sictir, că vrei bătaie, țărane, pe cuvînt!

DROMIO DIN EFES: Te rog, lasă-mă-n casă. De ce mă sictirești?

DROMIO DIN SIRACUZA: Când n-o fi puf pe păsări și n-or fi solzi pe pești!

ANTIFOLUS DIN EFES: Gata, intru cu forța. – Fugi, adu-mi un berbec!

DROMIO DIN EFES: Berbec, dar fără blană²², stăpâne. Hai că plec.

21. Această replică este urmată, în spectacol, de simularea de către actori a unui schimb de părțuri între cei doi Dromio.

22. Jocul de cuvinte din original se bazează pe polisemia cuvîntului *crow*, care înseamnă „rangă” și cioară”. În original, Dromio vorbește despre „o cioară pe care o vom jumuli împreună”. Am preluat de la Frunzetti și Duțescu soluția, din nou ingenioasă, bazată pe polisemia lui „berbec”.

Există peștii fără solzi și păsări fără puf.

(*Către Dromio din Siracuza*)

Când om intra cu-acel berbec, de nu te leg burduf!

ANTIFOLUS DIN EFES: Adu-mi o rangă, nu mai sta, te du!

BALTAZAR: Fii calm. Te rog, nu face asta, nu.

Te războiești cu reputați ta

Și pui la îndoială însăși cinstea

Neîntinată a soției tale.

Pe scurt: știi bine cât e de-nțeleaptă

Și castă și sfioasă, și-are-o vârstă,

Iar asta-nseamnă c-are un motiv

Pe care, deocamdată, nu-l cunoști;

Fii sigur că-ți va explica motivul

Ce-a îndemnat-o să-ți încuie poarta.

Ascultă-mă pe mine! Stai cuminte

Și hai, cu toții, să prânzim la „Tigrul”.

Pe seară, -ntoarce-te de unul singur

Să vezi de ce se poartă-așa ciudat.

De stărui să pătrunzi cu forța-n casă,

În plină zi, -n învâlmășeala asta,

Zău, intri-n gura lumii și de bârfa

Prostimii n-ai să scapi nici în mormânt,

Când or s-arunce-n tine cu noroi.

Da, calomnia înrădăcinată

Să știi că nu dispare niciodată.

ANTIFOLUS DIN EFES: Mda, m-ai convins. Plec liniștit și, uite,

Așa, de-al naibii, vreau să mă distrez.

Cunosc o fată meșteră la vorbă,

Nurlie și isteată, apucată

Și, totuși, delicată. Vom prânzi

La ea acas’. Nevasta mă tot ceartă –

Deși, îți jur, n-are niciun motiv –

Că zăbovesc la ea. La ea prânzim!
(*Către Angelo*) Du-te acasă și adu lăntugul,
Sunt sigur că e gata; la „Mistrețul”²³,
Acolo stă. Am să i-l dăruiesc –
Numai și numai ca să-i fac în ciudă
Neveste-mii. Te rog, fugi, ia viteză:
De nu mă pot distra la mine-acasă,
La alții-n poartă bat, căci ei mă lasă.

ANGELO: Ne întâlnim acolo într-un ceas.

ANTIFOLUS DIN EFES: Fugi. (*Iese Angelo.*) Gluma asta o să
coste gras.

(*Ies.*)

SCENA 2

Intră Luciana cu Antifolus din Siracuză.

LUCIANA: Vai, Antifolus, uiți că ai soție
Și, -n primăvara dragostei, ai vrea
Mlădița dragostei, atât de vie,
Să putrezească doar din vina ta?
Dacă te-ai însurat din interes,
De dragul zestrei, poartă-te frumos
Sau, dacă ești cu alta înțeleș,
Fii mai discret și fii mai secretos
Și n-o lăsa în suflet să-ți citească,
Nu-ți da-n vileag motivele de-ocară,

23. În original *Porcupine*, care înseamnă „Porcul spinos”, dar, din rațiuni prozodice, am optat, ca și Frunzetti și Duțescu, pentru această soluție. De altfel, și în *Henric al IV-lea*, Părțile întâi și a doua, apare un han numit „Capul de mistreț”.

Duios fii, blând, necinstei pune-i mască,
Viciu-n straiul virtuții să-i apară.
Mânjita-ți inimă să pară castă,
Cucernic poarte-se păcatul tău
Și fii discret, să n-afle de năpastă.
Nici hoțul care fură nu-i clănțău!
Ți-e dublă vina: o înșeli la pat
Și-o lași să ți-o citească-n ochi la masă,
Rușinea nu-i infamă, neapărat,
De n-o sporește vorba păcătoasă.
Credule suntem, bieteles femeii,
Măcar să credem că ne mai iubiți.
Noi gravităm în jurul vostru, hei,
Iar voi pe degete ne învârtiți.
Te rog să intri-n casă, dragă frate,
Blajin alină-mi sora, spune-i „soață”.
E lucru sfânt un strop de vanitate
Când, măgulind, femeia o răsfăță.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Domniță scumpă, nu știu cum
te cheamă

Și nu știu cum de știi numele meu;
Isteață, dăruită peste seamă,
Minune sacră de la Dumnezeu,
Învăță-mă să cuget, să vorbesc,
Și minții mele proaste, ordinare,
Căci știu preabine cât de mult greșesc,
Dezvăluie-i sensurile-ți neclare.
De ce vrei să-mi abați sufletul pur
Spre-o lume neștiută? Ești zeiță?
Vrei să-mi dai viață iar? Ah, te conjur,
Fă-mă alt om și rob ți-oi fi, domniță.
Dar dacă eu mi-s eu, atunci, știu bine –

Nu mi-e nevestă sora-ți smiorcăită
Și n-o să-i fac la pat vasal din mine.
Făptura ta mi-e însutit ispită!
Cântecul tău ai vrea, sirenă dragă,
În lacrimile ei să mă înece²⁴.
De-l cânti doar pentru tine, -o să m-atragă
Când părul tău de aur se va-ntrece
Cu undele de-argint, pat îmi va fi
Și voi muri convins că-i fericit
Acela care astfel va sfârși.
Înece-se-amorul ne-mpărtășit!

LUCIANA: Cum poți vorbi așa? Ce, ești nebun?

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Sunt doar năuc. De ce? Nu pot
să spun.

LUCIANA: Doar ochii tăi, să știi, ei sunt de vină.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: I-a fermecat lumina ta divină.

LUCIANA: Îi vindeci de te uiți în altă parte.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: E ca și cum aș privi doar în
noapte,
Iubito!

LUCIANA: Te poftesc să-i spui așa
Surorii mele.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Surorii ei, da.

LUCIANA: Vorbeam de sora mea.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Ba nu, de tine,
Tu însăși ești tot ce-am mai bun în mine,
Tu ochi și inimă îmi ești, și hrană,
Destinul meu, speranța-mi diafană,
Doar tu-mi ești mie raiul pe pământ
Și cel de-apoi, când fi-voi în mormânt.

24. Imaginea bărbatului înecat în lacrimile femeii care-l iubește va fi reluată de marele poet englez John Donne (1572-1631) în *A Valediction: of Weeping*.

LUCIANA: Ba soră-mea ar trebui să-ți fie.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Of, scumpo, spune-ți „soră”
însăți ție,
Pe tine te doresc și te-oi iubi,
Și viața tu mi-o vei călăuzi.
Tu ești nemăritată, eu – becher.
Dă-mi mâna.

LUCIANA: Ba șezi blând, atâta-ți cer,
Mă duc să văd ce spune soră-mea,
Dac-o să fie de acord și ea.

(Iese. Intră Dromio din Siracuză.)

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Ei, Dromio, încotro? Unde fugi
mâncând pământul?

DROMIO DIN SIRACUZA: Stăpâne, mă cunoști? Sunt Dromio?
Sluga ta? Sunt chiar eu însumi?

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Ești Dromio, ești sluga mea, ești
tu însuși.

DROMIO DIN SIRACUZA: Sunt un dobitoc, sluga unei femei și
sunt cam într-o ureche.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Sluga cărei femei? Și cum,
adică, într-o ureche?

DROMIO DIN SIRACUZA: Să fiu al naibii, stăpâne, că-s într-o
ureche și-i sunt îndatorat unei femei: mă vrea, mă hărțuiește, e
chită să mă aibă.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Și cam ce-și dorește de la tine?

DROMIO DIN SIRACUZA: Să-nnebunesc, stăpâne, cam ce-ți
dorești tu de la calul tău; să mă-ncalece ca pe un animal – nu că
aș fi eu vreun animal, ci ea, fiind ca un animal flămând, poștește
la mine.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Dar cine, ce e?

DROMIO DIN SIRACUZA: Aaa, o tipă atât de manierată încât nici nu poți vorbi despre ea fără să te scuzi întruna că aduci în discuție un subiect atât de bestial. N-aș fi deloc norocos cu așa o partidă, deși e una grasă.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Cum, adică, o „partidă grasă”?

DROMIO DIN SIRACUZA: Să mor eu, stăpâne, e bucătăreasa, și-i toată numai untură; și nu știu, zău, la ce ar fi bună – eventual, să-mi fac din ea o lampă, să fug de ea călăuzit chiar de lumina ei. Te asigur că zdrențele ei unsuroase ar putea arde cât ține o noapte polară. Dacă apucă ziua Judecării de Apoi, să știi că o să ardă cu o săptămână mai mult decât lumea întreagă.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Cum e la față?

DROMIO DIN SIRACUZA: Neagră ca ciubotele mele, dar cu mutra mai îngălată decât ele, căci asudă rău de tot, de te-ai putea îngloda până la glezne în rapănul ei.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Cusurul ăsta îl repară apa.

DROMIO DIN SIRACUZA: Aș, da' de unde! Zici că așa s-a născut. N-o spală nici potopul lui Noe.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Cum o cheamă?

DROMIO DIN SIRACUZA: Nela. E înaltă ca schela, da-i mai mult lată decât lungă.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Vas'zică, are oareșce lățime.

DROMIO DIN SIRACUZA: Nu-i mai lungă din cap până-n picioare decât de la un șold până la altul. E sferică, de zici că-i globul pământesc. Aș putea găsi toate țările lumii pe ea.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: În ce parte a trupului se află Irlanda?

DROMIO DIN SIRACUZA: În zona buclilor, să mor eu. După smârcuri am recunoscut-o²⁵.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Dar Scoția?

25. Eric Partridge comentează pe larg acest pasaj, în monografia *Shakespeare's Bawdy (Obscenități ale lui Shakespeare, 1947)*.

DROMIO DIN SIRACUZA: Pe-asta am găsit-o după ținutul
sterp al palmelor ei bătătorite.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Și Franța unde-i?

DROMIO DIN SIRACUZA: Pe fruntea ei înarmată până-n dinți,
purtând război împotriva părului ei protestant²⁶.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Și unde-i Anglia?

DROMIO DIN SIRACUZA: M-am tot uitat după stâncile albe
din Dover, dar numai albe nu-s în gura ei. Eu cred că-i în bărbia
ei, judecând după saramura ce curge între Franța și ea.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Și Spania unde vine?

DROMIO DIN SIRACUZA: Pe cinstea mea, n-am dibuit-o, dar
i-am simțit arșița în răsuflarea ei.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Unde-s America și Indiile?

DROMIO DIN SIRACUZA: Oho, stăpâne, drept pe nasul ei,
împodobit tot cu coșuri și furuncule ca niște rubine și safire,
oferindu-și bogățiile răsuflării toride a Spaniei, care a trimis adevă-
rate flote de galioane să-ncarce nestematele nasului ei.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Și unde se află Belgia, Țările
de Jos?

DROMIO DIN SIRACUZA: Vai, stăpâne, nu mi-am coborât
privirea până într-atât. Una peste alta, rândăsoaica sau vrăjitoarea
asta a emis pretenții asupra mea; mi-a spus pe nume, Dromio; s-a
jurat că-s logodit cu ea; mi-a înșirat toate semnele pe care le am din
naștere – cel de pe umăr, alunița de pe gât, negul baban de pe brațul
stâng – de m-a băgat în sperieți și am fugit de ea ca de o știmă.

Și cred că, dacă-n pieptu-mi dârz n-aș avea o
inimă de-oțel,

26. Joc de cuvinte intraductibil, bazat pe paronimia *heir* („moștenitor”) – *hair* („păr”). Autorul face aluzie la războaiele religioase dintre Liga Catolică și Henric de Navarra, moștenitorul tronului francez după asasinarea lui Henric al III-lea. Henric de Navarra a urcat pe tron abia în 1594, la cinci ani după moartea predecesorului său.

M-ar pune să-i învârt frigarea, legându-mă ca
pe-un câțel²⁷.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Șterge-o acuși, dă fuga până-n port
Și, dacă-i vânt spre larg, oriîncotro,
La noapte n-o să mai dormim aici,
În târg. De pleacă vreo corabie,
Anunță-mă, ai să mă afli-n piață,
Până te-ntorci, o să mă plimb pe-acolo.

DROMIO DIN SIRACUZA: Așa cum fugi de-un urs, să scapi
cu viață,
O șterg și eu, că nu o vreau de soață.

(*Iese.*)

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Văd că pe-aici sunt numai vrăjitoare,
Așa că-i timpul s-o roiesc. Mi-e silă
De-asta, care susține că-s bărba'-su,
Dar sora ei, frumoasă, dăruită
Cu har, m-a fermecat cu chipul ei
Și felul ei de-a povesti – aproape
Că am uitat de mine. Îmi astup
Urechile, să nu-mi fac singur rău,
Furat de cântu-i de sirenă, zău.

(*Intră Angelo cu lanțul de aur.*)

ANGELO: Jupân Antifolus.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Așa mă cheamă.

ANGELO: Știu, dom'le. Iată, ți-am adus lăntugul.
Credeam că dau de tine la „Mistrețul”.

27. Coada unui câine putea fi legată, în epoca lui Shakespeare, la o manivelă prinsă de-o frigare.

Mi-a mai luat o vreme să-l termin.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA (*luând lanțul*):

Ce vrei să fac cu el?

ANGELO:

Orice dorești.

Eu doar ți l-am făcut.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Cui, mie? Eu nu

Ți-am comandat așa ceva.

ANGELO:

Păi, nu

O dată, ci de douăzeci de ori.

Du-i-l soției, să se bucure,

Și-am să te vizitez la ora cinei²⁸,

Curând, ca să-mi dai banii cuveniți.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Dom'le, te rog, ia-ți banii chiar acum,

Să nu rămâi făr' lanț și fără bani.

ANGELO:

Ce hâtru ești. Îți zic la revedere.

(*Iese.*)

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Din toate astea nu pricep nimic.

Dar cred că va să fii prea vanitos

Ca să refuzi un lanț așa frumos.

Oamenii de manevre nu se țin,

Le pică darurile din senin.

Pe Dromio îl aștept în târg. Un vas

Dacă ridică ancora, -i dăm sas!

(*Iese.*)

28. În epoca elisabetană, cina era servită la ora cinci după-amiază.

ACTUL IV

SCENA 1

Intră al doilea negustor, Angelo și un polițai.

AL DOILEA NEGUSTOR (*către Angelo*):

Doar știi că-mi ești dator de la Rusalii²⁹,
N-am zis nimic și te-am lăsat în pace;
Și te-aș lăsa și azi, dar tre' să plec
În Persia și, fără galbeni, nu pot.
Dă-mi banii, așadar, pe loc – altminteri
Pun să te aresteze polițaiul.

ANGELO:

Suma cu care-ți sunt dator egală-i
Cu banii datorați de Antifolus.
Acum o clipă i-am vândut un lanț
Din aur, iar la ora cinci primesc
Banii. Te rog să mă-nsoțești la el
Acasă: vei primi ce-ți datorez
Și îți voi mulțumi de ajutor.

(Intră Antifolus din Efes și Dromio din Efes, venind de la curtezană.)

29. Posibilă aluzie la Sfântul Paul, care a compus *Prima epistolă către corinteni* chiar în... Efes, menționând că „voi rămâne aici până la Rusalii” (*1 Corinteni*, 8:15-16).

POLIȚISTUL: Nu vă mai deranjați! Uite-l că vine.

ANTIFOLUS DIN EFES (*către Dromio*):

Până mă duc la bijutier acasă,
Mergi, cumpără-mi o funie cu care
Să-mi bat nevasta și complicită ei,
Că m-au ținut cu poarta încuiată
În plină zi. Stai, uite-l pe-aurar.
Tu du-te și-adu-mi funia acasă.

DROMIO DIN EFES: Da, o să-ți cumpăr, să îți tot ajungă.

(*Iese.*)

ANTIFOLUS DIN EFES (*către Angelo*):

Cum să mai am încredere în tine?
Ai spus că vii cu lanțul și, când-colo,
N-au mai venit nici lanț, nici bijutier.
Poate-ai crezut c-o să ne țină-n lanț
Iubirea – de-aia nu ai mai venit.

ANGELO: Mă bucur că ești vesel, iată nota,
Cu greutatea și caratele,
Plus calitatea și manopera,
Te costă fix cu trei ducăți mai mult
Decât îi datorez acestui domn.
Te rog, plătește-i banii, că se-mbarcă
Să plece și doar noi îl mai reținem.

ANTIFOLUS DIN EFES: N-am bani la mine-acum și, -n plus,
Am treabă în oraș. Fii bun și du-l
La mine-acasă și să-i duci și lanțul
Neveste-mii, și roag-o să-ți achite
Contravaloarea lui. Poate-o s-ajungem
Acolo deodată.

ANGELO: Să-nțeleg

C-ai să i-l duci chiar tu?

ANTIFOLUS DIN EFES: Nu, ia-l cu tine,
Că, poate, -ntârziu.

ANGELO: Bine, am să i-l duc.

Îl ai la tine?

ANTIFOLUS DIN EFES: Nt, păi, nu-i la tine?
Dacă-i pe-aşa, nu capeţi nici un sfaŃt.

ANGELO: Hai, dom'le, lasă gluma, hai, dă-mi lanŃul.
Domnul acesta-i gata de plecare
Şi zăboveşte-aici din vina mea.

ANTIFOLUS DIN EFES: Ia uite! Vii cu scuze, cum că de-asta
N-ai mai venit cu lanŃul la „MistreŃul”!
Păi, meritai să-Ńi trag o săpuneală,
Dar ai sărit cu gura ca o scorpie.

AL DOILEA NEGUSTOR (*către Angelo*):
Fii bun, grăbeşte-te, că timpul zboară.

ANGELO (*către Antifolus*): Doar vezi că mă presează. Scoate
lanŃul!

ANTIFOLUS DIN EFES: Dă-i-l neveste-mii şi adu banii.

ANGELO: Doar ştii că Ńi l-am dat mai adineauri.
Trimite-mă la ea cu lanŃul sau,
Măcar, dovada că l-ai căpătat.

ANTIFOLUS DIN EFES: Ei nu, pe cinstea mea, te-ntregi cu
gluma.
Zi, unde-i lanŃul? vreau să-l văd odată!

AL DOILEA NEGUSTOR: Destul, m-am săturat, n-am timp de
glume!

Om bun, îmi dai tu banii-n locul lui?
Altminteri, pun să fie arestat.

ANTIFOLUS DIN EFES: Să-Ńi dau eu banii? Dar de ce să-Ńi dau?

ANGELO: Păi, banii datoraŃi pentru lăŃug.

ANTIFOLUS DIN EFES: Până mi-l dai, nu-Ńi datorez nimic.

ANGELO: Doar știi că ți l-am dat acum un ceas.

ANTIFOLUS DIN EFES: Ba nu mi-ai dat nimic și mă insultă!

ANGELO: Tu mă insultă, nevrând să recunoști.

Gândește-te la reputația mea!

AL DOILEA NEGUSTOR: Domnule polițist, te rog, poprește-l.

POLIȚISTUL (*către Angelo*): Te arestez și-ți cer să mă urmezi.

ANGELO (*către Antifolus*): Dar asta îmi pătează reputația.

Plătești, în locul meu, această sumă

Ori o să cer să fii poprit și tu.

ANTIFOLUS DIN EFES: Vrei să-ți achit ceva ce n-am avut?

Hai, saltă-mă, cap sec, dacă-ndrăznești.

ANGELO: Îți iei răsplata: arestează-l, dom'le.

Păi, nici pe frate-meu nu l-aș cruța

De m-ar lua-mprejur în halul ăsta.

POLIȚISTUL (*către Antifolus*): Te arestez – ești reclamat, vezi bine.

ANTIFOLUS DIN EFES: Mă voi supune, însă am să ies

Pe cauțiune. (*Către Angelo*) Însă tu, jupâne,

Ai să plătești distracția asta scumpă

Cu prețul giuvaiergeriei tale.

ANGELO: Voi fi găsit nevinovat și, -n Efes,

Ai să te umpli de ocară, dom'le.

(Intră Dromio din Siracuză venind din port.)

DROMIO DIN SIRACUZA: Stăpâne, -n port, un vas din

Epidamnos

Așteaptă să apară armatorul

Și-o să ridice ancora. Am dus

Deja bagajele și-am cumpărat

Ulei, balsam și basamac, iar nava

E gata de plecare, vântul bate

Voios, dinspre uscat; îl mai aşteaptă
Doar pe-armator, stăpâne, şi pe tine.

ANTIFOLUS DIN EFES: Ei, nu! E-atins! Măi, tăntălăule,
Ce vas din Epidamnus mă aşteaptă?

DROMIO DIN SIRACUZA: Vasul cu care vrei să pleci de-aici!

ANTIFOLUS DIN EFES: Sclav beţivan, eu te-am trimis să cumperi
O funie, ți-am spus şi la ce-mi trebuie.

DROMIO DIN SIRACUZA: Mă trimiteai, mai bine, să mă spânzur,
Dar m-ai trimis în port, după corabie.

ANTIFOLUS DIN EFES: O să mai discutăm pe tema asta

Şi-o să te-nvăţ s-ascuţi cu luare-aminte.

Nemernicule, fugi la Adriana

Dă-i cheia asta, spune-i că-n servanta

Acoperită de-un covor turcesc

E-o pungă cu ducaţi; să mi-o trimită.

M-au arestat pe stradă, -aşa să-i spui,

Şi punga asta-i cautiunea mea.

Hai, roiu', valea, sclavule! – Să mergem

La temniţă pân' or să vină banii.

(Ies toţi în afară de Dromio.)

DROMIO DIN SIRACUZA: La Adriana, unde am prânzit

Şi Dulcibella mă dorea de soţ.

E prea babană să o țin în braţe.

N-am chef să merg, mă duc cu frica-n sân,

Dar servitoru-ascultă de stăpân.

(Iese.)

SCENA 2

Intră Adriana și Luciana.

- ADRIANA:** Măi, Luciana, chiar te-a ispitit?
I se vedea-n privire că-i serios,
Că nu glumește? Spune-mi, negreșit,
Era palid sau roșu, trist, voios?
Iar dacă se schimba mereu la față,
L-înțelegeai, nu te lăsa în ceață?
- LUCIANA:** Spunea c-asupra lui n-ai niciun drept.
- ADRIANA:** Să-mi facă-n ciudă, că e un deștept.
- LUCIANA:** Și a jurat că e străin aici.
- ADRIANA:** La cum se poartă, -așa și poți să-i zici.
- LUCIANA:** L-am implorat să te iubească.
- ADRIANA:** Și?
- LUCIANA:** Mi-a spus că doar pe mine m-o iubi.
- ADRIANA:** Și cum a încercat să te vrăjească?
- LUCIANA:** Cu vorbe care pot să răvășească
Mi-a lăudat frumsețea și vorbirea.
- ADRIANA:** L-ai pus la punct?
- LUCIANA:** Nu te pierde cu firea!
- ADRIANA:** Nu pot și nu vreau să mă potolesc,
Voi da din gură să mă răcoresc.
Urât e, cocoșat, bătrân, trecut,
Fățos, diform și are trupul slut,
E rău, ingrât, mojit, nerod, mârlan,
C-un corp hidos și-o minte de prostă.
- LUCIANA:** Păi, nici nu merită să fii geloasă,
Atâta pagubă – bine că-i dus de-acasă.

ADRIANA: Și totuși, e mai bun decât am spus,
 În ochii altora l-aș vrea mai rău:
Nagâțul, când de lângă cuib e dus,
 Țipă, salvându-și puiul de călău;
Deși vezi că-l înjur plină de zel,
Sufletul meu se roagă pentru el.

(Intră, grăbit, Dromio din Siracuză.)

DROMIO DIN SIRACUZA: Servanta... punga... futu-i... bagă mare!

LUCIANA: De ce găfâi?

DROMIO DIN SIRACUZA: De-atâta alergare.

ADRIANA: Dromio, unde-i stăpânul? Toate-s bune?

DROMIO DIN SIRACUZA: La zdup, mai rău ca-n iad, așa s-ar spune.

L-a priponit un drac împelițat,

C-un suflet ce-are nasturi de oțel³⁰.

Un diavol, spiriduș avan, un lup

Mai rău, un tip în uniformă, -n zdup;

O cutră, un gabor ce nu-ți permite

S-o tai pe căi înguste și cotite;

E un copoi bezmetic, dar urma tot ți-o ia

Și pân' la Judecată, te duce-n iad coala³¹.

ADRIANA: Ce-i omule, ce s-a-ntâmplat?

DROMIO DIN SIRACUZA: Nu știu ce s-a-ntâmplat, dar știu că-i arestat.

ADRIANA: Cum arestat? Dar cine-i reclamantul?

DROMIO DIN SIRACUZA: Nu știu nici reclamantul, da-i bine priponit

De-un om al legii-n haine de piele înțolit.

Vrei să-i trimiți, stăpână, banii din scrin, să-l scapi?

30. Acest vers nu rimează nici în original cu cel anterior.

31. Acest pasaj este considerat unul dintre cele mai ambigue din întreaga piesă și abundă în termeni argotici referitori la oamenii lege și închisoare.

ADRIANA: Mergi, surioară, adu-i.

(Iese Luciana.)

Nu ştiu ce să mai cred.

Să aibă datorii de care nu ştiu?

Ia zi, l-au prins cumva cu datorii?

DROMIO DIN SIRACUZA: L-au prins ei cu ceva mult, mult
mai tare:

Lanţuri ce zăngănesc hăt până-n zare.

ADRIANA: Vorbeşti de lanţ?

DROMIO DIN SIRACUZA: De clopot. Că face pe nebunu':

Eu am venit la două şi-acuma bate unu.

ADRIANA: Ceasul o ia-napoi în chip uluitor!

DROMIO DIN SIRACUZA: Când dă peste-un sergent, zău, o ia la picior!

ADRIANA: Zici că-i dator şi timpul. Anapoda vorbeşti.

DROMIO DIN SIRACUZA: Timpu-i falit şi ni-i dator mai mult
decât gândeşti.

Başca-i şi hoţ; de-i iese-un poliţai în drum,

Nu ar avea motiv s-o ia-napoi c-un ceas acum³²?

(Intră Luciana cu banii.)

ADRIANA: Ia banii, Dromio, şi du-i îndată

Stăpânului şi-adu-mi-l într-o clipă.

(Iese Dromio.)

Surioară, sunt atât de tulburată:

Ah, gânduri negre, griji mi se-nfiripă.

(Ies.)

32. Şi discuţia dintre Dromio şi Adriana, despre timpul care curge în sens invers, reprezintă o ambiguitate nesoluţionată nici până azi de către exegeţi.

SCENA 3

Intră Antifolus din Siracuza cu lanțul de aur.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Văd că aici cu toții mă salută,

De parcă le-aș fi prieten de un secol

Și toți îmi spun pe nume. Unii-mi dau

Bănet, iar alții mă poftesc la masă

Și-mi spun mersi că le-am făcut vreun bine.

Sunt unii care vor să-mi vândă marfă;

Croitorul de-adineauri m-a chemat

Să văd mătasea ce mi-a procurat-o

Și, totodată, mi-a luat și măsura.

Precis îmi joacă feste-nchipuirea.

S-au strâns aici toți vracii din Laponia³³.

(Intră Dromio din Siracuza cu banii.)

DROMIO DIN SIRACUZA: Stăpâne, am adus aurul după care m-ai trimis. Ce, ai scăpat de pictura aia cu Moș Adam în țeale noi³⁴?

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Ce aur? Despre ce Adam vorbești?

DROMIO DIN SIRACUZA: Nu ăl de-avea în grijă paradisul, ci ăla care păzește pârnaia – ăla înțolit în pielea vițelului tăiat la întoarcerea Fiului Risipitor³⁵; ăla de-ți sufla-n ceafă ca un înger întunecat și care te-a pus să renunți la libertate.

33. Laponii, cum li se spunea eschimoșilor pe vremea lui Shakespeare, erau descriși în scrierile elisabetane drept mari experți într-ale vrăjitoriei.

34. Aluzie la uniforma din piele a polițistului, prin analogie cu vestimentația lui Adam de după căderea în păcat: „Domnul Dumnezeu a făcut lui Adam și nevestei lui haine din piele și i-a îmbrăcat cu ele” (*Geneza*, 3:21).

35. O nouă aluzie biblică, parabola despre fiul risipitor și vițelul sacrificat în cinstea lui (*Evangelhia după Luca*, 15), legată tot de uniforma polițistului.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Nu te-nțeleg.

DROMIO DIN SIRACUZA: Nu? Păi, e simplu ca bună ziua: ăla de umbla ca violoncelul, într-o geantă de piele; stăpâne, ăl care, când vede că domnii au obosit, îi poștește la reveneală; ăl pe care-l apucă mila de cei calici și-i bagă la adăpost; ăl care, cu bulanul lui cu măciulie, e mai periculos decât dacă ar avea o sulită maură.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Aoleu, vrei să spui un polițai?

DROMIO DIN SIRACUZA: Da, stăpâne, sergentul: ăl de te trage la răspundere când, dacă nu-ți respecti poliția, te umflă poliția; ăla care crede că nu vrei altceva decât să stai toată ziua la răcoare și-ți urează „Odihnă plăcută!”

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Hai, dom'le, odihnește-ți și tu neghiobia. Ia zi, avem vreo navă care ridică ancora diseară? Putem pleca?

DROMIO DIN SIRACUZA: Păi, nu-ți spusei acum o oră că diseară o să porceadă la drum vasul *Repezeala*, iar pe urmă te-a săltat sergentul, punându-te să zăbovești în așteptarea navei *Mocă-iala*? Uite aici, banii pe care m-ai trimis să ți-i aduc.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Are pitici pe creier, ca și mine,
Iluziile ne zăpăcesc de cap.
De ne-ar salva de-aici divina pronie.

(Intră curtezana.)

CURTEZANA: Salut, salut, jupâne Antifolus!

Văd că ți-ai întâlnit giuvaiergiul.

Acesta-i lanțul ce mi l-ai promis?

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Dispari, Satană, nu mă ispiti³⁶!

DROMIO DIN SIRACUZA: Stăpâne, asta e Madam Satana?

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: E dracul gol.

DROMIO DIN SIRACUZA: Neah, mai nasol, e mama dracului;

36. Posibil ecou din *Evangelia după Matei* (4:10), care descrie ispitirea lui Isus.

și uite că-i înțolită ca o femeie slabă la refuz. De-aici s-o fi trăgând faptul că damicelele tot spun „Să fiu a dracului” – e ca și cum fiecare bărbat ar fi dracul gol. S-a scris că femeile le apar bărbaților sub chipul unor îngeri de lumină. Lumina-i rezultatul focului și focul arde. Ergo, și femeile te ard – cu focul iadului³⁷. Nu te apropia de ea!

CURTEZANA: Și slugă, și stăpân – glumeți mai sunteți!

Nu vrei să vii și să cinăm la mine?

DROMIO DIN SIRACUZA: Stăpâne, în caz că te duci, te ia mama dracului dacă nu te înarmezi cu o lingură mare.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: De ce, Dromio?

DROMIO DIN SIRACUZA: Să mor eu, când stai cu dracu' la masă, tre' să ai ditamai linguroiul.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA (*către curtezană*):

Piei, drace! Lasă-mă cu cina ta!

Ești vrăjitoare, -n rînd cu toți ceilalți.

Dă-mi pace, te conjur să pleci, dispari!

CURTEZANA: Dă-mi înapoi inelul, știi tu care,

Pe care ți l-am dat la prînz, sau dă-mi

În schimbul diamantului, lăntugul

Promis și plec, nu te mai bat la cap.

DROMIO DIN SIRACUZA: Unii diavoli îți cer unghiile tăiate, un pai, un fir de păr, un strop de sânge, o nucă sau un sâmbure de cireasă; ea, însă, mai apucătoare, vrea un lanț de aur. Fii înțelept, stăpâne; dacă i-l dai, o să-și zornăie dracu' lanțul de-o să ne bage-n sperieți.

CURTEZANA (*către Antifolus*): Te rog să-mi dai inelul sau lăntugul.

Doar nu vrei să-mi dai țeapă...

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Vrăjitoareo,

Dispari de-aici! – Hai, Dromio, să mergem!

37. Aluzie la contractarea bolilor venerice.

DROMIO DIN SIRACUZA: Mda, „Hoțul strigă hoțul”, știi tu, cucoană³⁸.

(Ies Antifolus din Siracuză și Dromio din Siracuză.)

CURTEZANA: E clar: Antifolus a-nnebunit;
Altminteri, nu s-ar coborî-ntr-atât.
I-am dat inelul în valoare de
Patruzeci de ducați și mi-a promis,
În schimb, un lanț, și-acum neagă totul.
Pe lângă izbucnirea de-adineauri,
Îmi demonstrează că-i nebun povestea
Smintită, de la prânz, cum că acasă
I s-a-ncuiat poarta în nas. Pesemne
Că soața lui, știindu-i nebunia,
A dat poruncă înadins să fie
Lăsat în stradă. Merg la ea, să-i spun
C-a năvălit în casă și mi-a luat
Inelul. N-am de-ales; ce puii mei,
Patruzeci de ducați, zău, sunt bani grei.

(Iese.)

SCENA 4

Intră Antifolus din Efes împreună cu polițistul.

ANTIFOLUS DIN EFES: Nu-ți fie teamă, omule, nu fug.
Întâi, o să-ți dau banii pentru care

38. În original „*Fly pride*” says the peacock, adică „Zbori, mândrie, spune păunul”. Am preferat să traduc ideea, nu imaginea (păunul fiind simbolul mândriei), disociindu-mă, în acest punct, de traducerea mai veche.

M-ai arestat și o să plec pe urmă.
Nevastă-mea-i cu toane, nu ș' ce are
Și nu se încrede în trimisul meu.
Păi, cred și eu că o să-i sune straniu
Vestea c-am fost săltat aici, în Efes.

(Intră Dromio din Efes cu o funie.)

Iată-l pe sclav. Cred că-mi aduce banii.
Ia zi, jupâne, ai adus ce-am spus?

DROMIO DIN EFES: Iote, cu asta le-o plătești la toți.

ANTIFOLUS DIN EFES: Dar unde-s banii?

DROMIO DIN EFES: Păi, i-am cheltuit
Pe funie.

ANTIFOLUS DIN EFES: Cinci sute de ducați?

DROMIO DIN EFES: Cu banii ăștia chiar că-ți iau cinci sute.

ANTIFOLUS DIN EFES: În ce scop te-am trimis acasă?

DROMIO DIN EFES: Păi,
S-aduc o funie. Iaca, am adus-o.

ANTIFOLUS DIN EFES: Da, dar să știi c-ai rupt-o-n fericire.

(Îl bate pe Dromio.)

POLIȚISTUL: Domnule, nu-ți pierde cumpătul.

DROMIO DIN EFES: Ba eu sunt cel ce n-ar trebui să și-l piardă;
eu sunt cel care o ia în freză.

POLIȚISTUL: Te rog, fă ciocu' mic.

DROMIO DIN EFES: Mai bine roagă-l pe el să nu mai dea din aripi.

ANTIFOLUS DIN EFES: Nemernicule, pui de ștoarfă nesimțit!

DROMIO DIN EFES: Ce n-aș da să fiu nesimțit, să nu simt cum
mă trosnești.

ANTIFOLUS DIN EFES: Ești simțitor doar la trosneală, exact
ca un măgar.

DROMIO DIN EFES: Chiar că-s măgar! – Mi s-au lungit urechile de cât m-ai urecheat. (*Către spectatori*) Îl slujesc de când m-am născut și, drept răsplată, nu capăt decât lovituri. Când mi-e frig, mă ia la încins. Când mi-e cald, mă răcorește cu smardeală. Cu bătaia mă trezește dacă dorm, cu ea mă scoală dacă șed, cu cafteala mă dă afară la plecare și tot cu ea mă întâmpină la sosire. Deh, o duc în cârcă precum își poartă cerșetoarea țângăul și, când o să mă ologească-n bătaie, o să merg la cerșit din poartă-n poartă.

(*Întră Adriana, Luciana, curtezana și dascălul Ciup*³⁹.)

ANTIFOLUS DIN EFES: Hai, cară-te. Vine soția mea.

DROMIO DIN EFES (*către Adriana*): Stăpână, *respice finem*, ferește-te de capăt – sau, mai curând, să repet ca papagalul, „Ferește-te de capătul funiei”.

ANTIFOLUS DIN EFES: Măi, încă dai din gură?

(*Îl bate pe Dromio.*)

CURTEZANA (*către Adriana*): Mai poți să spui că nu-i nebun, cucoană?

ADRIANA: S-a țăcănit, că prea e bădăran.
Ești exorcist, bunule doctor Ciup.
Alungă duhurile necurate
Și-am să te răsplătesc cu tot ce-mi ceri.

LUCIANA: Văleu, ce aprig și tăios se uită!

CURTEZANA: Uitați cum tremură de exaltare.

CIUP: Întinde mâna, doar cât să-ți iau pulsul.

ANTIFOLUS DIN EFES: Poftim, ți-o dau, cât să iei o scatoalcă.

39. Personajul Ciup, caracterizat onomastic, este, pe rând, numit dascăl, doctor, exorcist, dar e clar că, de fapt, este un impostor fără nicio calificare profesională.

(Îl lovește pe Ciup.)

CIUP: Satană încuibat în omul ăsta,
Prin sfinte rugăciuni îți poruncesc,
Dă-te bătut și-ntoarce-te în beznă.
Pe toți sfinții din cer îți dau porunca.

ANTIFOLUS DIN EFES: Ho, vraci neghiob, șezi blând! Nu sunt
nebun.

ADRIANA: Of, bine-ar fi, biet suflet chinuit.

ANTIFOLUS DIN EFES: Măi, bagaboanto, ăștia ți-s clienții?
Banditul ăsta gălbejit e cel
Ce-a petrecut și a benchetuit
La mine-acasă, -n timp ce, vinovată,
Poarta-ncuiată-mi refuza intrarea
În casă?

ADRIANA: Dumnezeu îmi este martor
Că ai prânzit acas'; de nu plecai,
N-ai fi intrat în gura lumii și
N-aveai de îndurat rușinea asta.

ANTIFOLUS DIN EFES: Eu... am prânzit acasă? (*Către Dromio*)
Ce-ai de zis,

Tâlharule?

DROMIO DIN EFES: Ba n-ai prânzit, pe bune!

ANTIFOLUS DIN EFES: N-am stat afar', cu poarta-ncuiată?

DROMIO DIN EFES: Ba da, fără mișto, ai stat afară.

ANTIFOLUS DIN EFES: Și nu m-a luat chiar ea peste picior?

DROMIO DIN EFES: În mod clar, te-a luat peste picior.

ANTIFOLUS DIN EFES: Și nu și-a râs de mine servitoarea?

DROMIO DIN EFES: Și-a râs, da, cum te văd și cum mă vezi.

ANTIFOLUS DIN EFES: Și n-am plecat de-acolo furios?

DROMIO DIN EFES: Oho, și încă cum! – Păi, m-a făcut
Arșice când l-a apucat damblaua.

ADRIANA: Îi prinde bine, crezi, să-i cânti în strună?

CIUP (către Adriana): E bine-așa. Încearcă să-l calmeze
Făcându-se că-i dă dreptate-n totul.

ANTIFOLUS DIN EFES: L-ai pus pe aurar să m-aresteze.

ADRIANA: Ba nu, prin Dromio ți-am trimis bănetul
Cerut drept cauțiune.

DROMIO DIN EFES: Bani, prin mine?
Poate un gând, poate o vorbă bună,
Dar niciun sfânt.

ANTIFOLUS DIN EFES: Nu te-am trimis la ea?
Să-i ceri o pungă cu ducați?

ADRIANA: Ba da
Și i-am și dat-o.

LUCIANA: În prezența mea.

DROMIO DIN EFES: Mi-s martori Dumnezeu și frânghierul
Că m-ai trimis s-aduc o funie doar.

CIUP (aparte, către Adriana): Se pare că sunt posedați de diavol
Și sluga, și stăpânul. Judecând
După paloarea cadaverică,
Tre' să-i poprim la loc întunecos⁴⁰.

ANTIFOLUS DIN EFES (către Adriana):

De ce mi-ai încuiat poarta în nas?
(Către Dromio) De ce mă minți cu punga cu ducați?

ADRIANA: Ba nu ți-am încuiat-o, scumpul meu.

DROMIO DIN EFES: Și n-am primit bani, scumpul meu stăpân,
Dar poarta, da, ne-a încuiat-o-n nas.

ADRIANA: Nemernicule, minți de două ori.

ANTIFOLUS DIN EFES: Coardă fățarnică, tu minți în toate,
Te-ai dat cu gașca asta blestemată,
Să mă batjocorești, dar am să-ți scot

40. De același „tratament” pentru vindecarea nebuniei are parte și Malvolio în *A douăsprezecea noapte*.

Cu ghearele ochii perfizi ce-ar vrea
Să vadă cât de crunt sunt înjosit.

(Se repede la Adriana.)

ADRIANA: Săriți, legați-l, țineți-l departe.

(Intră trei-patru zdrahoni, încearcă să-l lege pe Antifolus, care se opune din răsputeri.)

CIUP: Săriți mai mulți! E diavolul forțos!

LUCIANA: Ce palid și pierit e bietul om!

ANTIFOLUS DIN EFES: Vreți să mă omorâți? Hei, polițai,
Sunt arestatul. Sper că n-o să-i lași
Să mă elibereze.

POLIȚISTUL: Domnilor,
E arestatul meu și nu vi-l dau.

CIUP: Legați și sclavul, și ăla-i diliu.

(Zdrahonii îl leagă și pe Dromio.)

ADRIANA: Ce ai de gând, măi, polițist căpos?
Ți-o fi plăcând să-l vezi pe-un amărât
Făcându-și rău și dându-se în stambă?

POLIȚISTUL: E arestatul meu. Dacă-i dau drumul,
Rămân cu datoria lui pe cap.

ADRIANA: Acuși o să-i achit și datoria.
Hai, du-mă chiar acum la creditor,
Să știu ce am de plată și plătesc.
Dom' doctor, du-l acasă, dar cu grijă.
Ce zi nefericită!

ANTIFOLUS DIN EFES: Ba ce târfă

Nefericită!

DROMIO DIN EFES: Uite-mă, stăpâne,

Ce strâns legat de tine sunt acum!

ANTIFOLUS DIN EFES: Tâlharule, de ce mă vâri în draci?

DROMIO DIN EFES: Vrei să te lege fără un motiv?

Hai, fă urât, stăpâne, urlă „Dracul!”

LUCIANA: Doamne, sărmanii, ce prostii îndrugă.

ADRIANA: Luați-l. – Surioară, hai cu mine.

(Ies Ciup și zdrahonii, cu Antifolus și Dromio.)

(Către polițist) La reclamația cui l-ai arestat?

POLIȚISTUL: Angelo, auraru-i reclamantul.

Îl știți?

ADRIANA: Da, îl cunosc. Și cât anume

Îi datorează?

POLIȚISTUL: Două sute de

Ducați.

ADRIANA: Adică?

POLIȚISTUL: Prețul unui lanț

De aur.

ADRIANA: Știu, mi-l comandase mie,

Dar n-a mai apucat să-l cumpere.

CURTEZANA: Ba l-am văzut cu el la gât curând

După ce-a năvălit la mine-n casă

Și mi-a luat inelul, da, inelul

Pe care îl purta acum pe deget.

ADRIANA: Așa o fi, dar eu nu l-am văzut.

Dom' polițist, du-mă la bijutier,

C-abia aștept să aflu adevărul.

(Intră Antifolus din Siracuza, cu lanțul la gât, și Dromio din Siracuza, cu săbiile în mână.)

LUCIANA: Ne miluiește, Doamne, c-au scăpat!

ADRIANA: Și vin cu sabia-n mână. Să strigăm
După-ajutor, să-i priponim din nou.

POLIȚISTUL: Fugiți, că ne omoară!

(Ies în fugă toți, înspăimântați, în afară de Antifolus și Dromio.)

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Ei, bag seama

Că vrăjitoarele se tem de săbii.

DROMIO DIN SIRACUZA: Cum a tulit-o aia de zicea

Că ți-e nevastă!

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Haidem la „Centaur”.

Adună catrafusele, c-abia

Aștept să fiu la bord, în siguranță.

DROMIO DIN SIRACUZA: Ba, zău, mai bine să rămânem aici la noapte. Bag mâna-n foc că n-or să ne facă rău. Doar ai văzut că se poartă frumos, ne dau și aur. Îs o nație așa de faină că, de n-ar fi muntele ăla de carne în călduri, care mă vrea de bărbat, m-aș așeza aici cu dragă inimă, să mă fac și eu vrăjitor.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Nu mai rămân pentru nimic în lume.

Hai să ne mutăm bagajele pe vas.

(Ies.)

ACTUL V

SCENA 1

Intră al doilea negustor și Angelo.

ANGELO: Îmi pare rău că te-am ținut pe loc,
Dar te încredințez că i-am dat lanțul,
Iar el mă trage-n piept ca un pungaș.

AL DOILEA NEGUSTOR: Cum e văzut de oamenii din târg⁴¹?

ANGELO: E-un om cu reputația nepătată,
Se bucură de-ncredere deplină,
Toți îl iubesc mai mult ca pe oricine.
Cuvântul lui de-onoare mi-ar ajunge
Să-mi pun oricând averea la bătaie.

AL DOILEA NEGUSTOR: Șșșt, mai încet, îl văd plimbându-se.

(Reintră Antifolus din Siracuza, cu lanțul de aur, și Dromio din Siracuza.)

ANGELO: Da, și la gât poartă chiar lanțul ăla
Pe care a mințit, nerușinatul,
Că nu îl are. Vino lângă mine.

41. Această replică ne oferă un indiciu clar că negustorul nu este un localnic, chiar dacă mai târziu, pe parcursul acestui act, se va vedea că este la curent cu evenimentele din cetate (condamnarea lui Egeon, de pildă).

Vreau să vorbesc cu el. – Dom' Antifolus,
Nu pot să cred că te-ai făcut de-ocară
Și rău ți-ai mai știrbit și reputația
Tăgăduind cu fel de fel de scuze,
Jurând că nu ți-am dat lanțul pe care
Îl porți în văzul lumii, iar pe lângă
Rușinea de-a fi fost întemnițat,
Mi-ai oropsit și-acest amic onest,
Ce-ar fi purces la drum pe mare, astăzi,
De nu-l ținea pe loc gâlceava noastră.
Eu ți-am dat lanțul ăsta. Poți nega?

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Da, cred că tu, și n-am negat
nicio când.

ANGELO: Ba ai jurat că nu ți l-aș fi dat.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Ai martori c-am jurat și am
negat?

AL DOILEA NEGUSTOR: Urechea mea te-a auzit, știi bine.
Neobrăzatule! Cum de te rabdă
Oamenii cumsecade-n sânul lor?

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: De mă acuzi așa, ești un
nemernic.

Acuși am să-ți arăt că sunt cinstit
Și-onest, de ai curajul să mă-nfrunți.

AL DOILEA NEGUSTOR: Da, am, și te sfidez, ești un nemernic.

*(Antifolus și negustorul scot săbiile din teacă. Intră Adriana,
Luciana, curtezana și alții.)*

ADRIANA: Stați, nu-l răniți, ce Dumnezeu, e zuză!
Apropiați-vă, luați-i sabia.
Legăți-l și pe Dromio și luați-i
La mine-acasă.

DROMIO DIN SIRACUZA: Fugi, stăpâne, fugi!
Adăpostește-te în mănăstirea⁴²
De-aici, că, dacă nu, o-mbulinăm.

(Antifolus și Dromio se refugiază în mănăstire. Iese stareța.)

STAREȚA: Tăcere, oameni buni. Ce vă-mbulziți?

ADRIANA: Să-mi iau sărmanul soț într-o ureche.
Lăsați-ne-năuntru, să-l legăm,
Să-l duc acasă și să-l lecuiesc.

ANGELO: Mi-am dat eu seama că e dus de-acasă.

AL DOILEA NEGUSTOR: Îmi pare rău c-am pus mâna pe sabie.

STAREȚA: De câtă vreme-i posedat de diavol?

ADRIANA: De-o săptămână-i acru, trist, posac,
Cu totul altfel decât îl știam,
Dar, pân' azi după-amiază, rătăcirea
N-a îmbrăcat o formă violentă.

STAREȚA: O fi pierdut ceva averi pe mare?
Nu și-a-ngropat vreun prieten scump? Privirea
Nu l-a mânat spre-o dragoste oprită?
Căci tinerii păcătuiesc adesea
Când prea se uită-n jur la toate.
Ce supărare-l macină, din astea?

ADRIANA: Nimic, afar' de ultima, și-anume
Vreo dragoste ce mi l-a-nstrăinat.

STAREȚA: Se cuvenea să-l mustri pentru asta.

ADRIANA: Păi, l-am mustrat.

STAREȚA: Dar nu destul de aspru.

42. În original *abbey*, „abație”, o mănăstire cu statut special, deci nu „schit”, cum apare, în repetate rânduri, la Frunzetti și Duțescu. Piesa trimite la o perioadă mai veche din istoria Angliei, dinainte de reforma lui Henric al VIII-lea, care în anii 1530-1540 a jefuit și a desființat mănăstirile englezești.

ADRIANA: Atât cât mi-a permis sfiala mea.

STAREȚA: Pesemne că-ntre patru ochi.

ADRIANA: Și-n public.

STAREȚA: Dar nu îndeajuns.

ADRIANA: Ba l-am pisat
Întruna; nu l-am mai poftit în pat
Și nici la masă nu l-am mai poftit.
Nici că i-am mai vorbit despre-altceva;
Față de alții, îi băgam șopârle
Și îl tocam că-i josnic și netrebnic.

STAREȚA: Din asta i se trage nebunia.
Clonțul geloasei e mai veninos
Și decât colții câinelui turbat.
S-ar zice că n-a mai putut dormi
De-atâta săpuneală și de-aceea
A luat-o razna. Spui că mesele
I le condimentai cu tă răboi.
Păi, mesele cu circ strică digestia.
De-aici și focul furios al febrei,
Căci febra-i un acces de nebunie!
Spui că-i țineai în frâu distracțiile
Și că-i făceai scandal: când nu ai tihnă,
Se instalează starea depresivă,
Soră cu desperarea cruntă, care-i
Urmată de-o cohortă de simptome
Și hachițe ce-ajung să-ți pună viața-n
Pericol. Fără hrană și distracție
Și-odihna cuvenită, -i bagi în boli
Și pe bărbați, ca și pe animale.
E limpede: cu gelozia ta,
Ți-ai scos din minți bărbatul, uite-așa!

LUCIANA: Ea îl mustra cu glasul coborât

Când el, ca un mârlan, făcea urât.

(*Către Adriana*) Auzi ce-ți reproșează; de ce taci?

ADRIANA: Mă bate cu propriile-mi argumente. –

Intrați și înșfăcați-l, oameni buni!

STAREȚA: Ba-n casa mea picior de om nu calcă!

ADRIANA: Atunci, să-l scoată servitorii tăi.

STAREȚA: Ba nu. El s-a adăpostit aici

Cătând să scape de urmăritori,

Aici va sta până s-a lecu

Sau până-mi voi fi dat toată silința

Să-l vindec.

ADRIANA: Vreau să-i stau la căpătâi,

Să-l îngrijesc, e datoria mea.

Nu am nevoie de mijlocitori,

Așa că dați-mi-l, să-l iau acasă.

STAREȚA: Termină, nu-l mai las să se agite

Până ce nu-l tratez cu leacuri bune,

Siropuri, doctorii și rugăciuni,

Să fac din el un om întreg la minte.

Când am intrat în ordin, am jurat

Să-mi fie mila prima-ndatorire.

Așa că pleacă; lasă-mi-l aici.

ADRIANA: Fără bărbatul meu nu plec de-aici;

Sfinției tale-i șade foarte rău

Să îi desparți pe soț și pe soție.

STAREȚA: Termină! Pleacă! Nu ți-l dau nici moartă!

(*Iese.*)

LUCIANA: Hai să depunem plângere la Duce.

ADRIANA: Să mergem și-n genunchi am să-l implor,

Cu lacrimi, rugăminți, să vină-aici,

Să-mi ia bărbatul de la stareță.
Voi sta-n genunchi până am să-l înduplec.

ANGELO: Arată orologiul ora cinci.
Acuși va trece Ducele, sunt sigur,
În drum spre valea tristă, locul morții
Și-al execuțiilor nefericite,
Din spatele acestei mănăstiri.

AL DOILEA NEGUSTOR: Cu ce ocazie?

ANGELO: Să vadă cum

I se ia capul unui cumsecade
Neguțător siracuzan, pe care
Neșansa l-a mânat în golful nostru
Și, astfel, a încălcat legea cetății.

AL DOILEA NEGUSTOR: Uite-i; să asistăm și noi la execuție.

LUCIANA: Îngenunchează-n fața Duceului!

*(Intră Solinus, Ducele Efesului, urmat de Egeon, negustorul
din Siracuză, cu capul gol, călăul, alți însoțitori.)*

DUCELE: Mai proclamați o dat: de-i vreun prieten
Dispus s-achite suma-n locul lui,
Scapă – atâta-i valorează viața.

ADRIANA *(căzând în genunchi)*: Te rog, mărite Duce, fă-mi dreptate,
Căci stareța mă persecută groaznic.

DUCELE: E-o doamnă virtuoasă și cinstită.
Nu pot să cred că ți-a făcut un rău.

ADRIANA: Mărite, Antifolus, soțul meu
Stăpânul meu și al averii mele,
Precum chiar tu ai stăruit să-mi fie,
În ziua asta rea a fost cuprins
De năbădăi și, -n tulburarea lui,
A alergat pe străzi ca hăbăucul,

Cu sclavul lui, la fel de căpiat,
I-a deranjat pe toți, a dat năvală
Prin case și-a furat ce-a apucat,
Inele, giuvaieruri și-alte chestii.
L-am prins, legat și dus acasă, dar
Cât timp am fost plecată, să plătesc
Daune păgubașilor, a șters-o,
S-a smuls din mâna celor ce-l păzeau
Și-apoi și el, și sclavul lui smintit
S-au năpustit la noi cu sabia-n mână
Și, -ntărâtați, ne-au fugărit pe stradă
Până am adunat iar ajutoare
Și ne-am întors să-i priponim. Atunci
S-au refugiat aici în mănăstire;
I-am urmărit, dar stareța ne-a-nchis
Poarta în nas și nici că ne permite
Să-l scoatem de acolo, nici nu vrea
Să ni-l trimită, să-l luăm acasă.
Mărite, dă poruncă să-l aducă,
Să-l iau acasă.

DUCELE (*ridicând-o pe Adriana*): Acum câțiva ani

M-a însoțit în bătălii și eu
Ți-am garantat, atunci când l-ai făcut
Stăpân pe-alcovul tău, că-ntotdeauna
Am să-l ajut cât îmi va sta-n putință. –
Bateți la poartă, haideți, și rugați-o
Pe stareță să vină pân' la mine.
Voi judeca disputa într-o clipă.

(*Intră un mesager.*)

MESAGERUL: Cucoană, fugi, cucoană, că-i prăpăd!

Stăpânul a scăpat cu sclav cu tot,
Pe servitoare le-au bătut pe rând
Și l-au legat pe doctor fedeleș,
I-au pus tăciuni în barbă, l-au pârlit
Și i-au turnat în cap găleți cu zoaie.
Când flacăra-i creștea prea mare-n păr,
Stăpânul-i predica să fie calm,
Iar Dromio-l tunde ca pe-un nebun⁴³;
De nu-i trimiți pe dată ajutoare,
Precis îl prăpădesc pe exorcist.

ADRIANA: Taci, prostule! Stăpânul tău e-aici,
Cu sclav cu tot. Hai că vorbești aiurea.

MESAGERUL: Să mor eu dacă nu spun adevărul.
De-atunci mi s-a tăiat și răsufarea.
Zbiară că, dacă o să-i cazi în mână,
Te ia la-ncins și îți pocește mutra.

(Se aud strigăte din culise.)

DUCELE: I-auzi-l! Fugi, cucoană, ce mai stai!
Stai lângă mine. să nu-ți fie frică. –
Halebardieri, fiți gata de ripostă!

(Intră Antifolus din Efes și Dromio din Efes.)

ADRIANA: Văleu! E soțul meu! Îmi sunteți martori
Că umblă nevăzut de colo-colo.
Abia ce a intrat în mănăstire
Și-acum, ce să-nțeleg? Uite-l acolo!

43. Unii comentatori au sesizat asemănarea dintre tratamentul la care este supus Ciup și caznele suferite de Eduard al II-lea în piesa cu același titlu, de Christopher Marlowe, compusă în 1591-1592.

ANTIFOLUS DIN EFES: Dreptate-ți cer, mărite, fă-mi dreptate

În amintirea vremurilor când

În luptă scut ți-am fost și m-am ales

Cu răni adânci, salvându-ți viața; pentru

Chiar sângele vărsat, îți cer dreptate!

EGEON (*aparte*): De n-am înnebunit de spaima morții,

E fiul meu, Antifolus, cu Dromio.

ANTIFOLUS DIN EFES: Mărite, fă-mi dreptate, căci femeia

Pe care mi-ai sortit-o de nevastă

M-a înjosit, mi-a terfelit onoarea

Și m-a lezat de moarte. Pur și simplu,

Întrece orice-nchipuire modul

Nerușinat cu care m-a tratat.

DUCELE: Dă-i drumul, zi, și ai să vezi că-s drept.

ANTIFOLUS DIN EFES: Mărite, mi-a-ncuiat poarta în nas

Și-a chefuit cu niște desfrânați.

DUCELE: O vină grea! – Așa a fost, femeie?

ADRIANA: Nu, domnule, azi am prânzit cu el

Și sora mea. De mint, s-ajung în iad,

Căci tot ce-mi pune-n cârcă-s doar scorneli.

LUCIANA: Să nu mai văd în veci lumina zilei,

Să nu mă bucur nici de nopți tihnite⁴⁴

De nu ți-a spus, mărite, adevărul.

ANGELO (*aparte*): Sfruntata! Amândouă-s ticăloase!

Nebunu-are dreptate să le-acuze.

ANTIFOLUS DIN EFES: Mărite, nu vorbesc să m-aflu-n treabă,

Nici amețit de vin, nici scos din minți

De furie, deși tot ce-am răbdad,

Zău, l-ar sminti și pe-un om înțelept.

44. Shakespeare reia o parte din aceste imagini în jurământul reginei din piesa-în-piesă din *Hamlet* (III, 2): „În veci să n-am nici hrană, nici lumină, / Nici nopți tihnite, nici vreo zi senină” (trad. de Violeta Popa și G. Volceanov).

Femeia asta s-a-ncuiat în casă
La prânz; de n-ar fi înțelese cu ea,
Giuvaiergiul mi-ar putea fi martor,
C-a fost de față. A plecat, apoi,
După un lanț de aur, promițându-mi
Că mi-l aduce la „Mistrețul”, unde-am
Prânzit cu Baltazar. Iar după prânz,
Văzând că nu mai vine, am plecat
Să-l caut și am dat de el pe stradă;
Era-nsotit de-un domn.

(Arată spre al doilea negustor.)

Giuvaiergiul,
Fățarnic, a mințit că mi-a dat lanțul,
Pe care, Dumnezeu mi-e martor, nici
Nu l-am văzut și-a pus să fiu săltat.
Eu m-am supus și mi-am trimis acasă
Sclavul, s-aducă bani, dar s-a întors
Cu mâna goală. L-am rugat frumos
Pe polițist să mergem împreună
La mine, iar pe drum ne-am întâlnit
Cu soața mea, cu sora ei și-o gloată
De vagabonzi. Îl aduceau cu ei
Pe unul, Ciup, un țâr, un pricăjit,
Un mațe-fripte, un pungaș, un șmecher,
Un vraci, un coate-goale cu privirea
Pierdută, cu obrații supti, ziceai
Că-i un cadavru viu. Tâlharul ăsta
Făcea pe exorcistul: m-a privit
În ochi și mi-a luat pulsul; slăbănogul
A susținut că-s posedat, iar ceilalți

Au tăbărât pe mine, m-au legat
Și m-au închis, cu sclavul meu cu tot,
În beciul ud, întunecat, de-acasă.
Mi-am ros cu dinții funia și-ndată
Ce m-am eliberat, am alergat
La tine, să te rog, mărite duce,
Să-mi faci dreptate pentru umilința
Și-ocara îndurată.

ANGELO:

Eu, mărite,

Sunt martor că nu a prânzit acasă,
Căci nu i-au dat voie să intre-n casă.

DUCELE:

Dar lanțul ăla i l-ai dat sau nu?

ANGELO:

Mărite, i l-am dat și l-au văzut
Cu toții, îl purta mai adineauri,
Când a venit în fugă.

AL DOILEA NEGUSTOR:

Jur că și eu

Te-am auzit mărturisind că el
Ți l-ar fi dat, deși, la început,
În piață, ai negat; atunci am vrut
Să ne și duelăm; te-ai refugiat
Apoi în mănăstire și de-aici
Ai apărut, socot, printr-o minune

ANTIFOLUS DIN EFES: Ba n-am intrat deloc în mănăstire

Și nici n-ai ridicat asupra-mi sabia,
Mă jur pe ceruri, n-am văzut nici lanțul
Și tot ce-ndrugi aici sunt doar minciuni.

DUCELE:

Avem un caz extrem de complicat!
V-a dat și vouă Circe de băut⁴⁵?

45. Aluzie la un episod din *Odiseea* lui Homer, în care vrăjitoarea Circe le dă însoțitorilor lui Ulise o băutură cu ajutorul căreia îi transformă în porci. Ducele, depășit de situație, constată că cei de față și-au pierdut capacitatea de a gândi rațional, purtându-se ca niște animale năuce.

Dacă intra aici, era aici.

De-ar fi nebun, n-ar mai vorbi lucid.

(*Către Adriana*) Spui c-a prânzit acasă; bijutierul

Te contrazice. (*Către Dromio*) Tu ce spui, jupâne?

DROMIO DIN EFES (*arătând spre curtezana*):

Cu ea a luat masa la „Mistrețul”.

CURTEZANA: Da, și mi-a smuls inelul de pe deget.

ANTIFOLUS DIN EFES: Așa-i, mărite, de la ea îl am.

DUCELE (*către curtezana*): Tu l-ai văzut intrând în mănăstire?

CURTEZANA: Da, l-am văzut precum te văd, mărite!

DUCELE: Hm, ce bizar. – Să vină stareța.

(*Iese un servitor.*)

EGEON: Sunteți sau zăpăciți sau într-o dungă.

Mărite duce, -ngăduie-mi o vorbă.

Aș zice c-m zărit un prieten care

Mă va salva răscumpărându-mi viața.

DUCELE: Siracuzane, spune ce dorești.

EGEON (*către Antifolus*): Domnule, nu te cheamă Antifolus?

Și-acesta nu e Dromio, sclavul tău?

DROMIO DIN EFES: Păi, adineauri sclav îi mai eram;

Cu dinții, însă, el m-a dezrobit

Și-acum îs Dromio, omul lui, da-s liber.

EGEON: Sunt sigur că vă amintiți de mine.

DROMIO DIN EFES: Privindu-te, îmi amintesc de noi,

C-am fost și noi legați burduf, ca tine.

Te pomenești că și tu ești pacientul

Lui Ciup?

EGEON: Nu vă uitați așa ciudat

La mine! Mă cunoașteți foarte bine.

ANTIFOLUS DIN EFES: Acum te văd întâia oară-n viață.

EGEON: Vai, suferința m-a schimbat de când
Nu ne-am văzut și grijile, cu mâna
Diformă-a timpului, mi-au scrijelit
Pe chip semne respingătoare. Totuși,
Nici glasul meu nu-ți pare cunoscut?

ANTIFOLUS DIN EFES: Nici glasul.

EGEON: Nici ție, Dromio?

DROMIO DIN EFES: Nt, pe cuvânt, domnule, nici mie.

EGEON: Sunt sigur că ți-e cunoscut.

ANTIFOLUS DIN EFES: Dar, domnule, sunt sigur că nu mi-e cunoscut și, dacă îți spune omul că nu și nu, n-ai cum să nu-l crezi.

EGEON: Nici glasul? Timpule hain, mi-ai spart
Și frânt atât de rău sărmanul glas
În șapte ani ce au trecut în zbor,
De nici băiatul meu nu-mi recunoaște
Glasul firav ce-mi povestește-amarul?
Chipul zbârcit de ani mi se ascunde
Sub stratul de omăt ce-mi sughe vraga
Și îmi îngheață sângele în vine,
Da-n noaptea vieții-nvie amintiri,
Făclia-mi încă pâlpâie în beznă,
Urechea-mi surdă încă prinde-un zvon
Și toate astea-mi spun, și nu mă-nșel,
Că tu ești Antifolus, fiul meu⁴⁶.

ANTIFOLUS DIN EFES: În viața mea nu l-am văzut pe tata.

EGEON: Ne-am despărțit cu șapte ani în urmă
La Siracuză, dar ți-o fi rușine,
Băiete, c-am ajuns în halul ăsta.

ANTIFOLUS DIN EFES: Și Ducele și toți concetățenii

46. După cum observă Charles Whitworth, replica lui Egeon conține ultima eroare de identitate și subliniază și trecerea anilor, înainte de „renașterea” lui și întregirea familiei risipite.

Mă știu și-mi pot fi martori că te-nșeli:

În viața mea n-am fost la Siracuză.

DUCELE (*către Egeon*): De douăzeci de ani, siracuzane,

Îi sunt lui Antifolus protectorul

Și, -n tot acest răstimp, el n-a călcat

În Siracuză. Te-nțeleg, ești vârstnic

Și-amenințarea morții te smintește.

(Intră stareța împreună cu Antifolus din Siracuză și Dromio din Siracuză.)

STAREȚA: Mărite, iată-l pe năpăstuit.

ADRIANA: Sau văd doi soți, sau mă înșeală văzul.

DUCELE: Unul din doi e geniul⁴⁷ celuilalt:

Dar care-i cel adevărat și care

E duhul? Cine poate să ne spună?

DROMIO DIN SIRACUZA: Mărite, -s Dromio. Spune-i să plece.

DROMIO DIN EFES: Ba eu mi-s Dromio. Lasă-mă să stau.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Ești Egeon sau ești stafia lui?

DROMIO DIN SIRACUZA: Stăpânul meu bătrân... de ce-i legat?

STAREȚA: Oricine l-a legat, eu îl dezleg

Și, liberându-l, mă aleg c-un soț.

Bătrâne Egeon, vorbește dacă

Ești cel care cândva era-nсурat

Cu-acea Emilia care i-a născut

Doi gemeni frumoși. De ești același

Egeon, hai, vorbește-i, glăsuiește-i

Aceleiași Emilia.

DUCELE: Păi, așa

Mi-a povestit și el azi-dimineață:

47. În mitologiile precristine se credea că fiecare om are un spirit tutelar identic cu el, ce-l însoțește de la naștere până la moarte.

Acești doi Antifoli ce seamănă
Ca două picături de apă și
Acești doi Dromio care zici că-s unul
Și naufragiul ei, toate îmi spun
Că sunt părinți, iar ei le sunt copiii
Care s-au întâlnit din întâmplare⁴⁸.

EGEON: De nu visez, tu ești Emilia.
Iar de-i așa, spune-mi unde-i băiatul
Care a dispărut odat' cu tine?

STAREȚA: Eu, el și Dromio am fost salvați
De niște marinari din Epidamnus,
Apoi, însă, niște pescari nemernici
Tâlhari de prin Corint m-au luat cu sila
Și fiul, și pe Dromio. Doar pe mine
M-au mai lăsat cu cei din Epidamnus
Și nu știu ce s-a mai ales de ei.
Iar mi-e soarta vezi ce mi-a ursit.

DUCELE (*către Antifolus din Siracuză*):
Tu, Antifolus, nu ești din Corint?

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Nu, domnule, eu sunt din
Siracuză.

DUCELE: Ia depărtați-vă unul de altul,
Căci nu-mi dau seama care cine e.

ANTIFOLUS DIN EFES: Eu sunt cel din Corint, mărite duce.

DROMIO DIN EFES: Și eu așijderea.

48. De la Edward Capell încoace (1767-1768), mai mulți îngrijitori de ediție au mutat replica lui Egeon înaintea celei a Duceului, pentru a-l lăsa să reacționeze imediat la spusele Emiliei – soluție îmbrățișată și de Frunzetti și Duțescu. Cea mai recentă ediție Oxford respectă, însă, ordinea replicilor așa cum apar în ediția *in-folio* din 1623: Ducele își dă seama pe dată că relatarea Emiliei coincide cu ceea ce îi povestise Egeon la orele dimineții.

ANTIFOLUS DIN EFES: Da, m-a adus ducele Menafon⁴⁹,

Războinicul faimos ce-ți este unchi.

ADRIANA: Și care a prânzit cu mine astăzi?

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Eu, nobilă domniță.

ADRIANA: Și nu ești soțul meu?

ANTIFOLUS DIN EFES: Nu, nu, în niciun caz.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA:

„Nu” spun și eu, deși mi-a zis „bărbate”,

Iar sora ei, această scumpă doamnă,

Îmi tot spunea „cumnate”. (*Către Luciana*)

Scumpă doamnă,

De nu visez, tot ce ți-am spus atunci

Rămâne cum am stabilit.

ANGELO:

Acesta-i

Chiar lanțul pe care eu ți l-am dat.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Așa cred și eu. Nu neg lucrul ăsta.

ANTIFOLUS DIN EFES (*către Angelo*):

Și pentru el m-ați arestat pe mine.

ANGELO: Așa cred. Nu spun nu.

ADRIANA (*către Antifolus din Efes*): Eu ți-am trimis

Prin Dromio banii de cautiune,

Dar cred că n-au ajuns la tine.

DROMIO DIN EFES:

Ba

Prin mine n-ați trimis nimic.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA (*către Adriana*): Eu sunt

Cel ce-a primit o pungă cu ducați

Și mi-a adus-o Dromio, omul meu.

E clar: ne-am confundat întruna sclavii,

Iar ei ne-au confundat, la rândul lor –

49. Numele acestui personaj care nu apare în piesă este împrumutat din *Tamerlan cel Mare*, Partea întâi, de Christopher Marlowe și din romanul pastoral *Menafon* al lui Robert Greene, autori în vogă la data compunerii piesei.

De-aici au apărut erorile.

ANTIFOLUS DIN EFES: Ducații ăștia-s pentru tatăl meu.

DUCELE: Nu e nevoie, va trăi, e liber.

CURTEZANA (*către Antifolus din Efes*):

Domnule, dă-mi inelul înapoi.

ANTIFOLUS DIN EFES: Poftim – și-ți mulțumesc pentru ospăț.

STAREȚA: Slăvite duce, te poftesc să intri
La noi în mănăstire, să ne-auzi
Povestea vieții, spusă în detaliu,
Iar toți cei strânși aici, care-au avut
De suferit din pricina atâtor
Erori, să ni se-alătore și-i vom
Despăgubi așa cum se cuvine.
Treizeci și trei de ani am fost gravidă,
Băieții mei, și astăzi, în sfârșit,
Mă simt scăpată de povara-mi grea⁵⁰.
Duce, bărbate, scumpii mei copii
Și voi, ce sunteți calendarul lor,
Haideți să celebrăm nașterea voastră
Și să ne bucurăm de clipa asta.
După atât amar, ce fericire!
DUCELE: Vă însoțesc cu dragă inimă.

(Ies toți, în afară de cei doi Antifolus și cei doi Dromio.)

DROMIO DIN SIRACUZA (*către Antifolus din Efes*):

50. Din spusele stareței reiese că gemenii ar avea vârsta de treizeci și trei de ani; în Actul I, Egeon afirmase că Antifolus din Siracuza a plecat în căutarea fratelui său la vârsta de optsprezece ani, iar în Actul V îi reproșează lui Antifolus din Efes că nu-l recunoaște după o absență de șapte ani: este și acesta un tipic exemplu de neatenție auctorială la detaliile de construire a intrigii. În spectacol, asemenea incongruențe trec neobservate.

S-aduc bagajele de pe corabie?

ANTIFOLUS DIN EFES: Dar ce bagaje zici c-ai dus la bord?

DROMIO DIN SIRACUZA: Pe-alea de la „Centaurul”, stăpâne.

ANTIFOLUS DIN SIRACUZA: Iar ne confundă. – Dromio, eu sunt

Stăpânul tău. Să mergem, hai. De alea

Ne ocupăm al’dat’. Îmbrățișează-l

Pe frate-tău și bucurați-vă.

(Ies cei doi Antifolus.)

DROMIO DIN SIRACUZA: E o grăsană la stăpân-tu-acasă

Și m-a-ndopat, în locul tău, la prânz.

Cumnată o să-mi fie, nu soție.

DROMIO DIN EFES: Parcă mi-ai fi oglindă, iar nu frate

Și văd că sunt un tânăr arătos.

Intrăm și noi să le-ascultăm povestea?

DROMIO DIN SIRACUZA: Tu primul, căci ești fratele mai mare.

DROMIO DIN EFES: N-avem cum ști dacă-i așa. Ce facem?

DROMIO DIN SIRACUZA: Tragem la sorti, dar astăzi fii tu primul.

DROMIO DIN EFES: Ba nu, să procedăm astfel:

Ca frați, pe lume am venit deodat’ și, tot așa,

Luându-ne de mână, deodată vom intra.

(Ies.)

Iulius Caesar

LUNGA VIAȚĂ A CEZARULUI: DESPRE DANSUL VIEȚII ȘI AL MORTII ÎN *IULIUS CAESAR*

ÎN LOC DE PROLOG

La data de 21 septembrie 1599, aflat în vizită la Londra, un turist elvețian pe nume Thomas Platter a mers la teatrul Globul (recent inaugurat) pentru a vedea, desigur, o piesă. Întâmplarea a făcut ca piesa văzută de Platter să fie chiar *Iulius Caesar*. Evenimentul l-a impresionat atât de mult pe spectatorul elvețian, încât a lăsat posterității următoarea descriere:

Pe 21 septembrie după prânz, cam pe la ora două, eu și însoțitorii mei am traversat râul iar acolo, într-o casă cu acoperiș din paie, am văzut un spectacol excelent cu tragedia primului împărat roman Iulius Caesar, cu o distribuție de vreo cincisprezece oameni. Când s-a terminat piesa, actorii au dansat foarte frumos și cu multă grație, așa cum le este obiceiul, doi îmbrăcați ca bărbați și doi ca femei.

Aceasta este una dintre puținele relatări despre ceea ce însemna să mergi la teatru în vremea aceea. Dintr-o astfel de

însemnare, istoricii au tras multe concluzii despre teatrele din Anglia elisabetană și despre experiența trăită de spectatori. Lăsând la o parte descrierea teatrului, reținem din fragmentul de mai sus primul paragraf în care avem o referire precisă la premiera piesei: 21.09.1599.

FOARTE PUȚINĂ (DAR ATÂT DE NECESARĂ) ISTORIE

Cititorii avizați ai pieselor istorice scrise de Shakespeare își amintesc de bună seamă o observație făcută de Regina Elisabeta I în 1601 în legătură cu o piesă despre regele Richard al II-lea, scrisă de Shakespeare și plătită de susținătorii Contelui de Essex în seara dinaintea revoltei acestora. *I am Richard II. Know ye not that?* („Eu sunt Richard al II-lea. Nu știți?”) ar fi exclamat regina, sugerând că, în cazul reușitei rebelilor, ea nu ar mai fi fost în viață. *Iulius Caesar* avusese premiera cu doi ani mai devreme, în 1599. Nu știm dacă regina a făcut vreun comentariu, cu toate că piesa – aparent un segment imaginar de istorie romană – era mult mai ancorată în climatul politic al Angliei pre-moderne decât oricare altă piesă despre Richard al II-lea. În realitate, anul 1599 marcase finalul unui deceniu de nemulțumiri acute, dislocări, și dezordine – suficiente motive pentru a îndemna mai degrabă la previziuni nefaste decât la speranța într-o reînnoire. Fie că a fost vorba de recolte proaste din anii precedenți, fie de costurile enorme ale expediției lui Essex în Irlanda, rezervele din tezaurul elisabetan erau secătuite. Țara era guvernată de o regină care la șaiszeci și șase de ani era considerată bătrână, după standardele vremii, și al cărei consilier de încredere se apropia de optzeci. Existau serioase îndoieli în privința succesiunii, viața reginei era constant amenințată, iar posibilitatea unei invazii spaniole era un permanent motiv

de teamă și neliniște. Revolta lui Essex ne interesează din două motive: în primul rând, a fost condusă de un nobil mult iubit de regină și, în al doilea rând, a fost o „revoltă de onoare,” ultima dintr-o serie de mișcări începute către sfârșitul Evului Mediu care – pentru a legitima politica de violență – făceau apel la codul aristocratic al onoarei. În afară de venerarea monarhului, codul pune accentul pe voința individuală și autonomia morală, oferind posibilitatea de a rezista suveranului și chiar de a alege un altul.

Încă din Evul Mediu exista convingerea că drumul spre dobândirea onoarei fusese arătat de antici, mai ales de romani. Astfel, în *Henric al V-lea* (Act V, Prologul, 23-35), Shakespeare face legătura dintre Essex și Henric, și-i compară pe amândoi cu Iulius Caesar ca principali pretendenți la „numele onoarei”. În *Iulius Caesar*, Brutus își exprimă îndoiala asupra oportunității alegerii lui Caesar ca rege:

BRUTUS: Ce-nseamnă strigătele astea? Eu

Mă tem că l-au ales pe Caesar rege.

CASSIUS: Te temi? Mă faci să cred că nu vrei asta.

BRUTUS: Nu, Cassius, n-aș vrea, deși-l iubesc.

Dar spune-mi, tu de ce mă ții aici?

Ce vrei să-mi spui? De e spre binele

Întregii Rome, ce ar însemna:

De-o parte-onoarea și de alta moartea?

Eu le-aș privi pe amândouă-n față:

Așa-mi ajute zeii, căci iubesc

Mai mult onoarea cât mă tem de moarte. (I, 2)

Nu trebuie, așadar, să ne surprindă că în această tragedie romană, pe care Shakespeare a scris-o la scurtă vreme după *Henric al V-lea* (când gloria lui Essex începuse să pălească), interesele clasei conducătoare romane își găsesc un ecou în acelea

ale echivalentului elisabetan. Spectatorii regăsesc aici un conducător în vârstă, a cărui măreție este doar o amintire, omniprezența prevestirilor de rău augur, un grup de aristocrați nemulțumiți, tânjind după un trecut ideal, legitimându-și cauza printr-un apel la codul onoarei, uniți prin cele mai strânse legături de prietenie și convingși că trebuie să-și scape țara de aservirea totală. Există și un lider rebel, care insistă că nu e nevoie de niciun jurământ pentru a uni spirite nobile ca ale lor pentru o cauză nobilă.

*

Acțiunea din *Iulius Caesar* are loc în anul 44 î. Cr., în Roma antică, centrul unui imperiu imens, care se întinde din Anglia până în Nordul Africii și din Persia până în Spania. Dar, pe măsură ce imperiul devine tot mai puternic, același lucru se întâmplă și cu forțele care-i amenință existența. Roma este măcinată de conflictele interne permanente dintre conducătorii militari ambițioși și senatorii tot mai slabi, cărora, aparent, le datorează supunere. Imperiul suferă și de o diviziune evidentă între cetățenii săi, reprezentați în senat, și masele de plebei reprezentate tot mai puțin. O pleiadă de bărbați de seamă aspiră la poziția de conducător absolut al Romei, dar numai Iulius Caesar pare să aibă toate șansele. Cetățenii care preferă o conducere mai democratică se tem că dobândirea puterii de către Caesar va avea ca rezultat înrobirea cetățenilor romani de către unul de-al lor. Este motivul pentru care un grup de conspiratori – Marcus Brutus, Caius Cassius, Casca, Decius Brutus, Cinna, Metellus Cimber, Trebonius, Caius Ligarius – complotază și îl asasinează pe Caesar. Cu toate acestea, asasinatul nu reușește să pună capăt luptelor pentru putere, iar la scurtă vreme izbucnește războiul civil. Intriga piesei lui Shakespeare acoperă evenimentele care conduc la asasinarea lui Caesar, precum și războiul civil în timpul căruia moartea conspiratorilor se constituie într-un fel de răzbunare a crimei.

Contemporanii lui Shakespeare, familiarizați cu istoria Greciei și a Romei antice, n-au avut niciun fel de dificultate în

identificarea unor paralele între prezentarea, în piesă, a trecerii de la Roma republicană la cea imperială și tendința lumii elisabetane de a evolua către o putere monarhică mult consolidată. În 1599, la data premierei, Elisabeta I se afla pe tronul Angliei de peste patruzeci de ani, sporindu-și puterea în detrimentul aristocrației și al Camerei Comunelor. Ajunsă la o vârstă înaintată, regina, la fel ca Iulius Caesar, nu avea niciun moștenitor, iar mulți se temeau că moarte ei va împinge Anglia într-o stare de haos, asemănătoare cu cea care bântuise țara în timpul Războiului celor Două Roze din secolul al XV-lea. Într-o epocă în care cenzura ar fi limitat orice fel de comentariu direct în legătură cu aceste îngrijorări, Shakespeare a recurs la istoria lui Iulius Caesar pentru a putea comenta situația politică a timpului său.

Probabil că sursa principală la care a recurs Shakespeare a fost celebrul volum al lui Plutarh, *Viețile paralele ale oamenilor iluștri* (secolul I d. Cr.), în versiunea engleză realizată de Thomas North. Informația este importantă deoarece Plutarh, care credea că istoria este rezultatul realizărilor oamenilor iluștri, considera că rolul biografului este inseparabil de acela al unui istoric. Shakespeare a urmat exemplul înaintașului său, demonstrând că acțiunile liderilor societății romane, mai mult decât conflictele de clasă, sunt cele care determină cursul istoriei. Totuși, chiar dacă scriitorul englez se concentrează pe aceste figuri politice-cheie, el nu ignoră faptul că puterea lor se bazează, într-o oarecare măsură, pe preferințele oscilante ale maselor.

În sfârșit, relatări contemporane amplasează premiera celei mai scurte piese „romane” a lui Shakespeare în 1599, cel mai probabil la celebrul teatru Globul, construit în acea perioadă pentru a face față succesului tot mai mare al companiei teatrale a lui Shakespeare. O versiune autoritară a textului piesei nu a fost publicată mai devreme de 1623, în prima ediție *in-folio*, unde indicațiile scenice deosebit de amănunțite sugerează că textul

tipărit se bazează, mai degrabă, pe exemplarul suflerului decât pe manuscrisul autorului.

Cu toate acestea, relevanța contemporană reprezintă doar o mică parte din importanța tragediei *Iulius Caesar*, o piesă în care imaginația istorică a lui Shakespeare se manifestă la cele mai înalte cote. Concentrându-se pe o criză singulară și semnificativă din istoria romană și europeană, dramaturgul ne prezintă un portret atent al Romei antice, cu moravurile, manierele, politica și măreția ei, măiestria stilistică a autorului evocând virtuțile romane: claritatea, decența, și reținerea. Poate că, datorită conotațiilor oferite de numele și structura aproape circulară a teatrului Globul – pentru a cărui inaugurare ar fi scris Shakespeare această piesă – constatăm efortul cu totul remarcabil al autorului de a conferi tragediei o dimensiune omnitemporală și omnilocală. În întregul lor, evenimentele istorice înregistrate de Plutarh sunt tratate cu deosebit respect, dar, totodată, sunt interpretate în lumina ideilor despre natura umană și lumea cunoscute contemporanilor lui Shakespeare care credeau în validitatea lor absolută.

DESPRE CINE VORBIM?

În *Iulius Caesar* ne confruntăm cu o acțiune de mare amploare, în care Brutus apare ca un erou nobil, a cărui trădare de sine este, la nivel imaginativ, pe măsura evenimentelor cataclismice în care este implicat și reprezintă o evoluție hotărâtoare în arta tragică a lui Shakespeare. Cu toate acestea, piesei îi lipsește mult din intensitatea și interiorizarea caracteristică marilor tragedii, în primul rând pentru că personajul titular dispare la mijlocul acțiunii, dar și pentru că acțiunea este dominată de patru personaje de mare interes: Caesar, Brutus, Cassius și Antoniu. Un amănunt interesant este înlocuirea lui Iulius Caesar de către un alt Caesar, imediat după asasinat:

OCTAVIU: Hai, gata, hai, la fapte. Dacă cearta
Ne face s-asudăm, în luptă stropii
S-or înroși. Trag sabia-mpotriva
Conspiratorilor, priviți! Și știți
Când va ajungea ea din nou în teacă?
Abia atunci când vom fi răzbunat
Cele trei' ș' trei de răni ale lui Caesar
Sau când alt Caesar îi va fi trecut
Pe trădători prin sabie.
(V, 1)

Trei plus unu fac patru, iar echilibrul este restabilit. Evident, ne confruntăm cu un simbolism neașteptat al cifrei patru. Într-o piesă care scoate în evidență combinarea și conflictele elementelor în macrocosm și microcosm, și unde natura pare a se adresa întregii lumi, patru este într-adevăr simbolic, numărul unității naturale, și al împăcării opozițiilor. Antoniu însuși o spune:

A fost
Om bun și elementele în el
Așa s-au combinat încât Natura
Se poate ridica să spună lumii:
„A fost un om.” (V, 5)

Oricât de individualizate ar fi, personajele principale sunt și figuri reprezentative. Toți sunt „mari oameni, conducerea naturală a Romei”, Antoniu sugerând că tragedia Romei (și nu a vreunui din cetățenii urbei) nu se deosebește de incapacitatea lor de a accepta un compromis:

Să am atâția ochi câte-ai tu răni,
Să plâng atâta cât au sângerat,

Mi-ar sta mai bine ca un compromis
În termeni amicali cu-ai tăi dușmani.
(III, 1)

Natura reprezentativă a acestor personaje este diminuată de faptul că pot fi identificați în mare cu cele patru tipuri umorale care insumează umanitatea: Brutus este melancolic, Cassius coleric, Caesar flegmatic, iar Antoniu sanguin. Gruparea cvadruplă nu se limitează doar la cei patru protagoniști. Am citat mai sus relatarea lui Thomas Platter, datată 1599: spectacolul cu *Iulius Caesar* se încheie cu un dans executat de patru actori, întruchipând doi bărbați și două femei. Dansul, concesie vulgară făcută gustului popular al vremii, deloc o surpriză pentru publicul elisabetan, se armonizează perfect cu tema și metoda tragediei, căsătoria și dansul fiind simboluri familiare pentru contrarietatea armonioasă a celor patru elemente și a ordinii naturale.

Un alt exemplu este oferit de reprezentanții cetățenilor, ai plebeilor. Thomas Platter ar fi fost surprins de versiunea cinematografică din 1953, regizată de Joseph L. Mankiewicz, cu Marlon Brando în rolul lui Antoniu, în care scenele de masă din Actul III – cu Brutus și Antoniu disputându-și simpatia poporului – impresionează prin figurația extrem de numeroasă. În realitate, în textul lui Shakespeare sunt doar patru plebei. Probabil că inițial au fost opt, dar Brutus l-a sfătuit pe Cassius să divizeze mulțimea. În sfârșit, în scena următoare Cinna moare răpus de mâinile a patru plebei, probabil aceiași.

Thomas McAlindon comentează, pe bună dreptate, că funcția simbolică a schematizării cvadruple este expusă și consolidată simultan de recurgerea la o imagistică esențială, mult mai vizibilă și universală decât în oricare din piesele anterioare ale lui Shakespeare. Astfel, în conversația tribunilor (din Actul I), în tirada lui Cassius împotriva lui Caesar, în descrierea făcută de Casca

furtunii și în orația lui Antoniu avem imaginea unui haos turbulent, în care hotarele și înțelegerile sunt încălcate, iar transformarea este norma de bază: apa acoperă pământul, vântul „aprinde” apa, iar pământul, apa și vântul sunt subsumate într-un râu de foc roșu ca sângele¹.

*

„A fost un om.” Este omagiul final adus de Antoniu lui Brutus. Reputația lui Brutus, deteriorată de participarea lui la conspirație și modul în care și-o justifică (destul de auto-amăgitor), este parțial reparată, deoarece caracterul său – definit la începutul piesei ca fiind în întregime masculin – capătă pe parcurs unele trăsături feminine, cum ar fi durerea resimțită la moartea soției, iubirea pentru prietenul său, grija plină de afecțiune pentru susținători. Către finalul piesei, caracterul lui Brutus este mult mai bine conturat, dar ne punem întrebarea dacă lumea pe care acesta ne-o lasă este sau nu mai bună. Să reformulăm: poate fi mai bună o lume complet lipsită de prezența feminină? În *Iulius Caesar*, Shakespeare are prilejul să răspundă și da, și nu. Uneori, personajele dobândesc așa-numite caracteristici feminine, pierzându-și capacitatea de a conduce masele. Alteori, personaje ca Brutus câștigă foarte mult prin încorporarea femininului în propria personalitate. Sugestia lui Shakespeare este limpede: nu merge, chiar dacă se poate ajunge la un echilibru și atinge un ideal.

În *Iulius Caesar* apar doar două personaje feminine: Calpurnia, soția lui Caesar, și Portia, soția lui Brutus. Dintre acestea, cea dintâi este o figură emblematică pentru gradul de înțelegere sexistă a femeii de către elisabetani: deși nu are copii, Calpurnia este temperamentală și hotărâtă, preferă să conducă fără a se lăsa condusă și există, mai degrabă, ca o încununare a caracterului soțului ei. În forța și în conștiința ei publicul discerne ceea

1. John Ripley, *Julius Caesar on Stage in England and America, 1599-1973*, Cambridge University Press, Cambridge, 1980.

ce ar trebui să fie însuși Caesar, iar în moartea ei – sfârșitul la care s-ar cuveni să se aștepte Caesar. Din aceste motive, evoluția psihologică a personajului diferă de cea a lui Caesar.

Primul contact al Calpurniei cu publicul este în prima zi a sărbătorii Lupercaliilor, când Caesar, dând glas superstiției vremii, îi cere lui Antoniu să o atingă atunci când trece pe lângă ea în timpul întrecerilor, deoarece atingerea atletului în timpul sfinteii sărbători o va face fertilă:

CALPURNIA: Stăpâne, sunt aici.

CAESAR: Stai chiar în drumul lui Antoniu când

O să înceapă cursa. Iar Antoniu...

ANTONIU: Da, Caesar.

CAESAR: În goană chiar, Antoniu, nu uita:

Atinge-o pe Calpurnia. Spun bătrânii:

De-atingi femeia stearpă-n sacra cursă,

Ea scapă de blestem.

ANTONIU: Nu voi uita.

Când Caesar spune „fă ceva”, se face.

CAESAR: Continuați: urmați ritualul tot.

(I, 2)

Caesar sugerează că însăși Calpurnia este de vină pentru infertilitate, dar implicația este că marele Caesar nu mai este suficient de potent pentru a-și asigura urmași biologici. Solicitarea adresată atletului afemeiat Antoniu este dovada propriei efeminări a lui Caesar.

Iată cauza decăderii lui Caesar: și-a asumat prea multe trăsături feminine. Bravura lui aparține trecutului și nu transpare decât ocazional, în Actul II, Scena 2, când acesta refuză să țină seama de îngrijorarea Calpurniei despre ceea ce se va întâmpla dacă merge în Capitol:

CALPURNIA: Caesar, ce vrei să faci? Să pleci? Ba nu.

Nu vei ieși deloc din casă azi.

CAESAR: Cei ce m-amenință nu m-au privit

Decât din spate: dacă au văzut

Chipul lui Caesar, s-au topit deodată.

Și totuși, se lasă convins de teama aproape isterică a Calpurniei, dar se răzgândește numai după ce Decius îl pune într-o situație stânjenitoare:

Și-apoi poate-apărea chiar și un banc:

„Să suspendăm Senatul până când

Lui Caesar i-o visa frumos nevasta.”

Iar Caesar pleacă să-și întâlnească moartea.

Porția, pe de altă parte, este un personaj mult mai interesant, dar și ea este portretizată doar în legătură cu ceilalți bărbați. Relația ei cu Brutus este, evident, una de intimitate și respect. Ea discută sincer cu Brutus despre starea de anxietate care l-a marcat pe acesta în ultima vreme și îl convinge să-i spună ce se întâmplă. Interesant este cum procedează. Brutus nu vrea ca Porția să afle ce se întâmplă, dar ea îl face să se răzgândească recurgând la o stratagemă, obligându-l să o definească într-unul din cele două moduri în care poate fi definită o femeie în societatea romană: fie o matroană romană virtuoasă, demnă de a-i cunoaște secretele, fie „târfa lui Brutus”. Pus în fața acestei deosebiri, Brutus nu are altă cale decât să îi relateze care este situația. Din nefericire pentru Porția, informațiile pe care i le oferă acesta duc la căderea ei. În Actul II, Scena 4, Porția se plânge că „Am minte de bărbat, dar sunt femeie”. I s-a oferit acces la informațiile deținute de un bărbat dar, datorită statutului ei de femeie, nu le poate folosi și nu are altceva de făcut decât să aștepte rezultatul acțiunii bărbaților.

Greutatea informațiilor primite o copleșește și ajunge să se sinucidă chiar în grădina unde a aflat pentru prima dată secretele lui Brutus.

Astfel, Porția iese din scenă, iar spectatorii nu mai văd niciun alt personaj feminin. Cu toate astea, ei pot vedea un transfer al calităților feminine ale Porției către soțul ei, prin intermediul relațiilor lui cu Cassius. La începutul piesei, relația dintre cei doi bărbați e destul de superficială. Ambii sunt legați de dorința de a răsturna tirania lui Caesar, dar motivele care-i animă sunt total diferite. În plus, maniera în care Cassius îl abordează pe Brutus este cel puțin cinică. Până în Actul IV, Scena 3, relația lor se transformă într-o prietenie care are toate caracteristicile unei relații de iubire. Brutus se simte, totuși, ofensat de ceea ce crede că ar fi refuzul lui Cassius de a-i trimite bani la nevoie. Cassius pare destul de surprins de acuzații, iar conversația degenerază rapid în încăierare. Cassius nu înțelege acuzațiile aduse și suferă, considerându-se neîndreptățit:

CASSIUS: Haideți, Antoniu, tinere Octaviu,
Vreau să vă răzbunați numai pe Cassius,
Căci el s-a săturat de-această lume:
Urât de cei iubiți de el, pus la-ndoială,
De-un frate și certat precum o slugă.

Cum se explică mânia lui Brutus? Ea este rezultatul suferinței provocate de moartea Porției. În durerea lui, Brutus se îndreaptă spre Cassius. Suferința prin care trece, pierderea, sentimentul de trădare, toate sunt traduse în furia împotriva celui mai bun prieten, iar după consumarea acestor emoții, cei doi bărbați devin, într-un fel, mult mai apropiați decât fusese vreodată Brutus față de Porția. Această nouă relație presupune același respect reciproc și aproape un grad asemănător de intimitate, fiind, totuși, o relație care poate opera în aceleași sfere, deoarece presupune un nivel de egalitate care nu poate exista între o femeie și un bărbat.

Este momentul din care publicul începe să nutrească tot mai multă simpatie pentru Brutus, umanizat prin moartea soției sale. Cu toate că a iubit-o pe Porția, între ei existase o oarecare distanță, din cauza firii ei oarecum stoice, dar și pentru că Brutus refuza să se încreadă în ea. Această combinație de trăsături masculine și feminine din caracterul ei nu s-a dovedit a fi cea mai potrivită. Era o combinație irealizabilă, dat fiind modul de funcționare al societății romane. Reversul este, desigur, comportamentul lui Caesar. Nici în cazul lui nu funcționa combinația de elemente feminine și masculine. La moartea celor doi, Brutus are ocazia să încorporeze ambele aspecte ale personalității acestora, cel mai direct de la soție, dată fiind natura ei mult mai morală. Cu ostracizarea femeilor și a feminității nepotrivite din Cetatea Eternă, statul ar trebui să devină mai bun. Doar că există o anumită sterilitate neatrăgătoare într-o astfel de lume. Ceea ce s-a realizat este un ideal care nu poate funcționa. Iar moartea lui Brutus nu face decât să demonstreze acest lucru.

Dansul celor patru actori văzut de Thomas Platter acum patru secole era un dans al vieții și al morții. Sau poate al speranței.

ÎN LOC DE CONCLUZII: SĂ REVENIM LA SCENĂ!

Mai mult decât oricare piesă scrisă de Shakespeare, *Iulius Caesar* a polarizat generații de critici care au simpatizat când cu protagonistul Caesar, când cu antagonistul Brutus, evidențiind substratul politic al piesei: Caesar este văzut ca un tiran sau un martir, iar Brutus ca eliberator sau ucigaș detestabil.

Text dificil, cu încărcătură politică, aparent greu de acceptat pentru publicul de azi al internetului și telefoanelor inteligente, *Iulius Caesar* deține recordul de a fi singura piesă din canonul shakespearian despre a cărei istorie scenică profesorul canadian John Ripley,

de la McGill University (Montreal), a scris un întreg volum. Ca detaliu, precizăm că doar capitolul dedicat producțiilor britanice și nord-americane din perioada 1950-1973 se întinde pe 29 pagini²!

Piesa lui Shakespeare continuă să fie citită ca text politic, iar exegeții aproape că exclud orice altă descriere alegorică. Este motivul pentru care textul se deschide unor interpretări teatrale ce au puțin sau nimic de-a face cu istoria romană pre-imperială sau cu politica monarhiei elisabetane. Deși nicio montare a piesei nu a întrunit tot atâtea elogii și pasiuni cât alte piese, spectatorii, cititorii, regizorii și criticii au putut cu greu trece cu vederea cuvintele rostite de Cassius după asasinarea lui Caesar:

CASSIUS: [...] Ah, câte veacuri
Se va juca măreața scenă iar și iar,
În state care încă nu există
Și-n limbi total necunoscute încă!

Este ca și cum Shakespeare s-ar fi gândit la sperata viață teatrală de peste veacuri a piesei sale și la căderea tiranilor, dar cuvintele lui invită publicul viitor să caute paralele în frământările politice ale propriilor vremuri.

Nu voi insista prea mult pe prima mare inovație introdusă de regizori în secolul 20, mai precis, renunțarea la restricțiile impuse de tradiția perpetuată până la sfârșitul secolului al XIX-lea și revenirea la textul inițial din prima ediție *in-folio*. Cea de-a doua inovație, aplicată cu succes de Orson Welles în celebra montare de la teatrul Mercury din New York (1937), a fost folosirea costumelor moderne în montări moderne – în cazul lui Welles, a uniformelor amintind fără echivoc de Germania nazistă și Italia fascistă. Sub bagheta regizorală a lui Welles, Caesar a apărut ca un dictator fascist (replica lui Benito Mussolini), Antoniu ca un demagog, iar

2. *Idem*, p. 230.

Brutus (interpretat de însuși Orson Welles) – un intelectual bine-intenționat dar nefericit, amintind mai degrabă de „un profesor universitar, liniștit și gânditor”³. Adaptarea lui Welles, subintitulată „Moartea unui dictator” a impresionat criticii și publicul prin combinația de simplitate stilizată și o evocare palpitantă a realităților politice contemporane. Benito Mussolini, modelul lui Orson Welles pentru acest portret extrem de apreciat al unui dictator, era fascinat de rolul istoric al celui pe care-l considera predecesorul lui, și era obsedat de moartea violentă a acestuia. Conștient de importanța teatrului ca vehicul de propagandă, Mussolini a semnat – alături de dramaturgul Giovacchino Forzano – piesa *Cesare* (1939). Efortul lor comun nu a mai lăsat loc pentru ambiguitățile care au făcut din *Julius Caesar* o piesă atât de nedorită în Italia fascistă și atât de deschisă unor lecturi moderne (precum cea a lui Wells).

Electrizanta montare a lui Welles avea să domine peisajul teatral american mulți ani după premieră, dar reprezentații în costume moderne au fost ulterior realizate și în Anglia, la Cambridge (1938) și Londra (1939), iar prima versiune pentru televiziune, realizată de BBC (1938), a fost tributară temei fasciste propuse de Welles. Același lucru se poate spune și despre alte producții moderne ulterioare, care au făcut paralele între căderea lui Caesar și prăbușirea altor regimuri dictatoriale din secolul 20.

Este interesant de observat că în multe adaptări moderne constatăm o oscilare a accentului pus pe cei patru actori de pe scena istoriei: Caesar, Brutus, Antoniu și Cassius. Amintesc aici realizarea lui John Gielgud, care, după ce îl interpretase pe Antoniu în 1926, a revenit pe scenă după război, în 1950, la Teatrul Memorial din Stratford-upon-Avon, în rolul lui Cassius, marele actor izbutind să evidențieze complexitatea personajului. În programul de sală al spectacolului regizat de Ron Daniel în 1983 la Royal Shakespeare Company, găsim comentariul politicianului

3. *Idem*, p. 230.

britanic Michael Foot, pentru care Cassius este adevăratul erou al piesei, „adevăratul bărbat în carne și oase și simțire, adevăratul revoluționar răspunzător și vizionar.” De altfel, tot Gielgud l-a interpretat pe Cassius și în celebrul film regizat de Joe Mankiewicz în 1953. De data aceasta, personajul principal este Antoniu, iar Marlon Brando a fost nominalizat pentru premiul Oscar. Și în această producție apare salutul nazist folosit cu predilecție de Orson Welles pentru a da greutate concepției sale despre Caesar ca dictator fascist. John Gielgud a apărut pentru ultima dată pe scenă într-un rol shakespearian în 1977, jucându-l pe Caesar în producția lui John Schlesinger de la Royal National Theatre.

Jucată și la noi încă de la jumătatea secolului al XIX-lea, piesa a intrat într-un firesc con de umbră în anii dictaturii comuniste, subiectul central – dictatura și mijloacele de răsturnare a ei – fiind unul delicat. A existat, totuși, o montare în intervalul de relaxare ideologică dintre 1965-1968: spectacolul semnat de Andrei Șerban în martie 1968 la Teatrul Lucia Sturza-Bulandra, cu scenografia lui Liviu Ciulei și cu o distribuție de zile mari, din care au făcut parte, printre alții, Victor Rebengiuc (Brutus), Ștefan Iordache (Cassius), Florian Pittiș (Lucius), Gina Patrichi (Porția) și Ion Caramitru (Octaviu).

După schimbarea de regim din decembrie 1989, Duce Darie a semnat o nouă montare, la același teatru, în septembrie 1995, cu o distribuție din care făceau parte Marian Râlea, Cornel Scripcaru, Dan Aștilean, Ion Besoiu, Manuela Ciucur, Oana Pellea etc.

La data când scriu această prefață, la Teatrul Maghiar de Stat din Cluj a avut deja loc premiera piesei *Iulius Caesar* în regia lui Silviu Purcărete, textul românesc folosit pentru supratitrare fiind versiunea din acest volum, semnată de Lucia Verona și Horia Gârbea. Aceeași versiune va sta și la baza unui spectacol aflat în faza pregătirilor la Teatrul Național „Marin Sorescu” din Craiova.

EMIL SÎRBULESCU

IULIUS CAESAR

**Traducere de Lucia Verona și Horia Gârbea
Note de George Volceanov**

PERSOANELE

IULIUS CAESAR		
MARCUS BRUTUS	}	conspiratori împotriva lui Iulius Caesar
CAIUS CASSIUS		
CASCA		
DECIUS BRUTUS		
CINNA		
METELLUS CIMBER		
TREBONIUS		
CAIUS LIGARIUS	}	triumviri după moartea lui Iulius Caesar
OCTAVIU CAESAR		
MARC ANTONIU		
LEPIDUS		
CALPURNIA, soția lui Caesar		
PORTIA, soția lui Brutus		
LUCIUS, slujitorul lui Brutus		
CICERO	}	senatori
PUBLIUS		
POPILIUS LENA		
MURELLUS și FLAVIUS, tribuni ai poporului		
CINNA, poet		
LUCILIUS	}	susținători ai lui Brutus și Cassius
TITINIUS		
MESSALA		
CATO		
STRATO		
VARRUS	}	militari în armata lui Brutus și Cassius
CLAUDIO		
CLITUS		
DARDANIUS		
VOLUMNIUS		

PINDARUS, sclavul lui Cassius
ARTEMIDORUS, profesor de retorică
UN DULGHER
UN CÂRPACI
UN POET
UN PROROC
UN SERVITOR al lui Caesar
UN SERVITOR al lui Antoniu
UN SERVITOR al lui Octaviu
UN MESAGER
Cinci plebei
Trei soldați din armata lui Brutus
Doi soldați din armata lui Antoniu
STAFIA lui Caesar
Plebei, senatori, soldați

Notă: Având în vedere sensul cuvântului „cezar” ca substantiv comun (sinonim cu împărat roman), traducerea a adoptat pentru numele propriu al personajului grafia Caesar. Se va pronunța, evident, ca în latină, Cezar.

ACTUL I

SCENA 1

Intră Flavius, Murellus și câțiva oameni de rând care traversează scena.

FLAVIUS: Hai, marș acasă, trântorilor! Valea!
E sărbătoare? Nu știți că nu-i voie
În zi de lucru meșterii să umble
Pe stradă fără-nsemnul breslei lor?
Ia spune, tu, ce meserie ai?

DULGHERUL: Păi, domnule, eu sunt dulgher.

MURELLUS: Șorțul de piele unde ți-e, dar rigla?
Ce faci aici în strai de sărbătoare?
Iar dumneata, ce meserie ai?

CÂRPACIUL: Ca să spun drept, domnule, pe lângă un meseriaș
a-ntâia, ați putea zice că nu-s decât un cârpaci.

MURELLUS: Dar meseria ta? Răspunde-mi clar.

CÂRPACIUL: O meserie, domnule, pe care sper s-o pot face cu
fruntea sus, adică, vreau să zic, pun tălpi.

MURELLUS: Ce meserie, ticălosule? Ce meserie?

CÂRPACIUL: Vă rog, domnule, nu mă luați la șuturi. Dar dacă
vi se tocesc tălpile, vă repar eu.

MURELLUS: Ce spui? Să mă repari? Obraznicule!

CÂRPACIUL: Da, vă cârlesc.

FLAVIUS: Deci ești cârpaci, așa-i?

CÂRPACIUL: Într-adevăr, din asta trăiesc, îmi câștig pâinea

cu sula. N-am de-a face nici cu politichia breslei, nici cu treburile muierеști, dar sunt doctor pentru gioarse. Când sunt în pericol să se rupă de tot, să cadă din picioare, eu le salvez. Toți cei care au tropăit vreodată pe pielea unui bou, au călcat în picioare munca mea.

FLAVIUS: Și-atunci, de ce nu stai în prăvălie?

De ce-i duci după tine pe toți ăștia?

CÂRPACIU: Să vă spun drept, domnule, ca să-și tocească tălpile și să am mai mult de lucru. Dar drept e și că ne-am luat o zi liberă, să-l vedem pe Caesar și să-i sărbătorim triumful.

MURELLUS: Sărbătoriți? Dar care-i biruința?

Care ținuturi ne plătesc tribut,
Câți sclavi în lanțuri îi urmează carul?
Voi, bolovani, pietroaie nesimțite,
Suflete seci, voi, oameni răi ai Romei,
Uitat-ați de Pompei? De-atâtea ori
V-ați cățărat pe ziduri și pe case,
Pe turnuri și ferestre, chiar pe coșuri,
Cu prunci în brațe și-ați rămas acolo
O zi întreagă, așteptând să treacă
Pompei cel Mare¹. Și, văzând cum trece
În carul său, nu ați strigat cu toții
C-a tremurat și Tibrul între maluri
De la ecoul ce-ați stârnit, strigând,
În albia lui? V-ați îmbrăcat de gală?
Ați declarat o zi de sărbătoare?

1. Gnaeus Pompeius (106-48 î. Cr), personalitate marcantă a istoriei romane, a fost, alături de Marcus Licinius Crassus și Iulius Cesar, membru al primului triumvirat care a condus Roma în locul Senatului. După moartea lui Crassus, în bătălia de la Carrhae (53 î. Cr.), purtată împotriva parților, și cucerirea Galiei de către Caesar, între cei doi generali supraviețuitori a izbucnit războiul civil în urma căruia Pompei, după înfrângerea de la Pharsalia, s-a refugiat în Egipt, unde a fost asasinat în 48 î. Cr. din ordinul lui Ptolemeu al XIII-lea.

Așterneți flori pe calea unde Caesar
Mărșăluiește triumfal că-nvinse
Pe-urmașii lui Pompei²? Ia marș acasă.
Acolo, în genunchi să vă rugați,
Ca să vă ierte zeii de pedeapsa
Ce-o meritați după așa purtare.
FLAVIUS: Plecați, buni cetățeni. Pentru greșeală,
Vă strângeți, toți ce v-ați purtat așa,
Să plângeți către Tibru până-l umpleți
Cu lacrimi, încât unda cea mai joasă
Colina cea mai naltă s-o sărute.

(Ies plebeii.)

Să vezi cum s-or muia cei mai căpoși.
Și-or ține gura pentru vina lor.
Tu mergi spre Capitoliu³, eu pe-aici.
Pe unde vezi ghirlande pe statui
În semn de sărbătoare, să le rupi.
MURELLUS: Crezi că e bine?
E sărbătoarea Lupercaliilor⁴ azi.
FLAVIUS: Și ce contează? Nu lăsăm s-atârne
Peste statui ghirlande pentru Caesar.
O să gonesc prostimea de pe străzi.
Să faci le fel pe unde se adună.

2. Aluzie la bătălia de la Munda, din martie 45 î. Cr., unde legiunile lui Caesar au învins armata senatorială aflată sub comanda fiului mai mare al lui Pompei, pe care îl chema tot Gnaeus Pompeius. Acesta a fost capturat și ucis.

3. Capitoliul adăpostea templul lui Jupiter, divinitatea supremă la romani; în piesă el devine sediul Senatului.

4. Sărbătoare ținută în ziua de 15 februarie în cinstea lui Lupercus, zeul protector al păstorilor; în peștera Lupercal i-a alăptat lupoanca pe Romulus și Remus, legendarii fondatori ai Romei.

Cu-aceste pene smulse de pe aripi,
Zborul lui Caesar scade-n înălțime,
Altminteri el va crește-n ochii lor
Și ne va ține umiliți în frică.

(Ies.)

SCENA 2

*Intră Caesar, Antoniu echipat pentru concurs, Calpurnia, Porția, Decius,
Cicero, Brutus, Cassius, un proroc, urmați de Murellus și Flavius.*

CAESAR: Calpurnia!

CASCA: Tăceți, vorbește Caesar.

CAESAR: Calpurnia!

CALPURNIA: Stăpâne, sunt aici.

CAESAR: Stai chiar în drumul lui Antoniu când
O să înceapă cursa. Iar Antoniu...

ANTONIU: Da, Caesar.

CAESAR: În goană chiar, Antoniu, nu uita:
Atinge-o pe Calpurnia. Spun bătrânii:
De-atingi femeia stearpă-n sacra cursă,
Ea scapă de blestem.

ANTONIU: Nu voi uita.

Când Caesar spune „fă ceva”, se face.

CAESAR: Să continuați: urmați ritualul tot.

(Sunet de trompetă.)

PROROCUL: Caesar!

CAESAR: Hei, cine strigă?

CASCA: Hai, încetați cu zgomotul. Tăcere!

(Muzica încetează.)

CAESAR: Cine mă cheamă din mulțime? -Aud
Un glas mai ascuțit decât trompeta
Că strigă: „Caesar”. Spune. Te ascult.

PROROCUL: Ferește-te de idele lui Marte⁵.

CAESAR: Dar cine-i?

BRUTUS: Un prezicător ce spune
Să te ferești de idele lui Marte.

CAESAR: Aduce-ți-l, că vreau să-l văd la chip.

CASSIUS: Ieși, omule, din gloată. Țsta-i Caesar.

(Prorocul se apropie.)

CAESAR: Ce-ai vrut să-mi zici? Mai spune înc-o dată.

PROROCUL: Ferește-te de idele lui Marte.

CAESAR: Un aiurit. Să plece. Hai, să mergem.

(Trompete. Ies toți, în afară de Brutus și Cassius.)

CASSIUS: Mergi să vezi cursa?

BRUTUS: Nu, eu n-am de gând.

CASSIUS: Te rog să vii.

BRUTUS: Eu nu le am cu sportul.

Lipsit sunt de-agerimea lui Antoniu.

Dar nu vreau, Cassius, să te țin pe loc.

De mergi la cursă, plec în drumul meu.

CASSIUS: De-o vreme, Brutus, nu mai întâlnesc,

În ochii tăi blândețea și iubirea.

5. Adică data de 15 martie.

- Ciudat și cam distant te porți deodată
C-un prieten iubitor și devotat.
- BRUTUS:** Nu te-ntrista. Dacă îmi las un voal
Peste privire, e nemulțumirea
De mine însumi. Grijă apăsătoare
Și gânduri care sunt doar ale mele
Dau loc, de la un timp, pe cât se pare,
Purtării mele stranii. Nu-i nevoie
Ca bunii prieteni – printre care ești –
Să creadă altceva decât că Brutus,
Sărmanul, în război cu sine însuși,
Nu-și amintește să se mai arate
Atât de iubitor cu cei din jur.
- CASSIUS:** Te-am înțeles greșit, în cazul ăsta,
Și de aceea-am îngropat în mine
Idei și gânduri ce ți le-aș fi zis.
Dar spune-mi, Brutus, tu te poți vedea?
- BRUTUS:** Nu, Cassius, ochii nu se văd pe sine
Decât de-s reflectați de altceva⁶.
- CASSIUS:** Așa-i. Și, Brutus, e păcat că n-ai
Oglinzi de-acelea care să-ți arate
Virtuțile ascunse, să-ți vezi umbra.
Am auzit vorbind de Brutus mulți
Din cei mai respectați bărbați ai Romei –
Afară de nemuritorul Caesar –
Gemând sub jugul vremurilor noastre,
Și regretând că nu ai ochi mai buni.

6. Ideea aceasta, metaforă a cunoașterii de sine prin medierea celor din jur, este recurentă în teatrul shakespearian, fiind reluată și în *Troilus și Cresida*. Pentru o discuție mai amplă pe această temă, v. George Volceanov, „*The Eye Sees Not Itself but by Reflection*”: A Study in Shakespeare's *Catoptrics and Other Essays*, Editura Universitară, București, 2006, pp. 80-92.

- BRUTUS:** În ce primejdii vrei să mă târăști
De vrei să caut înlăuntrul meu
Ceva ce nu există?
- CASSIUS:** Deci, Brutus, pregătește-te s-ascuți.
Cum nu te poți vedea prea bine altfel
Decât prin reflectare, eu voi fi
Oglinda ta și te voi ajuta
Să afli-n tine ceea ce nu știi.
Și, dragă Brutus, nu mă suspecta.
Dacă aș fi vreun găgăuță ori
La cârciumă aș accepta să fiu
Prieten cu oricine-mi cere sau
I-aș linguși pe oameni, ca apoi
Să îi bârfesc sau dac-ai ști că eu
Benchetuiesc cu pleava, -abia atunci
Să crezi că-s un pericol pentru tine.

(Trompete, urale.)

- BRUTUS:** Ce-nseamnă strigătele astea? Eu
Mă tem că l-au ales pe Caesar rege.
- CASSIUS:** Te temi? Mă faci să cred că nu vrei asta.
- BRUTUS:** Nu, Cassius⁷, n-aș vrea, deși-l iubesc.
Dar spune-mi, tu de ce mă ții aici?
Ce vrei să-mi spui? De e spre binele
Întregii Rome, ce ar însemna:
De-o parte-onoarea și de alta moartea?
Eu le-aș privi pe amândouă-n față:
Așa-mi ajute zeii, căci iubesc

7. Pronunțat în trei silabe. Unele nume proprii – Cassius, Titinius etc – ca și alte cuvinte – „prieten”, „a lua”, „deodată”, „înjunghiat” etc., apar cu un număr variabil de silabe, după necesitățile versului, procedeu folosit și de Shakespeare.

CASSIUS: Mai mult onoarea cât mă tem de moarte.
Îți recunosc această calitate,
O știu la fel cum îți cunosc și fața.
Da, despre-onoare vreau să îți vorbesc.
Nu știu ce crezi tu despre viață sau
Ce-or crede alții, însă eu prefer
Să nu trăiesc, decât să venerez
Un om ca mine. M-am născut om liber,
La fel și tu, și Caesar. Am mâncat
La fel de bine, îndurăm la fel
Ca el și gerul iernii. Într-o zi
De iarnă, înghețată și vântoasă,
Când Tibru-nvolburat bătea în maluri,
Mi-a zis așa: „Hei, Cassius, te provoc,
Să sari cu mine-n apa furioasă
Și să-notăm până în punctu-acela.”
Vorba abia și-a terminat că eu,
În hainele de gală, cum eram,
Am și sărit, zicând să mă urmeze.
A și făcut-o. Apele mugeau,
Iar noi luptam, cu brațe voinicești,
Să-naintăm, torentul să-l învingem.
Dar înainte să fi-ajuns la țintă,
Caesar strigă: „Cassius, ajută-mă,
Sau mă scufund!” Precum strămoșul nostru
Enea și-a salvat tatăl – pe-Anhise –
Din flăcările Troiei, tot la fel,
L-am scos din Tibru pe-ostenitul Caesar⁸.
Și-acesta-i omul devenit azi zeu,
Iar eu, un amărât de servitor

8. Acest episod este imaginat de Shakespeare, care face o trimitere și la un episod din *Eneida* (II) lui Virgiliu.

Care se-nclină ori de câte ori
Stăpânul îi aruncă o privire.
În Spania, cândva, s-a-mbolnăvit,
Cu febră și frisoane, tremura,
Pe bune, zeul ăsta tremura,
Cu buzele lui palide și lașe,
Iar ochii lui, care-i băgau pe oameni
În sperieți, nu mai luceau. Gemea,
L-am auzit, iar glasul lui, cu care
Cerea romanilor s-asculte și
Să scrie-n cărți discursurile lui,
Striga „Ah, dă-mi să beau, Titinius! Apă!”
Ca o copilă care are grețuri.
Ah, zei, mă uluiește că un om
Atât de slab e-n fruntea-ntregii lumi
Și singur poartă lauri.

(Urale, sunet de trompetă.)

BRUTUS:

Iar urale?

Cred că aplauzele astea-s pentru
Onoruri noi ce i se-aduc lui Caesar.

CASSIUS:

Păi, da, încalecă această lume strâmtă
Ca un colos⁹, iar noi, cei mici, umblăm
Sub cracii lui de uriaș, privind
În jur, să ne găsim morminte fără
Onoruri. Uneori, pot oamenii

9. Iulius Caesar este comparat cu Colosul din Rhodos, celebra statuie cu o înălțime de peste treizeci de metri, considerată una dintre cele șapte minuni ale lumii antice. Statuia s-a năruit în anul 224 î. Cr., în timpul unui cutremur de pământ. Cleopatra îl compară pe Marc Antoniu cu același Colos în *Antoniu și Cleopatra* (V, 2).

Să fie ei stăpâni pe soarta lor.
Nu-i vina astrelor, ci-a noastră, Brutus,
Că suntem subalterni. „Brutus” și „Caesar”.
Ce-atâta Caesar? De ce-ar răsună
Numele lui mai mult decât al tău?
Scrie-le-alături, numele tău e
La fel de bun. Dacă le spui, la fel
De bine sună. La cântar, la fel.
Invocă spiritele și la fel
De iute vine „Brutus”, ca și „Caesar”.
Ah, zei, ce-o fi mâncând că a crescut,
Atât de mult? Rușine, timp al nostru!
Romă, ai încetat să crești mari oameni!
Când s-a-ntâmpat, de la potop încoace,
Ca Roma s-aibă doar un nume mare
De care să vorbească lumea toată?
Și-acum există Roma și e mare,
Da-n ea încape doar un singur om.
Și tatăl meu și-al tău vorbeau de-un Brutus¹⁰,
Care-ar fi-acceptat în fruntea Romei
Un diavol mai curând decât un rege.
BRUTUS: Că ții la mine, nu mă îndoiesc.
Și am idee încotro mă duci.
Ce cred eu despre asta, despre vremuri,
Ți-oi spune mai târziu. Dar deocamdată,
Cu toată dragostea ce-ți port, aș vrea
Să nu insiști. Mă voi gândi la tot
Ce-ai spus, și cu răbdare am s-ascult
Tot ce-ai de spus și vom găsi momentul

10. Aluzie la Lucius Iunius Brutus, care l-a alungat pe ultimul rege roman, Tarquin, și a fost unul dintre fondatorii republicii romane, în anul 509 î. Cr. Plutarh afirmă că ar fi fost strămoșul lui Marcus Brutus.

Să discutăm probleme importante.
Dar, nobil prieten, pân' atunci, să știi
Că Brutus mai degrabă ar trăi
La țară în condițiile astea,
La care vremurile ne silesc,
Decât să fie cetățean al Romei.
CASSIUS: Mă bucur că firavul meu cuvânt
Măcar atâta l-a convins pe Brutus
Să scapere scânteii.

(Intră Caesar și suita.)

BRUTUS: E gata cursa.
Caesar se-ntoarce.
CASSIUS: Când se-apropie,
Să-l tragi de mânecă pe Casca. El
Ne va spune-n felul său ursuz
De s-a-ntâmpnat ceva deosebit.
BRUTUS: Așa fac. Însă, Cassius, privește
La Caesar, se citește clar mânia
Pe fruntea lui, iar ceilalți parc-au fost
Certați. Calpurnia e palidă,
Iar Cicero¹¹-are ochii mici și roșii,
Cum l-am văzut în Capitoliu, contrazis
De senatori în timpu-unor discuții.

11. Deși în piesă joacă un rol minor, Cicero era, în opinia lui Isaac Asimov, după Caesar, cea mai importantă personalitate a vremii. Marc Antoniu îl ura de moarte, deoarece tatăl său adoptiv făcuse parte dintre conspiratorii grupați în jurul lui Catilina, condamnați la moarte în 63 î. Cr., la instigarea lui Cicero. Din această cauză fusese Cicero exilat în 59 î. Cr., în timpul primului triumvirat. A revenit la Roma după bătălia de la Pharsalia, adoptând o poziție neutră și mizând pe mila lui Caesar.

CASSIUS: Ne spune Casca despre ce e vorba.

CAESAR: Antoniu!

ANTONIU: Caesar.

CAESAR: Doresc în jurul meu doar oameni grași,
Cu fața-ntinsă și cu somnul bun.
Cassius de colo-arată slab, flămând.
Prea mult gândește. Oamenii ca el
Sunt un pericol.

ANTONIU: Nu te teme, Caesar,
Nu e periculos, e doar roman
Și nobil, binevoitor.

CAESAR: Ah, dacă
Ar fi mai gras! Nu, nu mă tem de el.
Dar dac-aș fi capabil să mă tem,
El, slăbănogul Cassius, ar fi primul
De evitat. Citește mult, observă
Și vede ce-i în dosul faptelor
Umane. Lui nu-i place teatrul, cum
Îți place ție, -Antoniou, nu ascultă
Nici muzică. Zâmbește rar, iar când
Zâmbește, parcă-și bate joc de sine
Că a zâmbit. Nu e un om comod
Când are-un șef, de-aceea este foarte
Periculos. Îți spun că-i de temut,
Nu că mi-e mie frică, doar sunt Caesar.
Urechea-mi stângă-i surdă, treci în dreapta
Și spune-mi sincer ce crezi tu de el¹².

12. Caesar apare la Shakespeare ca un poseur, o statuie vorbitoare, deși, în realitate, era, după Cicero, cel mai bun orator al epocii sale și avea o personalitate carismatică. Personajele romane rigide, „înțepate”, sunt rezultatul influenței exercitate de Seneca asupra teatrului Renașterii engleze. Shakespeare îi insuflă o doză suplimentară de viață adăugându-i, periodic, diverse defecte fizice.

(Trompete. Ies Caesar și suita.)

CASCA: M-ai tras de mantie. Vrei să vorbim?

BRUTUS: Da, Casca. Spune-ne ce s-a-ntâmplat
De Caesar e atât de supărat.

CASCA: De ce întrebi, n-ai fost și tu cu el?

BRUTUS: Atunci n-aveam nevoie să întreb.

CASCA: Păi, i s-a oferit o coroană și când i s-a oferit, el a respins-o
cu dosul palmei, uite-așa; iar mulțimea a izbucnit în urale.

BRUTUS: Și-al doilea vuiet ce-a fost?

CASCA: Păi, tot aia.

CASSIUS: De trei ori au strigat. Și-a treia oară?

CASCA: Păi, tot aia.

BRUTUS: De trei ori i s-a întins coroana?

CASCA: Păi, da, mă jur, fix așa, și de trei ori a respins-o, de
fiecare dată un picuț mai blând ca înainte și, la fiecare refuz al lui,
preacinstiții mei vecini strigau.

CASSIUS: Cine i-a dat coroana?

CASCA: Păi, Antoniu.

BRUTUS: Bunule Casca, spune-ne-n ce fel.

CASCA: Nici să mă spânzurați nu-s în stare să spun felul. A fost
mai degrabă o prosteală și nu i-am prea dat atenție. L-am văzut pe
Marc Antoniu oferindu-i o coroană – la drept vorbind, nu chiar
o coroană, ci un fel de coroniță – și, cum spuneam, a dat-o la o
parte, deși, după părerea mea, ar fi fost încântat s-o aibă. Apoi
i-a dat-o iar; și iar a respins-o, dar, după mine, nu-i prea venea
să-și dezlipească degetele de pe ea. Și-apoi Antoniu i-a oferit-o a
treia oară și el a refuzat-o a treia oară. Și de fiecare dată când o
refuza, gloata începea să strige și să aplaude. Băteau din palmele
lor crăpate și-și aruncau în sus scufiile nădușite și împrăștiau în jur
un aer atât de împutit pentru că Caesar a refuzat coroana, încât,
din cauza duhorii Caesar aproape că s-a sufocat, căci a leșinat și a

căzut. Cât despre mine, n-am îndrăznit să râd, de teamă că, dacă deschid gura, înghit aerul ăla împruțit¹³.

CASSIUS: Ușor, hei! Caesar chiar a leșinat?

CASCA: A căzut în piață. Făcea spume la gură și nu putea să vorbească.

BRUTUS: Posibil. E bolnav: de epilepsie¹⁴.

CASSIUS: Nu, Caesar nu-i bolnav. Dar tu și eu
Și bunul Casca – ne-am cam dus de-a dura.

CASCA: Habar n-am ce vrei să zici cu asta. Da' știu sigur că Caesar a căzut. Și, să fiu al naibii dacă mint, sărăcanii aplaudau sau fluierau, după cum erau sau nu mulțumiți de el, fix cum le fac actorilor la teatru.

BRUTUS: Ce-a zis atunci când și-a venit în fire?

CASCA: Pe legea mea, 'nainte să cadă, văzând ce fericită e turma că a refuzat coroana, unde nu și-a desfăcut surtucul, dezvelindu-și gâtul ca pentru tăiere. Să fiu al naibii, să mă înghită iadul cu toți păcătoșii, dacă eram vreun meșter din ăia, nu m-aș fi lăsat rugat degeaba. Deci a căzut. Apoi, când și-a revenit, a zis că dacă a zis sau a făcut ceva rău, să știe cei de față că e din cauza bolii. Două sau trei fetișcane de pe lângă mine au strigat „Vai, săracul!” și l-au iertat din tot sufletul. Dar asta nu contează: oricare din ele l-ar fi iertat pe Caesar și dacă ar fi găurit-o pe mă-sa.

BRUTUS: Și-apoi el a plecat plin de tristețe?

CASCA: Mda.

CASSIUS: Dar Cicero, a spus și el ceva?

CASCA: Da, a vorbit în greacă.

13. Avem aici un exemplu de tentativă eșuată de manipulare a mulțimii: dacă aceasta i-ar fi strigat lui Caesar să-și pună diadema pe cap, s-ar fi putut încorona ca rege „din voința poporului”. Stratagema eșuează.

14. Prima consemnare a faptului că Iulius Caesar ar fi suferit de epilepsie datează din *Istoria cezarilor* de Suetoniu, scrisă la un secol și jumătate după moartea lui; așadar, această informație este discutabilă.

CASSIUS:

Și ce-a spus?

CASCA: Dacă v-aș spune, aș minți cu nerușinare. Dar cei care au înțeles ce spune și-au zâmbit unii altora și au dat din cap. Cât despre mine, putea să fie și chinezește. Dar pot să vă dau alte vești. Murellus și Flavius, pentru că au smuls ghirlandele de pe statuile lui Caesar, au fost reduși la tăcere. Tribunii și-au pierdut tribuna. La revedere. Au mai fost și alte prosteli, dar nu le țin minte.

CASSIUS: Vii să cinezi cu mine astă-seară?

CASCA: Nu, am promis că merg în altă parte.

CASSIUS: Dar poți veni mâine la prânz la mine?

CASCA: Da, dacă mai trăiesc până atunci, dacă nu te răzgândești cumva și dacă bucatele-s bune.

CASSIUS: Bine. Te-aștept.

CASCA: Așa să faci. Rămâneți cu bine.

(Iese.)

BRUTUS: Ce s-a-ndobitocit băiatul ăsta!

La școală îl știam iute la minte!

CASSIUS: Și-acum e iute când să execute

Vreo faptă nobilă și îndrăzneată,

Oricât de mult ar face el pe prostul.

Stilul acesta grobian e-un sos

Al spiritului, care te ajută

Să-nghiți ce spune cu mai multă poftă.

BRUTUS: Așa și e. Acum am să te las

Iar mâine, dacă vrei să discutăm,

Vin pân' la tine. Sau, în caz că vrei

Să vii la mine, te voi aștepta.

CASSIUS: Așa voi face. Iar tu meditează

Până atunci la ce-i cu lumea asta.

(Brutus iese.)

Da, Brutus, tu ești nobil. Însă văd
Că amalgamul tău cel onorabil
Se poate răsuci din forma lui.
De-aceea-i bine ca un suflet nobil
Să stea printre ai lui, căci cine este
Atât de dârz să nu îl poți seduce?
Caesar îmi poartă sâmbetele, dar
Pe Brutus îl iubește. Dac-aș fi
Eu Brutus și el Cassius de-ar fi,
Nu m-ar influența. Am să-i arunc
La noapte bilețele pe fereastră,
De mâini diverse scrise, ca și cum
Ar fi trimise de mai mulți romani,
Care-și arată prețuirea pentru Brutus
Și-n treacăt fac aluzii la ambiția
Lui Caesar. Țin'-te bine, Caesar, zău,
Scăpăm de tine sau ne-o fi mai rău.

(Iese.)

SCENA 3

Tunete și fulgere. Intră Casca și Cicero.

CICERO: 'Nă seara! L-ai condus acas' pe Caesar?
De ce găfâi? Ce te holbezi așa?
CASCA: Pe tine nu te tulbură când vezi
Pământul tremurând ca frunza-n vânt?

CICERO:

CASCA:

Ah, Cicero, am mai văzut furtuni
Când vântul furios smulgea stejari
Și-am mai văzut ambițiosu-ocean
Umflat și furios și plin de spume,
Vrând parcă să ajungă pân' la norii
Cei amenințători, dar pân' acum,
Eu n-am trecut printr-o furtună ce
Revarsă foc. Ori e război în cer,
Ori oamenii, prea sfidători cu zeii, -i
Provoacă să ne-arunce-n cap dezastre.
Deci, spui că e mai mult ca o furtună?
Un oarecare sclav – l-ai mai văzut –
Și-a ridicat o mână, stânga, care
Se-aprinse și-arse ca dou' zeci de torțe
Și, totuși, mâna lui n-a ars. În plus –
De-atunci țin sabia afar' din teacă –,
Văzui la Capitoliu-n faț' un leu,
El m-a privit și a plecat posac,
Făr' să m-atace. Am mai întâlnit
Și-o sută de femei, grămadă strânse,
Desfigurate, palide de frică:
Jurau că au văzut bărbați în flăcări,
Umblând de colo până colo-n stradă.
Iar ieri, o bufniță – deasupra pieții –
Stătea ținând de zor în miezul zilei.
Când se întâmplă astfel de minuni
Deodată, nimeni n-are cum să spună:
„Se poate explica. E natural.”
Eu cred că astea sunt de rău augur
Pentru ținutu-n care-au apărut¹⁵.

15. Semnele prevestitoare ale unei nenorociri apar și în *Othello* (V, 2) și *Macbeth* (II, 4). Plutarh se referă la asemenea semne citându-l, ca autoritate, pe Strabon.

- CICERO:** Ciudate vremuri, da. Dar oamenii
Au obiceiul de-a răstălmăci
Cum le convine, fără a ține seama
De sensu-adevărat. Tu știi cumva,
Caesar va merge mâine-n Capitoliu?
- CASCA:** Da, lui Antoniu i-a cerut să te anunțe
Că va fi mâine-acolo.
- CICERO:** Noapte bună,
Pe vremea asta nu-i de stat pe-afară.
- CASCA:** Cu bine, Cicero.

(Cicero iese. Intră Cassius.)

- CASSIUS:** Cine-i acolo?
- CASCA:** E un roman.
- CASSIUS:** E Casca, după voce.
- CASCA:** Stai bine cu auzul. Dar ce noapte!
- CASSIUS:** O noapte bună pentru oameni buni.
- CASCA:** Cine-a văzut un cer mai fioros?
- CASSIUS:** Cei care știu cât rău e pe Pământ.
Cât despre mine, am umblat pe străzi,
Pericolelor nopții pradă și,
Așa cum poți vedea, cam dezbrăcat.
Mi-am dezgolit și pieptul când trăsnea,
Când îmi părea că fulgerul albastru
Despică sânul cerului, am stat
Exact unde credeam că va lovi.
- CASCA:** De ce ai vrut să-i ispitești pe zei?
Noi, oamenii, -avem rolul de-a ne teme
Când zeii cei puternici ne fac semn
Prin mesageri atât de-ngrozitori.
- CASSIUS:** Ah, Casca, ești un bleg. Ori îți lipsește

Ce are-orice roman – iuțea la minții –,
Ori nu o folosești deloc. Ești palid,
Cu ochii-n gol, uimit, pari că te temi
De straniul scandal venit din cer.
Dar dacă vrei să te gândești de ce,
De ce atâtea focuri și stafii,
De ce sunt fiarele și păsările
Altfel decât le este firea sau
De ce bătrânii și copiii și
Nebunii-ncep să facă prevestiri,
De ce acestea toate au ieșit
Din matca lor, de ce tot ce-i normal
S-a transformat în monstru? Află, deci,
Că cerul le-a-mbibat cu duhuri rele,
Și le-a făcut unelte ale groazei
Și semne că se va-ntâmpla ceva
Atroce¹⁶.

CASCA: Eu, Casca, ți-aș putea numi un om
Asemenea acestei nopți de spaime,
El tună, fulgeră, morminte sparge
Și rage ca un leu în Capitoliu.
Un om nu mai voinic ca tine sau
Ca mine, -ajuns să întrupeze răul,
Ca toate-aceste răbufniri de groază.
CASSIUS: De Caesar spui. Așa să fie, Cassius?
Dar fie cine-o fi. Romanii azi
Au mușchi și mădule ca strămoșii,
Dar, vai, spiritul tatălui e mort
Și ne conduce spiritul matern.
De-aceea îndurăm cam muiereste
Jugul și oprimarea.

16. Vers scurt în original, semnalând o pauză punctată, probabil, de un tunet.

- CASCA:** Da, se zice
Că mâine senatorii vor să-l ungă
Pe Caesar rege; va purta coroana
Prin mări și țări, dar nu-n Italia¹⁷.
- CASSIUS:** Atunci, eu știu unde-am să port pumnalul.
Cassius va fi eliberat de Cassius.
Ah, zei, prin sinucidere îi faceți
Tari pe cei slabi. Prin sinucidere-i
Învingeți pe tirani. Nici turn de piatră,
Nici ziduri de aramă, temnițe
Fără ferestre, lanțuri tari de fier
Nu pot înfrânge-a spiritului forță.
Dar omul, ostenit de-obstacole,
Poate oricând să își încheie viața.
De știu eu asta, afle toată lumea:
Că sunt în stare,-oricând doresc, să scap
De tirania care mă apasă. (*Continuă să tune.*)
- CASCA:** Și eu. Și orice sclav are în mână
Puterea de a se elibera.
- CASSIUS:** Și-atunci, de ce-ar fi Caesar dictator?
Sărmanul! Știu, știu că el n-ar fi lup,
De n-ar vedea că toți romanii-s oi.
Și n-ar fi leu, de n-ar fi niște capre.
Cine-ar dori s-ațâțe un incendiu,
Începe cu surcele. Ce gunoi
E astăzi Roma, ce moloz, ce stârv,
O balegă ce luminează doar
Ceva atât de-infam cum este Caesar.
Ah, nu! Ce-am spus în supărarea mea?
Poate vorbesc în fața unuia

17. Caesar urmărea să încheie unui compromis cu Senatul: să poarte titlul de rege în provincii și pe acela de dictator pe teritoriul Italiei.

Ce-i sclav de bunăvoie. 'N cazul ăsta,
Plătesc amenda. Dar sunt înarmat
Și de primejdie nu-mi pasă.

CASCA: Nu,
Vorbești cu Casca, un bărbat și nu
Cu un flecar rânjit. Ia mâna mea.
Dacă-i aduni pe oameni să-ndreptați
Aceste rele, voi veni cu voi
Până la capăt.

CASSIUS: Bun, ne-am înțeles.
Și, Casca, află c-am convins deja
Câțiva dintre romanii cei mai nobili
Să mi se-alăture-ntr-o misiune
De mare-onoare și periculoasă.
Ei mă așteaptă lângă poarta lui Pompei
Acum, că-n noaptea asta fioroasă
Nu iese nimenea pe străzi. Iar cerul
Este leit ce-avem de întreprins:
E sângeros, e aprig, e oribil.

(Intră Cinna¹⁸.)

CASCA: Stai, vine cineva foarte grăbit.

CASSIUS: E Cinna, -l recunosc după cum merge.
Ni-i prieten. Cinna, unde te grăbești?

CINNA: Te căutam. Cine-i aici? Metellus Cimber?

CASSIUS: Nu, este Casca, proaspăt câștigat
De partea noastră. Ceilalți m-așteaptă?

CINNA: De Casca-mi pare bine. Ah, ce noapte!

18. Lucius Cornelius Cinna era fiul lui Cinna cel Bătrân, unul dintre cei mai radicali politicieni romani, care fusese ucis în 84 î. Cr. de trupele sale răsculate și fusese tatăl primei soții a lui Caesar.

Doi-trei de-ai noștri au văzut staffi.
CASSIUS: M-așteaptă ceilalți? Spune-mi!
CINNA: Da, te-așteaptă.
Ah, Cassius, dac-ai putea să îl câștigi
De partea noastră și pe Brutus...
CASSIUS: De-asta
Nu-ți face griji. Te rog, ia foaia asta
Și vezi s-o lași în scaunul de pretor,
Ca Brutus s-o găsească sigur. Pe-asta,
Arunc-o pe fereastra lui, iar asta
Să o lipești cu ceară de statuia
Lui Brutus cel bătrân. Iar când ești gata,
Întoarce-te la poarta lui Pompei,
Ne vei găsi acolo. Unde sunt
Decius Brutus¹⁹ și Trebonius²⁰?
CINNA: Acolo-s toți, numai Metellus Cimber
S-a dus la tine, să te ia de-acasă.
Plec să pun foile cum mi-ai cerut.
CASSIUS: Și-apoi te-ntorci la teatrul lui Pompei.

(Cinna iese.)

Vino cu mine-acas' la Brutus, Casca,
'Naintea zorilor. Este deja
Al nostru pe trei sferturi și, acum,
Când ne vedem, îl câștigăm de-a-ntregul.

19. De fapt, Decimus Iunius Brutus, fost general în armata care, sub conducerea lui Caesar, a cucerit Galia, iar apoi, timp de mai mulți ani guvernatorul provinciei cucerite. S-a numărat printre favoriții lui Caesar, care l-a inclus pe lista moștenitorilor săi.

20. Un alt apropiat al lui Caesar, și el general în armata romană din Galia, numit ulterior consul la Roma.

CASCA: Ah, oamenii-l iubesc din suflet și
Ce de la noi poate părea jignire,
Figura lui, precum un alchimist,
Schimbă-n virtute și valoare totul.

CASSIUS: Ai înțeles câtă nevoie-avem
De el și de valoarea lui. Să mergem,
Trecut-a miezul nopții. Pân' la ziuă,
Să îl trezim, ca să putem fi siguri.

(Ies.)

ACTUL II

SCENA 1

Intră Brutus în grădina sa.

BRUTUS: Hei, Lucius?
Nu-s stele, să ghicesc din mersul lor
Cât e până la ziuă. Lucius, tu ești?
Ei, de-aș dormi și eu așa adânc.
Vii, Lucius? Hai, trezește-te! Hei, Lucius!

(Intră Lucius.)

LUCIUS: Tu m-ai chemat, stăpâne?
BRUTUS: Pune-mi o lumânare în odaia
Unde lucrez. Când ai aprins-o, spune-mi.
LUCIUS: O pun, stăpâne.

(Iese.)

BRUTUS: Va trebui să moară: dar eu unul
Nu am motivul meu să îl ucid,
Afar' de binele cetății. De-ar fi
Încoronat, cum s-ar schimba, mă-ntreb.
Ziua senină scoate șerpi în drum,
Deci să pășim atent. Îi dăm coroana
Iar el, prin asta, va avea prilejul
Să facă rău când vrea. Rangul înalt
Trage la rău: desparte îndurarea
De cârmuire. Caesar – ce e drept –

Nu mi-a vădit că lasă pasiunea
Să-i biruie gândirea. Dar se știe
Că modestia e, pentru ambiții,
La început, o scară: cine-o urcă
Se uită către ea, ajunge-n vârf,
Apoi întoarce spatele, privind
Numai spre nori, râzând de-acele trepte
Pe care s-a-nălțat. La fel ar face
Și Caesar. De-i așa, s-o luăm din vreme.
N-avem motiv să dăm în cel ce este,
Dar stă – în cel de-acum – un rău de mâine.
Îl văd ca ou de șarpe: de-i clocit
Va fi periculos, așa i-e soiul
Și chiar din coaja lui să-l omorâm.

(Intră Lucius.)

LUCIUS: În cameră-i aprinsă lumânarea
Dar, când am căutat scăpărătoarea,
Lângă fereastră am găsit această
Hârtie care n-a fost mai devreme.

(Îi dă scrisoarea.)

BRUTUS: Mergi să te culci, că nu e încă zi.
Nu-i oare mâine prima zi din martie?
LUCIUS: Nu știu, domnule.
BRUTUS: Ia vezi în calendar și treci să-mi spui.
LUCIUS: Așa fac, domnule.

(Iese.)

BRUTUS: Cad stele şuiărând şi dau lumină
Cât să citească la strălucirea lor.

(Deschide scrisoarea şi citeşte.)

„Brutus, tu dormi. Sus, uită-te la tine.
Roma va fi... et cetera. Vorbeşte,
Izbeşte şi îndreaptă”. „Scoală, Brutus.”
Asemenea mesaje-am tot primit.
„Roma va fi...” ştiu care e urmarea:
Roma va fi supusă unui om?
Strămoşii mei l-au alungat din Roma
Pe-acel Tarquiniu care s-a vrut rege.
”Vorbeşte şi izbeşte şi îndreaptă” –
Am eu chemare pentru vorbe şi loviri?
Ah, Romă, îţi promit că îndreptarea
De-i scris să o primeşti, o vei primi
Întreagă doar din mâinile lui Brutus.

(Intră Lucius.)

LUCIUS: Trec cincisprezece zile, azi, din martie.

(Bătăi afară.)

BRUTUS: Bun, mergi la poartă, bate cineva.

(Iese Lucius.)

Cassius m-a-ntărâtat contra lui Caesar
Şi, de atunci, n-am somn.
Între-mplinirea unui fapt cumplit

Și plănuirea lui stă un răstimp
Ca o fantasmă ori ca un coșmar:
Sufletu-n om și partea-i muritoare
Se răzvrătesc și omul e un mic
Regat lovit de frământările răscoalei²¹.

(*Intră Lucius.*)

LUCIUS: Cassius, cumnatul²² tău, este la poartă
Dorește să te vadă.

BRUTUS: Este singur?

LUCIUS: Nu domnule, sunt mulți.

BRUTUS: Tu îi cunoști?

LUCIUS: Nu, domnule, au capu-acoperit
Pân' la urechi și fața pe jumate
Ascunsă-n pelerină. Nu se poate
Să vezi ce-ascund.

BRUTUS: Poftește-i înăuntru.

(*Iese Lucius.*)

Cei cu complotul. Uneltire, oare
Nu ți-e rușine să-ți arăți figura
Primejdioasă noaptea, când se-ațăță
Mai tare dracii? Ziua, cum găsești
O grotă îndestul întunecată
Să îți ascundă fața hâdă? Uneltire,

21. Relația dintre microcosmos (om) și *body politic* (stat) este o temă recurentă în piesele istorice ale lui Shakespeare.

22. În original *brother*, prescurtare de la *brother-in-law* („cumnat”). Cassius era soțul Iuniei, sora lui Brutus.

Nu căuta, ascunde-te în zâmbet
Și voie-bună. Dacă ieși la drum
Cu mutra ta, Erebus²³ nu-i cernit
De-ajuns să te ascunzi de bănuiele.

*(Întră conspiratorii: Cassius, Casca, Decius, Cinna, Metellus
și Trebonius.)*

- CASSIUS:** Suntem lipsiți de politețe tulburând
Odihna ta. Binețe! Deranjăm?
- BRUTUS:** Vegheam, cum am făcut și peste noapte.
Cunosc bărbații care te-nsoțesc?
- CASSIUS:** Pe toți. Și fiecare îți acordă
Onor. Ar vrea ca, despre tine, tu
Să ai părerea bună ce-o nutrește
Oricare nobil domn ce stă în Roma.
Acesta e Trebonius.
- BRUTUS:** Bun-venit.
- CASSIUS:** El – Decius Brutus.
- BRUTUS:** Bun venit și lui.
- CASSIUS:** Aceștia Cina, Casca și Metellus.
- BRUTUS:** Bineveniți sunt toți. Ce griji veghează
Stând între ochii voștri și-astă noapte?
- CASSIUS:** Putem schimba o vorbă între noi?

(Își vorbesc în șoaptă.)

- DECIUS:** Estu-i încolo. Se arată ziua?
- CASCA:** Nu.

23. În mitologia elină, Erebus era fie personificarea întunericului (fiul Noptii, fratele Haosului), fie un ținut întunecos, străbătut de sufletele celor morți în drum spre infern (Hades).

- CINNA:** Ba, iartă-mă, așa e: linii sure
Răzbat prin nori ca mesageri ai zilei.
- CASCA:** Mărturisiți că amândoi greșiți.
Încolo, unde sabia mea v-arată,
E răsăritul. Este încă iarnă
Și la amiază soarele se saltă
Mai către sud. Dar peste două luni
S-o ridica spre nord, spre Capitoliu.
- BRUTUS** (*venind în față împreună cu Cassius*):
Să-mi dați pe rând, cu toții, mâna voastră.
- CASSIUS:** Cu jurământ că facem tot ce-am zis.
- BRUTUS:** Nu jurământ. Când chipurile noastre,
Amarul inimii sub asuprire,
Par pricini slabe, să ne despărțim
Și să ne ducem spre culcuș de lene.
Suspuse tiranie să se-nalțe
Până s-o prăbuși oricare om.
Dar dacă – precum cred – cele numite
Ard cât s-aprindă și pe cei mai lași,
Să oțelească până și-n femei
Molateca simțire, ce mai vrem,
Concetățeni? Ce pinten mai lipsește
Să ne dea ghes, decât temeiul nostru?
Ce legământ dorim decât cuvântul
Pe care complotiștii și l-au spus
Și nu-l retrag? Ce jurământ mai vrem
Decât o cinste alteia spunându-i
Că va răzbi prin fapta plănuită
Ori va cădea prin ea? Să jure popii
Și boșorogii, lașii sau acei
Ce-și rabdă răul. Jurământ să dea
Cei care sunt priviți cu îndoială.

- Dar nu mânjiți virtutea faptei noastre,
Curajul neclintit și nu gândiți
Că țelul nostru și-mplinirea lui
Ar mai avea nevoie să jurăm,
Când picătura ultimă de sânge
Purtată cu noblețe de-un roman
S-ar terfeli, vădindu-se bastardă,
De ar sminti și ultima silabă
Din promisiunea ce-a trecut prin inimi.
- CASSIUS:** Dar Cicero? Să-l întrebăm? Gândesc
C-ar fi cu noi.
- CASCA:** Să nu-l lăsăm deoparte.
- CINNA:** Cu niciun chip.
- METELLUS:** Să îl atragem, deci.
Cu părul său de-argint va cumpăra
Părerii mai bune despre noi și glasuri
Să ne aprobe. Mintea – se va spune –
Este a lui și noi suntem doar mâna,
Iar tinerețea și cruzimea noastră
Le va ascunde masca lui severă.
- BRUTUS:** Nu-l pomeniți. Nu-i spuneți taina noastră,
Că niciodată nu urmează-o faptă
Ce-au început-o alții²⁴.
- CASSIUS:** Să-l lăsăm.
- CASCA:** Ce-i drept, nu pare bun la treaba noastră.
- DECIUS:** Nu mai lovim pe nimeni, doar pe Caesar?
- CASSIUS:** Zici bine, Decius. Eu cred că-i drept
Ca Marc Antoniu, cel iubit de Caesar,
Să nu îi supraviețuiască. Vom găsi

24. Brutus îl consideră pe Cicero orgolios; în realitate, acesta a evitat toată viața să adopte o atitudine tranșantă în războaiele civile ce măcinau republica romană.

În el un ins abil. De-și pune mintea,
Poate lovi în noi; să prevenim
Aceasta, iar pe-Antoniū și pe Caesar
Să-i doborâm deodată, împreună.

BRUTUS: Ar arăta prea sângeroasă fapta,
Să tai și mădulare după cap.
S-ar bănuī că doar ura și pizma
Ne-mping, Antoniū-i doar un mădular.
Să facem sacrificiu, nu măcel.
Ne-mpotrīvim la spiritul lui Caesar
Iar spiritul nu are sânge-n el.
Dac-am putea să atacăm doar duhul
Lui Caesar, iar pe Caesar să-l lăsăm!
Dar trebuie să piardă sânge Caesar.
Dragi prieteni, să-l ucidem fără milă,
Dar fără ură. Să-l tranșăm ca pentru
Un fel servit la masa zeilor
Și nu să-l ciopârțim ca pentru câini.
Inima noastră fie un stăpân
Abil și care își împinge sclavii
La fapte crude, iar apoi îi ceartă.
Să pară fapta nostru trebuință,
Nu răzbunare, iar în ochii lumii
Să fim izbăvitori, nu asasini.
La Marc Antoniū nu ne mai gândim:
N-o să ne facă rău brațul lui Caesar
Când capul însuși îi va fi tăiat.

CASSIUS: Mi-e frică de iubirea-i pentru Caesar.

BRUTUS: Vai, Cassius dragă, nu te mai gânde.
Dacă-l iubește chiar atât pe Caesar,
Va fi lovit din greu și va muri.
Dar m-aș mira, că-i pus doar pe distracții,

Pe sporturi și petreceri cu amicii²⁵.

TREBONIUS: Nu e periculos, să nu-l ucidem
Și o să râdă într-o zi de-acestea.

(Se aude o bătaie de ceas²⁶.)

BRUTUS: E timpul.

CASSIUS: Cred că-i ora trei.

TREBONIUS: Să mergem.

CASSIUS: Nu-i lucru sigur c-o să iasă Caesar
În ziua asta. El, de la o vreme
E superstițios, exact pe dos
De cum era când nu-i păsa de vise,
De prevestiri și zile norocoase.
Se poate ca vreun fel de presimțire
Ori spaima nopții, ori vreun sfat primit
De pe la ghicitorii lui să îl oprească
De a veni la Capitoliu astăzi.

DECIUS: Să nu vă temeți. Dac-ar fi așa,
Voi ști să-i schimb ideea, că îi place
S-audă cum se prinde unicornul

25. După cum remarcă Isaac Asimov, ultimele schimburi de replici sunt pline de ironie dramatică, căci Brutus însuși se dovedește a fi orgolios (după ce îi atribuisese acest cusur lui Cicero): refuzul lui de a-l uide pe Antoniu este explicabil prin faptul că nici el „nu urmează” ceea ce „a început” Cassius, respectiv propunerea de a-l lichida pe Antoniu.

26. Anacronism evident: ceasurile mecanice sunt o invenție a Evului Mediu. Împărțirea timpului în ore se făcea socotind orele nopții de la apusul soarelui. Shakespeare se referă la ora trei după miezul nopții, conform măsurătorii din vremea sa și a noastră.

- Cu un copac²⁷, un urs cu o oglindă,²⁸
Un leu cu lanțuri, elefantu-n groapă,
Iar omul – lingușindu-l. Dar de-i spun
Că el i-urăște pe lingușitori,
E de acord, devine foarte mândru
De lingușirea mea. Am să-l lucrez.
O să ți spun întocmai ce-i nevoie
Ca să-l aduc la Capitoliu astăzi.
- CASSIUS:** Să fim acolo toți, să-l întâlnim.
- BRUTUS:** La ora opt. E lucru hotărât?
- CINNA:** Rămâne hotărât, să nu lipsim.
- METELLUS:** Caius Ligarius²⁹ nu-l rabdă pe Caesar
De când el l-a certat că l-a vorbit
De bine pe Pompei. Toți l-ați uitat.
- BRUTUS:** Acum, Metellus, să te duci la el.
El mă iubește, că i-am dat motive.
Trimite-l, dar, la mine, să-l conving.
- CASSIUS:** E dimineață. Brutus, te lăsăm.
Voi să vă răspândiți, dar țineți minte
Tot ce ați spus, fiți demni de-a fi romani.
- BRUTUS:** Bunii mei domni, fiți veseli, fericiți.
Să nu citească nimeni chipul nostru,
Precum actorii buni să ne prefacem,
Cu spirit viu și fața potrivită.
Numai bine e tot ce vă urez.

27. Se credea că unicornul, fabulosul cal alb cu corn în frunte, poate fi capturat dacă este momit să șarjeze un copac, cornul său rămânând înfipt în trunchiul acestuia.

28. Se credea că ursul poate fi vânat cu ajutorul unei oglinzi ce-i reflectă imaginea, vânătorul ascuns în apropiere capturând fiara istovită de lupta cu imaginea sa.

29. Senatorul Caius Ligarius (în unele surse istorice Quintus Ligarius) a fost unul dintre susținătorii lui Pompei; a obținut iertarea lui Caesar după ce a fost apărât în instanță de Cicero.

(Ies toți, în afară de Brutus.)

Băiete! Lucius! Repede adormi.
Ei, roua grea de miere-a unui somn
Să îți priască. Vise și vedenii
Din cele care tulbură un creier
Tu n-ai, deci dormi adânc.

(Intră Porția.)

PORTIA:	Stăpâne, Brutus.
BRUTUS:	Ce e cu tine? Cum de te-ai trezit? Nu-i sănătos, la cât ești de firavă ³⁰ , Să ieși în crugul dimineții reci.
PORTIA:	Dar nu-i nici pentru tine, ai fugit Din patul meu hoțeste. Ieri, la cină, Deodată ai sărit și ai umblat Îngândurat, cu brațele cruciș. Iar când te-am întrebat ce s-a-ntâmpat, Tu m-ai privit urât. Am insistat: Te-ai luat de cap, dădeai și din picior. Din nou te-am întrebat, iar n-ai răspuns, Ci cu un gest de furie al mâinii Mi-ai poruncit să plec. Eu am făcut-o, Temându-mă să nu te mai înfurii, Sperând că e o toană, cum oricine Mai are când și când. Dar nu mănânci, Nu dormi, nici nu vorbești, înfățișarea De ți-ai schimba întocmai ca purtarea, Pe Brutus nu l-aș recunoaște. Vrei să-mi spui,

30. La Plutarh, Porția, soția lui Brutus, apare ca o femeie cu o constituție fizică delicată.

- Stăpân iubit, ce te neliniștește?
BRUTUS: Sunt cam bolnav și asta este tot.
PORTIA: Brutus, ești om deștept: de-ai fi bolnav
Ai ști să îți recapeți sănătatea.
BRUTUS: Chiar o voi face. Dragă, du-te-n pat.
PORTIA: Lui Brutus, de-i bolnav, îi prinde bine
Să meargă dezbrăcat prin umezeală
În zori de zi? Este bolnav? Atunci
De ce, ieșind din patul cald, se duce
În noaptea rea, urâtă? De ce iese
În aerul neprimitor să-și facă
Mai rău la boală? Nu, e altceva.
În minte-i tulburarea și am dreptul
S-o aflu: de aceea, în genunchi,
Te rog, pe frumusețea de-altădată,
Pe jurămintele ce mi-ai făcut cândva,
Pe jurământul care ne-a legat,
Făcându-ne o singură ființă,
Să-mi spui și mie, jumătatea ta
Și-un alt tu însuși, ce îți stă pe suflet
Și cine sunt bărbații care noaptea
Au fost aici – cei șase-șapte inși
Cu fețe-ascunse chiar și-n întuneric.
BRUTUS: Frumoasă Portia, nu îngenunchea.
PORTIA: N-ar trebui s-o fac, de-ai fi același.
Prin legământul nunții, nu am dreptul
Să știu secretele ce-ți aparțin?
Parte din tine sunt, dar nu cu totul?
Să stau la mese, să te-alint în pat
Și să-mi vorbești din când în când, atât?
În grațiile tale să mă ții

Doar pe centură³¹? Dacă-i pe așa
Îi sunt lui Brutus ștoarfă, nu soție.
BRUTUS: Îmi ești soție demnă de onoare,
Iubită precum stropii mei de sânge
Ce trec prin inima atât de tristă.
PORTIA: De-ar fi adevărat, ți-aș ști secretul.
Sunt doar femeie, știu, dar sunt nevasta
Pe care Brutus însuși a ales-o,
Femeie cu virtute cunoscută:
O fiică a lui Cato³². Crezi că nu-s
Puternică, având așa un tată?
Așa un soț? Eu n-aș trăda secretul.
Deci, spune-l. Știi că m-am rănit cândva
De bunăvoie, dovedindu-mi forța.
Am îndurat durerea, crezi că nu pot
Păstra secretul tău?
BRUTUS: O, zei din cer,
Faceți să fiu soț demn de-a mea nevestă.

(Bătăi în ușă.)

Ascultă, bate cineva. Mergi, Portia,
Și în curând vei fi și tu părtașă
La taina mea din inimă. Voi spune
Ce legăminte am făcut și ce neazuri

31. În original *suburbs of your pleasure*, aluzie la bordelurile din suburbiile Londrei elisabetane. În continuare, Portia se plânge că i-ar fi lui Brutus „ștoarfă” (*harlot*), nu soție. Traducătorii au optat pentru un anacronism sugestiv.

32. Portia era fiica lui Marcus Porcius Cato, care îi era și unchi lui Brutus. Cato, cunoscut pentru morală sa severă, a fost aliatul lui Pompei. S-a sinucis, pentru a nu fi capturat de Caesar, la Utica, în 46 î. Cr. Virtutea lui Cato este menționată de Shakespeare și în tragedia *Coriolan*.

M-au întristat. Acum să pleci mai iute.

(Iese Porția. Intră Lucius și Caius Ligarius.)

Hei, cine bate?

LUCIUS:

E un om bolnav

Și tare ar dori să îți vorbească.

BRUTUS:

Caius Ligarius e. I-a zis Metellus.

Băiete, du-te. Ce mai faci, Ligarius?

LIGARIUS:

Binețe dau, cu glasul meu slăbit.

BRUTUS:

Umbli îmbrobodit pe vremea asta?

Nu ești cumva bolnav?

LIGARIUS:

A, nu aș fi

Când Brutus ar conduce-o treabă demnă

De-a fi numită lucru onorabil.

BRUTUS:

Chiar asta pregătesc, dragă Ligarius.

Ai vreo ureche încă sănătoasă?

LIGARIUS:

Pe zeii ce romanii îi slăvesc,

Mă las de boala mea. Suflet al Romei,

Fiu brav din neam ales, ești exorcistul

Ce-a înviat din morți simțirea mea.

Doar spune-mi să pornesc și voi trudi

La fapte fără seamăn și pe care

Le crezi cu neputință. Ce-i de lucru?

BRUTUS:

Ceva ce-i face sănătoși pe oameni.

LIGARIUS:

Dar n-o să-mbolnăvim pe cei ce-s teferi?

BRUTUS:

Va trebui și asta. O să-ți spun

Ce-avem de gând și vom porni alături

Spre ținta acțiunii.

LIGARIUS:

Hai, pornește,

Și te-oi urma cu inima fierbinte

Să fac un lucru încă neștiut.

Îmi e destul că mă conduce Brutus.

(Se aude un tunet.)

BRUTUS: Dacă-i așa, urmează-mă pe loc.

(Ies.)

SCENA 2

Tunete și fulgere. Intră Iulius Caesar în veșminte de noapte.

CAESAR: Cer și pământ azi-noapte n-au avut
Pace deloc. Calpurnia, prin somn,
Striga: „Ei îl ucid pe Caesar”. Ești acolo?

SERVITORUL: Da, sunt, stăpâne.

CAESAR: Du-te la preoți să le spui să facă
O jertfă și să-mi spună ce prevăd.

SERVITORUL: Mă duc, stăpâne.

(Iese. Intră Calpurnia.)

CALPURNIA: Caesar, ce vrei să faci? Să pleci? Ba nu.
Nu vei ieși deloc din casă azi.

CAESAR: Cei ce m-amenință nu m-au privit
Decât din spate: dacă au văzut
Chipul lui Caesar, s-au topit deodată.

CALPURNIA: Eu niciodată n-am crezut în semne,
Dar azi mă sperie. Cineva mi-a spus –
Pe lângă ce-am văzut și-am auzit –
De alte semne, mai îngrozitoare,

Văzute chiar de străji³³. Că o leoaică
În stradă a fâtat, că gropi deschise
Au alungat din ele morții, că oșteni
S-ar fi luptat deasupra norilor, dispuși
În rânduri și formații de război,
Și burniță de sânge a căzut
Pe Capitoliu. Zgomotul de luptă
Izbea văzduhul: nechezat de cai
Și gemete de muribunzi, fantome
Zbierau pe străzi. Vai, Caesar, toate astea
Sunt prea ciudate și mă tem de ele.

CAESAR: Poți ocoli ce-i hotărât de zei?
Deci Caesar va ieși, căci semne rele
Nu sunt doar pentru el, ci pentru toți.

CALPURNIA: Nu vin cometele când crapă cerșetorii.
Semne cerești apar doar când mor prinții.

CAESAR: Doar lașii mor de multe ori, cei bravi
Simt doar o dată gustul morții. Eu,
Din câte lucruri stranii-am pomenit,
Găsesc cea mai ciudată frica morții,
Acel sfârșit prin care trecem toți.
Când ea va fi să vină, va veni.

(Intră servitorul.)

Ce-au zis augurii?

SERVITORUL: Să nu pleci de-acasă.

La una dintre fiarele jertfite
Nu au găsit vreo inimă în piept.

CAESAR: Pe lași îi fac și zeii de rușine
În felul ăsta. Caesar ar fi fiara

33. Anacronism: străjile de noapte au fost introduse la Roma de Augustus.

Fără de inimă, de-ar sta de frică.
Dar Caesar nu-i așa. Orice pericol
Va ști: e Caesar mai primejdios
Decât primejdia însăși. Ea și Caesar
Sunt lei fâțați chiar în aceeași zi
Iar eu sunt cel mai mare și mai aprig.
De-aceea plec.

CALPURNIA: Încrederea în tine
Îți ia din judecată, vai, stăpâne.
Azi nu te duce. Frica mea te ține
În casă, nu e frica ta la mijloc.
Trimite pe Antoniu la Senat,
Ca să le spună că ești cam bolnav.
Eu în genunchi te rog să facem asta.
CAESAR: Să spună Marc Antoniu că-s bolnav
Și, de hatârul tău, voi sta acasă.

(Intră Decius.)

DECIUS: Uite-l pe Decius. Să le spună el.
Salut pe înțeleptul Caesar. Voie bună!
Sosesc să te conduc către Senat.
CAESAR: Sosești la timp, să duci salutul meu
Spre senatori și să le spui că astăzi
Nu vreau să vin. Că nu pot este fals.
Că nu-ndrăznesc e și mai fals. Nu vin.
Atâta să le spui: nu vreau să vin.
CALPURNIA: Le spui că e bolnav.
CAESAR: Să mintă Caesar?
Am cucerit atât cu brațul meu
Ca să mă tem să spun tot adevărul
Unor moșnegi? Le spui că nu doresc.

- DECIUS:** Preaînțeleptule, dă-mi un motiv,
Altfel mă fac de râs dacă le spun.
- CAESAR:** Motivul e dorința mea. Nu vreau.
Este destul spre-a mulțumi Senatul.
Dar pentru știința ta, căci te iubesc,
Îți spun: Calpurnia mă ține-n casă.
Azi-noapte, a visat statuia mea
Ca o fântână care, prin o sută
De țâșnitori, dădea sânge curat
Și mulți romani vânjoși veneau zâmbind
Să-și spele mâinile. Ea vede-n asta
Un semn de prevenire pentr-un rău
Ce m-ar lovi îndată. În genunchi
M-a implorat să stau acasă azi.
- CALPURNIA:** Visul acesta e citit greșit
E-o prevestire norocoasă, bună.
Statuia ta ce sângera din țevi
La care veseli se spălau romanii
E semn că Roma își trăgea din tine
Sângele proaspăt, oamenii de frunte
Îl luau să-și facă leacuri și-amulete,
Blazoane de onoare. Țasta-i visul.
- CAESAR:** L-ai tălmăcit, în felul ăsta, bine.
- DECIUS:** Te vei convinge auzind ce-ți spun
Și află prin urmare că Senatul
E hotărât să te încoroneze
Chiar azi, iar de trimiți cuvântul tău
Că nu dorești să vii, se pot suci.
Și-apoi poate-apărea chiar și un banc:
„Să suspendăm Senatul până când
Lui Caesar i-o visa frumos nevasta.”
De s-ar ascunde Caesar, n-ar șopti:

„Ia uite, el se teme”?

Iartă-mă, Caesar, dar vorbesc așa

Din mare grijă pentru gloria ta

Și dragostea întrece politețea.

CAESAR: Prostească pare frica ta, Calpurnia!

Mă rușinez acum că i-am cedat.

Dă-mi toga, pentru că doresc să plec.

(Intră Publius, Brutus, Ligarius, Metellus, Casca, Trebonius și Cinna).

Uite, și Publius vrea să mă conducă.

PUBLIUS: Bună să-ți fie dimineața.

CAESAR:

Bun venit.

Cum, Brutus, te-ai trezit și tu devreme?

Și ție bună dimineața, Casca.

Caius Ligarius, Caesar nu a fost

Dușmanul tău precum îți este febra

Care te face-atât de slăbănog.

Cât este ceasul?

BRUTUS:

Este tocmai opt.

CAESAR:

Vă mulțumesc de osteneală.

(Intră Antoniu.)

Chiar și Antoniu, ce veghează noaptea,

Acum e treaz. S-ai dimineața bună.

ANTONIU:

La fel cu a lui Caesar.

CAESAR:

Dați porunci

Să fie totul gata de plecare.

Hai, Cinna! Hai, Metellus. Tu, Trebonius,

Stai lângă mine, vreau să discutăm.

Adu-mi aminte azi și stai aproape,

Că-n felul ăsta eu mi-oi aminti.

TREBONIUS: Da, Caesar. (*Aparte*) O să stau așa aproape
Că unii-or să regrete că am stat.

CAESAR: Voi, buni amici, intrați să beți un vin
Cu mine, apoi mergem împreună,
Ca niște prieteni.

BRUTUS: Însă, vai, „Ca niște”
Nu-i una cu „a fi” și lucrul ăsta
Apasă greu pe inima lui Brutus.

(*Ies.*)

SCENA 3

Intră Artemidorus citind de pe o foaie.

ARTEMIDORUS: „Caesar, ferește-te de Brutus. Ai grijă cu Cassius. Nu sta pe lângă Casca. Fii cu ochii pe Cinna. Fii atent la Metellus Cimber. Decius Brutus nu te iubește. Ai greșit față de Caius Ligarius. E numai un singur gând în toți acești oameni și el este ținut contra lui Caesar. De nu ești, cumva, nemuritor, ferește-te. Încrederea lasă loc comploturilor. Zeii cei mari să te păzească. Al tău iubitor, Artemidorus.”

Voi sta aici până când vine Caesar
Și i-o voi da, ca un solicitant.
Îmi plânge inima că nu mai poate
Virtutea să trăiască nemurcată
De ai invidiei colți. Citește-o, Caesar,
Și vei scăpa. De nu, Destinul însuși
Se cheamă că s-a dat cu trădătorii.

(*Iese.*)

SCENA 4

Intră Porția și Lucius.

- PORTIA:** Băiete, să alergi pân' la Senat.
Nu îmi răspunde. Du-te. Ce mai stai?
- LUCIUS:** Să aflu ce însărcinare-mi dai.
- PORTIA:** Aș vrea să te și-ntorci, chiar înainte
Să-ți spun ce-ar trebui să faci acolo.
(*Aparte*) Putere, fii de partea mea și pune-mi
Un munte între inimă și limbă.
Am minte de bărbat, dar sunt femeie
Prin slăbiciune și mi-e greu să țin secrete.
(*Către Lucius*) Mai ești aici?
- LUCIUS:** Dar nu-mi spui ce să fac?
Alerg la Capitoliu și atât?
Și mă întorc, iar altceva nimic?
- PORTIA:** Da, și să-mi spui dacă stăpânu-i bine,
Căci a plecat bolnav. Și să mai vezi
Ce face Caesar și pe cine are
Alături. Tu auzi? Ce-i zarva asta?
- LUCIUS:** Eu nu aud nimic.
- PORTIA:** Ascultă bine.
Aud, îmi pare, zvon de răzvrătire
Adus de vântul dinspre Capitoliu.
- LUCIUS:** Zău, doamnă, eu n-aud nimic.

(Intră prorocul.)

- PORTIA:** Hai, omule, încoace. Unde-ai fost?

PROROCUL: De-acasă am venit, buna mea doamnă.

PORTIA: Cât este ceasul?

PROROCUL: E aproape nouă.

PORTIA: Și Caesar a plecat spre Capitoliu?

PROROCUL: Nu încă. O să stau în drum, să-l văd
Atunci când o să treacă într-acolo.

PORTIA: Și ai ceva să-i spui, nu e așa?

PROROCUL: Așa e, doamnă. De-ar fi Caesar bun
Cu Caesar, ar fi cazul să m-asculte:
O să îl rog de sine s-aibă grijă.

PORTIA: Cum, știi de-o uneltire contra lui?

PROROCUL: Nu știu precis nimic,
De mult mi-e frică.
La revedere. Strada este strâmtă.
Mulțimea, ce pe Caesar îl urmează,
Cu senatori și pretori și prostime,
Ar tescui de moarte-un ins mai slab.
Îmi caut locul mai la larg, de-acolo
Am să-i vorbesc lui Caesar când va trece.

(Iese.)

PORTIA: Să plec. Vai, cât de slabă e simțirea
Unei femei. Ah, Brutus, să te-ajute
Puterile cerești în ce vei face.
M-a auzit băiatul ăla! Brutus
Cere ceva, iar Caesar nu îi dă.
Mă ia leșinul. Lucius, mergi în fugă
La soțul meu și spune-i că sunt bine
Și veselă, apoi adu-mi răspunsul.

(Ies separat.)

ACTUL III

SCENA 1

Trompete. Intră Caesar, Brutus, Cassius, Casca, Decius, Metellus, Trebonius, Cinna, Antoniu, Lepidus, Artemidorus, Publius, Popilius Lena și prorocul.

CAESAR: Suntem deja în Idele lui Marte.

PROROCUL: Dar, Caesar, încă n-au trecut.

ARTEMIDORUS: Ave, Caesar, citește nota asta.

DECIUS: Trebonius te roagă, dacă vrei,
S-arunci un ochi peste umila-i jalbă.

ARTEMIDORUS: O, Caesar, mai întâi, te rog, citește
Scrisoarea mea, te-atinge mai direct,
Mărite Caesar!

CAESAR: Voi citi la urmă
Ceea ce ne privește mai direct.

ARTEMIDORUS: Nu amâna, citește-acum, o, Caesar!

CAESAR: Dar ce-i, a-nnebunit³⁴?

PUBLIUS: Băiete, valea.

CASSIUS: Cum, vreți să dați petițiile-n stradă?

34. Artemidorus fusese profesorul de retorică al câtorva dintre conspiratori și, în această calitate, aflase de conspirația îndreptată împotriva lui Caesar. La Plutarh, Caesar vrea să citească mesajul, dar nu poate din cauza îmbulzelii create în jurul lui. Shakespeare pune această amânare pe seama aroganței eroului.

Hai sus la Capitoliu.

(Caesar urcă în Capitoliu, urmat de ceilalți.)

POPILIUS: Urez succes lucrării voastre azi!

CASSIUS: Care lucrare?

POPILIUS: Eu vă las, cu bine.

(Se duce să-i vorbească lui Caesar.)

BRUTUS: Ce-a spus Popilius Lena?

CASSIUS: Păi, ne-a urat succes la treaba de-azi.

Mă tem că planul ni-i descoperit.

BRUTUS: Ia uite cum se duce către Caesar.

CASSIUS: Casca, fii prompt, mă tem să nu dăm greș.

Ce facem, Brutus? Dacă s-a aflat,

Ori moare Caesar, ori, de nu, mor eu,

Ucis de mâna mea.

BRUTUS: Cuminte, Cassius.

Popilius Lena nu vorbește de-asta,

E zâmbitor, iar Caesar neschimbat.

CASSIUS: Trebonius e punctual, vezi, Brutus,

Îl ia din calea noastră pe Antoniu.

(Ies Antoniu și Trebonius.)

DECIUS: Unde-i Metellus Cimber? Ia să vină

Acum să-i dea petiția lui Caesar.

BRUTUS: E pregătit. Hai, hai, țineți aproape.

CINNA: Tu, Casca, vei 'nălța întâiul mâna.

CAESAR: Suntem cu toții? Deci, ce nedreptăți

Au Caesar și Senatul lui să-ndrepte?

METELLUS: Măreț și-atotputernic Caesar, eu,
Metellus Cimber, mă înclin aici
Cu umilintă-n fața ta.

CAESAR: Stai, Cimber!
Aceste plecăciuni și închinări
Încântă doar pe oamenii de rând
Și schimbă ce-i deja legiferat
În joacă de copii. Nu te-amăgi,
Nu-i Caesar slab de înger sau vreun prost
Să-l poți convinge-așa, cu vorbe dulci,
Cu temenele, plecăciuni adânci
Și gudurându-te ca un cățel.
Prin lege, frate-tău e exilat.
Te-nchini, te rogi, te guduri pentru el?
Te-alung din calea mea ca pe o javră.
Să știi că Caesar nu este nedrept,
Nici nu-l va grația fără motiv.

METELLUS: Nu-i nimeni cu o voce mai frumoasă,
Mai dulce în urechile lui Caesar,
Să ceară revocarea condamnării?

BRUTUS: Îți sărut mâna, Caesar, însă nu
Să te flatez, te rog, revocă-ndată
Exilul lui Publius Cimber.

CAESAR: Ce?

CASSIUS: Iartă-l, te rog, o, Caesar, iartă-l, eu
Te rog, o, Caesar, 'ți cad chiar la picioare,
Să-l grațiezi acum pe Publius Cimber.

CAESAR: Aș fi mișcat dacă aș fi ca voi,
Dac-aș putea să mișc ceva prin rugi,
Mișcat aș fi și eu de rugăciuni.
Dar eu sunt țeapăn, neclintit ca Steaua
Polară, -a cărei fixitate nu

Are pereche sus pe firmament³⁵.
Scânteii pe cer pictate-s fără număr,
Toate de foc și toate strălucesc,
Dar una singură-și păstrează locul.
Așa-i și lumea, bine populată,
Oameni făcuți din carne și din sânge,
Ba chiar inteligenți. Dar dintre toți,
Cunosc doar unul care-și ține locul,
Inatacabil, neclintit. Sunt eu!
E o dovadă chiar și cazul ăsta:
L-am exilat pe Cimber fără preget
Și fără preget în exil îl las.

CINNA:

O, Caesar!

CAESAR:

Pleacă! Vrei să-nfrunți Olimpul³⁶?

DECIUS:

O, Caesar!

CAESAR:

Vezi, nici Brutus n-are spor!

CASCA:

În locul meu, vorbi-vor mâinile!

(Conspiratorii îl înjunghie pe Caesar.)

CAESAR:

*Et tu, Brute*³⁷? Atunci, cazi, Caesar! *(Moare.*³⁸)

CINNA:

Ah, suntem liberi! Moartă-i tirania!

35. Steaua Polară privită de pe Pământ pare fixă, restul constelațiilor fiind cele care se rotesc în jurul ei: prin această comparație, Caesar oferă încă un exemplu de *hybris*, aroganța fatală a unui erou tragic.

36. Încă un exemplu de *hybris*: prin referirea la lăcașul zeilor din mitologia elină, Caesar se consideră un zeu pe pământ.

37. Celebrele ultime cuvinte atribuite lui Caesar apar prima oară la Suetoniu, în *Istoria cezarilor*, unde se insinuează că Brutus ar fi fost fiul natural al lui Caesar, rezultat din relația acestuia cu Servilia.

38. Caesar pierde hăcuit de douăzeci și trei de lovituri de pumnal, realitate crudă ce contrazice propunerea de mai devreme a lui Brutus, „să nu îl ciopârțim ca pentru câini”. Avem aici un exemplu de ironie dramatică shakespeariană.

- CASSIUS:** Fugiți să anunțați, strigați pe străzi!
Strigați de la tribunele din târg!
„Eliberare! Libertate! Libertate!”
- BRUTUS:** Oameni și senatori, să nu vă temeți!
Stați, nu fugiți! E prețu-ambției!
- CASCA:** Hai, la tribună, Brutus!
- DECIUS:** Și tu, Cassius.
- BRUTUS:** Unde e Publius?
- CINNA:** Aici, cam bulversat de răzmeriță.
- METELLUS:** Țineți aproape, -n caz c-ar încerca
Prietenii lui Caesar...
- BRUTUS:** Nu de-asta-i vorba. Publius, salut.
Nu-i vreo amenințare pentru tine,
Nici pentru alți romani. Spune-le, Publius!
- CASSIUS:** Și fugi apoi, bătrâne, nu cumva
Să-ți facă rău năvala oamenilor.
- BRUTUS:** Așa. De fapta noastră vom răspunde
Doar noi, făptașii.

(Intră Trebonius.)

- CASSIUS:** Unde-i Antoniu?
- TREBONIUS:** A fugit spre casă,
E uluit. Bărbați, femei, copii,
Se miră, țipă, fug de parc-ar fi
Apocalipsa.
- BRUTUS:** Parcelor, s-aflăm
Cum vă e vrerea. Știm că vom muri.
Dar omu-ntotdeauna vrea să tragă
De timp, oricât ar fi.
- CASSIUS:** Când tai din viață douăzeci de ani,
Tai douăzeci de ani din spaima morții.

- BRUTUS:** În felul ăsta, moartea e un dar.
Iar noi suntem prietenii lui Caesar,
Scurtându-i timpul temerii de moarte.
Plecați-vă, romani, plecați-vă!
Să ne spălăm pe mâini până la cot
În sângele lui Caesar, să mânjim
Și săbiile. Să ieșim apoi
În piață, fluturând armele roșii
Deasupra capetelor, să strigăm:
Trăiască pacea, să trăiască libertatea!
- CASSIUS:** Hai, jos, spălați-vă! Ah, câte veacuri
Se va juca măreța scenă iar și iar,
În state care încă nu există
Și-n limbi total necunoscute încă?
- BRUTUS:** De câte ori va sângera-n spectacol
Cel care zace-n colb, tot colb, la baza
Statuiei lui Pompei?
- CASSIUS:** De câte ori
Va fi așa, de tot atâtea ori
Micului nostru grup i se va spune:
„Bărbații eliberatori ai țării”.
- DECIUS:** Ce facem, mergem?
- CASSIUS:** Da, plecăm cu toții.
În frunte Brutus, iar apoi cu-onor,
Noi, cei mai vajnici și viteji din Roma.

(Intră un servitor.)

- BRUTUS:** Stop! Cine e? Amicul lui Antoniu.
- SERVITORUL:** Stăpănu-a zis să-ngenunchez, da, Brutus,
Da, Marc Antoniu-a zis să mă închin
Și de pe jos mi-a poruncit să-ți spun:

Brutus e nobil, înțelept, viteaz
Și-onest. Iar Caesar fost-a grandios,
Cutezător, regal și iubitor.
Să spun: pe Brutus îl iubesc și îl cinstesc,
Să spun: pe Caesar eu l-am venerat,
L-am onorat și l-am iubit. Deci, dacă
Îi garantează Brutus lui Antoniu
Că poa' să vină-aicea fără teamă,
Să se convingă că a meritat
Să moară Caesar astfel, Marc Antoniu
Nu-l va iubi mai mult pe Caesar mort
Decât pe Brutus viu și-l va urma,
Cu toată-ncrederea în soarta lui,
Prin riscurile-acestei situații
Ce n-are precedent. Așa a zis
Stăpânu' Marc Antoniu.

BRUTUS:

Un roman

Brav și-nțelept, așa-i stăpânul tău,
Și niciodată n-am crezut altfel.
Spune-i să vină, dacă vrea, și-aici
Va înțelege tot. Și va pleca
Nevătămat, pe-onoarea mea.

SERVITORUL:

Îi spun.

(Iese.)

BRUTUS:

Știam eu că va fi de-ai noștri.

CASSIUS:

Sper

Să fie. Totuși, pe-unde va mi-e teamă
De el și presimțirile nu prea
Mă-nșeală.

(Intră Antoniu.)

BRUTUS: Iată-l! Bun venit, Antoniu!

ANTONIU: Vai, Caesar! Ai ajuns atât de jos?
Atât rămâne din ce-ai cucerit,
Din glorii, prăzi, triumfuri? Bun rămas.
Domnilor, nu știu ce intenții-aveți,
Cui vreți să-i mai luați sânge, cine-i putred.
Dacă de mine-i vorba, nu-i moment
Mai bun ca ora morții lui, nici arme
Ca săbiile-acestea-mbogățite
Cu cel mai nobil sânge de pe lume.
Te rog, de-aveți ceva-mpotriva mea,
Plăcerea faceți-v-o chiar acum,
Cu mâini de sânge ude, purpurii
Și fumegânde. Nici dac-aș trăi
O mie de-ani, n-aș fi mai pregătit
Să mor. Niciun alt loc, nici altă armă
Nu mi-ar plăcea mai mult ca lângă Caesar,
Înjunghiat de voi, elitele,
Minți luminate ale-acestei ere.

BRUTUS: Antoniu, nu ne cere să te-ucidem.
Acum părem și cruzi și sângeroși,
Cum mâinile și fapta noastră-arată,
Dar vezi doar mâinile și actul nostru
Cel sângeros făcut de-aceste mâini.
Nu ne vezi inimile, milostive
Și pentru el și pentru răul Romei.
Și-așa cum focul stinge focul, mila
De Roma l-a lovit pe Caesar. Însă,
Antoniu, pentru tine săbiile
Au vârîf tocit, iar brațele acestea,

Puternice și-n stare de cruzimi,
Și inimile noastre mari, frățești,
Te-ntâmpină cu drag, cu gânduri bune
Și tot respectul.

CASSIUS: Glasul tău va fi

La fel de ascultat ca-al celorlalți
La reorganizarea guvernării.

BRUTUS: Dar ai răbdare până potolim
Poporu-nnebunit de spaimă. -Apoi,
Ți-om explica motivul pentru care
Eu, care îl iubeam pe Caesar și
Când l-am ucis, am procedat așa.

ANTONIU: Nu mă-ndoiesc de-nțelepciunea voastră.

Hai, dați-mi mâinile însângerate:
Întâi cu tine, Brutus, voi da mâna.
Apoi iau mâna ta, Caius Cassius,
Pe-a ta, Decius Brutus. Și Metellus.
Și Cinna. Și a ta, viteze Casca,
La urmă, dar nu mai puțin iubit³⁹.
Dă-mi mâna ta, Treboniu, dragul meu.
Ah, domnilor, ce-aș mai putea să spun?
Acuma credibilitatea mea
Stă pe-un teren atât de-alunecos⁴⁰
Încât mă tem că mă veți crede ori
Un laș, ori un lingușitor. Vai, Caesar,
E-adevărat că te-am iubit și dacă
Acuma ne privește duhul tău,
Mai rău îl doare decât moartea ta
Să-l vadă pe Antoniu căzând

39. Încă un exemplu de ironie dramatică, deoarece Casca l-a înjunghiat primul pe Caesar, pe la spate.

40. Aluzie ironică la pardoseala udă de sângele lui Caesar.

La pace cu dușmanii tăi, strângând
Măinile-nsângerate? Nobil duh,
Alături de cadavrul tău aş vrea
Să am atâtea ochi câte-ai tu răni,
Să plâng atâta cât au sângerat,
Mi-ar sta mai bine ca un compromis
În termeni amicali cu-ai tăi dușmani.
Iulius, iertare! -Ai fost gonit aici,
Brav cerb, și-aicea ai căzut. Și-aici
Stau vânătorii, ca la abator,
Spoiți cu sânge roșu-purpuriu.
O, lume, -ai fost pădurea-acestui cerb
Iar el, vai, lume, ți-a fost inima.
Și-acuma zaci precum un cerb lovit
De niște prinți.

CASSIUS:

Antoniū...

ANTONIU:

Cassius,

Iertare. Dacă asta au să spună
Dușmanii, -atâta lucru-i e permis
Și-unui prieten.

CASSIUS:

Eu nu-ți reproșez

Că îl slăvești atât de mult pe Caesar,
Dar ce acord dorești să ai cu noi?
Contăm pe tine ca pe un amic
Sau mergem înainte fără tine?

ANTONIU:

Păi, v-am strâns mâna tuturor, apoi,
Privind în jos, la Caesar, m-am pierdut.
Sunt cu voi toți prieten, țin la voi,
Având speranța că-mi veți dovedi
Cum și-n ce fel era pericol Caesar.

BRUTUS:

Altminteri, ar fi fost un joc sălbatic.
Motivele-s fundamentate bine;

Chiar dacă i-ai fi fost tu fiu lui Caesar,
Le-ai accepta.

ANTONIU: Dar asta-i tot ce caut.
Mai vreau să mă lăsați să îi duc trupul
Să îl expun în piață și, ca prieten,
Aș vrea să pot vorbi de la tribună
La funeralii.

BRUTUS: Vei vorbi, Antoniu.
CASSIUS: Brutus, o vorbă doar. (*Aparte*) Nu știi ce spui.
Să nu-l lași pe Antoniu să vorbească.
Știi cât de mulți pot fi impresionati
De cuvântarea lui?

BRUTUS: Cu voia ta,
Eu voi urca întâiul la tribună
S-arăt motivu-uciderii lui Caesar.
Am să declar că tot ce spune-Antoniu
Este cu voia, permisiunea noastră,
Și vrem ca al lui Caesar ultim drum
Să fie cu onoruri, după datini.
Ne face mai mult bine decât rău.

CASSIUS: Nu știu ce poate fi și nu îmi place.
BRUTUS: Hai, Marc Antoniu, poți să iei cadavrul.
Să nu ne-ataci în cuvântarea ta.
Dar poți să spui de Caesar doar de bine
Și-anunță că o faci cu voia noastră.
Altfel, nu vei putea participa
La funeralii. Și ai să vorbești
De la tribuna-n care-oi fi și eu,
Dar după ce eu termin de vorbit.

ANTONIU: Așa să fie. Asta-i tot ce vreau.

BRUTUS: Pregătește trupul și urmează-ne.

(Ies toți, în afară de Antoniu.)

ANTONIU: Mă iartă, boț de lut însângerat,
Că sunt gentil și blând cu măcelarii!
Ești ce-a rămas din omul cel mai nobil
Care-a trăit vreodată printre veacuri.
Vai mâinii care a vărsat acest
Scump sânge. Eu, deasupra-acestor răni –
Guri mute ce-și deschid buzele roșii,
Cerându-mi să vorbesc pe șleau – prezic
Blestem pe trupurile-acestor oameni.
Mânia generală și-un război
Civil feroce vor paraliza
Italia întreagă. Sângele
Și armele, distrugerile, groaza
Vor deveni atât de-obișnuite
Că mamele doar vor zâmbi ținând
În brațe pruncii sfârtecați de mâna
Războiului. Obișnuința cu
Ororile înăbușă-orice milă.
Duhul lui Caesar cată răzbunare,
Cu Ate⁴¹-alături, din infern venită,
Aici chiar va striga cu glas regesc
„Război total!” și va elibera
Câinii războiului, așa încât
Oroarea va puți până la cer,
Cu oameni-stârvuri care-și vor cerși
Gemând înmormântarea.

(Intră un servitor).

41. Zeița greacă a discordiei și răzbnării.

Ești servitorul lui Octaviu, nu?

SERVITORUL: Da, Marc Antoniu.

ANTONIU: Caesar i-a scris și l-a chemat la Roma⁴².

SERVITORUL: Da, a primit scrisorile și vine.

Dar m-a trimis să-ți spun și prin viu grai...

O, Caesar!

ANTONIU: Ești bun la suflet. Du-te-afar' și plânge.

Durerea, văd, se ia, căci ochii mei,

Văzând bobite triste în ai tăi,

Încep să se-umezească. Dar stăpânul?

SERVITORUL: La șapte leghe va-annoapă de Roma.

ANTONIU: Iute, -napoi, să-i spui ce s-a-ntâmpat.

Roma-i în doliu, e periculoasă.

Nu-i un loc sigur pentru-Octaviu încă.

Hai, fugi să-i spui. Nu, totuși, stai un pic.

Să nu te duci 'nainte să car trupul

În piață⁴³. -Acolo, cu discursul meu,

Voi cerceta cum vede lumea crima

Acestor oameni blestemați. Iar tu,

Văzând ce e, îl vei putea-nștiința

Pe tânărul Octaviu cum stă treaba.

Hai, să îmi dai o mână de-ajutor.

(Ies.)

42. Octaviu era nepotul surorii lui Iulius Caesar; neavând moștenitori direcți, Caesar îl desemnase pe Octaviu virtual moștenitor. Cu un an în urmă, îl luase în Spania, însă, dându-și seama că tânărul firav nu e făcut pentru o carieră militară, l-a trimis la studii, în Grecia. Octaviu s-a întors la Roma nu la chemarea unchiului său, ci mânat de dorința de a recupera cât mai mult cu putință din moștenirea ce-i revenea.

43. În realitate, funeraliile lui Caesar s-au ținut la cinci zile după asasinat, timp în care conspiratorii și-au împărțit între ei provinciile în care urmau să îndeplinească funcția de guvernatori: Brutus în Macedonia, Cassius în Spania, Decius în Galia Cisalpină, Trebonius și Metellus Cimber în Asia Mică etc.

SCENA 2

Intră Brutus și Cassius, cu plebeii.

PLEBEII: Dorim să știm! Dorim s-avem răspunsuri⁴⁴!

BRUTUS: Atunci veniți, prieteni, și-ascultați.
Tu du-te, Cassio, pe altă stradă,
Să divizăm mulțimea.
Să stea aici aceia care vor
Pe mine să m-asculte. Iar cei care
Îl vor pe Cassio, să îl urmeze
Și vă vom prezenta motivul morții
Lui Caesar.

(Urcă la tribună)

PRIMUL PLEBEU: Vreau s-aud ce spune Brutus.

AL DOILEA PLEBEU: Eu îl ascult pe Cassius, apoi
Vom compara ce argumente au.

(Cassius iese cu o parte din plebei.)

AL TREILEA PLEBEU: Tăcere! Brutus este la tribună.

BRUTUS: Aveți răbdare până la sfârșit.

Romani, compatrioți și prieteni, ascultați despre ce este vorba și faceți liniște ca să puteți auzi. Credeți-mă pe onoarea mea și țineți cont de onoare ca să mă puteți crede. Fiți înțelepți când mă criticați și păstrați-vă rațiunea ca să judecați mai bine. Dacă există în această

44. Plebeii vorbesc când în proză, când în versuri, dar pentametru iambic e tratat destul de liber și în original, și în traducere.

adunare vreun prieten drag al lui Caesar, îi voi spune că dragostea mea pentru Caesar nu a fost mai mică decât a lui. Dacă acest prieten va întreba de ce s-a ridicat Brutus contra lui Caesar, iată răspunsul meu: nu că l-aș fi iubit mai puțin pe Caesar, dar Roma o iubesc mai mult. Ați fi preferat să rămână în viață Caesar, iar voi să muriți ca sclavi sau să moară Caesar și voi să trăiți liberi? Îl plâng pe Caesar, care m-a iubit. Mă bucur că a avut noroc în viață. Îl onorez pentru curajul lui. Dar era prea ambițios și de-asta l-am ucis. Deci, lacrimi pentru dragostea lui, bucurie pentru norocul lui, onoruri pentru vitejie și moarte pentru prea multă ambiție. E cineva aici atât de josnic, încât să prefere să fie sclav? Dacă există, să spună, căci l-am jignit. E cineva atât de topârlan încât să nu vrea să fie roman? Dacă da, să spună, pentru că l-am jignit. E cineva atât de ticălos, încât să nu-și iubească țara? Dacă e vreunul, să spună, căci l-am jignit. Mă opresc, ca să aștept răspunsul.

TOȚI: Niciunul, Brutus, niciunul.

BRUTUS: Deci n-am jignit pe nimeni. Nu i-am făcut altceva lui Caesar decât i-ați face voi lui Brutus. Chestiunea morții lui Caesar a fost înregistrată la Capitoliu⁴⁵. Gloria lui nu este diminuată, în ceea ce-i privește meritele, nici defectele pentru care a fost dat morții nu sunt exagerate.

(Intră Marc Antoniu cu cadavrul lui Caesar.)

Iată și trupul lui, jelit de Marc Antoniu, care, deși n-a avut de-a face cu uciderea lui, va beneficia de moartea lui, își va avea locul lui în viața publică, la fel ca noi toți. Înainte de-a pleca, vă spun că l-am ucis pe cel mai bun prieten al meu pentru binele Romei și țin pentru mine același pumnal, în caz că patria va binevoi să aibă nevoie de moartea mea.

45. A doua zi după uciderea lui Caesar, conspiratorii au fost iertați și chiar onorați de Senat, după cum susține Plutarh.

(Coboară de la tribună.)

TOȚI: Trăiască Brutus! Trăiască! Trăiască!

PRIMUL PLEBEU: Să-l ducem în triumf la el acasă!

AL DOILEA PLEBEU: Să-i facem statuie lângă străbuni.

AL TREILEA PLEBEU: Să-l facem Caesar!

AL PATRULEA PLEBEU: Ce a fost mai bun

În Caesar fie-ncoronat în Brutus.

PRIMUL PLEBEU: Să-l ducem acasă cu-ovații și-urale.

BRUTUS: Compatrioți...

AL DOILEA PLEBEU: Hei, liniște! Vorbește Brutus.

AL TREILEA PLEBEU: Tăcere, bă!

BRUTUS: Stimați concetățeni, lăsați-mă
Să merg acasă singur. Voi să stați
De dragul meu cu-Antoniou. Onorați
Trupul lui Caesar și, la fel, discursul
Ținut de-Antoniou cu acordul nostru
Și voia noastră spre a preamări
Pe Caesar și-a lui glorie. Vă rog,
Nu pleacă nimeni în afar' de mine
Pân' Marc Antoniu-și termină discursul.

(Iese.)

PRIMUL PLEBEU: Hei, stați! Să-l auzim pe Marc Antoniu.

AL TREILEA PLEBEU: Să urce la tribună. S-ascultăm.

Hai, nobile Antoniu, la tribună.

ANTONIU: Prezența voastr-o datorez lui Brutus.

AL PATRULEA PLEBEU: Ce-a spus de Brutus?

AL TREILEA PLEBEU: Că de dragul lui,

Ne e dator la toți că-l ascultăm.

AL PATRULEA PLEBEU: De Brutus să nu spună rău nimic!

PRIMUL PLEBEU: Caesar a fost tiran.

AL TREILEA PLEBEU: Da, asta-i sigur.

Noroc că Roma a scăpat de el.

AL PATRULEA PLEBEU: Tăcere! S-auzim ce spune-Antoniul!

ANTONIU: Preabuni romani...

TOȚI: Tăcere, s-auzim!

ANTONIU: Romani, prieteni, cetățeni, vă rog!⁴⁶
Vin să-l îngrop pe Caesar, nu să-l laud.
Răul făcut de-un om ades rămâne
Și după moartea lui, iar binele
Stă în mormânt. Așa să fie și
Cu Caesar. Brutus, nobilul, v-a spus
De Caesar că era ambițios.
Dacă-i așa, e o greșeală gravă
Și a plătit-o foarte scump. Cu voia
Lui Brutus, nobilul, și-a celorlalți,
Căci Brutus este-un om foarte-onorabil,
Cum sunt și toți ceilalți – foarte-onorabili,
Vorbesc acum, la funeralii: Caesar
Mi-a fost prieten credincios, loial;
Dar, după Brutus, prea ambițios.
Iar Brutus este foarte onorabil.
Caesar a-adus mulți prizonieri la Roma,
Din prețul lor umpluse vistieria.
Oare aceasta vi se pare-a fi
Un semn de-ambiție la el, la Caesar?
Săracii când plângeau, plângea și Caesar.
Ambiția-i dintr-un aluat mai tare.

46. Începe aici una dintre cele mai celebre tirade din întregul teatru shakespeareian. Discursul lui Antoniu, alături de replicile lui Iago din *Othello*, reprezintă o magistrală ilustrare a *litotei* folosite ca procedeu retoric (afirmarea unui lucru prin negarea lui), după cum a demonstrat Alessandro Serpieri.

Dar Brutus îl ținea de-ambitios.
Iar Brutus este foarte onorabil.
Ați fost de față când, la Lupercalii,
I-am oferit coroana, de trei ori.
Și de trei ori a refuzat-o. Asta
Voi ziceți că-i ambiție? Și totuși,
Lui Brutus îi părea ambitios,
Dar, sigur, e un om foarte-onorabil.
Nu am venit să-l contrazic pe Brutus,
Ci am venit să spun ceea ce știu.
Toți l-ați iubit cândva, și nu degeaba.
Ce vă oprește să-l jeliți acum?
Bun simț, te-ai dus la fiarele pădurii
Iar oamenii sunt scoși din minți. Scuzați,
Inima mea e în coșciug cu Caesar,
Și mă opresc până-mi revine-n piept.

PRIMUL PLEBEU: Are dreptate în ce spune, mi se pare.

AL DOILEA PLEBEU: Iar dacă ne gândim mai bine, -i clar,
Lui Caesar i-au făcut o nedreptate.

AL TREILEA PLEBEU: Ce credeți, oameni buni? Tare mă tem
Că-n locul-i va veni altul mai rău.

AL PATRULEA PLEBEU: Ați fost atenți? N-a vrut să ia coroana.
E clar că nu era ambitios.

PRIMUL PLEBEU: Dacă-i așa, pe unii-i va costa.

AL DOILEA PLEBEU: Săracu', -are ochii roșii de plâns.

AL TREILEA PLEBEU: Nu-i om mai nobil ca Antoniu-n Roma.

AL PATRULEA PLEBEU: Atenție! Re-ncepe să vorbească.

ANTONIU: Nu a trecut decât o zi de când
Cuvintele lui Caesar dominau
Întreaga lume. Astăzi, că e mort,
Nu i se-nchină nici cel mai umil.
Ah, oameni buni, dacă în mintea voastră

Și-n suflet aş dori s-ațât revolta
Și furia, aş fi nedrept cu Brutus
Și Cassius, doi oameni onorabili,
Așa cum știți. Nu vreau să fiu nedrept
Cu ei. Mai bine sunt nedrept cu mortul,
Cu mine și cu voi, decât nedrept
Cu oameni foarte onorabili. Dar
Aici e-un pergament purtând sigiliul
Lui Caesar. L-am găsit, era la el.
E testamentul lui⁴⁷. Dacă poporul
Ar auzi ce scrie-n testament –
Pe care, scuze, nu vreau să-l citesc –
Atunci cu toții-ar da năvală, ca
Să îi sărute rănilor, să-și moaie
Batistele în sângele lui sfânt,
Și ar cerși ca amintire-un fir de păr,
Pe care l-ar lăsa, la moartea lor,
Urmașilor, în chip de moștenire
De mare preț.

AL PATRULEA PLEBEU: Să-l auzim! Citește testamentul!

TOTI: Da, testamentul! Da, vrem testamentul⁴⁸!

ANTONIU: Răbdare, dragi prieteni. Nu am voie!
Să vi-l citesc. Nu trebuie să știți
Cât de mult Caesar v-a iubit pe voi.
Nu sunteți lemn sau piatră, sunteți oameni.

47. În realitate, Antoniu a găsit pergamentul în noaptea de după asasinat, când a reușit să pună mâna pe toate documentele lui Iulius Caesar și pe fondurile destinate campaniei militare din Parția.

48. Pentru frumusețea lui, iată versul în original: *The will, the will. We will hear Caesar's will*, în care cuvântul *will* apare de patru ori (o dată ca verb). E foarte greu de redat în românește forța acestui vers care conține nouă cuvinte în zece silabe și de cinci ori sunetul șuierat al literei *w*.

Ca oameni, dac-ați auzi ce scrie
În testamentu-i Caesar, ar fi foc,
V-ați mânia nespus. De-aceea-i bine
Să nu știți că-i sunteți moștenitori.
Căci, dac-ați ști... Ah, ce-ar ieși de-aici!

AL PATRULEA PLEBEU: Citește testamentul, s-auzim!

Trebuie să-l citești! Vrem testamentul!

ANTONIU: Răbdare, vă repet. Mai așteptați.
Și-așa v-am spus prea multe despre asta.
Mă tem că îi nedreptățesc pe-acei
Foarte-onorabili oameni ale căror
Pumnale l-au străpuns pe Caesar. Da,
Mă tem.

AL PATRULEA PLEBEU: Ce onorabili? Trădători!

TOȚI: Vrem testamentul! Testamentul-l vrem!

AL DOILEA PLEBEU: Au fost ucigași, criminali! Citește!

ANTONIU: Mă obligați, deci, testamentul lui
Să vi-l citesc? Atunci să v-adunați
În cerc în jurul trupului lui Caesar
Să vi-l arăt pe-acela care-a scris
Actul acesta. Pot să vin? Am voie?

TOȚI: Coboară.

AL DOILEA PLEBEU: Vino jos.

AL TREILEA PLEBEU: Te vom lăsa.

(Antoniul coboară de la tribună.)

AL PATRULEA PLEBEU: Să facem cerc în jurul lui.

PRIMUL PLEBEU: Îndepărtați-vă de catafalca,
De trupul mortului.

AL DOILEA PLEBEU: Loc lui Antoniu!
Preanobilului Marc Antoniu, loc!

ANTONIU: Hei, nu mă-nghesuți! Stați mai departe!

TOȚI: Retrageți-vă. Stați deoparte, loc!

ANTONIU: Dac-aveți lacrimi, gata fiți să plângeți.
Cunoașteți toți această mantie.
Îmi amintesc când a purtat-o Caesar
Întâia oară, -n cort, vara, -ntr-o seară,
În ziua-aceea i-a învins pe nervii⁴⁹.
Uite, pe-aici și-a-nfipt pumnalul Cassius,
Și ce ruptură a făcut pizmașul Casca,
Pe-aicea l-a lovit iubitul Brutus,
Apoi a scos pumnalul blestemat,
Cu sângele lui Caesar șiroind,
Cum s-ar fi dus la ușă ca să vadă
Dacă-i chiar Brutus cel ce-a ciocănit
Atât de tare. Brutus, știți preabine,
I-era lui Caesar înger păzitor.
O, zei, voi știți cât l-a iubit pe Brutus.
E cea mai crudă rană dintre toate.
Caesar, văzând că îl înjunghie
Chiar Brutus, nrecunoștința lui,
Mai mult ca arma trădătorilor,
L-a-nvins. Iar inima lui mare, -atunci,
S-a frânt. Și, sub statuia lui Pompei,
Cu mantia acoperindu-și fața,
Cu sângele care curgea în valuri,
Aici căzu marele Caesar. Ah,
Și ce cădere, cetățeni! Apoi,
Și eu, și voi, noi toți, toți am căzut,

49. Nervii sau nerviții, trib de origine galică de pe teritoriul de azi al Belgiei, au fost cu greu învinși de către Caesar în anul 57 î. Cr. Printr-o manevră retorică, Antoniu distrage atenția plebeilor de la războaiele purtate de Caesar împotriva conaționalilor săi.

În timp ce triumfa deasupra noastră
Trădarea sângeroasă. Văd acum
Că plângeți, vă e milă. Lăcrimați
De mila lui. Cum, oameni buni, să plângeți
Atât, văzând doar mantia lui Caesar?
Iată-l pe el, ucis de trădători.

PRIMUL PLEBEU: Ce scenă jalnică!

AL DOILEA PLEBEU: Vai, nobil Caesar!

AL TREILEA PLEBEU: Ce tristă zi!

AL PATRULEA PLEBEU: Infami și trădători!

PRIMUL PLEBEU: Ce apariție însângerată!

AL DOILEA PLEBEU: Vrem răzbunare!

TOȚI: Răzbunare! Da!

Sus! După ei! Găsiți-i! Foc! Dați foc!
Ucideți-i! Să moară trădătorii!

ANTONIU: Stați, cetățeni!

PRIMUL PLEBEU: Tăcere! Ascultați-l
Pe nobilul Antoniu!

TOȚI: S-ascultăm!

Și să-l urmărim, și să murim cu el!

ANTONIU: Prieteni buni și dragi, n-aș vrea deloc
S-ațâț în voi atât de brusc revolta.
Cei care au făcut-o s-onorabili.
Ce răcă personală i-a împins
La fapta asta nu știu, din păcate.
Sunt înțelepți și onorabili toți.
Și sigur vor aduce argumente.
Nu am venit, prieteni, să vă fur
Loialitatea. Nu sunt orator,
Ca Brutus, ci, așa cum știți, un om
Direct și simplu, care îmi iubesc
Prietenul – și asta o știau

Preabine-aceia care mi-au permis
Să vin și să vorbesc de el în public.
Căci nu sunt spiritual, nici orator,
Nu am autoritate, elocvență,
N-am gesturi, n-am nici forța vorbelor
Spre-a-i atâta pe oameni. Doar vorbesc
Pe șleau: vă spun ce știți deja cu toții.
V-arăt și rănilor bunului Caesar,
Ah, biete, biete guri căscate, mute,
Le pun să vă vorbească-n locul meu.
Dar de-aș fi Brutus și-ar fi el Antoniu,
Ar fi-un Antoniu care v-ar stârni
Simțirea și-ar da glas acestor răni
Ale lui Caesar spre a ridica
Pietrele Romei la răscoală.

TOȚI:

Da,

Răscoală!

PRIMUL PLEBEU: Să dăm foc casei lui Brutus!

AL TREILEA PLEBEU: Deci, hai! Să căutăm conspiratorii!

ANTONIU: Mai stați și ascultați-mă ce spun.

TOȚI: Șșșș! Să-l auzim pe nobilul Antoniu!

ANTONIU: Prieteni, nu aveți habar ce faceți!

Știți ce-a făcut pentru a merita
Iubirea voastră Caesar? Vai, nu știți.
Păi, să vă spun. Păreți să fi uitat
De testament.

TOȚI:

Așa e! Testamentul!

Stați s-auzim ce scrie-n testament.

ANTONIU: Iată-l aicea, sigilat de Caesar.

El dă prin testament romanilor –
Deci fiecărui om din Roma –
Suma de șaptezeci și cinci de drahme.

AL DOILEA PLEBEU: Ah, nobil Caesar! Îl vom răzbuna!

AL TREILEA PLEBEU: Ah, Caesar, ești un rege!

ANTONIU: Liniște!

Răbdare, ascultați-mă, prieteni.

TOTI: Hei, liniște!

ANTONIU: În plus, v-a mai lăsat

Toate aleile, toți pomii din

Grădina lui, livezi abia plantate

Pe malul Tibrului. Vi le-a lăsat

S-aveți pe veci, voi și urmașii voștri,

Grădină publică, să vă plimbați

Și să vă recreați. Iată ce-nseamnă

Un Caesar. Va mai fi vreodată altul?

PRIMUL PLEBEU: Nu, niciodată. Haideți, ia să mergem

Să-i ardem trupul chiar în piața sacră

Și cu tăciunii să incendiem

Casele celor care au trădat.

Luați cadavrul.

AL DOILEA PLEBEU: Hai, aduceți foc.

AL TREILEA PLEBEU: Să rupem băncile.

AL PATRULEA PLEBEU: Bănci, uși, ferestre, tot.

(Ies plebeii cu trupul lui Caesar.)

ANTONIU: Acu-i acu'! Scandal și nebunie,

Ați și pornit. Să mergeți încotro

Doriți!

(Intră un servitor.)

Ce noutăți, băiete?

SERVITORUL: Octaviu, domnule, -i deja la Roma.

ANTONIU: Unde-i?

SERVITORUL: Cu Lepidus, în casă
La Caesar.

ANTONIU: Merg să-l văd. Vine la țanc,
Fortuna-i veselă și, -n starea asta,
Ne dă tot ce îi cerem.

SERVITORUL: L-auzii,
Spunând că Brutus și cu Cassius,
Călare, ca nebunii, au fugit
Din Roma.

ANTONIU: Au aflat, de bună seamă,
Cum i-am stârnit pe oameni. Haide, du-mă
Pân' la Octaviu.

(Ies.)

SCENA 3

Intră Cinna poetul, urmat de plebei.

CINNA: Azi-noapte-n vis am petrecut cu Caesar
Și semne rele mi-au strivit închipuirea.
Nu vreau să rătăcesc în aer liber
Și, totuși, îmi dă ghes ceva.

PRIMUL PLEBEU: Cum te cheamă?

AL DOILEA PLEBEU: Unde mergi?

AL TREILEA PLEBEU: Unde stai?

AL PATRULEA PLEBEU: Ești om însurat sau burlac?

AL DOILEA PLEBEU: Răspunde-ne fiecăruia de-a dreptul.

PRIMUL PLEBEU: Da, și pe scurt.

AL PATRULEA PLEBEU: Și cu înțelepciune.

AL TREILEA PLEBEU: Și sincer, ar fi cel mai bine.

CINNA: Cum mă cheamă? Unde merg? Unde stau? Sunt însurat sau burlac? Păi, ca să-i răspund fiecăruia de-a dreptul, pe scurt, înțelept și sincer – ca om cu-nțelepciune, aș zice că sunt burlac.

AL DOILEA PLEBEU: Asta e ca și cum ai spune că bărbații însurați sunt proști. Mă tem că pentru asta am să te pocnesc. Continuă, de-a dreptul.

CINNA POETUL: Mă duc de-a dreptul la funeraliile lui Caesar.

PRIMUL PLEBEU: Ca prieten sau dușman?

CINNA POETUL: Ca prieten.

AL DOILEA PLEBEU: La întrebarea asta a răspuns de-a dreptul.

AL PATRULEA PLEBEU: Despre locuința ta, pe scurt.

CINNA POETUL: Pe scurt, stau pe lângă Capitoliu.

AL TREILEA PLEBEU: Numele, domnule, sincer.

CINNA POETUL: Sincer, mă cheamă Cinna.

PRIMUL PLEBEU: Faceți-l bucăți, e conspirator.

CINNA POETUL: Sunt poetul Cinna. Sunt poetul Cinna.

AL PATRULEA PLEBEU: Faceți-l bucăți pentru versurile lui șchioape! Faceți-l bucăți!

CINNA POETUL: Dar nu sunt conspiratorul Cinna.

AL PATRULEA PLEBEU: Nu contează. Îl cheamă Cinna. Smulgeți-i doar numele din inimă și expediați-l.

AL TREILEA PLEBEU: Sfâșiați-l, faceți-l bucăți!

(Plebeii îl atacă pe Cinna poetul.)

TOTI: Hai, cu arme, cu tăciuni aprinși, la Brutus, la Cassius, să le dăm foc la case. Unii să meargă acasă la Decius, alții la Casca. Și unii la Ligarius. Să mergem!

(Plebeii ies, târându-l pe Cinna poetul.)

ACTUL IV

SCENA 1

*Intră Antoniu, Octaviu și Lepidus*⁵⁰.

ANTONIU: Toți aștia mulți, înscriși aici, să moară.

OCTAVIU: Fratele tău să moară, Lepidus⁵¹?

LEPIDUS: Sunt de acord.

OCTAVIU: Fă semn în dreptul lui.

LEPIDUS: Dacă-i așa, nici Publius n-ar scăpa,
I-e fiu surorii tale, Marc Antoniu.

ANTONIU: Nu va scăpa, uite ce semn îi pun.
Dar, Lepidus, du-te acas' la Caesar,

50. Întâlnirea prezentată în această scenă are loc la mai bine de un an și jumătate de la asasinarea lui Caesar, timp în care Octaviu și-a consolidat puterea politică și militară la Roma, purtând între timp și un război împotriva lui Marc Antoniu, care ajunsese să-și piardă popularitatea din pricina atacurilor repetate ale lui Cicero. Lepidus, fostul general al lui Caesar, a fost cel care i-a adus pe Octaviu și Antoniu la masa tratativelor în momentul în care conspiratorii exilați adunaseră o armată suficient de puternică să preia controlul asupra Romei. Ca de obicei, în piesele sale istorice Shakespeare comprimă timpul acțiunii, anii devenind, în cazul de față, minute și ore.

51. Lucius Aemilius Paulus, fratele lui Lepidus, fusese consul în anul 50 î. Cr. și făcuse parte din facțiunea condusă de Cicero, care îl denigra în mod constant pe Marc Antoniu. După înfrângerea conspiratorilor, a căpătat iertarea, dar nu s-a mai întors niciodată la Roma.

Adu-ne testamentul, să vedem
Ce mai tăiem din ce a scris acolo.
LEPIDUS: Vă mai găsesc aici?
OCTAVIU: De nu, la Capitoliu.

(Iese Lepidus.)

ANTONIU: Om slab și fără merit, potrivit
Să facă pe ștafeta. Lumea-n trei
Bucăți se va tăia. Chiar e nevoie
Să ia el o treime?

OCTAVIU: Tu ai zis.
Și-ai vrut acordul lui pentru cei scriși
Pe lista noastră de proscriși și morți.

ANTONIU: Octaviu, am trăit mai mult ca tine.
De-am dat onoruri mari acestui om,
A fost să ușurez povara noastră.
El, ca măgarul pe-aur, o va duce
Cu gemete și transpirând sub ea,
De bună voie sau mânat, spre țință.
Atunci i-om lua povara și l-om pune,
Ca pe-un măgar despovărat, să miște
Urechile, păscând cu alți asini.

OCTAVIU: Cum vrei, dar e soldat bătrân și brav.

ANTONIU: Exact așa-i și calul meu, Octaviu,
De-aceea îl hrănesc. E-un dobitoc
Pe care îl învăț cum să se lupte,
Întoarceri și opriri, mers înainte,
Și trupul său e sub comanda mea.
La fel e Lepidus pân' la un punct:
E de-nvățat, strunit și îndemnat.
Un spirit veșted, ce-i hrănit cu fleacuri

Și tot ce alții tocmai au zvârlit
El ia de bun. Să nu vorbim de el
Decât ca instrument. Acum, Octaviu,
Ascultă ce-i mai important: că Brutus
Și Cassius își adună oaste mare.
Să facem tot la fel și imediat,
Să strângem aliații împreună,
Să ne-adunăm toți prietenii și forța
Și să ne punem imediat la sfat,
Ca să vedem pericolele-ascunse
Și să răspundem cât mai hotărât
La marile primejdii ce se iscă.
OCTAVIU: Așa să facem, că dușmani o droaie
Ne țin legați de par și ne-ntărată⁵².
Iar cei ce ne zâmbesc mă tem că au
În inimi, milion de violenții.

(Ies.)

SCENA 2

*Sunet de tobe. Intră Brutus, Lucilius și armata lor.
Se întâlnesc cu Titinius și Pindarus.*

BRUTUS: Pe loc, stați.
LUCILIUS: Dați ordin de oprire. Stați.
BRUTUS: Ce e, Lucilius? Cassius e pe-aproape?
LUCILIUS: Este pe-aici. Pindarus tocmai vine
Să-ți dea salut de la stăpânul lui.

52. Aluzie la spectacolele din epoca lui Shakespeare, cu lupta dintre un urs legat de un par și o haită de câini asmuțiți asupra lui.

- BRUTUS:** Sunt onorat. Stăpânul tău, Pindarus,
Schimbându-și gândul sau prin rele sfaturi,
Mi-a dat temeiuri grave să-mi doresc
Să facă fapte altfel decât face.
De e pe-aici aş vrea să îmi explice.
- PINDARUS:** Sunt sigur că stăpânul o să fie
Cum îi e felul: demn și plin de cinste.
- BRUTUS:** Nu pun la îndoială. Dar, Lucilius,
O vorbă numai. Cum te-a-ntâmpinat?
- LUCILIUS:** Cu politețe și destul respect
Dar nu în chip familiar și liber,
Cu vorbe prietenești, precum cândva.
- BRUTUS:** Îmi spui de o fierbinte prietenie
Ce s-a răcit. Să-nveți ceva, Lucilius,
Când dragostea începe-a șchiopăta
Uzează de silite maniere.
Încrederea cinstită n-are trucuri
Dar cei nesinceri, precum niște cai
De neam mai prost, dau bine la paradă.

(De afară se aude slab ritmul unui marș.)

- Dar, dacă dau de pinteni pân' la sânge,
Li se pleoștește coama de mârțoage
Puse la treabă grea. Sosește Cassius?
- LUCILIUS:** Trupele lui vor sta la noapte-n Sardis⁵³
Iar cei mai mulți, anume, călăreții,

53. Importantă cetate situată în vestul Asiei Mici, Sardis a fost capitala Lydiei sub conducerea lui Croesus (560-546 î. Cr.). A fost cucerită de persani în 546 î. Cr., iar două secole mai târziu de către Alexandru cel Mare. În 133 î. Cr. a fost ocupată de romani. A rămas un oraș falnic până în 1402, când a fost distrus din temelii de armata mongolă a lui Timur Lenk (Tamerlan).

Sosesc cu Cassius.

(Intră Cassius cu ostașii lui.)

BRUTUS: Uite c-au venit.

Porniți încet, să îi întâmpinăm.

CASSIUS: Opriți.

BRUTUS: Opriți. Dați ordin de oprire.

PRIMUL SOLDAT: Stați.

AL DOILEA SOLDAT: Stați.

AL TREILEA SOLDAT: Stați.

CASSIUS: Nobile frate, m-ai nedreptățit.

BRUTUS: Zeii să judece de-am fost nedrept

Cu inamicii. D-apoi cu un frate?

CASSIUS: Aceste vorbe mari ascund greșeli,

Iar de le faci...

BRUTUS: Te rog, fii potolit.

Spune-mi mai blând care-i necazul. Știu

Cum ești. Sub ochii trupelor să nu pornim

La certuri, este bine să ne știe

În bună pace. Spune-le să plece

Apoi, în cortul meu, să-mi deslușești

Cât vrei de-amănunțit ce te jignește.

Am să te-ascult.

CASSIUS: Pindarus, căpitanii

Să-și mute trupele de-aici.

BRUTUS: Lucilius,

Să faci la fel și nimeni să nu intre

În cortul meu cât o să stăm de vorbă.

Să stea de strajă Lucius și Titinius.

(Ies toți, în afară de Brutus și Cassius, care intră în cort.)

- CASSIUS:** Că m-ai nedreptățit se vede clar:
Tu în dizgrație l-ai zvârlit pe Lucius⁵⁴,
Zicând că a luat șpagă de aici,
De la sardiți și, când ți-am scris să-l ierți,
Că-l știu drept om cinstit, m-ai ignorat.
- BRUTUS:** Tu te-ai nedreptățit scriindu-mi asta.
- CASSIUS:** Nu-i vremea potrivită să te legi
De mici greșeli precum a fost aceea.
- BRUTUS:** Dă-mi voie să îți spun: chiar despre tine
Se zice că te cam mănâncă palma
La luat și vinzi dregătorii pe aur
Unor nevrednici.
- CASSIUS:** Mă mănâncă palma?
De n-ai fi Brutus, zău că vorba asta
Ar fi discursul tău cel de pe urmă.
- BRUTUS:** Numele tău înnobilează șpaga
Și își ascunde capul sancțiunea.
- CASSIUS:** Ce sancțiune?
- BRUTUS:** Adu-ți aminte idele lui Marte:
Marele Iulius n-a pierit în sânge
În numele dreptății? Ticălos
A fost vreunul ce să-l fi lovit
Fără dreptate? Oare cineva
Din noi a dat în cel dintâi bărbat
Al lumii, ca să-i apere pe hoți?
Să ne mânjim pe degete cu șpăgi,
Înalta cinste ce-o păstrăm s-o vindem
Pe-o mână de mălai? Mai bine câine
Să fiu, lătrând la lună decât astfel
De cetățean roman.

54. Lucius Pella apare și la Plutarh ca un aliat al conspiratorilor, căzut în dizgrația lui Brutus.

CASSIUS: Nu mă stârni.
N-am să îndur. Îți uiți de tine când
Mă pui la colț. Sunt un soldat și sunt
Mai bun și mai hărșit ca tine, Brutus,
În tras de sfori.

BRUTUS: Ba nu ești.

CASSIUS: Ba chiar sunt.

BRUTUS: Am zis că nu ești.

CASSIUS: Nu mă enerva.

Ți s-a urât cu binele. Destul.

BRUTUS: Să piei de-aici, om de nimic. Dispari.

CASSIUS: S-a pomenit așa ceva?

BRUTUS: Ascultă.

Chiar să fac loc hachițelor zărghite?

Să-mi fie frică de-un nebun în criză?

CASSIUS: O, zeilor, e musai să suport

Toate acestea?

BRUTUS: Toate? Ba mai multe:

Ofică-te cât inima să-ți crape.

Cu sclavii tăi să te arăți isteric,

Slujbașii să ți-i sperii. Să fug eu?

Să te îndur? Să mă târăsc în fața

Artagului din tine? Ba, pe zei,

Să îți înghiți tu fierea de la splină

Încât să crăpi. De azi încolo, eu

Te iau numai în răs când te pornești

Să-nțepi ca viespea.

CASSIUS: Deci așa gândești?

BRUTUS: Ai zis că ești soldat mai bun ca mine.

Hai să te văd. Arată-ți măiestria.

Din partea mea, voi fi chiar bucuros

Să-nvăț de la maeștri meseria.

- CASSIUS:** Mă tălmăcești greșit: am zis hărșit,
Am zis bătrân, dar nu mai bun. Am zis
C-aș fi mai bun?
- BRUTUS:** Chiar să fi zis, nu-mi pasă.
- CASSIUS:** Nici Caesar, de trăia, nu m-ar fi luat
De sus în halul ăsta.
- BRUTUS:** Fii pe pace.
Nici tu n-ai fi-ndrăznit să îl provoci.
- CASSIUS:** N-aș fi-ndrăznit?
- BRUTUS:** Nu.
- CASSIUS:** Nu-l provocam?
- BRUTUS:** Nu, că țineai la viață.
- CASSIUS:** Să nu contezi prea mult că mi-ai fi drag.
Aș face fapte care mi-ar stârni
Părerii de rău, odată ce le-aș face.
- BRUTUS:** Dar ai făcut destule să regreti.
N-ai să mă sperii cu amenințări.
Pentru armura cinstei mele, sunt o boare
De vânt neînsemnată. Am trimis
La tine să-mi dai bani și nu mi-ai dat.
Eu nu pot scoate bani prin silnicie –
Îți jur că inima mi-o fac monedă
Și picăturile de sânge drahme,
Dar n-am să smulg nimicând, prin asuprire,
Agoniseala unui amărât
Strânsă cu mâini muncite. Am trimis
La tine după bani ca să-mi plătesc
Ostașii. Nu mi-ai dat. E demn de Cassius
Faptul acesta? Eu așa aș face?
Când Marcus Brutus, față de-ai săi prieteni
S-o arăta zgârcit cu câțiva bani,
Fiți gata, zei, să-l sfărâmați trăsându-l!

- CASSIUS:** Eu nu te-am refuzat.
- BRUTUS:** Ba ai făcut-o.
- CASSIUS:** Ba nu. Cine ți-a spus-o e nebun.
Brutus îmi rupe inima. Un prieten
Își va ierta amicul, când greșește.
Dar tu îmi vezi defectele prea mari.
- BRUTUS:** Nici nu le văd, de nu le-ncerci pe mine.
- CASSIUS:** Nu mă iubești.
- BRUTUS:** Nu îți iubesc greșeala.
- CASSIUS:** Un ochi de prieten n-ar vedea nicicând
Asemenea greșeli.
- BRUTUS:** Nu le-ar vedea
Lingăul, nici de-ar fi mari cât Olimpul.
- CASSIUS:** Haideți, Antoniu, tinere Octaviu,
Vreau să vă răzbunați numai pe Cassius,
Căci el s-a săturat de-această lume:
Urât de cei iubiți de el, pus la-ndoială,
De-un frate și certat precum o slugă.
Greșelile-i trecute pe răboj
Și învățate spre a-i fi băgate
Pe gât. O, de-aș putea din ochi să-mi plâng
Ce am pe suflet. Iată ici pumnalul,
Și pieptul unde inima îmi șade,
Plină de aur precum minele lui Pluto⁵⁵.
De ești roman, s-o iei. Te-am refuzat
Când aur ai cerut. Hai, ia în schimb
Această inimă. Lovește-n ea
Cum ai făcut cu Caesar l-ai urât,
Dar l-ai iubit mai mult decât pe Cassius.
- BRUTUS:** Lasă pumnalul, poți să te și superi
Sunt numai mofturi. Tu te-ai pus în cârd

55. Zeu al infernului în mitologia elină, asociat cu ideea de bogăție fabuloasă.

C-un miel ce ține furia-n el, precum
O cremene scânteia: o lovești
Și scapără. Apoi e iarăși rece.
CASSIUS: Am apucat să fiu prilej de râs
Lui Brutus, când îmi umblă draci prin sânge?
BRUTUS: Când am vorbit, aveam în sânge draci.
CASSIUS: Deci recunoști? Atunci, te rog, dă-mi mâna.
BRUTUS: Îți dau și inima.
CASSIUS: Ah, Brutus!
BRUTUS Ce e?
CASSIUS: Nu mă iubești cât să mă înțelegi
Când mă apucă toanele – un rău
Transmis de mama? Nu mai știu de mine.
BRUTUS: De-acum încolo, dacă te mai porți
Ca un zăltat cu Brutus, o să știu
Că zbiară maică-ta și-am să te-accept.

(Intră un poet⁵⁶, Lucilius și Titinius.)

POETUL: Lăsați-mă să-i văd pe comandanți.
S-au luat la ceartă, nu e potrivit
Să îi lăsăm.
LUCILIUS: Acolo n-ai să intri.
POETUL: Doar moartea m-o opri.
CASSIUS: Ce s-a-ntâmplat?
POETUL: Rușine să vă fie, comandanți.
Iubiți-vă ca prietenii de soi,
Că am văzut mai mulți ani decât voi.
CASSIUS: Ha-ha. Ce versuri proaste la un cinic.
BRUTUS: Cară-te, slugă. Pleacă, mitocane.

56. Plutarh menționează că ar fi vorba de filosoful cinic Marcus Faonius, care i-ar fi vizitat pe cei doi.

CASSIUS: Lasă-l în pace, -aşa se poartă el.
BRUTUS: La cum se poartă m-oi gândi când vremea
O să-şi aleagă bine. La război
N-am ce să fac cu ȋpăieli trăsnite.
Amice, marş.
CASSIUS: Dispari, dispari, hai, du-te.

(Iese poetul.)

BRUTUS: Lucilius şi Titinius, comandanţi
Să-şi pregătească trupa pentru noapte.
CASSIUS: Să vă întoarceţi iute, să-l aduceţi
Şi pe Messala.

(Ies Lucilius şi Titinius.)

BRUTUS (*strigă*): Lucius, adu vin.

(Iese Lucius.)

CASSIUS: N-am bănuir că poţi fi chiar atât
De furios.
BRUTUS: Mă-mbolnăvesc necazuri.
CASSIUS: Nu-ţi este de folos filosofia,
De laşi necazuri mici să te frământe.
BRUTUS: Le rabd cât pot mai bine. Porţia-i moartă.
CASSIUS: Ce? Porţia?
BRUTUS: Da, moartă cum îţi zic.
CASSIUS: Cum de nu m-ai ucis, la cât te supăr?
O pierdere zguduitoare, grea!
Ce boală-a suferit?
BRUTUS: Neliniştită

De lipsa mea, tristă că Marc Antoniu
Și cu Octaviu-și întăresc puterea –
Vestea sosită cu a morții ei –
Și-a rătăcit gândirea și, în lipsa
Celor din jur, a înghițit tăciuni⁵⁷.

CASSIUS:

Așa s-a dus?

BRUTUS:

Da, chiar așa.

CASSIUS:

Vai, zei!

(Intră Lucius cu vin și lumânări.)

BRUTUS:

Nu mai vorbim de ea. Dă-mi niște vin.
Îngrop tot ce pe noi ne-a dezbinat. *(Bea.)*

CASSIUS:

De vorba asta sufletul mi-era
Atât de însetat. Uplete o cupă, Lucius
Să dea pe-afară. Nu pot bea destul
Din dragostea lui Brutus.

(Iese Lucius. Intră Titinius și Messala.)

BRUTUS:

Hai, Titinius.

Bine-ai venit, Messala. Vreau să stăm
Aproape de lumină, spre-a vorbi
De treburi ce le-avem de împlinit.

CASSIUS:

Porția, tu chiar te-ai dus?

BRUTUS:

Nu mai vorbi.

Messala, am primit scrisori: Octaviu
Cel tânăr și Antoniu au pornit
Asupra noastră oști puternice.

57. Felul în care și-ar fi găsit Porția sfârșitul îi pare neverosimil lui Isaac Asimov, care și-o imaginează, mai curând, asfixiată de monoxidul de carbon degajat de tăciunii dintr-o încăpere prost ventilată!

- Vin spre Philippi⁵⁸.
MESALLA: Am aceleași vești.
CASSIUS: Ceva în plus?
MESSALA: Prin legi și ordonanțe,
Octaviu, Lepidus și Marc Antoniu
Au condamnat la moarte senatori:
Un număr de o sută⁵⁹.
BRUTUS: În aceasta
Scrișorile nu ni se potrivesc.
În ale mele-i scris că au murit
Doar șaptezeci, iar Cicero cu ei.
CASSIUS: Chiar Cicero?
MESSALA: Da, Cicero e mort,
Ucis de-aceeași lege⁶⁰. Ai primit
Scrișori de la soția ta despre acestea?
BRUTUS: Nu, Messala.
MESSALA: Printre scrișori, niciuna de la ea?
BRUTUS: Nimic, Messala.
MESSALA: Mi se pare straniu.
BRUTUS: De ce întrebi? Știi despre ea ceva?
MESSALA: Ba nu, stăpâne.
CASSIUS: Ești roman, deci spune-mi.
MESSALA: Roman și tu, ai să înduri ce-ți spun.

58. Philippi era un oraș situat în Macedonia, întemeiat de regele Filip al II-lea, tatăl lui Alexandru cel Mare, în 356 î. Cr., denumirea sa păstrând amintirea întemeietorului.

59. Plutarh menționează chiar două-trei sute de senatori condamnați la moarte.

60. Prigonit la ordinul lui Marc Antoniu, Cicero este ucis de soldații romani la 7 decembrie 43 î. Cr., după o tentativă eșuată de a fugi din Italia la bordul unui vas (eșecul a fost cauzat de vântul potrivnic, care bătea dinspre larg). Includerea lui Cicero pe lista de proscriși întocmită de triumviri (Octaviu, Antoniu, Lepidus) este considerată cea mai neagră pată din biografia lui Octaviu, care și-a datorat lui Cicero ascensiunea politică în detrimentul lui Antoniu.

- E sigur c-a murit în chip ciudat.
- BRUTUS:** Adio, Porția. Messala, toți
O să murim. Știam că-i muritoare
Și asta-mi dă putere să îndur.
- MESSALA:** Oamenii mari tot pierderi mari suportă.
- CASSIUS:** Deși aceeași mi-e filosofia⁶¹,
Eu n-aș putea, prin firea mea, să rabd.
- BRUTUS:** La treburi ale celor vii acum:
Să mergem chiar acum către Philippi?
- CASSIUS:** Nu cred că-i bine.
- BRUTUS:** Și motivul?
- CASSIUS:** Iată-l.
- Mai bine e să umble inamicul
Ca să ne caute mâncându-și hrana
Și obosind soldații-n timp ce noi
Vom fi plini de odihnă, tari și ageri.
- BRUTUS:** Motivul-i bun, dar cel mai bun primează:
Poporul, de aici pân' la Philippi,
Ne rabdă-n silă, ne urăște chiar,
Că-i luăm tribut. De trece inamicul,
Va strânge oamenii de partea lui
Și va veni cu forțele sporite
Ca număr și putere. Să-i tăiem
Această înlesnire, de-om lupta
Chiar la Philippi, ei rămân în urmă.
- CASSIUS:** Ascultă, frate drag.
- BRUTUS:** Cu voia ta,
Ia seama și că aliații noștri
Ne-au dat cât au putut. Cu legiuni
Ticsite de soldați, cauza noastră

61. Cassius face aluzie la filosofia stoică în care au fost deopotrivă educați el și Brutus.

E coaptă. Inamicul se-ntărește
Zi după zi, noi suntem pe o culme
Și gata de declin. Flux și reflux
Apar în viață. Dacă nu profiți
Când ești pe val, călătoria vieții
Se va petrece-n lipsuri și necaz.
Plutim acum pe marea cea umflată:
Să căutăm curentul potrivit,
Altminteri ne primejduim câștigul.

CASSIUS: De vrei așa, să mergem înainte,
Să-i întâlnim atunci chiar la Philippi.

BRUTUS: Ne-a prins adâncul nopții tot vorbind.
Să dăm naturii dreptul ce și-l cere
Și să ne odihnim. Mai e ceva?

CASSIUS: Nimic mai mult. Să-ți fie noaptea bună.
Să ne trezim devreme și la drum.

(Intră Lucius.)

BRUTUS: Dă-mi roba pentru noapte.

(Iese Lucius.)

Noapte bună,
Titinius. Rămas bun, Messala. Ție,
Nobile Cassius, noapte bună-ți zic.
Odihă bună.

CASSIUS: Dragă frate Brutus,
A fost un început de noapte rău.
Să nu mai intre dezbinarea între
Sufletul meu și-al tău.

BRUTUS: E totul bine.

CASSIUS: Atunci, o noapte bună.

BRUTUS: Noapte bună.

TITINIUS, MESSALA: Lui Brutus, comandantul, noapte bună.

BRUTUS: Mergeți cu bine toți. La revedere.

(Ies Titinius, Messala, Cassius.)

BRUTUS: Dă-mi roba. Unde-ți este instrumentul?

LUCIUS: Aici, în cort.

BRUTUS: Ai vocea somnoroasă?

Nu-ți fac vreo vină, puiule, -ai vegheat

Prea mult. Să vină Varrus și-ncă unul

Dintre ai mei, să doarmă ici, în cort.

LUCIUS: Varrus, Claudio!

(Intră Varrus și Claudio.)

Ne chemi, stăpâne?

BRUTUS: Da, domnilor, țin să dormiți aici.

Poate o dată o să vă trezesc

Să vă trimit cu treburi către Cassius.

VARRUS: Cum vrei. Vom sta de veghe așteptând.

BRUTUS: Nu, dragii mei, dormiți, căci, poate, gândul

Mi-l voi schimba. Ia uite, Lucius, cartea

Pe care-o căutam este aici.

(Varrus și Claudio se culcă.)

LUCIUS: Știam precis că nu mi-ai dat-o mie.

BRUTUS: Îngăduie-mă, Lucius, am ajuns

Uituc de la o vreme. Tu mai poți,

Cu ochii ăștia grei, să-mi cânti un pic?

LUCIUS: Desigur, dacă vrei.
BRUTUS: Da, mi-aș dori.
Îți cer prea mult, dar știi că mă slujești.
LUCIUS: E datoria mea.
BRUTUS: Nu vreau să-ți cer mai multe decât poți.
Oamenii tineri își doresc să doarmă.
LUCIUS: Am mai dormit, stăpâne.
BRUTUS: E foarte bine. Vei dormi din nou.
Nu te țin mult. Iar de scăpăm cu bine,
Voi fi drăguț cu tine.

(Muzică și un cântec. Lucius adoarme.)

A adormit cântând. Ah, somn de moarte,
L-ai doborât pe cel care-ți cânta?
Băiete, noapte bună. Nu-ți voi face
Atât de rău trezindu-te. Să-ți iau
Lira, să nu o spargi în somn. Să văd,
Să văd, la care pagină-am rămas.
Cred că aici. Această lumânare
Dă o lumină slabă. Ce feștilă

(Intră stafia lui Caesar.)

Bolnavă. Hei, cine-i acolo? Cred
Că ochii mei slăbiți au născocit
Această apariție monstruoasă
Ce vine către mine. Chiar ești?
Ești zeu, ești înger sau ești, poate, drac
De mă îngheți și îmi zbârlești și părul?
Vorbește: cine ești?

STAFIA: Duhul tău rău.

BRUTUS: De ce ai venit?
STAFIA: Să-ți spun c-ai să mă vezi
Iar la Philippi.
BRUTUS: Am să te revăd?
STAFIA: Da, la Philippi.
BRUTUS: Bine, -așa să fie.
Să te revăd atuncea la Philippi.

(Stafia iese.⁶²)

Acum, că ai plecat, îți pot vorbi.
Duh rău, mai multe vreau să-ți spun. Băiete!
Hei, Lucius! Varrus! Tu, Claudio! Sus!
Treziți-vă!

LUCIUS: Dar strunele, stăpâne, -s
Dezacordate.

BRUTUS: Crede că mai cântă.
Lucius, hai, scoală.

LUCIUS: Eu stăpâne?

BRUTUS: Tu
Visai de ai strigat în halul ăsta?
LUCIUS: Nu cred să fi strigat.

BRUTUS: Ba da, strigai.
Tu ai văzut ceva?

LUCIUS: Nimic, stăpâne.

BRUTUS: Dormi, Lucius. Tu, Claudio? Scoală, Varrus!

VARRUS: Stăpâne?

CLAUDIO: Stăpâne?

BRUTUS: De ce strigați în somn?

VARRUS, CLAUDIO: Noi am strigat?

62. Vizita stafiei nu este invenția lui Shakespeare, acest episod apărând și la Plutarh.

BRUTUS: Ați văzut ceva?

VARRUS: Eu n-am văzut nimic.

CLAUDIO: Nici eu, domnule.

BRUTUS: Mergeți acum la Cassius și să-i spuneți
Să strângă oastea și să plece-ndată.
O să-l urmez.

VARRUS, CLAUDIO: Am înțeles, stăpâne.

(Ies.)

ACTUL V

SCENA 1

Intră Octaviu, Antoniu și armata lor.

OCTAVIU: Antoniu, văd că am avut dreptate.
Spuneai că inamicul nu coboară,
Ci stă pe munți și dealuri. Nu-i așa.
Armata lor e în apropiere.
Vor să ne-atace-aici, chiar la Philippi,
Contraatacă făr' a fi-atacați.

ANTONIU: Nț, știu ce au în cap, deci știu de ce
Fac asta. Ei, de fapt, ar vrea să fie
Pe-alte meleaguri; năvălesc spre noi,
Plini de curajul spaimei, încercând
Să dea impresia că-s bravi. Nu sunt.

(Intră un mesager.)

MESAGERUL: Fiți gata, comandanți, căci inamicul
Se-apropie în marș și arborează
Steagul cel roșu, semn de bătălie.
Trebuie făcut ceva imediat.

ANTONIU: Octaviu, tu du-ți trupa ușurel
Prin stânga câmpului de bătălie.

OCTAVIU: Prin dreapta vreau. Prin stânga du-te tu.
ANTONIU: De ce mă contrazici? Nu e momentul.
OCTAVIU: Nu să te contrazic, dar fac cum vreau⁶³.

(Marș. Tobe. Intră Brutus și Cassius cu armata lor, inclusiv Lucilius, Titinius, Messala și alții.)

BRUTUS: Ei s-au oprit și vor, cred, tratative.
CASSIUS: Titinius, stai. Să mergem să vorbim.
OCTAVIU: Să dăm semnal de luptă, Marc Antoniu?
ANTONIU: Nu, Caesar. Ripostăm când ne atacă.
Să mergem! Șefii lor vor să vorbim.
OCTAVIU (*către un ofițer*): Stați, așteptați semnalul.
BRUTUS: Întâi vorbim și-apoi lovim, așa e?
OCTAVIU: Nu că ne-ar place vorbele mai mult
Ca vouă.
BRUTUS: Dar mai bine-o vorbă bună
Decât o faptă rea, Octaviu.
ANTONIU: Cu vorbe bune, Brutus, însoțești
Faptele-ți rele. Și dovadă-i cum
L-ai înjunghiat, în inimă, pe Caesar
Strigând „Trăiască, Ave Caesar!”
CASSIUS: Ție,
Antoniu, încă nu-ți știm faptele,
Dar vorbele-ți sunt dulci – ai jefuit
Albinele și-acum nu mai au miere⁶⁴.
ANTONIU: Nici ace, nu-i așa?
BRUTUS: Nici zumzăit,

63. În realitate, disputa legată de comanda flancurilor a avut loc între Brutus și Cassius, dar aici Shakespeare vrea să sublinieze caracterul îndărătnic al lui Octaviu, dornic să comande în orice împrejurare.

64. Hybla, oraș din Sicilia, era proverbial pentru producția sa de miere.

- Și pe-ăla l-ai furat. E bine, totuși,
Că ne anunți 'nainte să ne-nțepi.
- ANTONIU:** Infamilor, voi n-ați făcut la fel
Când v-ați ciocnit pumnalele în trupul
Lui Caesar? Voi rânjeați ca maimuțoi,
Vă gudurați ca niște câini, ca sclavii
Vă închinați, pupându-i chiar lui Caesar
Picioarele, în timpu-n care Casca,
Această javră, l-a lovit în ceafă,
Nemernicul. Pupincuriștilor!
- CASSIUS:** Pupincuriști? Fii mândru de-asta, Brutus!
Antoniu nu ne-ar înjura acum
De-l ascultai pe Cassius.
- OCTAVIU:** Hai, gata, hai, la fapte. Dacă cearta
Ne face s-asudăm, în luptă stropii
S-or înroși. Trag sabia-mpotriva
Conspiratorilor, priviți! Și știți
Când va ajungea ea din nou în teacă?
Abia atunci când vom fi răzbunat
Cele trei' ș' trei⁶⁵ de răni ale lui Caesar
Sau când alt Cezar îi va fi trecut
Pe trădători prin sabie.
- BRUTUS:** O, Caesar,
Nu poți muri ucis de trădători,
Fără să-i iei cu tine.
- OCTAVIU:** Asta sper.
Nu m-am născut să mă ucidă Brutus.
- BRUTUS:** De-ai fi din stirpea ta chiar cel mai nobil,
Nu ai putea muri mai onorabil.
- CASSIUS:** E un școlar prostuț, nedemn de-această
Onoare, însoțit de un bufon

65. La Plutarh sunt consemnate doar douăzeci și trei de răni.

Petrecăreț.

ANTONIU: Moș Cassius cu-ale lui.
OCTAVIU: Antoniu, hai să mergem. Trădători,
Vă aruncăm în față provocarea.
Dacă-ndrăzniți azi să luptați, veniți
Pe câmp; de nu, când veți avea curajul.

(Ies Octaviu și Antoniu cu armata lor)

CASSIUS: Să bată vântul, să se umfle marea,
Să se scufunde bărcile, furtuna
A început și totul e în joc.
BRUTUS: Lucilius, doar o vorbă.
LUCILIUS: Da, vă rog.

(Brutus și Lucilius discută aparte.)

CASSIUS: Messala!
MESSALA: Da, la ordin, comandante.
CASSIUS: Messala, -i ziua mea – în ziua asta
Eu m-am născut. Dă-mi mâna ta, Messala.
Mi-ești martor că am fost forțat, precum
Pompei, să joc tot ce e libertatea
Pe-o bătălie⁶⁶. Știi cât de mult țineam
La Epicur⁶⁷ și la părerea lui.
Acum m-am răzgândit și, parțial,
Dau credit semnelor prevestitoare.

66. Pompei a fost presat de către consilierii săi militari să dea bătălia decisivă, de la Pharsalia (48 î. Cr.), împotriva voinței sale.

67. Adepții filosofiei epicuriene nu credeau în semne. Epicur (341-270 î. Cr.) considera că universul este format din atomi, iar universul și omenirea nu sunt nicicum guvernate de voința zeilor.

În drumul dinspre Sardis, pe stindard
S-au prăvălit doi vulturi mari, puternici.
Și-au stat acolo, ghiftuindu-se,
Mâncând din palmele ostașilor
Care ne însoțeau către Philippi.
Azi-dimineată au zburat și, -n loc,
Au apărut corbi, ciori și ulii, care
Zburau deasupra noastră, ne priveau
De sus de parc' eram aproape morți.
Iar umbra lor părea un baldachin
Fatal, sub care zace-armata noastră,
Gata să-și dea obștescul duh.

MESSALA:

Nu crede.

CASSIUS:

Ba cred, în parte doar, că am curaj
Și-s hotărât să-nfrunt fără ezitări
Orice pericol.

BRUTUS (*venind în față*): Chiar așa, Lucillius.

CASSIUS:

Preanobil Brutus, să ne-ajute zeii,
Ca oameni pașnici ce suntem, s-o ducem
Cu bine pân' la bătrânețe. Însă,
Cum soarta oamenilor totdeauna
E cam incertă, hai să ne gândim
La tot ce poate fi mai rău. De pierdem
Această luptă, -acu-i ultima oară
Că stăm de vorbă. Ce-ai de gând să faci?

BRUTUS:

Eu, pe principiul după care-atunci
Pe Cato l-am învinuit că singur
S-a condamnat la moarte – nu știu cum,
Da-mi pare laș, nedemn să te omori
De teama de ce s-ar putea-ntâmpla –,
Mă înarmează cu veșnică răbdare,
Să-ndur destinul dat de zeii care

Ne guvernează.

CASSIUS: Deci, de pierdem lupta,
Vei accepta să fii târât în lanțuri
Pe străzile din Roma?

BRUTUS: Nu, Cassius, nu. Nu crede, nobil prieten,
Că Brutus va pleca legat la Roma.
Prea mare-s pentru asta. Trebuie
Să-nchei ce-am început la Idele
Lui Marte. Fie că ne revedem
Sau nu, îți spun adio pe vecie.
Pe veci, pe veci, adio, dragă Cassius.
De ne mai întâlnim, ne vom zâmbi.
De nu, aceasta-i despărțirea noastră.

CASSIUS: Pe veci, pe veci, adio, dragă Brutus.
De ne mai întâlnim, ne vom zâmbi.
De nu, aceasta-i despărțirea noastră.

BRUTUS: Atunci, să mergem. Vai, dacă aș ști
Sfârșitul zilei înainte să înceapă!
Ajunge doar să știu că se sfârșește,
Și că sfârșitu-i cunoscut. Să mergem!

(Ies.)

SCENA 2

Trompete. Semnal de bătălie. Intră Brutus și Messala.

BRUTUS: Pe cal, Messala, du aceste note
La legiunile de dincolo.

(Semnalul de trompete se aude slab.)

Să-nainteze-ndată, căci observ
O ezitare-n flancul lui Octaviu
Și un atac-surpriză i-ar zdrobi.
Pe cal, Messala. Toți să vină-ncoace.

(Ies separat.)

SCENA 3

Trompete. Semnal de bătălie. Intră Cassius și Titinius.

CASSIUS: Uite cum fug nemernicii, Titinius!
S-acum dușmanul propriei armate.
Stegarul ăsta încerca să fugă.
L-am omorât și steagul i-am luat.

TITINIUS: Vai, Cassius! Brutus s-a grăbit cam mult
Cu ordinul. Era în avantaj
Față de-Octaviu și s-a repezit,
Ostașii lui au început să prade,
În timp ce noi suntem împresurați
De-ai lui Antoniu.

(Intră Pindarus.)

PINDARUS: Fugi, stăpâne, fugi!
Antoniu e în corturile tale.

CASSIUS: Vai, nobil Cassius, fugi! Pleacă departe!
Depart e destul colina asta.
Titinius, uite, -s corturile mele
Acolo unde văd că s-a dat foc?

TITINIUS: Da, comandante.

CASSIUS: Dacă mă iubești,
Ia calul meu, dă-i pinteni, să te ducă
La trupe și 'napoi, să pot afla
Dacă ostașii-mi sunt dușmani sau prieteni.

TITINIUS: Plec și mă-ntorc mai repede ca gândul.

CASSIUS: Pindarus, urcă sus pe deal, acolo.
Eu sunt miop⁶⁸. Tu vezi-l pe Titinius
Și spune-mi tot ce se petrece-n câmp.

(Pindarus iese.)

E ziua primei mele răsufări.
Timpu-a trecut și, unde-am început,
Acolo voi sfârși. Se-nchide cercul.
Ce vești, băiete?

PINDARUS (*de sus*): Ah, stăpâne!

CASSIUS: Ce-i?

PINDARUS: Ah, călăreții l-au încercuit.
Se-apropie, Titinius dă pinteni,
Aproape l-au ajuns. Titinius, hai!
Câțiva descalecă. Dar vai, și el.
L-au prins.

(Se aud strigăte din culise.)

Sunt strigăte de bucurie.
CASSIUS: Coboară, nu te mai uita! Ah, sunt
Un laș, că am ajuns la bătrânețe
Să-l văd pe cel mai bun prieten prins.

68. Miopia lui Cassius joacă un rol decisiv în decizia (eronată) pe care o va lua ulterior.

(Pindarus revine.)

Băiete, vino-ncoace.
Cândva în Parția eu te-am luat
Ca prizonier. Atunci, cruțându-ți viața,
Te-am pus să juri că ai să faci orice
Ți-aș cere. Haide, ține-ți jurământul.

(Îi dă lui Pindarus sabia lui.)

De-acum fii liber și, cu sabia-asta,
Care-a pătruns în măruntaiele
Lui Caesar, chiar cu ea străpunge-mi pieptul.
Nu șovăi. Hai, ia-o de mâner
Și când mi-acopăr chipul, ca acum,
Înfinge-o. – Caesar, vezi, ești răzbunat
Cu sabia cu care te-am ucis.

(Pindarus îl ucide.)

PINDARUS: Deci sunt om liber. Nu așa visam
Să se întâmple asta. Cassius,
Din țara asta voi fugi departe,
Niciun roman să nu mă mai găsească.

(Iese. Intră Titinius și Messala.)

MESSALA: E doar un schimb de locuri, căci Octaviu
E copleșit de forțele lui Brutus,
Iar trupele lui Cassius de Antoniu.
TITINIUS: Aceste vești l-or bucura pe Cassius.

MESSALA: Dar unde l-ai lăsat?

TITINIUS: Pe dealul ăsta,
Cam deprimat, cu sclavul lui, Pindarus.

MESSALA: Nu-i el cel prăbușit acolo, jos?

TITINIUS: Nu pare să mai fie-n viață. Vai!

MESSALA: Ce, nu e el?

TITINIUS: Nu, el a fost, Messala,
Dar Cassius nu mai este. Soare-apune,
Cum te scufunzi diseară-n raze roșii,
Așa sfârși ziua lui Caius Cassius
În sângele lui roșu. A apus
Soarele Romei. Ziua s-a sfârșit.
Vin nori, primejdii, rouă. Misiune
Îndeplinită. Neîncrederea-n
Succesul meu l-a dus la fapta asta.

MESSALA: Neîncrederea lui în succesul luptei.
Greșeală, fiică a melancoliei,
Tu oamenilor le arăți în gând
Ceea ce nu există. Ah, greșeală,
Ușor apari și n-ajungi să te naști,
Că moare-aceea ce te-a zămislit!

TITINIUS: Pindarus! Unde ești, Pindarus? Hei!

MESSALA: Titinius, caută-l tu, -n timp ce eu
Mă văd cu Brutus și-n urechi i-înfig
Acele vești. Am spus „înfig”, căci Brutus
Ar prefera-n urechi cuțite și
Săgeți cu-otravă, dar să nu audă
Acele vești.

TITINIUS: Grăbește-te, Messala,
Și, între timp, să văd ce-i cu Pindarus.

(Messala iese.)

De ce, brav Cassius, m-ai expediat?
Nu m-am văzut cu-amicii tăi? Mi-au dat
Cununa cea de lauri să-ți aduc?
Nici strigătele nu le-ai auzit?
Păcat c-ai înțeleș pe dos ce-a fost!
Dar, hai, cununa să ți-o pun pe frunte.
Mi-a dat-o Brutus pentru tine și
Ți-o dau. Vai, Brutus, vino iute, vezi
Cât l-am iubit de mult pe Caius Cassius.
Cu voia voastră, zei, e-o datorie
Pentr-un roman. Vin', sabia lui Cassius,
Găsește-mi inima!

(Moare.)

(*Trompete. Semnal de bătălie. Intră Brutus, Messala, Cato cel Tânăr, Strato, Volumnius și Lucilius.*)

BRUTUS: Unde-i, Messala, unde-i trupul lui?
MESSALA: Acolo, și Titinius îl veghează.
BRUTUS: Titinius e cu fața-n sus.
CATO: Ucis.
BRUTUS: Ah, Iulius Caesar, încă ești puternic!
Stafia ta bântuie-ntreg pământul
Și ne întoarce armele spre noi!

(*Se aude slab alarma*)

CATO: Viteaz Titinius!
Vedeți, l-a-ncununat pe Cassius mort.
BRUTUS: Mai poți găsi doi ca aceștia-n Roma?

Adio, ultimul dintre romani!
E imposibil ca vreodată-n Roma
S-apară cineva la fel ca tine.
Prietenii, datorez mai multe lacrimi
Acestui mort decât voi plânge-acum.
Găsesc eu, Cassius, timp și pentru asta.
Haideți, trimitem trupul lui la Thasos.
Nu-l îngropăm aici, în tabără –
Ne-ar demoraliza. Lucilius, vino,
Și tu, tinere Cato, către câmpul
De luptă. Labio și Flavio
Pornesc cu trupele-n dispozitiv.
E ora trei. 'Nainte de-a fi seară
Ne încercăm norocul' a doua oară⁶⁹.

(*Ies.*)

SCENA 4

Trompete. Semnal de bătălie. Intră Brutus, Messala, Cato, Lucilius și Flavius.

BRUTUS: Hai, oameni buni, hai, capul sus și-acum!

(*Iese luptându-se, urmat de Messala și Flavius.*)

69. Continuarea bătăliei a avut loc, în realitate, nu în după-amiaza aceleiași zile, ci la douăzeci de zile după moartea lui Cassius. Ca de fiecare dată, Brutus a luat cea mai proastă decizie cu putință: deși controla țărmul Mării Egee și tăia aprovizionarea trupelor adverse, pe care le-ar fi putut învinge prin înfometare, a ales varianta unui atac frontal. Înfrânt, s-a repliat pe o poziție fortificată, dar, în cele din urmă, soldații din subordinea lui au refuzat să mai lupte.

CATO: Dar ce nemernic nu-l ridică? Hai,
Cine-i cu mine? Mă prezint, să știți:
Fiul lui Cato, Marcus Cato, hei,
Dușman al tiraniei, prieten țării.
Fiul lui Marcus Cato-s eu, ehei!

(Intră soldați, luptându-se.)

LUCILIUS: Iar eu sunt Brutus, Marcus Brutus⁷⁰! Eu!
Prieten țării. Brutus, mă cunoașteți!

(Cato cel Tânăr este ucis.)

Tânăr și nobil Cato, ai căzut?
Tu mori la fel de brav ca și Titinius
Și te vom onora, fiu al lui Cato!

PRIMUL SOLDAT: Tu te predai sau mori!

LUCILIUS: Doar ca să mor,
Eu mă predau. Câștigul tău e mare
Dacă m-omori pe loc: l-ucizi pe Brutus
Și moartea lui îți va aduce-onoruri.

PRIMUL SOLDAT: Nu trebuie ucis. E-un prizonier
De seamă.

(Intră Antoniu.)

AL DOILEA SOLDAT: Faceți loc! Și lui Antoniu
Să-i spuneți că l-am capturat pe Brutus.

PRIMUL SOLDAT: Îi dau eu vestea. Uite-l pe Antoniu.
Brutus e prins, dom' șef, e prins!

70. Un „Bond, James Bond” *avant la lettre*?

ANTONIU: Dar unde-i?

LUCILIUS: Antoniu, Brutus e în siguranță.
Niciun dușman nu va putea, te-asigur,
În veci să-l prindă viu pe Brutus. Zeii
Să-l apere de-asemenea rușine.
Când îl găsești, fie că-i viu sau mort,
Va fi găsit ca el, ca însuși Brutus.

ANTONIU: Acesta nu e Brutus, prietene,
Dar crede-mă, e un captiv de preț.
Păzește-l bine, poartă-te frumos
Cu el. Mai bine-un om asemeni lui
Să-mi fie prieten, nu dușman. Plecați,
Aflați dacă e Brutus viu sau mort.
Apoi, veniți în cortul lui Octaviu,
Ca să ne spuneți ce s-a întâmplat.

(Ies.)

SCENA 5

Intră Brutus, Dardanius, Clitus, Strato și Volumnius.

BRUTUS: Sărmani prieteni care-ați mai rămas,
Veniți să ne-odihnim aici pe stâncă.

CLITUS: Stabilius a fluturat făclia,
Dar nu s-a-ntors. Deci ori e prins, ori mort.

BRUTUS: Șezi, Clitus. Mort, acesta e cuvântul.
Moartea-i la modă. Clitus, fii atent.

(Îi vorbește în șoaptă lui Clitus.)

CLITUS: Cum, eu? Pentru nimic în lume! Nu!

BRUTUS: Taci! Nicio vorbă.

CLITUS: Mai bine m-omor.

BRUTUS: Auzi, Dardanius! (*Îi șoptește ceva.*)

DARDANIUS: Să fac așa ceva?

CLITUS: Dardanius!

DARDANIUS: Clitus!

CLITUS: Ce lucru nașpa te-a rugat să faci?

DARDANIUS: Să îl omor. Privește-l, stă pe gânduri.

CLITUS: E-atât de plin de-amărăciune că
Dă pe afară, -i țâșnește din ochi.

BRUTUS: Vino și-ascultă-mă, Volumnius.

VOLUMNIUS: Ce vrei să-mi spui?

BRUTUS: Atât, Volumnius.

De două ori mi-a apărut în vis
Duhul lui Caesar. Prima oară la Sardis,
Apoi azi-noapte-aicea, la Philippi,
Știu, ceasul mi-a sosit.

VOLUMNIUS: Nu, nu-i așa.

BRUTUS: Ba da, Volumnius, eu sunt sigur de-asta.
Vezi cum stau lucrurile, ce se-ntâmplă.
Dușmanii ne-au bătut de ne-au snopit.

(Trompete. Semnalul de bătălie se aude slab.)

Mai nobil este să sărim în groapă,
Decât s-o lălăim până ne-mping.
Volumnius drag, am fost colegi de școală,
De dragul vechii noastre prietenii
Te rog să-mi ții tu sabia, cât eu
M-arunc în ea.

VOLUMNIUS: Nu-i treabă pentru-un prieten.

CLITUS: Fugiți, fugiți! Nu zăboviți aici.
BRUTUS: Vă spun adio. Ție, ție, ție.
Adio și Volumnius. Și Strato,
Tu ai dormit tot timpul. Strato, -adio.
Mă bucur, cetățeni, că toată viața
Am întâlnit doar oameni buni și sinceri.
M-așteaptă azi gloria nefastă, chiar
Mai multă decât vor avea Antoniu
Și-Octaviu de pe urma acestui
Succes infam. Adio, deci, îndată,
V-am spus aproape totul despre mine.
Iar noaptea cade peste ochii mei.
Oasele-mi, care au muncit s-ajung
La ceasul ăsta, vor să se-odihnească.

(Trompete. Semnal de bătație. Strigăte din culise „Fugiți, fugiți, fugiți!”)

CLITUS: Fugi, fugi, stăpâne!
BRUTUS: Mergeți, vă urmez.

(Ies Clitus, Dardanius și Volumnius.)

Strato, te rog să stai cu mine. Ești
Un om de bine și în viața ta
Onoarea nu-i lipsită de-importanță.
Ține tu sabia și-ntoarce-ți ochii
Până m-arunc în ea. Ești de acord?
STRATO: Dă-mi mâna ta, întâi. Adio, Brutus.
BRUTUS: Adio, Strato. *(Se aruncă în sabie.)*
Caesar, fii pe pace.
Mai mult ca-atunci când te-am ucis îmi place.

(Brutus moare. Trompete. Sunetul retragerii. Intră Antoniu, Octaviu, Messala, Lucilius și armata.)

- OCTAVIU:** Cine e?
- MESSALA:** Omul lui Brutus. Strato, unde-i Brutus?
- STRATO:** Liber de lanțu-n care ești, Messala.
Învingătorii pot să-l ardă doar,
Căci Brutus s-a învins pe sine însuși
Și moartea-i nimănui n-aduce-onoruri.
- LUCILIUS:** Așa se cade. Brutus, mulțumesc.
Ai confirmat că am avut dreptate.
- OCTAVIU:** Îi iau în slujba mea pe oamenii
Lui Brutus. Tu, băiete, vrei să vii?
- STRATO:** Dacă Messala este de acord.
- OCTAVIU:** Te rog, Messala.
- MESSALA:** Spune-mi, Strato, hai,
Cum a murit stăpânul?
- STRATO:** I-am ținut
Eu sabia și el s-a aruncat.
- MESSALA:** Octaviu, poți să-l iei, el a făcut
Ultima treabă pentru-al său stăpân.
- ANTONIU:** El a fost cel mai nobil dintre toți.
Conspiratorii toți, afar' de el
Făcut-au ce-au făcut invidioși
Pe gloria lui Caesar. Însă el
Li s-a alăturat cu gând cinstit
Și pentru binele cetății. -A fost
Om bun și elementele, în el,
Așa s-au combinat încât Natura
Se poate ridica să spună lumii:

OCTAVIU: „A fost un om⁷¹.”
Să îl tratăm cu cinstea cuvenită
Valorii lui, cu tot respectul și
Ceremonia funerară. Trupul lui
La noapte va rămâne-n cortul meu,
Vegheat cu-onorurile militare.
Să se-odihnească trupa; noi pornim
Gloria-acestei zile să-mpărțim.

(Ies toți.)

71. Plutarh susține că Antonio ar fi repetat aceste cuvinte în mai rânduri. Isaac Asimov explică noblețea lui Antoniu prin faptul că 1) fie i-a rămas veșnic recunoscător celui ce i-a cruțat viața la 15 martie 44 î. Cr.; 2) fie a încercat să-i atragă de partea sa pe simpatizanții lui Brutus, în vederea viitoarelor sale confruntări cu Octaviu.

Othello

MISTERELE MAURULUI

Othello este o piesă despre diferențe rasiale, politică, gelozie, dorințe, inocență și răutate. Adică, în opinia lui Marjorie Garber, o piesă despre noi, cei de astăzi¹. De aceea s-a scris enorm despre *Othello*, fiecare epocă reflectând ceea ce era la modă la un moment dat, dar și preocupările față de eternul uman ascuns în fiecare dintre spectatorii sau cititorii săi. Ce s-ar mai putea spune atunci despre tragedia unui maur care, într-un iureș de gelozie nestăpânită, și-a ucis soția? Tocmai ceea ce nu se mai poate spune, pentru că, în mod paradoxal, piesa însăși este „o culme a paradoxurilor”². Adică plină de lucruri ce se bat cap în cap și nu mai pot fi precizate astăzi.

DATE, TEXTE, VARIANTE

O primă întrebare ce nu poate primi un răspuns ferm este când a fost scrisă piesa. În ediția din 1790, Edmond Malone³ o

1. Marjorie Garber, „Othello, The Persistence of Difference”, *Shakspeare and Modern Culture*, Pantheon Books, New York, 2008, p. 177.

2. Philip C. Kolin, „Blackness Made Visible. A Survey of *Othello* in Criticism, on Stage and on Screen”, *Othello: New Critical Essays*, ed. Philip C. Kolin, Routledge, London, New York, 2002, p. 6.

3. Edmond Malone, *The Plays and Poems of William Shakespeare*, 1790, citat în *Introduction to Othello*, The Arden Shakespeare, ed. M. R. Ridley, p. XV.

plasează inițial în 1611, dar are mari ezitări, pentru că tragedia nu seamănă cu piesele romantice din ultima perioadă a lui Shakespeare. Ulterior revine și o asociază cu anul 1604, de când există prima atestare documentară a unui spectacol reprezentat în ziua de 1 noiembrie. Astăzi, majoritatea cercetătorilor consideră că piesa a fost scrisă între anii 1602-1603, mai ales pentru că atmosfera, tragismul evenimentelor și stilul permit plasarea ei alături de marile tragedii. În plus, se știe că în martie 1603 teatrele au fost închise din cauza bolii și a decesului reginei Elisabeta I, după care a urmat o epidemie de ciumă, un nou motiv pentru ca deschiderea teatrelor să se amâne până în aprilie 1604. Prin urmare, se poate considera aproape sigur că *Othello* ar fi fost scris imediat după *Hamlet* și, probabil, după ce, cu ocazia unor spectacole date la curte, Shakespeare l-a întâlnit pe Abd el-Ouahed ben Messaoud ben Mohammed Anoun, pe scurt Abdul Guahid, ambasadorul Marocului, trimis în 1600 la Londra pentru a stabili o alianță cu Elisabeta I împotriva Spaniei. Pe portretul maurului, aflat astăzi la Ruskin Galleries din Stratford-upon-Avon, se menționează că a fost trimisul regelui barbarilor – „Legatus Regis Barbariae in Angliam” – și că avea patruzeci și doi de ani.

Există trei variante tipărite ale piesei: primul text *in-cuarto* (Q1), publicat de Thomas Walkley în 1622, la două decenii după ce piesa a fost scrisă și jucată pentru prima dată; textul *in-folio* din 1623, publicat de cei doi colaboratori ai lui Shakespeare, John Heming și Henry Condell, fie după un manuscris independent, fie după Q1; și, în fine, un al doilea text *in-cuarto*, din 1630, rezultat din compararea celor două texte anterioare. Pentru că toate textele diferă, este evident că varianta inițială s-a pierdut. Atunci, ce ar trebui să aleagă editorul modern? Ediția Q1 are indicații scenice mai detaliate și unele versuri care lipsesc din ediția *in-folio*, care, la rândul ei, este mai lungă cu 160 de versuri. Supozițiile sunt numeroase: ambele se bazează pe același text

original⁴, varianta *in-folio* fiind o preluare corectată a variantei *in-cuarto*, iar aceasta ar proveni din caietul copistului, diferit de manuscrisul lui Shakespeare⁵; pasajele din ediția *in-folio* care nu apar în ediția *in-cuarto* ar fi fost adăugate de însuși Shakespeare, când a revizuit textul⁶; sau, de ce nu?, ambele texte provin din transcrieri ale scribilor după două manuscrise diferite, rezultate în urma corecturilor lui Shakespeare însuși⁷.

NEGRU, CIOCOLATIU SAU ALB?

O altă întrebare ce ne pune pe gânduri se referă la culoarea lui Othello. Ne rămâne neclară identitatea eroului: să fie african sau maur, alb sau arab, spaniol sau venețian, iudeu sau indian? Referirile din piesă sunt suficient de contradictorii pentru a le permite cercetătorilor să ia în considerare toate posibilitățile enumerate mai sus. Ania Loomba a încercat, fără succes, să pună capăt controverselor, susținând că e și imposibil, și inutil să decizi cât de negru sau ciocolatiu este Othello⁸. Important este cum s-a transformat visul său de dragoste inter-rasială și toleranță socială într-un coșmar de ură masculină. Othello nu aparține unei categorii rasiale clar articulate și omogene, ci una care se dezvoltă prin asocierea, adeseori contradictorie, a unor

4. E. K. Chambers, *William Shakespeare. A Study of Facts and Problems*, Vol. 1, The Clarendon Press, Oxford, 1930, p. 459.

5. Alice Walker, „The 1622 Quarto and the First Folio Texts of *Othello*”, *Shakespeare Survey*, 5, 1952, pp. 16-24.

6. Nevill Coghill, *Shakespeare's Professional Skills*, Cambridge University Press, Cambridge, 1964, pp. 145-153, 164-202.

7. E. A. J. Honigmann, Introduction, William Shakespeare, *Othello*, The Arden Shakespeare, Methuen, London, 1997, pp. 1-2.

8. Ania Loomba, „Othello and the Racial Question”, *Shakespeare, Race and Colonialism*, Oxford University Press, Oxford, 2002, pp. 91-92.

variate credințe populare. E o juxtapunere complicată de identități etnice, bazată pe o rețea de stereotipuri contemporane despre negri și musulmani. Complicația e cu atât mai greu de rezolvat cu cât în Renaștere cuvintele *negro*, *Moor*, *blackamoor* și *Indian* erau sinonime, referindu-se mai mult la exotismul unor persoane violente și păgâne decât la nuanța pielii lor. În ordonanța reginei Elisabeta, dată în 1601 pentru expulzarea negrilor și maurilor din Anglia, se făcea distincția între albi creștini și păgânii de diverse culori, cu precădere refugiații mauri din Spania, care îi supărau pe englezii băștinași pentru că le luau locurile de muncă.

În titlu și în lista personajelor, Shakespeare îl definește pe Othello drept maurul din Veneția; Iago îl numește „barbar rătăcitor” (I, 3) și „armăsar berber” (I,1), referindu-se la caii pur-sânge arabi. Iar dacă îl asociem cu ambasadorul marocan menționat mai sus, am putea spune că Othello era un nobil arab venit din nordul Africii. Așa îl vede și S. T. Coleridge la începutul secolului al XIX-lea, convins că ar fi „ceva monstruos să ne imaginăm că o venețiană frumoasă s-ar îndrăgosti de un negru veritabil. Ar indica în Desdemona o lipsă de proporții, de echilibru, la care Shakespeare nu s-a putut gândi sub nicio formă.”⁹ Mai recent, E. A. J. Honigmann¹⁰ este și el de părere că Othello trebuie să fie un maur asemănător ambasadorului marocan.

Dar musulmanii, prin religia lor bine organizată, nu erau barbari, ci reprezentau, și pentru oamenii Renașterii, o altă formă de civilizație. Totuși, erau adeseori asociați cu practici sexuale nefirești, considerați pasionali, violenți și lipsiți de rațiune. Othello este și el un amestec de-a dreptul exploziv: de origine regească, ajunge să fie vândut ca sclav; e un general cu mari talente militare,

9. Coleridge's *Essays & Lectures on Shakespeare : & Some Other Old Poets & Dramatists*, 1818-19, http://archive.org/stream/coleridgesessays00cole/coleridgesessays00cole_djvu.txt.

10. E. A. J. Honigman, *op. cit.*, pp. 1-2.

dar vorbește ca un adevărat poet; e un soț tandru, dar nimic nu-l oprește de la crimă.

Dar poate fi Othello musulman dacă pentru el un turc e „un câine păgân” (V, 2)? Mai degrabă, Shakespeare a fost influențat de Leo Africanus, un maur berber convertit, în a cărui istorie a Africii, publicată în traducere engleză în 1600, a găsit afirmația că africanii ar fi în stare să-și dea și viața dacă sunt dezonorați de o soție adulteră. Un Othello african, venit de oriunde, din Spania sau din nordul Africii, ar fi un personaj barbar, fără religie, și de aceea mai ușor de convertit la creștinism. Atunci, drama lui Othello trebuie văzută mai mult ca o dramă a convertirii și mai puțin ca una a geloziei, așa cum susțin mai mulți critici¹¹. Printre aceștia îl găsim și pe Mihnea Gheorghiu: Othello, în opinia criticului, nu e neapărat etiopian sau marocan, ar putea fi și un negru din Timbuctu, Ghana, Etiopia sau alte regate africane, pentru că, de fapt, vine din închipuirea lui Shakespeare. Niciunul dintre spectatorii săi nu se simțea stingherit că eroul avea pielea oacheșă: ceea ce domina era criteriul moralei creștine¹².

Totuși, primele referiri la culoarea lui Othello, fie că este vorba despre celebrul eseu al lui Thomas Rymer¹³ din 1693 sau despre ilustrațiile din ediția completă a lui Nicholas Rowe din 1709-1710, sugerează că Othello este un negru african. Diana

11. Daniel Vitkus, „Turning Turk in *Othello*: The Conversion and Damnation of the Moor”, *Shakespeare Quarterly* 48, 1997, p. 145; Julia Reinhard Lupton, „Othello Circumcised: Shakespeare and the Pauline Discourse of Nations”, *Representations*, 57, 1997, p. 74; Jonathan Burton, *Traffic and Turning: Islam and English Drama, 1579–1624*, University of Delaware Press, Newark, 2005.

12. Mihnea Gheorghiu, *Scene din viața lui Shakespeare*, Editura Tineretului, București, 1958, p. 299.

13. Thomas Rymer, „A Short View of Tragedy” (1693), *The Critical Works of Thomas Rymer*, ed. Curt A. Zimansky, Yale University Press, New Haven, 1956, pp. 132-164, <http://www.angelfire.com/oh5/spycee/rymer.html>.

Adesola Mafe¹⁴ este mai exactă și demonstrează că Othello ar veni din vestul Africii, din tribul Yoruba.

Tot așa va fi interpretat și pe scenă, pentru că, în opinia lui A. C. Bradley¹⁵, asocierea lui Othello cu un maur este o invenție de dată mai recentă. Numeroasele indicații din text sunt și ele în favoarea acestei opinii: „Sunt negru” (III, 3), va spune Othello, iar cum îi e chipul tot așa i se va părea că este și reputația lui pătată. Desdemona, „mai albă ca zăpada” (V, 2, 4), scoate în evidență contrastul. De aceea, căsătoria celor doi le apare celorlalți ca revoltătoare: lui Roderigo, un aspirant la dragostea Desdemonei, din cauză că Othello e un negru cu buze groase (I, 1), lui Brabantio pentru că o strânge pe Desdemona la sânul său negru ca funinginea (I, 2), iar lui Iago îi miroase „a gânduri deșănțate, nefirești, / Perverse chiar” (III, 3) atunci când Desdemona, o dalbă mioară, se iubește cu un berbec „bătrân și negru” (I, 1).

Dar negru mai înseamnă și pătat, impur, poluat – de aceea, în moralitățile medievale personajele negative erau înnegrite pentru a se sugera răutatea lor. Este ceea ce se întâmplă cu Aaron din *Titus Andronicus* sau cu Prințul Marocului din *Neguțătorul din Veneția*, personaje care, prin cruzimea sau aroganța lor, trebuiau să pară respingătoare ca, de altfel, și celelalte peste patruzeci de personaje negre din piesele și măștile epocii.

Modelele acestor africani au ajuns în Anglia prin comerțul iberic cu sclavi. Așa s-ar putea explica și trecutul pre-venețian al lui Othello, amintit în istorisirile lui despre „Cum am fost prins de un dușman hain / Vândut ca sclav, apoi, răscumpărat” (I, 3). Este un citat folosit adeseori pentru a-l plasa pe Othello în contextul

14. Diana Adesola Mafe, „From Ògún to Othello: (Re)Acquainting Yoruba Myth and Shakespeare's Moor”, *Research in African Literatures*, 35, 3, 2004, pp. 46-61.

15. A. C. Bradley, „Othello”, *Shakespearean Tragedy*, Macmillan, St. Martin's Press, London, 1971, p. 162.

complex al pirateriei mediteraneene, al captivilor convertiți, din interes, de la islamism la creștinism în scopul progresului social și economic. Referințele la robi și sclavie abundă în piesă. Chiar și în ultima scenă a tragediei, cuvântul „sclav” apare folosit de patru ori. Totuși, în afară de momentul în care Othello se condamnă ca fiind un sclav blestemat pentru că și-a ucis soția, celelalte referiri sunt la Iago. Condamnarea acestuia ca un sclav uneltitor și mișel reprezintă o încheiere subtilă: Othello, sclavul negru vândut ca rob în tinerețe, este înlocuit de Iago, captivul alb căzut pradă propriilor sale mașinațiuni – o ironică și neașteptată răsturnare.

Ambiguitatea rasială și coloristică a lui Othello s-a menținut și pe scenă. În America secolului al XIX-lea, unde *Othello* era cea mai populară piesă după *Richard III* și *Hamlet*, se făcea o distincție clară între piesa serioasă și tragică, unde eroul era „albit” ca să fie un soț potrivit pentru Desdemona, și varianta parodică, unde cei doi erau „înnegriți” caricatural, ca niște personaje comice și licențioase. Atunci când era jucată serios, cu eroi civilizați și elitiști, Othello era un prinț oriental, aparținând unei rase nobile și apărând mai deschis la culoare, în toată splendoarea bogățiilor sale. Edwin Booth l-a interpretat ca pe un prinț persan aproape alb: intenția lui era ca dragostea pentru Desdemona să fie delicată și respectuoasă, ca aceea a unui cavaler medieval și nu cea a unui sălbatic venit din jungla africană și dominat de instincte.

În 1820, la Londra, Edmund Kean a inaugurat pe scena teatrului Drury Lane epoca de „bronz”, a unui Othello mai deschis la culoare. La scurt timp însă, în 1833, a apărut primul actor cu adevărat negru: Ira Aldrige. A fost imitat, cu mare succes abia peste un secol, în 1930, de Paul Robeson, iar pe ecrane, în 1995, de Laurence Fishburne. Ceilalți actori din filmele cu această piesă au fost albi, machiați mai mult sau mai puțin reușit – Ralph Richardson (1937), Orson Welles (1952), John Gielgud (1961) și Laurence Olivier (1964). Anthony Hopkins (1981) a preferat să

rămână alb, iar la Washington Shakespeare Theatre Jude Kelly a regizat în 1997 o versiune „foto-negativă”, cu un Othello alb și ceilalți protagoniști negri. Nu e de mirare atunci că, la câțiva ani după ce Războiul Civil a pus capăt sclaviei, o comentatoare din sudul Statelor Unite a declarat că Othello e prea distins pentru a fi un negru african: prin urmare, nu poate fi decât un nobil alb. Sau spaniol, cum crede Barbara Everett¹⁶.

Alți cercetători l-au făcut indian sau iudeu¹⁷. Asta pentru că în unele ediții, atunci când în discursul său final Othello recunoaște că, asemenea unui indian demn de dispreț, a aruncat o perla mai scumpă decât onoarea, cuvântul *Indian* este ortografiat *Judean* (V, 2). Iată un alt mister: ce vrea Shakespeare de la noi? Să ne gândim la indienii, la indienii americani sau la iudeii trădători ai lui Isus? În ultima variantă, aleasă și de Ion Vinea în traducerea sa („iudeu smintit”), problema culorii se pierde. Totuși, dacă ne gândim că Marlowe vorbește în *Doctor Faustus* (I, 1) despre India cea bogată în perle și despre indienii mauri care își ascultă stăpânii spanioli, atunci *Judean* nu ni se pare altceva decât o simplă greșeală ortografică.

Cel mai ușor ar fi să acceptăm că Othello nu reflectă realitatea istorică, ci doar o mediază¹⁸. Nici negrii, nici femeile nu erau acceptate pe scena Renașterii, oferind o perfectă coincidență între excluderea socială, impusă de o lume intolerantă, și excluderea scenei, unde totul era simulat prin manipularea corpului. Puterea interpretativă era astfel transferată spectatorilor, care, privindu-l pe negrul reprezentat de un actor alb, își puteau reconstrui propria identitate albă.

16. Barbara Everett, „‘Spanish’ Othello, The Making of Shakespeare’s Moor”, *Shakespeare Survey*, 35, 1982, p. 101.

17. Andreas, James R., Sr. „The Curse of Cush: Othello’s Judaic Ancestry”, *Othello: New Critical Essays*, ed. Philip C. Kolin, Routledge, New York, 2002, pp. 169-87.

18. Dymrna Callaghan, „‘Othello was a white man’: Properties of Race on Shakespeare’s Stage”, *Shakespeare Without Women. Representing Gender and Race on the Renaissance Stage*, Routledge, London, New York, 2000, p. 77.

Să nu mai fie, atunci, vorba despre intoleranță rasială? Othello este respectat în Veneția, are o poziție înaltă și o pierde doar în urma urzelilor lui Iago. Iar dacă prietenul Brabantio se supără pe el, de vină e doar fiica neascultătoare. Deoarece, pur și simplu, nu i-a urmat ordinele. Iată ce simte și jurnalistul negru C. L. R. James: nu contează ce culoare are Othello, important este că apare ca un străin, ca un outsider în societatea venețiană¹⁹.

Într-o expoziție din 2012, *Shakespeare: Staging the World*, curatorii de la British Museum au expus portretul ambasadorului marocan alături de sculpturile din epocă ale unor africani negri și de portretele curtenilor englezi, într-un joc alb-negru lipsit de implicații discriminatorii. Tablouri și obiecte de la începutul secolului al XVII-lea au creat un nou tip de dialog cu textul, punând la îndoială identitățile personajelor shakespeariene și invitând privitorii, prin jocul realității cu imaginația, să găsească noi răspunsuri. Ceea ce oricum nu se poate face în cazul lui Othello. Nu ne rămâne decât să uităm de toate și să-l credem pe Dogele Veneției care îl descrie pe Othello, simplu și fără vrăjmășie: nu este altceva decât un om dintr-o bucată, „mai mult alb ca negru” (I, 3.).

EROU SAU CRIMINAL?

Pentru A. C. Bradley²⁰, piesa este cea mai teribilă dintre toate tragediile lui Shakespeare, dureros de emoționantă prin finalul ei, iar barbarul nobil, devenit un creștin venețian, este cel mai romantic personaj dintre toți eroii dramaturgului. Poate pentru că este un naiv prea încrezător, rareori dedicat introspecției sau reflecției meditative, sau poate pentru că acționează instantaneu

19. C. L. R. James, „*Othello and The Merchant of Venice*”, (1963), *Spheres of Influence: Selected Writings*, Alison and Busby, London, 1980, p. 141.

20. A. C. Bradley, *op. cit.*, pp. 143-159.

atunci când îl cuprinde pasiunea, într-un șuvoi necontrolat de vorbe și acțiuni. Nu le cunoaște bine nici pe Desdemona, nici pe celelalte femei venețiene, dar gândul că un alt bărbat i-a posedat soția devine atât de insuportabil încât se prăbușește, măreț și neputincios, doborât de cea mai cruntă gelozie.

F. R. Leavis²¹ îl atacă pe Bradley pentru portretul sentimental și patetic al maurului: Othello este prea concentrat asupra propriului ego, prea mândru și idealist, prea ușor de înșelat ca să ne placă. Prin urmare, nu are nimic eroic. Lui Leavis i se alătură și T. S. Eliot²², adăugând un nou defect: în ultima scenă, ucigașul își plânge singur de milă și vrea să atragă atenția asupra sa și nu asupra soției nevinovate, omorâtă fără dovezi, într-un moment de rătăcire pasională. Întâi, îl reține pe Grațian, apoi pe Lodovico, pentru a le reaminti de serviciile militare aduse Veneției: ce rost avea să se laude în două discursuri înainte de a se sinucide?

O astfel de discuție contradictorie nu ar fi putut apărea vreodată în legătură cu Othello, modelul urmat de Shakespeare. E vorba despre eroul principal din a șaptea povestire a celei de a treia decade a colecției *Hecatomithi*, publicată de Giraldo Cinthio la Veneția în 1566. Fie că a pornit de la originalul italian sau de la traducerea franceză a lui Gabriel Chappuys (1584)²³, Shakespeare transformă,

21. F. R. Leavis, „Diabolic Intellect and the Noble Hero: or the Sentimentalist's Othello”, (1952), *Othello: Critical Essays*, ed. Susan Snyder, Routledge, London, pp. 101-126.

22. T. S. Eliot, „Shakespeare and the Stoicism of Seneca” (1927), *Selected Essays*, Harcourt and Brace, New York, 1932, p. 111.

23. Majoritatea cercetătorilor favorizează ideea contactului direct cu textul italian, datorită numeroaselor paralele verbale, v. mai ales analiza întreprinsă de Michael Neill în ediția Oxford a piesei (*Appendix C*, William Shakespeare, *Othello, The Moor of Venice*, ed. Michael Neill, Oxford University Press, Oxford, 2006, pp. 434-444). E. A. J. Honigmann („Othello, Chappuys and Cinthio”, *N&Q*, xiii, 1966, pp. 136–37) consideră, însă, că Shakespeare a folosit varianta franceză.

prin neașteptate răsturnări de situații, replici și imagini, un personaj lipsit de subtilități într-un amestec cu totul neobișnuit de „virilitate abundentă și puerilitate naivă”²⁴. Iar o simplă tragedie domestică devine o furtună de emoții tulburătoare, cu dimensiuni cosmice și un final înălțător. Detaliile preluate din lumea maurului lui Cinthio, incluzând până și numele personajelor principale, creează un context similar, doar că povestea lui Otello în varianta Cinthio nu oferă prea multe motive de a impresiona cititorul.

Numit aproape mereu „maurul”, Otello este un căpitan de culoare, care cade, pur și simplu, pradă intrigilor unui subaltern îndrăgostit de Disdemona, nemulțumit că nu are nicio șansă de a o cuceri pe soția fidelă a superiorului său. Curajosul maur, glorificat în Veneția pentru faptele lui de arme, este trimis împotriva turcilor, să organizeze forțele armate din Cipru. Îndrăgostit de frumoasa Disdemona, căsătorit cu ea în ciuda repetatelor eforturi ale familiei ei de a împiedica acest mariaj, trăiește alături de ea în armonie și liniște. Va accepta propunerea Disdemonei de a-l însoți în Cipru, unde îl vor urma și doi dintre subofițerii săi: un sublocotenent perfid și rău, care a reușit să își ascundă răutatea printr-o ținută mândră și o manieră elevată de a vorbi, și un caporal chipeș, cunoscut lui Otello ca un om demn de încredere și, în consecință, invitat adeseori să ia masa împreună cu el și Disdemona.

Sublocotenentul încearcă în variate feluri să o facă pe Disdemona să îi accepte dragostea și, pentru că nu reușește, ajunge să o urască. De aici încep planurile sale de a-l face gelos pe Otello. Lipsit de subtilitate, îi va spune direct maurului că Disdemona este vizitată adeseori de iubitul ei, caporalul, iar când i se cer dovezi va fura batista dăruită de maur Disdemonei, un cadou la care țin amândoi. Nu durează mult până îl convinge pe Otello să o ucidă

24. Corneliu Dumitriu, *Dicționarul pieselor și personajelor lui Shakespeare*, Institutul Internațional de Teatru, Catedra UNESCO „Teatrul și cultura civilizațiilor”, 2008, p. 258.

împreună pe Desdemona într-o manieră puțin onorabilă: o vor lovi cu un ciorap plin cu nisip pentru a nu lăsa urme, iar apoi vor face să cadă o grindă din tavan, creând astfel impresia că a avut loc un accident neașteptat. Sublocotenentul îl va trăda în cele din urmă pe Othello, dezvăluindu-i caporalului cine este în spatele acestui act mișelesc. Maurul va fi arestat și torturat, dar nu-și va recunoaște vina. Eliberat după multe zile de detenție, va fi ucis de rudele Desdemonei, așa cum va păți și complicele lui. Iată banala poveste a unui criminal gelos.

MONSTRUL CU OCHI VERZI

Eroul lui Shakespeare este, în schimb, un personaj seducător prin tensiunea psihică declanșată în mintea lui de o gelozie nefondată. Se schimbă, patinează de la o trăsătură de caracter la alta, e inconstant. Iată de ce au apărut cele două tabere despre care vorbeam mai sus, aduse de Kent Cartwright²⁵ la o linie de mijloc: Othello este în același timp și victima din rolul propus de Bradley, și călăul din cel al lui Leavis.

Alte două tabere s-au constituit în jurul întrebării dacă Othello este gelos. Nu, susțin Bradley²⁶ și Stoll²⁷, da, spune Leavis. „Ce bucurie în suflet!” (II, 1) e dragostea lui Othello pentru Desdemona, sentimentul calm și senin al unui om responsabil, nesupus niciunei presiuni. Cum poate atunci să se piardă maurul așa de neașteptat în nebunia lui nestăpânită, în acea maladie ucigătoare a corpului

25. Kent Cartwright, „Audience Response and the Denouement of *Othello*”, *Othello: New Perspectives*, ed. Virginia Mason Vaughan și Kent Cartwright, Associated University Presses, Rutherford, 1991, p. 167.

26. Bradley, *op. cit.*, p. 151.

27. E. E. Stoll, *Art and Artifice in Shakespeare*, Macmillan, New York, 1933, pp. 41-42.

și minții numită de Iago „monstrul cu ochi verzi” (III, 3)? Othello nu e gelos înainte de a deveni așa, e doar neajutorat și inocent, incapabil de a vedea dincolo de minciunile lui Iago. E un model de virtute și seriozitate, de cinste și credință, dar cu totul nesigur din cauza culorii sale. Nici Desdemona, nici celelalte personaje nu menționează în vreun fel natura geloasă a eroului.

De aceea, Othello, însetat să se descopere pe sine, își caută mereu imaginea, dar nu în apele unei oglinzi, ci în ochii celorlalți. Se bazează pe Iago și pe Desdemona. Primul îl reflectă ca pe un om al rațiunii, cu o gândire decizională rapidă și capacitatea de a conduce acte de război mărețe; cea de-a doua îi oferă imaginea de care s-a îndrăgostit, a unui bărbat romantic, pasional, bun povestitor, cu un trecut misterios, despre care Desdemona știe doar că este de spîță regească și că a fost vândut ca sclav, cu multe bătălii dramatice în urmă, dar și cu o carieră de invidiat. Este apreciat de ceilalți ca un bun organizator: se pricepe a cârmui și e un guvernator vrednic de laudă. E demn și curajos, cu înclinații de mare poet, simțind frumusețea cuvintelor și crezând în onestitatea cu care le folosesc ceilalți. Motivul pentru care Othello are nevoie de aceste două oglinzi constă, în opinia lui McGinnis²⁸, atât în natura egocentrică a eroului, care determină întreaga lume să se învârtă numai în jurul său, cât și în ego-ul său imatur, rezultat din incapacitatea de a-și construi o identitate clară. Othello nu știe prea bine nici cine este, nici ce istorie are familia sa. Iată marele său defect.

Shakespeare a mai creat personaje geloase: Leontes din *Poveste de iarnă*, Posthumus din *Cymbeline* și Ford din *Neveste vesele din Windsor*, dar ele sunt inferioare, lipsite de eleganță, mânate de o simplă obsesie. În *Othello*, gelozia este o pasiune compusă dintr-un fel de invidie opusă milei și dintr-un fel de ură

28. Carol McGinnis Kay, „Othello's Need for Mirrors”, *Shakespeare Quarterly*, 34, 3, 1983, p. 263.

opusă dragostei, plus mâhnire și teamă²⁹: la Iago e ură asociată cu invidie și furie; la Roderigo este reținută și rușinoasă; în schimb, la Othello, gelozia se dezlănțuie nestăpânită, îl face să devină sclavul ei într-o lume a haosului total. Cere răzbunare, vrea să fie justițiar, să facă dreptate. Totul e de neînțeles. De aceea încearcă Emilia să explice purtarea nesăbuită a lui Othello: bărbații „sunt doar pofte, noi suntem doar hrană. / Ne-nghit cu lăcomie și, sătui, / Ne râgâie” (III, 4), iar geloșii „nu-s geloși că ar avea motiv. / Ei sunt geloși doar că-s geloși. E-un monstru / Din sine conceput, la fel născut.” (III, 4). Dar, după Bradley³⁰, prin natură și temperament, Othello nu este gelos, este doar predispus să fie înșelat, iar atunci când este stârnit, nu mai reflectează, nu mai amână, ci acționează în modul cel mai decisiv cu putință. Adică, ucide. Ca un ostaș necugetat. Căci Othello, „soldatul desăvârșit” și „bravul maur” (II, 1) și-a luat rămas bun de la cariera lui războinică. Odată ce și-a pierdut liniștea minții, spune adio oștilor împăunate, armăsarilor, stindardelor, goarnelor, tobelor și surselor din alaiurile mândre ale marilor războaie.

Decăderea lui Othello se remarcă și în limbaj. Inițial vorbea solemn și falnic, în ritmurile decasilabice ale unui vers alb elegant: „De n-aș iubi pe blânda Desdemona, / Să știi că nici pe-al mărilor tezaur / N-aș îngrădi destinul meu de om liber.” (I, 2). De-ndată ce este cuprins de gelozie, va tuna și fulgera în proză, vulgar și necuviincios, folosind, ca și Iago, referiri la animale respingătoare³¹. Își va simți sânul „plin de limbi de viperă” (III, 3) și va deveni cu

29. Lily B. Campbell, „*Othello: A Tragedy of Jealousy*”, *Shakespeare's Tragic Heroes*, Methuen, London, p. 148.

30. A. C. Bradley, *op. cit.*, p. 151.

31. Caroline Spurgeon, în *Shakespeare's Imagery and What It Tells Us* (1935), Cambridge University Press, Cambridge, 2004, pp. 335-336, compară din acest punct de vedere piesa *Othello* cu *Regele Lear*. Animalele din prima piesă sugerează ferocitatea unor animale cu instincte sălbatice naturale, dar și viața inferioară a reptilelor și insectelor, pe când în *Regele Lear* cruzimea tigrlui, a lupului sau a vulturului au demnitate și grandoare.

totul incoerent înainte de a leșina: „Puah! Nasul, urechile, buzele. Să fie oare cu puțință? Mărturisiri? Batista? Ah! Drace!” (III, 4).

Totul se asociază și cu multă, multă rușine: cea a adulterului, a înfrângerii, a înjosirii, pentru ca, la urmă, să se adauge rușinea actului justițiar împlinit greșit și a uciderii unei soții nevinovate printr-un act bestial. „A shameful Everyman”, spune despre Othello Ewan Fernie³², comentator pentru care rușinea, mai mult decât gelozia, se întinde ca o boală în toată piesa: lui Iago îi e rușine că nu a fost promovat, lui Brabantio – de comportamentul neascultător al fiicei sale, Cassio simte că s-a făcut de râs prin beția lui, Roderigo a fost respins de Brabantio ca un soț nepotrivit pentru Desdemona, iar Desdemonei și Biancăi le e rușine că sunt considerate târfe.

În fine, din perspectivă feministă, gelozia lui Othello se leagă de sentimentul masculin al proprietății³³. Soția nu poate fi posedată de alții, iar dacă acest lucru se întâmplă, devine o posesiune demonică, monstruoasă, de necontrolat.

CINE ESTE EROUL PRINCIPAL?

Dacă Othello are cu o treime mai puține versuri decât Iago, mai poate ocupa o poziție centrală în piesă? Tragedia a fost de multe ori pusă în scenă cu Iago în rolul principal, ca un fel de personaj intermediar între Diavol și Viciu, o variantă modernă a personajelor din misterele și moralitățile medievale. Asemenea Viciului, Iago trece drept prieten al victimei, se dedică binelui acestuia, amestecând răul cu veselia zgomotoasă, având doar motive

32. Ewan Fernie, „Othello”, *Shame in Shakespeare*, Routledge, London, New York, 2002, pp. 137-138.

33. Vezi Kenneth Burke „Othello: An Essay to Illustrate a Method”, *Hudson Review*, 4, 1951, pp. 166–67; Carol Rutter, *Enter the Body: Women and Representation on Shakespeare's Stage*, Routledge, London, 2001, p. 175.

superficiale de-a face rău, dar, pe când Viciul este amoral, Iago este imoral, asemenea diavolului. Și Aaron din *Titus Andronicus*, și Edmund din *Regele Lear* sunt ticăloși, dar Iago are multe „calități” în plus: plăcerea de a-i înșela pe alții, o retorică sugestivă, plină de imagini corupte și corupătoare, prin care îi molipsește și pe alții. Sub influența lui Iago, Roderigo și Brabantio devin rasiști plini de ură; cât despre Othello, Iago observă cu satisfacție: „Otrava mea l-a schimbat și pe Maur” (III, 3).

Venețianul de douăzeci și opt de ani are o dublă personalitate: apare ca onest, curajos și jovial în ochii celorlalți, mai ales în ai lui Othello; dar aparté-urile sale îl deconspiră ca fiind invidios, gelos și egoist, cu o nelimitată putere de disimulare. E mândru și ingenios, cu voință uriașă, capabil să înțeleagă reacțiile psihologice ale celor din jur. Îl urăște pe Othello dintr-o ambiție frustrată, dar nu e doar un simplu intrigant, ci un artist care experimentează tensiunile și bucuriile legate de crearea unui act artistic. De aceea, Bradley³⁴ susține că răul lui Iago e compatibil cu puterile excepționale ale voinței și inteligenței, iar G. K. Hunter³⁵ îl vede ca pe un spirit întrupat al negației, o forță a separării și deziluzionării, antiteza de succes a unui maur strălucit, fermecător, dar și vulnerabil.

Dar de ce e Iago așa de hotărât să-l distrugă pe Othello? Aparent, nu prea are motive și S. T. Coleridge îi descurajează pe toți cei care vânează motive acolo unde nu e decât o răutate lipsită de vreun țel final³⁶, o abstracție lipsită de umanitate. E adevărat că Iago nu e convingător atunci când anunță că o iubește pe Desdemona,

34. A. C. Bradley, *op. cit.*, p. 190.

35. G. K. Hunter, „Shakespeare and the Traditions of Tragedy”, ed. Stanley Wells, *The Cambridge Companion to Shakespeare Studies*, Cambridge University Press, Cambridge, New York, Melbourne, Sydney, 1986, p. 131.

36. Celebra sintagmă a lui Samuel Taylor Coleridge este *the motive-hunting of motiveless malignity*, Coleridge's *Essays & Lectures on Shakespeare : & Some Other Old Poets & Dramatists*, 1818-19, http://archive.org/stream/coleridgesessays00cole/coleridgesessays00cole_djvu.txt

după cum nu pare nici foarte gelos pe maurul care, susține tot el, l-ar fi înșelat cu Emilia. Are, totuși, un motiv: e un tânăr ambițios, dorește să facă carieră și e dezamăgit că nu a fost promovat. Problema lui este invidia profesională, nu gelozia, ca în Cinthio. În plus, iubește puterea, îi disprețuiește pe cei din jur și îi place să-i rănească pe cei onești și generoși. Asemenea unui păpușar, îl manevrează pe Othello să ofere spectacolul dorit de el. Faimoasa scenă a ispitirii (III, 3) este cea mai puternică dintre toate: după ce l-a făcut pe Othello să își piardă încrederea atât în bunul său prieten Brabantio, care s-a dovedit incapabil să treacă peste prejudecățile sale rasiste, cât și în locotenentul Cassio cel proaspăt promovat pentru calitățile sale militare, dar incapabil să evite o altercație stradală provocată de Roderigo, Iago știe că poate lovi din nou. Ușoare aluzii la o posibilă legătură între Desemona și Cassio, urmate de referiri la viclesugurile promiscue ale venețienelor bogate și la diferențele prea mari dintre Othello și soția lui, la faptul că Desdemona a respins mulți pețitori dintr-o poftă perversă, toate alternate cu îngânări, șovăieli și reținerea de a spune direct ce gândește, îl pregătesc indirect pe Othello pentru a accepta că și soția lui îl înșală. Așa cum mărturisește singur, Iago lucrează cu mintea și nu cu vrăji, o prea ispititoare strategie pentru a nu fi abordată cu succes și din perspectiva matematică a teoriei grafurilor și a jocurilor³⁷.

După scena ispitirii, Iago devine stăpân pe destinul maurului. Rolurile se inversează: din supus ajunge stăpân și poate face tot ce dorește cu comandantul ieșit din minți. Dar trădarea scapă de sub control: indirect, Iago ajunge stăpân și pe viața Desdemonei și a Emiliei, deși inițial nu și-a dorit acest lucru. Nu va mai deține controlul nici asupra propriului său destin. Va sfârși condus de Cassio spre cazne grele, pedeapsa pentru relele făcute.

37. Pia Brînzeu, „Escapist Strategies in Communist Romania: Shakespeare and the Computer”, *Shakespeare in Romania. 1950 to the Present*, ed. Monica Matei-Chesnoiu, Humanitas, București, 2008, pp. 38-44.

Răul imaginat de Iago va rămâne activ în toate ungherele Veneției și se va perpetua până astăzi, în lumea noastră: suntem în plin moment Iago, susține Marjorie Garber³⁸, iar exemplul cel mai convingător al trădării îl oferă scandalul Bill Clinton-Monica Lewinsky, unde s-au făcut nenumărate referiri la Iago. Toți cei implicați au fost considerați trădători, începând cu cei doi protagoniști și încheind cu prietena Monicăi, Linda Tripp, cea care a predat benzile cu înregistrările convorbirilor telefonice ale celor doi amorezi procurorului Kenneth Starr. Nu de puține ori a fost piesa asociată și cu procesul lui O. J. Simpson sau cu terorismul islamic. „The Iago approach”: astfel se referă numeroase comentarii pe internet la crizele lumii contemporane, la trădări, înșelăciuni politice și multe alte răutăți.

STĂPÂNA MARELUI STĂPÂN

Așa o numește Cassio pe Desdemona, femeia „minunată și distinsă”, „fragedă și delicată”, o „perfecțiune întruchipată” (II, 1). Soția lui Othello este cel de-al treilea element al unui trio de necontestat, opusă celorlalți prin puritatea gândului și a simțirii. Deși inocentă, are curajul de a se căsători cu un negru și de a trece peste convențiile epocii. De aceea, piesa a fost uneori abordată ca tragedia Desdemonei și analizată feminist³⁹, iscând astfel numeroase controverse. În mare, s-au conturat din nou două tabere și lucrurile iarăși au pornit de la A. C. Bradley⁴⁰,

38. Marjorie Garber, *op. cit.*, p. 158.

39. Valerie Wayne, „Historical Differences: Misogyny and Othello”, *The Matter of Difference: Materialist Feminist Criticism of Shakespeare*, ed. Valerie Wayne, Cornell University Press, Ithaca, NY, 1991, pp. 153-179; Carol Neely, „Women and Men in *Othello*”, *Critical Essays on Shakespeare's Othello*, ed. Anthony G. Barthelme, Macmillan, New York, 1994, pp. 68-90.

40. A. C. Bradley, *op. cit.*, p. 167.

care o prezintă sentimental, ca pe o femeie pasivă, deși curajoasă, insistentă, plină de farmec și inocentă. E o prezență tăcută, albă, civilizată și dominată de puterea iubirii. În opoziție cu ea, Othello apare ca un copil negru al naturii, sălbatic și instinctual, iar Iago este o forță a întinericului și a morții.

Pentru Othello, Desdemona este o frumoasă războinică, dar și o blândă casnică – îi plac ospetele, știe vorbi, cânta, broda și face muzică. Pentru Iago, este „o venețiană foarte rafinată” (I, 3). Și totuși, criticii consideră că face prea multe lucruri de neiertat: își trădează tatăl, îi place să bârfească împreună cu Iago, minte în legătură cu batista și e prea insistentă în a-l apăra pe Cassio. Roderigo se gândește să o cucerească pe Desdemona cu ajutorul bijuteriilor; deci, ideea de a avea astfel o femeie căsătorită pare firească în contextul venețian. Poate de aceea crede Jan Kott⁴¹ că Desdemona are ceva din aerul unei prostituate, asociind-o cu Vittoria Corrombona, curtezana venețiană dintr-o piesă a lui John Webster, *The White Devil (Diavolul alb, 1612)*, iar președintele american John Quincy Adams, nedumerit de numeroasele defecte ale eroinei, s-a întrebat și el cândva: „Cine ar mai putea să o simpatizeze pe Desdemona?”⁴²

În afară de Desdemona, mai apar în piesă alte două femei: Emilia și Bianca. Toate trei fac parte din înalta societate venețiană: Desdemona este fiica unui senator, Emilia, ca o însoțitoare a Desdemonei, trebuie să fie și ea de rang înalt, iar Bianca este o curtezană nobilă, una dintre acele femei care se ofereau pe termen lung câte unui bărbat bogat. Neîndoielnic, toate trei își iubesc partenerii, sunt obediente și își îndeplinesc cu tot devotamentul rolul de soție sau amantă. Totuși, în mod neașteptat, toate sunt

41. Jan Kott, *Shakespeare Our Contemporary*, Methuen, London, 1967, p. 118.

42. Citat în Marvin Rosenberg, *The Masks of Othello – The Search for the Identity of Othello, Iago and Desdemona by Three Centuries of Actors and Critics*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles, London, 1971, p. 207.

tratate ca niște prostituate. Două dintre ele, Desdemona și Emilia, sunt omorâte de proprii soți, deși sunt nevinovate, iar Bianca este umilită în public. Nici Bianca nu ar fi trebuit să scape: într-o culegere de povestiri detectiviste inspirate din piesele lui Shakespeare, Louise Cooper⁴³ își imaginează cum Bianca este ucisă la ordinul lui Cassio, care a complotat împreună cu Iago la distrugerea lui Othello. Iată un joc neașteptat cu personajele secundare: Cooper propune o posibilă prelungire a piesei și o neașteptată transformare a lui Cassio din prieten în trădător.

ȘI BATISTA?

Cadou, țesătură fermecată și obiect magic, batista oferă și ea un paradox: la început un simbol al virtuții, al credinței și al dragostei eterne, devine ulterior un semn al infidelității și al nestatorniciei. Batista apare și în Cinthio, dar e un obiect simplu, fără broderia magică pe care o are cea dată de vrăjitoarea din Egipt mamei lui Othello, pentru a fi mereu iubită de soțul ei. În textul lui Cinthio ea este furată Disdemonei de sublocotenent, ceea ce îi displace lui Shakespeare. Preferă să o pună pe Emilia să ia batista scăpată de Othello și uitată pe jos de o Desdemonă indiferentă la cadoul primit de la Othello ca simbol al exceselor sexuale ale bărbaților africani, dar și ca un avertisment. Dacă ea se va pierde sau va fi dăruită altcuiva, prorocește Othello, va provoca o nenorocire cum alta n-a mai fost. De aceea, batista stârnește și ea multe nedumeriri: de ce minte Desdemona și nu recunoaște că a pierdut-o? De ce o ia Emilia? De ce își ascunde fapta dacă nu se teme de Iago și mărturisește la urmă totul, chiar cu sacrificiul propriei vieți?

43. Louise Cooper, „Othello: Not Wisely But Too Well”, *Shakespearean Whodunits. Murder and Mystery Based on Shakespeare's Plays*, ed. Mike Ashley, Robinson, London, 1997, pp. 331-342.

Thomas Rymer⁴⁴, în atacul lui la adresa piesei, se miră cum un asemenea fleac poate provoca nu numai discuții aprinse despre pierderea lui, ci și consecințe atât de tragice. Situată de cealaltă parte a baricadei, D. A. Mafe⁴⁵ consideră că batista stârnește comportamentele nefirești ale personajelor principale și, prin ea, povestea lui Othello poate fi asociată cu miturile africane *yoruba*. Descântată, batista e o unealtă a vrăjitoriei *juju*: pierderea ei declanșează o serie de nenorociri de care mama lui Othello a fost odinioară prevenită. Proprietățile magice ale batistei sunt cele care l-ar face, de fapt, pe Othello să-și urască soția atât de mult încât ar ajunge să o ucidă și tot din cauza batistei vor sfârși tragic atât Emilia, cât și Iago.

CÂND, UNDE, CUM?

Structurală temporală și spațială a piesei își are și ea ciudățeniile ei. Shakespeare respectă, ca arareori, unitățile de timp, de loc și de acțiune. Tensiunea dramatică este mult mai susținută decât în alte tragedii, pentru că momentele de pauză comică sunt reduse, ca și numărul personajelor⁴⁶, iar conflictul începe târziu, se continuă fără vreo întrerupere notabilă și se accelerează, înaintând neîntrerupt până la catastrofa finală. Între actele I și II trec câteva zile, cam „o săptămână” (III, 1), atât cât îi trebuie unui vas să ajungă, pe furtună, de la Veneția până în Cipru. Othello s-a îmbarcat pe un vas, Cassio pe un altul, iar Iago, Desdemona și Emilia călătoresc pe un al treilea. Se reîntâlnesc în Cipru și, până la sfârșitul piesei, trec 33 de ore. Prin urmare, Desdemona n-ar fi avut când să-i

44. Thomas Rymer, *op. cit.*, p. 160.

45. Diana Adesola Mafe, *op. cit.*, pp. 56-57.

46. În *Othello* sunt 13 personaje, față de 24 în *Macbeth*, 25 în *Hamlet* și 33 în *Antoniou și Cleopatra*.

fie necredincioasă maurului. Nici măcar propriul lor mariaj nu s-a consumat, afirmă unii critici⁴⁷, bazându-se pe afirmația unui Iago atotștiutor, că soții nu au petrecut încă nicio noapte împreună (II, 3). Doar între actele III și IV s-ar putea insera un interval mai lung, respins însă de evoluția dramatică accelerată. Pentru ca lui Iago să-i reușească complotul, iar Othello să nu-i descopere minciunile, e necesară o acțiune rapidă. Dar, în același timp, există numeroase indicații de scurgere a unui timp mai îndelungat: Iago îi cere Emiliei de o sută de ori să-i fure Desdemonei batista (III, 3), Iago a dormit „de curând” alături de Cassio și l-a auzit vorbind despre Desdemona ca un îndrăgostit (III, 3) și tot el îi sugerează lui Othello că au avut loc dese întâlniri între Desdemona și Cassio (IV, 1). Cassio și Bianca nu s-au mai văzut de o săptămână (III, 4), iar „acum câteva zile”, pe când vorbea cu niște venețieni, Cassio este îmbrățișat în public de Bianca (IV, 1). Roderigo a avut timp să-și cheltuiască toți banii și, abia sosit în Cipru, se plânge că a ajuns la fundul sacului (IV, 2). Între timp, Brabantio a părăsit și el lumea celor vii (V, 2).

Simultaneitatea timpului lung și scurt este o strategie a unui Shakespeare conștient de faptul că spectatorul nu va realiza cum e construită piesa, după cum nici cititorul nu e conștient de falia temporală până când nu pune cap la cap toate indicațiile din text. Efectul este uimitor: *Othello* e o piesă, în același timp, prea lungă și prea scurtă, fără pauze sau schimbări de direcție, ca o furtună care îi mătură necruțător pe toți.

Cât despre loc, acesta se mută din Veneția în Cipru. Insula unde s-a născut Venus devine o zonă intermediară între Veneția creștină și lumea musulmană a turcilor, dincolo de care se întinde Africa și tărâmul necunoscut de unde vine Othello. În Cipru, maurul își poate pierde stăpânirea de sine, în Cipru nu se mai

47. T. G. A. Nelson, Charles Haines, „Othello's Unconsummated Marriage”, *Essays in Criticism*, 33, 1983, pp. 1-18.

află în orașul civilizat unde trebuie să se conformeze eleganței și rafinamentului întâlnite în casa lui Brabantio și a Desdemonei. Nu degeaba îl va pune Brabantio la punct pe Iago, nemulțumit de gălăgia făcută în fața casei sale: „Suntem în / Veneția. Și casa mea nu-i șură” (I, 1). Dincolo de afirmația laconică a lui Brabantio, plutesc numeroase sugestii despre o Veneție a rafinamentului luxos, preluate de Shakespeare, probabil, din *De magistratibus et republica Venetorum* (*Despre republica venețiană și magistrați*) din 1543, tradusă în engleză în 1599, cartea lui Gasparo Contarini, autorul care a creat mitul Veneției renaștentiste ca o societate ordonată, dar generând uriașe tensiuni familiale. Lewis Lewkenor, traducătorul lui Contarini, va scrie și el despre orașul italian: „Venețienii îi impresionează pe călători prin măreția imperiului lor, seriozitatea prinților, măreția Senatului, inviolabilitatea legilor, zelul religios și, în cele din urmă, moderația și simțul dreptății”, pentru a adăuga ulterior și „omenia față de străini, petrecerile delicate, frumusețea, luxul și eleganța femeilor, precum și nesfârșitele excese ale bucuriilor și încântărilor.”⁴⁸

Dar universul lui Othello este mult mai larg decât Veneția și Cipru, și, în același timp, mult mai îngust. Copilăria și călătoriile lui, descrise în poveștile prin care a cucerit inima Desdemonei, sugerează, pentru spectatorii Renașterii, meleaguri necunoscute, asemănătoare celor descrise în cărțile de călătorie ale epocii. Este o neobișnuită „dilatare” (I, 3) a spațiului, întins cât cuprinde imaginația și deschis spre tărâmurile exotice ale unui pământ necunoscut încă. În sens invers, universul lui Othello se restrânge până la dimensiunile unui pat. Piesa de mobilier ajunge să fie centrul de greutate al piesei, fie că este cel prezent, împărțit cu Desdemona, cel absent, „din cremene și fier” (I, 3) al războinicului

48. Lewis Lewkenor, *The Commonwealth and Government of Venice* (1599), citat în J. R. Brown, „Othello: Sexuality and Difference”, *Shakespeare: The Tragedies*, Palgrave, London, 2001, p. 199.

din trecut, sau cel imaginat, al adulterului descris licențios de Iago. La niciunul nu avem acces, deși referirile sunt numeroase încă de la începutul piesei când, în fanteziile lui, Iago o vede pe Desdemona ca foarte jucăușă în pat sau când le urează mirilor bucurie la așternut (II, 3). Patul devine real prin pregătirile pentru odihna de noapte și, de fapt, pentru somnul de veci: Desdemona, anticipându-și parcă sfârșitul, cere să i se pună pe pat așternuturile din noaptea nunții, după moda populară printre aristocratele epocii de a li se înveli cadavrul în cearșafurile nuptiale⁴⁹. Iar când Othello decide ca patul matrimonial să devină patul morții – „mânjit de desfrâu, al tău pat / Cu sânge de târfă va fi-mproșcat” (V, 1) –, acțiunea se mută în el. Efectul cumulativ este covârșitor chiar și pentru noi, deși patul era în Renaștere un spațiu și mai intim, dar și mai public decât astăzi: perdelele îl ascund și îl descoperă, ca niște ghilimele în teatru, arătându-ne, doar la urmă, tragica sa povară.

De fapt, nu vedem prea multe dincolo de perdelele patului. În plus, există și alte evenimente *off-stage*, prin care piesa pare să atragă spectatorii într-o capcană și să-i transforme în victimele structurii scopofile a piesei și ale emoțiilor *voyeuriste* provocate frecvent. Publicul este mereu îndemnat să-și imagineze singur ce se întâmplă în dosul scenei, dincolo de prezența personajelor, de altminteri o stratagemă folosită de Shakespeare doar în *Othello*. În celelalte piese, dacă se întâmplă ceva dincolo de scenă, evenimentul este descris cu acuratețe de martori, oprind publicul să mai intervină cu imaginația sa.

Un observator atent observă și altceva. În celelalte tragedii, personajul principal este prezentat corect de la bun început, îi aflăm numele și îi descoperim personalitatea reală din primele scene. Dacă nu apare el însuși și este descris de alții, aceste descrieri

49. Clare Gittings, *Death, Burial and the Individual in Early Modern England*, Croom Helm, London, Sydney, 1984, pp. 111-112.

concordă cu impresia pe care o va face asupra spectatorilor atunci când intră în scenă. Dar nu acesta e cazul lui Othello: descris de Iago ca un negru deșănțat, orgolios, nedrept, lipsit de morală și de dreaptă judecată, Othello ne face o impresie diametral opusă încă de la primele replici. Însoțit de o suită numeroasă, îmbrăcat în veșminte bogate și cu o ținută impozantă, maurul impresionează ca un om demn, curtenitor și stăpân pe sine. Cu o voce autoritară invocă rațiunea pentru a restabili pacea între el și Brabantio și Roderigo, puși ambii pe hartă cu sabia în mână (I, 2). Rezultatul acestei tehnici introductive, comentează M. R. Ridley, este întreit: în primul rând, nu-i mai acordăm nicio încredere lui Iago; în al doilea rând, se creează tensiune; și, în ultimul rând, suntem obligați să ne facem noi înșine o imagine adevărată despre Othello, implicându-ne astfel mai mult în piesă⁵⁰.

Shakespeare a simțit că trebuie să devieze și de la structura povestirii, mult prea simplistă, a lui Giraldu Cinthio. Pentru că nu îl interesează ce se întâmplă, ci cum evoluează personajul principal, a inventat mai multe scene: începutul, unde apare Brabantio, tatăl Desdemonei, alertat de Iago că cei doi s-au căsătorit fără știrea lui. Uimit, deși îl invitase de nenumărate ori la cină și îl admira pe Othello pentru faptele lui de arme, tatăl Desdemonei refuză să accepte unirea celor doi și îl convoacă pe Othello în fața Senatului, pentru a explica dacă a folosit vrăji pentru a o cuceri pe Desdemona. Tot de la început, Shakespeare îl introduce pe Roderigo, pentru a fi folosit de Iago în planurile sale. Roderigo este îndrăgostit de Desdemona și dispus să sacrifice bani și bijuterii pentru a o cuceri, dar tot el îl provoacă pe Cassio, compromițându-l printr-o încăierare nocturnă. Și sfârșitul piesei diferă de cel al povestirii lui Cinthio: Shakespeare îi rezervă Desdemonei o moarte mult mai nobilă, inspirată de traducerea în engleză a unei povestiri

50. M. R. Ridley, Introduction, William Shakespeare, *Othello*, The Arden Shakespeare, Methuen, London, New York, 1987, p. XLIX.

de Bandello, publicată de Geoffrey Fenton în culegerea *Certain Tragical Discourses* (1567). Iar maurul își va recunoaște imediat fapta criminală, pedepsindu-se singur.

Dar și felul cum autorul împletește sonor cuvintele îi vrăjește pe critici: „poezia din *Othello* are o bogată muzicalitate proprie, posedând o soliditate unică, o precizie de imaginație și frază pitorească, o deosebită castitate și seninătate în gândire”⁵¹; „elocvența poetică neobișnuită” creează „nestemate de poezie”⁵²; piesa e mai mult „poezie” decât dramă”⁵³; *Othello* recurge la metaforă sau la figura de stil numită *metalepsis* pentru a telescopa distanțe temporale, geografice și semantice⁵⁴; recurența cuvintelor „onest / cinstit” și „onestitate”, folosite de 52 de ori, ca și repetarea cuvintelor „onoare” și „onorabilitate” sunt „o afacere ciudată”⁵⁵; solilocviile lui Iago stabilesc măiestrit legătura cu publicul, construiesc un personaj rău prin întrebări, sugestii, insinuări și ironii de tot felul, dar, mai ales, câștigă credibilitate prin arta cu care sunt inserate proverbe și aforisme⁵⁶; până și tăcerile lui Iago dezvăluie multe din trăsăturile de caracter ale personajului și asigură succesul piesei⁵⁷.

51. G. W. Knight, „Muzica din *Othello*”, *Shakespeare și opera lui, Culegere de texte critice*, Editura pentru Literatură Universală, București, 1964, p. 131.

52. G. K. Hunter, *op. cit.*, p. 131.

53. Robert Heilman, *Magic in the Web – Action and Language in Othello*, University of Kentucky Press, Lexington, 1956, p. 5.

54. Catherine Nicholson, „*Othello* and the Geography of Persuasion”, *English Literary Renaissance*, 40, 1, 2010, p. 74.

55. William Empson, „‘Honest’ in *Othello*”, *Shakespeare: An Anthology of Criticism and Theory 1945-2000*, ed. Russ McDonald, Blackwell Publishing, London, 2004, pp. 35-49. p. 35

56. Joseph McCullen „Iago’s Use of Proverbs for Persuasion” *Studies in English Literature, 1500–1900*, 4, 2, 1964, pp. 250-252.

57. Harvey Rovine, *Silence in Shakespeare. Drama, Power, and Gender*, U.M.I. Research Press, Ann Arbor, London, 1987, p. 65.

CEARTA CRITICILOR: TRAGEDIE SAU COMEDIE?

Să fie *Othello* o comedie? Chiar se poate pune la îndoială genul dramatic al piesei? Nu, atunci când auzi glasurile ferme ale unor critici precum William Hazlitt, Barbara Everett, A. C. Bradley, G. Wilson Knight sau Ned B. Allen, chiar dacă opiniile lor variază în ceea ce privește felul tragediei: „remarcabilă prin aceea că nu este ieșită din comun”⁵⁸, „este singura tragedie care se situează cu totul în prezent”⁵⁹, este doar „o dramă a vieții moderne”⁶⁰ sau, dimpotrivă, are o dimensiune biblică, fiind o alegorie a Genezei⁶¹. Pentru Harley Granville- Barker⁶², este o tragedie fără niciun sens și acesta este lucrul cel mai cutremurător; Lily Campbell⁶³ afirmă că importanța tragediei constă în demonstrația convingătoare a felului cum pasiunea îl face pe omul obișnuit să creadă că poate lua locul divinității pentru a-i pedepsi pe păcătoși. Adepții feminismului, ai postcolonialismului și ai abordărilor arhetipale și-au spus și ei de nenumărate ori cuvântul în același sens, materialele bibliografice adunându-se pe mii de pagini și în numeroase culegeri critice. Nici analizele foarte profunde ale lui Michael Neill, ca prefață pentru ediția Oxford, ale lui Norman Sanders și Scott Mc Millin pentru ediția Cambridge, și ale lui M. R. Ridley și E. A. J. Honigman pentru Arden, nu pun la îndoială că piesa este o tragedie, după cum nici

58. William Hazlitt, *Characters of Shakespeare's Plays* (1817), Cambridge University Press, Cambridge, 2009, p. 44.

59. Barbara Everett, *Young Hamlet: Essays on Shakespeare's Tragedies*, Oxford University Press, Oxford, 1989, p. 40.

60. A. C. Bradley, *op. cit.*, p. 146.

61. Robert Heilman, *op. cit.*, p. 99.

62. Harley Granville Barker, *Prefaces to Shakespeare* (1946), Princeton University Press, Princeton, 1965, Vol. IV, p. 242.

63. Lily Campbell, *op. cit.*, p. 172.

în critica românească nu există alte păreri. Pentru Haig Acterian⁶⁴, măcinarea spirituală a lui Othello seamănă cu destrămarea lui Oedip, iar teroarea și mila teatrului antic se regăsesc imediat în scenele din *Othello*, astfel încât chiar teatrul grecesc ar putea să-l invidieze pe Shakespeare; lui Mihnea Gheorghiu⁶⁵, maurul îi apare ca un model tragic de virtute și seriozitate, cinste și credință, pe care londonezii l-au îndrăgit la prima vedere. Și totuși...

Dacă îi ascultăm pe Thomas Rymer, Barbara de Mendonça, Michael D. Bristol, Stephen Orgel sau Peter J. Smith, am putea să ne schimbăm opinia. Criticii au observat hotarul fragil ce desparte piesa de o farsă, insistând asupra implicațiilor parodice, burlești și caricaturale legate de alteritatea rasială a eroului și de limbajul obscen al personajelor. Primul a fost Thomas Rymer⁶⁶, care, în secolul al XVII-lea, consideră piesa ca prea „burlescă”, „plină de umor”, având „un spirit comic incoerent” și „elemente de mimică pentru a distrage atenția publicului”, toate reducând-o, în ultimă instanță, la „o farsă nenorocită, fără sare sau piper.” Barbara de Mendonça⁶⁷ enumeră punctele comune dintre *Othello* și *commedia dell'arte*: nevestele tinere care își fac soții geloși, scandalurile din familie cauzate de mariaje necorespunzătoare și discuțiile licențioase despre sex. Personajele sunt și ele asemănătoare: Desdemona este *innamorata*, Emilia *servetta*, Bianca *cortigiana onesta*, iar Brabantio, privind somnoros, de la geam, scandalul iscat noaptea de Iago și Roderigo pentru a-l anunța de nunta fiicei sale, este o variantă a lui Pantalone. Situația dramatică inițială este și ea construită de parcă ar trebui să te aștepti la o comedie.

64. Haig Acterian, „Othello”, *Shakespeare* (1938), Editura Ararat, București, 1995, pp. 188-195.

65. Mihnea Gheorghiu, *op. cit.*, p. 299.

66. Thomas Rymer, *op. cit.*, pp. 160-163.

67. Barbara Heliodora C. de Mendonça, „Othello: a Tragedy Built on a Comic Structure”, *Shakespeare Survey*, 21, 1968, p. 32.

Nici Peter J. Smith nu crede că piesa se supune unei scheme tragice, pentru că nu se întâmplă prea multe în lumea politică sau militară, amenințarea războiului cu turcii fiind anulată printr-o furtună distrugătoare. Obsesia lui Othello legată de un scandal sexual, folosirea excesivă a argoului erotic în numeroasele discuții ale lui Iago cu Roderigo și Desdemona (I, 1; III, 1; IV, 2) sau dintre bufon și muzicanți (III, 1), precum și contextul domestic ne reamintesc de scenele asemănătoare din *Mult zgomot pentru nimic* și *A douăsprezecea noapte*, iar elementul patriarhal conflictual, mai important în opinia lui Stephen Orgel⁶⁸ decât mariajul inter-rasial, apropie piesa de *Vis de-o noapte-n miezul verii* sau *Cum vă place*.

Michael D. Bristol⁶⁹ vede în *Othello* un text carnavalesc, o comedie nereușită despre mârșăvii respingătoare, concepută ca un *charivari* – o serenadă franceză gălăgioasă și discordantă, prin care se batjocorește o persoană nepopulară sau un mariaj nepotrivit. Deși publicul este pedepsit să îndure un grotesc erotic destabilizator și patetic, latura comică a piesei, prin caracterul monstruos al maurului, este importantă ca mărturie a modului în care s-au dezvoltat din punct de vedere istoric sensibilitatea rasistă și ideologiile politice discriminatoare ale epocilor următoare. De aceea regizorii de azi au dificultăți serioase în a monta piesa: elementele carnavalești, conform lui Bristol, o pot transforma ușor într-o *opera buffa*.

68. Stephen Orgel, „Othello and the End of Comedy”, *Shakespeare Survey*, 56, 2003, pp. 105-116.

69. Michael D. Bristol, „Charivari and the Comedy of Abjection in *Othello*”, *Materialist Shakespeare: A History*, ed. Ivo Kamps, Verso, London, 1995, pp. 142-156.

ALUNECÂND ÎN TIMP

În general, se montează varianta *hard* a tragediei, așa cum a fost jucată prima dată în 1604, în fața regelui Iacob I, cu Richard Burbage în rolul lui Othello și cu John Lowin în cel al lui Iago. Marvin Rosenberg⁷⁰ întreprinde o interesantă analiză a istoriei scenice a piesei și a felului cum au căutat, vreme de secole, actorii și regizorii să răspundă la întrebările de ne-răspuns ale piesei prin evoluțiile variate ale unui Othello jucat, printre alții, de Thomas Betterton în epoca Restaurației, de Barton Booth, James Quin, David Garrick, Spranger Barry și John Philip Kemble în secolul al XVIII-lea, de Edmund Kean, William Macready, Henry Irving, Edwin Forrest și Tommaso Salvini în secolul al XIX-lea și de Paul Robeson, Orson Welles, Anthony Hopkins, Kenneth Branagh în secolul al XX-lea. Iago a fost și el interpretat cu succes de Colley Cibber, Charles Macklin și John Henderson în secolul al XVIII-lea, Edwin Booth și Henry Irving în secolul al XIX-lea și, mai recent, de Christopher Plummer, David Suchet, Anthony Sher, Richard Burton, Jonny Philips și Charles Marowitz. În ceea ce o privește pe Desdemona, rolul ei a reprezentat prima ocazie în care o femeie, Margaret Hughes, a avut voie să apară pe scenă în 1660. Alte interprete celebre au fost Sarah Siddons, Ellen Terry, Sarah Bernhardt și Peggy Ashcroft.

Printre regizorii români care au montat piesa se numără Constantin Nottara (1894), Marieta Sadova (1949) și Cornel Todea (1969)⁷¹. Repetate spectacole au avut loc la Teatrul Maghiar din

70. Marvin Rosenberg, *op. cit.*

71. Datele care urmează au fost preluate din Florica Ichim, *Shakespeare în România. O cronologie a spectacolelor: 1677-2008* în Corneliu Dumitriu, *Dicționarul pieselor și personajelor lui Shakespeare*, Institutul Internațional de Teatru, Catedra UNESCO „Teatrul și cultura civilizațiilor”, 2008, pp. 380-428.

Cluj (1794, 1914, 1923, 1958), Teatrul Național din București (1884, 1894, 1898 și 1948), Teatrul Național din Iași (1898, 1900-1908, 1921, 1937, 1949) și Teatrul Național din Craiova (1902, 1908). Ocazional, publicul a putut urmări drama lui Othello la Teatrul Național din Cluj (1938), Teatrul German din Timișoara (1961), Teatrul „Constantin Nottara” din București (1969), Teatrul Dramatic „George Bacovia” din Bacău (1970), Teatrul Național din Tg. Mureș (1976) și Teatrul Național „Radu Stanca” din Sibiu (2002, 2006). Printre actorii celebri care au interpretat rolurile lui Othello, Iago și Desdemona se numără și C. I. Nottara, Vasile Leonescu, Tony Bulandra, Nicolae Bălățeanu, Fory Eterle, Ștefan Iordache, Agatha Bârsescu și Lilly Popovici. Versiuni românești au realizat, în trecut, Dragoș Protopopescu, Titus Lapteș, Florian Nicolau, Dan Amedeu Lăzărescu și Ion Vinea.

Prima ecranizare a fost o producție italiană a operei lui Verdi, realizată în 1906, după care au urmat multe altele, precum cele cu Orson Welles (1952) și Laurence Olivier (1965) și cele regizate de Trevor Nunn (1990), cu Willard White și Ian McKellen, sau Oliver Parker (1995), cu Laurence Fishburne și Kenneth Branagh.

Gioachino Rossini (1816) și Giuseppe Verdi (1887) au creat opere pe libretele lui Francesco Maria Berio di Salsi, respectiv Arrigo Boito, dar mai există și alte creații muzicale, balet, picturi, variante pop și *manga* ale piesei lui Shakespeare, după cum există un oraș în Statele Unite, un castel în Cipru și un trandafir ce poartă numele lui Othello.

Nici intertextualitatea literară, extrem de bogată, nu reprezintă o surpriză. Nenumărați scriitorii au patinat inspirați pe subiectul și personajele din *Othello*. Primele exemple sunt oferite de John Ford – *Love's Sacrifice* (*Sacrificiul dragostei*, 1632), Thomas Porter – *The Villain* (*Răufăcătorul*, 1662), Henry Nevil Payne – *The Fatal Jealousie* (*Gelozia fatală*, 1673), Edward Young – *The Revenge* (*Răzbunarea*, 1721). În lumea anglo-saxonă mai

recentă se impune Virginia Woolf cu *Orlando: O biografie* (1928), unde dragostea, gelozia și descrierea unei reprezentății cu piesa *Othello* adaugă nuanțe shakespeariene la istoria eroului Orlando, devenit peste noapte eroină cu o longevitate de câteva secole, din Renaștere până în secolul 20. Romanul *Money (Banii)*, 1984) de Martin Amis se folosește de Shakespeare și de numeroase aluzii la piesa sa pentru sublinia cât de penibilă și plină de rateuri poate fi cultura postmodernă. Toni Morrison, în *Desdemona* (2012), își imaginează, într-un spectacol de muzică și poezie, o întâlnire cu totul neobișnuită între victima lui Othello și Barbara, slujnica menționată în Actul IV, Scena 3, care a crescut-o pe Desdemona și a învățat-o cântecul salciei. Anne-Marie Macdonald crede în *Good Night Desdemona, (Good Morning Juliet) / Noapte bună, Desdemona (Bună dimineața, Julieta)*, din 1990, că piesa lui Shakespeare este, de fapt, o comedie și, printr-o transpunere în subconștient, personajul principal, Constance Ledbelly, descoperă în cele două eroine propriile sale arhetipuri. Desdemona devine sora Porției în romanul lui Christopher Moore, *The Serpent of Venice (Șarpele din Veneția)*, 2014), unde povestea lui Othello și Iago este amestecată cu cea a negustorului din Veneția. Transpusă de Mark Griffiths în lumea oamenilor de afaceri, în *The Will of Others and the Battle with Cynicism (Voința altora și lupta cu cinismul)*, 2007), povestea lui Othello sugerează o lume de tip Big Brother, brutală și lacomă, unde valorile devin dogme, iar victoriile doar succes financiar.

Printre autorii străini, cei mai celebri imitatori sunt Voltaire cu piesa *Zaire* (1732), latino-americanul Joaquim Maria Machado de Assis cu romanul *Dom Casmurro* (1899), Tayeb Salib cu *Season of Migration to the North (Sezonul migrației către nord)*, 1966), Murray Carlin cu *Not Now, Sweet Desdemona (Nu acum, scumpă Desdemona)*, 1968) și Gulam Husayn Sa'idi cu *Othello in Wonderland (Othello în țara minunilor)*, 1996), oferindu-ne câte o variantă braziliană, sudaneză, sud-africană și iraniană a geloziei

și a problemelor legate de un mariaj inter-rasial. Numeroase alte rescrieri din lumea musulmană au generat o adevărată „arabizare” a lui *Othello*⁷².

Dedicat lui Iago, romanul lui Nicole Galland *I, Iago (Eu, Iago, 2012)* urmărește evoluția lui Iago din copilărie până când este înșelat de Othello în așteptările sale, ceea ce îl face să devină, în mod justificat, răzbunător și rău, iar David Snodin oferă și el, în *Iago (2012)*, motivațiile psihologice ale unui Iago criminal, urmărit dincolo de finalul piesei lui Shakespeare.

Dar, oare, chiar se încheie? Nu, piesa lui Shakespeare nu se va încheia niciodată. Scriitorii, regizorii și actorii, atrași de nebunia maurului gelos, de intrigile lui Iago sau de destinul nefericit al Desdemonei, vor fi veșnic ispitiți să continue, să rescrie, să regândească și să joace în felul lor propriu povestea de neegalat a dramaturgului britanic, înălțându-i, astfel, un soclu din ce în ce mai trainic în eternitatea literaturii universale.

PIA BRÎNZEU

72. Pentru detalii, vezi Ferial J. Ghazoul, „The Arabization of Othello”, *Comparative Literature*, 50, 1, 1998, pp. 1-31.

OTHELLO

Traducere de Lucia Verona
Note de George Volceanov

PERSOANELE

OTHELLO, maur, general al armatei venețiene

BRABANȚIO, senator venețian, tatăl Desdemonei

CASSIO, onorabilul locotenent al lui Othello

IAGO, un ticălos, stegarul lui Othello, ofițer superior

RODERIGO, nobil venețian

DOGELE VENETIEI

GRAȚIANO, vărul Desdemonei

LODOVICO, unchiul Desdemonei

Seniori venețieni

MONTANO, guvernatorul Ciprului, predecesorul lui Othello

Nobili ciprioți

Un marinar

Un bufon

DESDEMONA, soția lui Othello

EMILIA, soția lui Iago

BIANCA, curtezană, iubita lui Cassio

Mesageri, un herald, ofițeri, nobili, muzicanți, suită

ACTUL I

SCENA 1

Intră Roderigo and Iago.

RODERIGO: ȚȚ! Taci; mă superi foarte tare, Iago;
Chiar tu, care-ai dispus de punga mea,
Parcă era a ta, știai povestea.

IAGO: La naiba, nu m-ascuți: înjură-mă
Dac-am visat așa ceva vreodată.

RODERIGO: Mi-ai spus demult că îl urăști de moarte.

IAGO: Să fiu al naibii dacă nu. Trei barosani
Venețieni s-au căciulit la el,
Cerând să fiu locotenentul lui;
Și zău că-mi știu valoarea; mai puțin
E prea puțin. Dar plin de el, căpos,
I-a derutat printr-un discurs bombastic
Și împănat cu termeni militari,
Iar în concluzie, mi-a refuzat
Mediatorii, căci a zis, „De fapt,
Eu mi-am ales deja locotenentul.”
Și pe cine?
Pe Michael Cassio, un florentin,
Un mare matematician, savant,
Un tip afemeiat, ce-n viața lui

Nu a condus un escadron în luptă,
Nu știe de război mai mult decât
O fată mare; se pricepe doar
La teorie, dar la asta-s buni
Și sfetnicii în robă: numai vorbe-i
Milităria lui. La practică
E nul. Dar el e-alesul, domnule.
Iar eu, care-am luptat sub ochii lui
În Rhodos, Cipru și în alte țări
Creștine și păgâne, tre' să-nghit;
Și-așa, m-a scos din cărți un biet contabil.
Azi-mâine el va fi locotenent,
Iar eu, cu voia Domnului, rămân
Numai stegar al mauriei sale.

RODERIGO: O, Doamne-aș prefera să-i fiu călău.

IAGO: Păi, asta n-are leac; blestemu-armatei,
Ești promovat după recomandări
Și prietenie, nu ierarhic, ca
Pe vremuri când al doilea-l moștenea
Pe primul. Spune, domnul meu, am vreun
Motiv, vreo obligație să țin
La maur?

RODERIGO: Nu l-aș mai urma, zic eu.

IAGO: O, nicio grijă, domnule;
L-urmez ca să-mi ating doar țelul meu:
Nu toți putem să fim stăpâni, nici toți
Stăpânii nu pot fi sluiți cinstit.
Sunt mulți servanții devotați, iubind
Atât de mult sclavia, că o viață
Întreagă și-ar sluji stăpânii doar
Pe masă și pe casă, iar apoi,
La bătrânețe, li se dă un șut.

Proști de cinstiți, eu i-aș trata cu biciul.
Sunt însă alții, care sub pretext
Că-și fac doar datoria, -și văd, de fapt,
De interesul lor. Par harnici când
Stăpânii sunt de față și le merge.
Iar dacă își fac suma ei se simt
Că-s răsplătiți. Căci sunt băieți cu cap.
Așa-s și eu. Pe cât de sigur e
Că ești Rodrigo, de aș fi maurul,
N-aș vrea să fiu eu Iago. Îl slujesc
Doar în folosul meu. Nu din iubire,
Mi-e cerul martor, nici din datorie
Cum ar părea, ci-n scopu-mi personal.
Dar, dac-aș da pe față ce-am în suflet,
Prin fapte, mi-aș purta inima-n palmă
S-o scurme ciorile. Nu sunt ce sunt.

RODERIGO: Mare noroc pe ăl cu buze groase
Dacă îi merge.

IAGO: Să-l strigăm pe tat'-su.
Și să-l trezim, să-l punem pe-urma lui,
Să-i strice bucuria, gura lumii
Să-l toace și să-i ațâțăm tot neamul,
Să-l copleșim cu zvonuri. Fericirea-i
Oricât ar fi de mare, bârfele
I-ar mai tăia-o.

RODERIGO: Uite-aici e casa
Lui taică-său. Să-l strig cu voce tare.

IAGO: Așa să faci, cu glasul plin de spaimă,
De parcă în oraș e un incendiu
Iscat din neglijență-n toiul nopții.

RODERIGO: Brabantio! Hei, Signor Brabantio!

IAGO: Brabantio, scoală! Hoții, hoții hoții!

Vezi ce-i cu casa, fică-ta și banii!

Hoții! Hoții!

BRABANȚIO (*apare la fereastră*): Ce-i cu aceste țipete de groază?
Ce se întâmplă-acolo?

RODERIGO: Signor, e toată lumea-acasă?

IAGO: Ai pus la uși zăvor?

BRABANȚIO: De ce-ntrebați?

IAGO: Ești jefuit! Îmbracă-te măcar.
S-a dus juma' de suflet, inima
Ți-e praf. Acum, în clipa asta, un
Berbec, bătrân și negru, -acum i-o trage
Oiței tale albe. Scoală, scoală!
Pe cetățeni din sforăit trezește-i
Cu clopotul. Sau diavolul te face
S-ajungi bun. Hai, scoală!

BRABANȚIO: Ești nebun?

RODERIGO: Mult preastimate domn, dar nu-mi știi vocea?

BRABANȚIO: Nu. Cine ești?

RODERIGO: Sunt Roderigo.

BRABANȚIO: Cu-atât mai rău.

Ți-am spus să nu mai vii la poarta mea;
Ți-am spus-o clar și simplu: fiica mea
Nu e de tine. Iar acum, smintit
Și ghiftuit și beat, vii sfidător
Să faci scandal pe-aici și să mă scoli
Din somn.

RODERIGO: Te rog, Signor! Signor! Signor!

BRABANȚIO: Dar te asigur, e-n puterea mea.

Prin rang și felul meu de-a fi să-ți fac
Amară viața.

RODERIGO: Domnule, răbdare!

BRABANȚIO: Și ce-i tot dai cu hoții? Suntem în

Veneția. Și casa mea nu-i șură.

RODERIGO: Cu tot respectul, preastimate domn,

Eu vin cu gânduri bune și curate...

IAGO: Zic zău, domnule, ești dintre-aceia care nici pe Domnul nu-l slujesc de nu-i îndeamnă necuratul. Am venit să-ți facem un serviciu, dar ne tratezi ca pe niște derbedei, și când-colo pe fiică-ta o s-o călărească un armăsar berber; nepoții îți vor necheza în față¹, vei avea drept veri cai de curse și cai de povară drept rude apropiate.

BRABANȚIO: Cum poți fi într-atâta de nemernic?

IAGO: Unul care vine să-ți spună că fiica ta și maurul, chiar acum, fac pe jivina cu două spinări².

BRABANȚIO: Ticălosule!

IAGO: Senatorule!

BRABANȚIO: Ah, vei plăti! Rodrigo, te cunosc.

RODERIGO: Răspund pentru orice. Dar te întreb,

Știi oare și aprobi, măcar în parte,

Cum cred, că la aceste ore mici,

Frumoasa-ți fiică, însoțită doar

De-un servitor plătit, un gondolier,

Se duce spre brutala-mbrățișare

A desfrânatului maur? De e

Cu știrea și-aprobarea ta, atunci

E vina noastră, te-am jignit profund;

Dar dacă nu știai, e vina ta

Și eu mă simt jignit. Nu crede că

Aș da deoparte bunele-mi maniere

Ca să-mi bat joc de Înălțimea Ta.

Zic iar, în caz că nu-i cu voia ta,

1. Posibil ecou biblic, din *Ieremia* (5: 8), unde locuitorii Ierusalimului sunt comparați cu „niște cai bine hrăniți, care aleargă încoace și încolo” și „fiecare nechează după nevasta aproapelui său.”

2. Metaforă erotică împrumutată de la Rabelais.

Fiica ta s-a răzvrătit flagrant,
Legându-și datoria, mintea, -averea
Și frumusețea de-un străin excentric,
Venit de nu se știe unde. Dar
Convinge-te pe loc. De-i în odaie
Sau e în casă, poți să mă trimiți
În judecată pentru-nșelăciune.

BRABANȚIO: Aprindeți iasca! Dați-mi lumânare!
Sus, toți din casă! Întâmplarea asta-i
Ca visul meu. E-adevărat, mă tem.
Lumină, vreau lumină!

(Iese.)

IAGO:

Plec. Cu bine.

Nu este bine pentru postul meu,
Să fiu văzut – cum dac-aș sta, așa fi –,
Că-s contra maurului. Știu, consiliul,
Chiar dacă îl muștruluieste-un pic,
Nu poate pur și simplu să-l demită,
Căci el e implicat atât de tare-n
Războiu-acesta iminent din Cipru,
Că nu s-ar mai găsi un comandant
La fel de bun pentru nimic în lume.
De-aceea, eu, deși-l urăsc ca iadul,
Ca pâinea să nu-mi pierd, înalt și steagul
În semn de dragoste – numai ca semn.
De vrei să îl găsești, tu caută-l
Pe la „Săgetător”³. Voi fi cu el.

3. În original *the Sagittary*, posibilă aluzie la numele unui han, dar, după cum arată Isaac Asimov, acesta ar putea fi și denumirea unui arsenal.

Cu bine.

(Iese. Intră Brabanțio în halat de casă și servitorii cu torțe.)

BRABANȚIO: Răul a fost făcut! Ea a plecat.

Voi fi disprețuit cât voi trăi,
Doar în amărăciune. Hei, Rodrigo,
Unde-ai văzut-o? – Ah, nenorocita! –
Cu maurul, spui tu? – Să mai fii tată! –
De unde știi că-i ea? – M-a păcălit
Mai rău decât ai crede! – Ce ți-a spus?
Făclii mai multe! Să-i sculați pe toți!
S-au cununat, ce crezi⁴?

RODERIGO: Eu cred că da.

BRABANȚIO: Cum a fugit? Trădarea sângelui!

O, Doamne! – Tați, să nu vă mai încredeți
În fiice, doar vedeți că se prefac! –
Există farmece care momesc
Pe drum greșit o tânără fecioară?
Rodrigo, ai citit așa ceva?

RODERIGO: Signore, da.

BRABANȚIO: Pe frate-meu chemați-l! –

Mai bine-o luai tu! – Să mergeți unii
Pe-un drum, alții pe altul. Știi pe unde
Îl prindem pe maur cu fiica mea?

RODERIGO: Cred că-l găsesc, urmează-mă, dar ia
O gardă de nădejde.

BRABANȚIO: -Arată-mi drumul.

Eu merg din casă-n casă, pot da ordin:

4. Reacția lui Brabanțio este, mai degrabă, comică, fiind comparabilă cu cea lui Shylock din *Negustorul din Veneția*, când află că fiica lui, Jessica, a fugit cu iubitul ei creștin.

La arme, hei! Și strâng rondul de noapte⁵.
Rodrigo, haide. Te voi răsplăti.

(*Ies.*)

SCENA 2

Intră Othello, Iago și însoțitori cu făclii.

IAGO: Eu am ucis mulți oameni la război
Și, totuși, nu mă lasă conștiința
Să fac omor premeditat. Adesea-mi
Lipsește răutatea necesară.
De nouă sau de zece ori era
Să-i bag cuțitul între coaste, zău.

OTHELLO: Mai bine-așa.

IAGO: Ba nu, pălăvrăgea,
Atât de jignitor și de infect
Despre domnia ta, că eu, cum știi,
Om nu prea cuvios, m-am abținut
Cu greu. Dar spune-mi, șefu', v-ați luat
De-a binelea? Să știi: Magnificul⁶
E foarte îndrăgit și are voturi
De două ori cât Dogele⁷. El poate
Să te despartă sau să-ți pună piedici,

5. Reprezentanții „triburilor” venețiene patrulau noaptea în oraș.

6. Brabanțio se număra printre magnifici, cei mai importanți oameni din Veneția acelor vremuri.

7. Dogele („ducele”) era conducătorul suprem al republicii venețiene. Această funcție a existat la Veneția între 697-1797.

Adică tot ce îi permite legea
Pe care poate s-o aplice.

OTHELLO: Lasă-l
Să se descarce. Am adus servicii
Prea importante Signoriei față
De oful lui. Nu s-a aflat – și doar
Când știu că-i o onoare să mă laud
Voi spune public – că-s din neam de regi,
Iar meritele mele îmi dau dreptul
La tot norocul ce mi-am cucerit:
Căci află, Iago, că de n-aș iubi-o
Pe blânda Desdemona, nu aș vrea
Să mă însor, pierzându-mi libertatea,
Nici pentru toate-averile din mări.
Dar ia te uită: ce lumini se văd⁸?

(Intră Cassio, cu ofițeri și făclii.)

IAGO: E tat'-su, cu amicii scoși din pat.
Mai bine intră-n casă.

OTHELLO: Nu, căci vreau
Să fiu găsit. Și titlul meu și rangul
Și sufletul meu nepătat sunt în
Favoarea mea. Ei sunt?

IAGO: Pe Ianus⁹, nu.

OTHELLO: Aghiotanții Dogelui și-al meu
Locotenent? Vă fie noaptea-n pace,

8. După cum observă E. A. J. Honigmann, îngrijitorul ultimei ediții Arden Shakespeare (1997), avem aici primul indiciu că Othello suferă de miopie, fapt confirmat de detalii textuale ulterioare.

9. Asimov observă că fățarnicul Iago se jură tocmai pe zeitatea romană cu... două fețe!

Prieteni! Dar ce vești?

CASSIO: Că Dogele-ți
Trimite complimente, comandante,
Și-ți cere să te duci la el urgent,
În clipa asta.

OTHELLO: Dar ce crezi că e?

CASSIO: Ghicesc că-i vorba despre Cipru și
O situație fierbinte. Chiar
Azi-noapte au venit de pe corăbii
Duzini de mesageri, un' după altul.
Mulți consuli s-au trezit și-s adunați
Deja la Doge. Te-au chemat de-urgență,
Dar, negăsindu-te acas', Senatul
A pus vreo trei patrule să-ți ia urma,
Oriunde-ai fi.

OTHELLO: Bine că m-ai găsit.
Las două vorbe-aici în casă și
Pornesc cu voi.

(Iese.)

CASSIO: Stegar, ce face-aici?

IAGO: A abordat o navă de uscat¹⁰,
Iar dacă prada e legală, este
Un om făcut.

CASSIO: Nu văd...

IAGO: S-a însurat.

CASSIO: Cu cine?

IAGO: Cu...

10. Această metaforă erotică apare anterior și în *Twelfth Night* (A douăsprezecea noapte), sub forma îndemnului lui Toby către Andrea: „...dă-te la ea, abordează-o, aburește-o, cucerește-o” (I, 3) (trad. de Violeta Popa și George Volceanov).

(*Intră Othello.*)

Vii, comandante?

OTHELLO: Mergem.

CASSIO: Iată că vin și alții după tine.

(*Intră Brabanțio, Roderigo și ofițeri, cu făclii și arme.*)

IAGO: Brabanțio-i. Ia seama, comandante!
Nu are gânduri bune.

OTHELLO: Stai pe loc!

RODERIGO: E maurul, Signor!

BRABANȚIO: Un hoț, luați-l!

(*Ambele tabere trag săbiile.*)

IAGO: Rodrigo, tu ești? Să ne batem, hai!

OTHELLO: În teacă săbiile, fiindcă roua
Le-ar rugini. Signor, prin rang și vârstă
Inspiri mai mult respect decât cu arma.

BRABANȚIO: Banditule, dar unde-i fiica mea?
Unde-ai ascuns-o? Blestematule¹¹,
E clar că ai vrăjit-o! Îmi e martor
Orice-om normal. De n-ar fi-n lanțuri de
Magie, ar putea o fată-atât
De blândă și frumoasă, fericită,
Și care nu voia să se mărite,
Fugind de tinerii cei mai bogați

11. Aluzie la caracterul diabolic al lui Othello: în imagologia elisabetană, diavolii erau negri; prin urmare, tenul închis sugera damnarea. V. *Hamlet* (III, 3), „Să-i fie sufletul damnat și negru / Ca iadu-n care cade” (trad. de Violeta Popa și George Volceanov).

Și mai frumoși ai nației, oare-ar
Putea, riscând să râdă toți de ea,
De-acas' să fugă-n brațele de zgură
Ale-unuia ca tine – dătător
De spaimă, nu plăcere. Deci, e clar,
Și toată lumea poate să susțină,
Că ai atras-o cu-ale tale vrăji,
Ai abuzat de frageda ei vârstă
Cu droguri și otrăvuri minerale,
Menite simțurile să-i slăbească.
Vreau o anchetă, căci, foarte probabil,
Așa a fost. De-aceea te-arestez,
Ca șarlatan, ca vraci care se-ocupă
De treburi magice, -n afara legii.
Luați-! Dacă-ncearcă să se-opună,
Cu forța!

OTHELLO: Stați! Lăsați din mână arma!
Și voi, de partea mea, și ceilalți.
De-ar trebui să lupt aș ști s-o fac
Și fără vreun îndemn. Dar unde-ai vrea
Să merg ca să-ți răspund la acuzații?

BRABANȚIO: La pușcărie, până-n ceasu-n care
Vei fi adus, chemat ca să răspunzi
În fața legii.

OTHELLO: Dacă mă supun?
Ce crezi c-ar spune bunul nostru Doge
Ai cărui mesageri sunt lângă mine,
Ca să mă ia urgent la el cu treburi
De stat?

UN OFIȚER: Așa-i, preanobile Signor,
La Doge e consiliu. -Ai fost chemat,
Sunt sigur, și domnia ta.

BRABANȚIO:

La Doge?

Consiliu-n ceas de noapte? -Aduceți-l!
Nici cazul meu nu-i fleac. Dogele însuși
Și-oricare din confrății senatori
Jignirea vor simți-o ca pe-a lor.
Căci dacă merge-așa, cândva păgânii
Și sclavii-n lanțuri ne vor fi stăpânii.

(*Ies.*)

SCENA 3

Dogele și senatorii sunt așezați la o masă, cu lumini și însoțitori.

DOGELE: Rapoartele acestea nu concordă.
Deci nu-s credibile.

PRIMUL SENATOR: Da, nu-s la fel,
De-o sută șapte nave mi se scrie.

DOGELE: La mine-o sută patruzeci.

AL DOILEA SENATOR: La mine
Sunt două sute. Dar chiar de diferă
Cum se întâmplă-ades la estimări,
Confirmă toate-un lucru: flota turcă
Se-ndreaptă către Cipru¹².

DOGELE: E destul
Ca să ne facem o idee; eu
N-aș insista pe diferențe, căci
Spun toate-același lucru – e pericol.

12. Ciprul a fost cucerit de turci în 1570, cu un an înainte de marea bătălie navală de la Lepanto, unde forțele aliate creștine, conduse de Don Juan de Austria (fratele vitreg al lui Filipa al II-lea al Spaniei), au zdrobit flota turcă.

UN MARINAR (*din culise*): Ehei, ehei, ehei!

UN OFİTER:

E-un sol al flotei.

(*Intră marinarul.*)

DOGELE: Ei, care-i treaba?

MARINARUL: Signor Angelo m-a trimis aici
Să raportez că flota turcă merge
Spre Rhodos¹³.

DOGELE: Ce zici de schimbarea asta?

PRIMUL SENATOR: E imposibil. Nu e logic. Este
Un truc, vor să ne deruteze. Știm
Ce-nseamnă Ciprul pentru turci,
Că e mai important ca Rhodosul,
Dar și mult mai ușor de cucerit:
Nu e la fel de bine protejat
Și îi lipsește forța militară.
Cu gândul la acestea, să nu credem
Că turcii-s proști să lase, să amâne
Ce-i mai urgent, lăsând ce-i mai ușor
Și profitabil și să se expună
Pericolului fără niciun rost.

DOGELE: Nu, sigur e că nu se duc la Rhodos.

UN OFİTER: Vin alte vești.

(*Intră un mesager.*)

MESAGERUL: Stimați Signori, aflați că otomanii
Ajunși la Rodos au făcu joncțiunea
C-o altă flotă.

13. Insula Rhodos a fost cucerită de turci în timpul domniei lui Soliman al II-lea Magnificul, în 1522.

PRIMUL SENATOR: M-așteptam! Câți sunt ?

MESAGERUL: Treizeci de nave. Și acum se-ntorc
Și merg direct spre Cipru. Omul vostru
De-ncredere, Signor Montano, astfel
V-anunță și vă roagă să îl credeți.

DOGELE: E clar, se-ndreaptă către Cipru. Știți,
O fi Marcus Luccicos în oraș?

PRIMUL SENATOR: Acum e la Florența.

DOGELE: Scrie-i din partea mea, și cât mai iute.

PRIMUL SENATOR: Iată-i, Brabanțio și bravul maur.

(Intră Brabanțio, Othello, Cassio, Roderigo și câțiva militari.)

DOGELE: Viteazul meu Othello, deîndată
Te vom trimite-n luptă împotriva
Dușmanului cel mare – otomanii.

(Către Brabanțio) Nu te-am văzut. Signore, bun venit.
Azi sfatul și-ajutorul tău ne-au cam
Lipsit.

BRABANȚIO: Și mie sfatul tău, Signor.
Mă iartă. Dar nu rangul meu, nici vestea
Războiului nu m-au sculat, nu m-a
Cuprins o grijă pentru binele cetății.
Durerea-mi personală mă inundă,
Mă copleșește și înghite alte
Dureri, făr' să se schimbe.

DOGELE: Dar de ce?

BRABANȚIO: Fiica mea! Ah, fiica mea!

TOȚI: E moartă?

BRABANȚIO: Da, pentru mine da. Mi-a fost furată,
Sedusă, înșelată prin magie,
Cu vrăji și leacuri de la șarlatani,

DOGELE: Altminteri nu putea greși astfel,
Doar nu e proastă, oarbă sau nebună.
Ți-a scos din minți copila și-a luat-o,
De tine va fi judecat în legea
Cea mai severă, condamnat cum vrei,
Oricine, chiar și propriul meu fiu,
De ar fi fost.

BRABANȚIO: Umil vă mulțumesc.
Acesta-i omul, iată, -acest maur,
Pe care tocmai l-ai chemat, se pare,
În importante chestiuni de stat.

TOȚI: Ne pare rău.

DOGELE (*către Othello*): Ce spui, la rândul tău?

BRABANȚIO: E-adevărat, n-are nimic de spus.

OTHELLO: Signori preanobili și puternici, da,
Preaonorați stăpâni, într-adevăr,
Eu i-am luat acestui om copila.
Într-adevăr, am luat-o de nevastă.
La asta se reduce-ofensa mea,
Nimic mai mult. Vorbesc bolovănos
Și nu prea știu limbajul diplomatic,
Căci de la șapte ani și până-n urmă
Cu nouă luni, aceste brațe au
Trudit din greu numai în bătălii,
Și nu știu să vorbesc de lumea asta
Măreată – mai degrabă, despre lupte,
Războaie. -Așa că nu prea știu ce pot
Să spun în apărarea mea. Dar, cu
Îngăduința voastră generoasă,
Am să vă spun, așa cum e, povestea
Iubirii mele și ce vrăji și leacuri,

Ce incantație și ce magie
Am folosit pentru-a-i seduce fiica –
De asta sunt învinuit.

BRABANȚIO: O fată

Sfioasă, blândă și cuminte, ea
Roșea și pentr-un fleac. Și-acum, în ciuda
A tot – și țară și familie și vârstă –
Să se îndrăgostească de acela
Pe care se temea să-l și privească?
E-o logică greșită, imperfectă
Să spui că și perfecțiunea poate
Greși-mpotriva firii. Trebuie
Că-i lucrul dracului. De-aceea spun
Din nou că doar cu prafuri care să
Stârnească sângele sau cu-un leac magic
Și descântat anume-a reușit
Să o influențeze.

DOGELE: -Acuzele

Nu sunt dovezi, în lipsa unor probe
Mai clare și puternice decât
Aceste supoziții slabe și
Nu prea credibile pe care le
Pronunți pe seama lui.

PRIMUL SENATOR: Vorbește, -Othello.

Prin uneltiri viclene ai constrâns-o
Și ți-ai asigurat iubirea ei
Sau doar prin rugăminți și insistență,
Vorbindu-i doar din suflet?

OTHELLO: Vă implor,

De la „Săgetător” chemați domnița,
Ca despre mine să vorbească-aici,
În fața tatălui ei. Dacă-aflați

Din mărturia ei că-s vinovat,
Atunci să pierd nu doar încrederea
Și funcția pe care mi le-ați dat,
Ci și asupra vieții mele cadă
Verdictul.

DOGELE: -Aduceți-o pe Desdemona.

OTHELLO: Condu-i, stegar, știi bine unde este.
Iar pân' atunci, ca-n fața Domnului,
(Ies Iago și câțiva însoțitori.)

Eu sincer am să îmi mărturisesc
Păcatele, spre judecata voastră:
Vă spun cum m-am îndrăgostit de-această
Frumoasă doamnă, ca și ea de mine.

DOGELE: Othello, spune.

OTHELLO: Tatăl ei ținea
La mine și mă invita adesea,
Tot întrebându-mă de viața mea,
De bătălii, asedii, întâmplări
Prin care am trecut.
I-am povestit de când eram copil,
Până-n momentul când m-a întrebat,
De catastrofe și de aventuri
Pe mare și uscat, pericole,
Salvări miraculoase de la moarte;
Cum am fost prins de un dușman hain,
Vândut ca sclav, apoi, răscumpărat,
I-am spus de greutate și de restriști,
Prin peșteri vaste și deșerturi, stânci
Și râpe-abrupte, munți ce urcă-n cer.
Atunci am zis – c-așa este povestea –
De canibali ce se mâncau unii pe alții,

Antropofagii, și-oameni care-au capul
 Crescut pe piept, sub umeri¹⁴. Ar fi vrut
 Desdemona s-asculte toate astea,
 Dar treburile casei n-o lăsau
 Să stea. Le-ndeplinea în grabă mare,
 Apoi venea, numai urechi, să-mi soarbă
 Cuvintele. Văzând eu asta, am
 Găsit prilejul să o fac să-mi ceară,
 Din toată inima, să-i spun povestea
 Întreagă; o știa doar pe fragmente.
 Am acceptat și-adesea i-am stors lacrimi,
 Vorbindu-i de necazurile mele
 Din tinerețe. Când am terminat,
 Mi-a dat răsplată un noian de-oftaturi,
 Și-a spus că a fost straniu, foarte straniu,
 Și demn de milă, foarte demn de milă.
 Ar fi dorit să nu fi auzit,
 Sau Cerul să o fi făcut bărbat
 Ca mine. Când mi-a mulțumit,
 Mi-a spus că dacă am vreun prieten
 Care-o iubește, să-l învăț să spună
 Povestea mea, și asta-ar cuceri-o.
 Am prins aluzia și i-am vorbit.
 Ea m-a-ndrăgit știind ce-am suferit,
 Eu am iubit-o fiindcă i-a fost milă.
 Atât-a fost magia folosită.

(Întră Desdemona și Iago, cu însoțitori.)

14. Imaginea va fi reluată în *The Tempest (Furtuna)*: „... am fi crezut [...] / [...] că există oameni / Cu capul prins direct de piept?” (III, 3) (trad. de G. Volceanov). O posibilă sursă ar fi *Istoria naturală* a lui Pliniu cel Bătrân, tradusă în limba engleză la 1601 de către Philemon Holland.

DOGELE: Dar vine doamna. Ea îmi va fi martor.
Povestea asta, cred, o cucerea
Și pe-a mea fiică. Bunule Brabanțio,
Ia ce-i mai bun din tevatura asta.
O armă ruptă e mai de folos
Decât să n-ai niciuna.

BRABANȚIO: S-auzim,
Te rog, ce spune. Dacă va susține
Că i-a împărtășit și ea iubirea,
Afurisit să fiu de-i mai găsesc
Vreo vină-acestui om. Don'șoară, hai,
Vezi în distinsa noastră adunare
Pe-acela căruia îi datorezi
Supunere deplină?

DESDEMONA: Nobil tată,
Eu văd aici o dublă datorie:
Datoare-ți sunt, că mi-ai dat viață și
M-ai educat. Iar educația
Și viața m-au făcut să te respect.
Îmi ești stăpân și până-n clipa asta
Sunt fiica ta. Dar iată, el mi-e soțul.
Ca mama, care te-asculta pe tine
Și nu pe tatăl ei, la fel și eu
Susțin că sunt datoare să-l ascult
Pe maur, domnul și stăpânul meu.

BRABANȚIO: Și Dumnezeu cu tine. Asta e.
Cu voia ta, Alteță, -am putea trece
La treburile statului. Mai bine
Aș fi-adoptat un plod decât să-l fac.
Hai, maurule:
Din toată inima-ți dau ceea ce
Din toată inima aș fi păzit

De tine, dacă n-o aveai deja.
Din cauza ta, comoară, -s fericit
Că nu am alți copii. Căci fuga ta
M-ar învăța să fiu tiran, să-i pun
În lanțuri. Domnule, am terminat.

DOGELE: Hai să vorbesc ca tine, c-un proverb,
Un pas, o treaptă să-i apropie
De tine pe acești îndrăgostiți.
Când leacul nu poate-alina, durerea
Se-oprește când dispar speranța, vrerea.
Regretul pentr-un joc fără noroc
Aduce-n dar alt ghinion pe loc.
Averea de ți-o fură soarta rea,
Răbdarea ta-și va bate joc de ea.
Zâmbind, îl furi pe hoțul car' te fură,
Singur te furi, de plângi peste măsură.

BRABANȚIO: De vor să ne ia Ciprul otomanii,
Cât timp zâmbim, departe stau dușmanii.
Cât n-ai pierdut în viața ta nimic,
Proverbul poate să te-amuze-un pic,
Dar când proverbul vine cu durerea,
Doar în răbdare-ți afli mângâierea.
Proverbele, că-s dulci sau sunt amare,
La fel de drepte sunt, din depărtare.
Dar vorbele-s doar vorbe. Nu țin minte
Vreo inimă străpunsă de cuvinte.
Și-acum, problemele de stat, te rog.

DOGELE: Turcii, foarte puternic înarmați, se îndreaptă spre Cipru.
Othello, tu cunoști cel mai bine fortificațiile locului, și, cu toate că
avem acolo un comandant-adjunct foarte destoinic, atotputernica
opinie publică are mai multă încredere în tine. Va trebui, deci, să
înlocuiești strălucirea sărbătorii cu această expediție cât se poate
de dură și de violentă.

OTHELLO: Obişnuinţa, domnilor, transformă
Culcuşul ostăşesc de cremene
Şi fier în pat de puf. Dificultăţile
Mă stimulează-n mod firesc şi iute.
Accept să duc şi-acest război cu turcii.
Dar cu-o umilă plecăciune cer
Puterii voastre să dispună pentru
Soţia mea de tot tacâmul – casă,
Cu tot ce-i necesar şi cu suită,
Cum cere rangul.

DOGELE: Păi, la tatăl ei.

BRABANȚIO: Eu nu-s de-acord.

OTHELLO: Nici eu.

DESDEMONA: Nici eu nu vreau

Să stau acolo-n ochii lui şi să
Îl stânjenesc. Iubite Doge, eu
Te rog să mă ascuţi cu-ngăduinţă,
Iar vorba ta să-mi fie de-ajutor
În simplitatea mea.

DOGELE: Ce vrei să spui?

DESDEMONA: Că faptul de-a fi renunţat brutal
La tot şi-a înfrunţa destinul strigă
Că îl iubesc şi vreau să fiu cu-Othello.
Iar inima-mi e-a lui şi ca soldat.
Adevăratu-i chip eu l-am văzut
În mintea lui, de-aceea îmi dedic
Eu sufletul şi viaţa vitejiei
Şi-onoarei lui. Deci, domnilor, de-aş fi
Lăsată-acasă ca un trântor când
El pleacă la război, mi s-ar lua
Motivul pentru care îl iubesc,
Şi-aş suporta cu greu absenţa lui.

OTHELLO: Permiteți-mi să-l însoțesc, vă rog.
Dați-i acordul vostru!
Mi-e martor Cerul, nu vă cer aceasta
De dragul poftelor mele, și nici spre
A satisface – căci mi-a cam murit –
Dorința tinereții, ci ca să
Pot fi pe placul gândurilor ei.
Păzească Domnul sufletele voastre
De gândul c-aș putea să neglijez,
De dragul ei, problemele de stat.
Iar dacă-naripatul Cupidon
Mi-ar amorti, cu jocul lui sprintar,
Și mintea, dar și simțul datoriei,
Făcându-mă să uit ce-am de făcut,
Atuncea gospodinele să-și facă
Din coiful meu tigaie, iară eu
Să-mi pierd prestigiul, să fiu de rușine.

DOGELE: Decideți între voi, nu-mi pasă dacă
Rămâne-aici sau pleacă. Misiunea-i
Urgentă. Trebuie să te grăbești.

PRIMUL SENATOR: Pleci chiar acum.

OTHELLO: Din toată inima.

DOGELE: Noi ne vedem la nouă dimineața.
Othello, lasă-ne un ofițer,
Îți va aduce el mandatul și-alte
Asemenea însemne care rangul
Și-onoarea ta cinstesc.

OTHELLO: Cu voia ta,
Va fi stegarul meu, un om cinstit
Și de încredere. O va-nsoți
Pe doamna mea și va aduce tot
Ce crezi domnia ta că-i necesar

Să mi se-aducă.

DOGELE:

Fie. Tuturor,

O noapte bună. Nobile Signor,
Virtutea de-i un semn de om integru,
E ginerele-ți mai mult alb ca negru.

PRIMUL SENATOR: Cu bine, brav maur. Și poartă-te
Frumos cu Desdemona.

BRABANȚIO:

Uită-te

La ea, maurule, privește-o bine:
Cum m-a mințit, te minte și pe tine.

(Ies Dogele, Brabanțio, senatorii și ofițerii.)

OTHELLO:

Pe viața mea că nu mă va minți!
Cinstite Iago, eu pe Desdemona
O las cu tine, iar soția ta
Să-i fie companie și adu-le
Pe amândouă cât de iute poți.
Vino, iubito, doar un ceas mai am
De dragoste și diferite treburi
Lumești cu tine să vorbesc. Căci timpul
Ni-i măsurat.

(Ies Othello și Desdemona.)

RODERIGO: Iago!

IAGO: Ce spui acum, nobile prieten?

RODERIGO: Ce crezi că am să fac?

IAGO: Păi, te duci la culcare și dormi.

RODERIGO: Mă duc chiar acum să mă înec.

IAGO: Dacă faci asta, n-am să te mai iubesc. De ce, prostule?

RODERIGO: E o prostie să trăiești când viața e un chin, iar când
doctorul este moartea, ai și rețetă să mori.

IAGO: Ah, ce tâmpenie! Sunt de patru ori șapte ani de când mă aflu pe lumea asta și, de când am învățat să deosebesc binele de rău, încă n-am dat de vreun bărbat care să știe să se prețuiască. Păi, decât să mă înec de dragul unei bibilici, mai bine mă transform din om în babuin.

RODERIGO: Ce pot să fac? Mărturisesc, mi-e rușine că sunt atât de îndrăgostit, dar nu am tăria să renunț.

IAGO: Tăria? Ete fleoșc¹⁵! Ține de noi să fim într-un fel sau în altul. Trupul nostru este o grădină al cărei grădinar este voința noastră. Deci, fie că plantezi urzici sau semeni lăptuci, că sădești isop sau plivești cimbru¹⁶, că o umpli cu un singur fel de iarbă sau o împarți să pui mai multe, fie că o lași stearpă, din lene, fie că muncești din greu s-o îngrași cu bălegar, puterea ta și capacitatea de a influența lucrurile țin numai de voința ta. Iar dacă balanța vieții noastre n-ar avea într-un talger rațiunea, pentru a contrabalansa senzualitatea din celălalt talger, poftele trupești și josnicia firii omenеști ne-ar duce în situații dintre cele mai ridicole. Dar avem rațiunea spre a ne potoli impulsurile pătimase, poftele carnale, dorințele neînfrânate; și deduc că ceea ce tu numești iubire nu e decât un lăstar sau un butaș al acestor dorințe.

RODERIGO: Nu se poate.

IAGO: Este doar o poftă a sângelui și semnul unei voințe slabe. Hai, fii bărbat! Să te îneci? Îneacă pisicuțe și căței care încă n-au făcut ochi! Ți-am spus că-ți sunt prieten și recunosc că m-am legat de tine, pe merit, cu odgoane tari și trainice. Acum te pot ajuta mai mult ca oricând. Pune bani-gheață în pungă, urmează-ne în zona de război, ascunde-ți moaca sub o barbă falsă. Cum ziceam, pune bani în pungă. Desdemona nu-l va mai iubi prea mult pe maur – pune bani în pungă – nici el pe ea. Ea s-a îndrăgostit

15. În original *a fig*, exclamație însoțită de un gest obscen, introducerea degetului mare între arătător și mijlociu.

16. După unii comentatori, plantele enumerate ar avea calități afrodisiace și anti-afrodisiace, o combinație folosită pentru tratarea depresiei provocate de dragostea neîmpărtășită.

brusc de el și ai să vezi că o să-i treacă la fel de brusc. Dar pune bani în pungă! Maurii ăștia se schimbă de la o zi la alta – umple-ți punga cu bani. Ceea ce acum i se pare dulce ca mierea, curând i se va părea acru ca merele pădurețe. Iar ea își va găsi un altul mai tânăr. Când se va plictisi de trupul lui, își va da seama că a ales greșit. Deci, bagă bani în pungă. Dacă vrei să te duci dracului, poți s-o faci mai plăcut decât prin înec. Fă rost de cât mai mulți bani. Dacă așa-zisa sfințenie și un biet jurământ între un barbar rătăcitor și o venețiană super-rafinată nu se vor dovedi mai puternice decât mintea mea și toate hoardele iadului, o vei avea. Așa că fă rost de bani. Dă-l în mă-sa de înec! E exclus. Mai bine să fii spânzurat ca violator după ce te bucuri de ea, decât să te îneci fără să fi obținut nimic.

RODERIGO: Pot să contez pe tine, dacă mă decid?

IAGO: Poți să ai toată încrederea în mine. Hai, du-te, fă rost de bani. Ți-am spus adesea și o repet iar și iar, îl urăsc pe maur. Îl urăsc din suflet, și tu la fel. Deci, hai să ne unim forțele și să ne răzbunăm împotriva lui. Dacă reușești să-i pui coarne, va fi plăcerea ta și distracția mea. Multe se zămislesc în pânțele vremii și se vor naște la momentul potrivit. Hai, fuga marș, fă rost de bani. Mai vorbim și mâine. Cu bine.

RODERIGO: Unde ne vedem mâine dimineață?

IAGO: La locuința mea.

RODERIGO: Voi fi acolo dis-de-dimineață.

IAGO: Cu bine! Du-te!... A, hei, Roderigo!

RODERIGO: Ce spui?

IAGO: Să nu mai aud de înec, e clar?

RODERIGO: M-am răzgândit. Îmi vând toate pământurile.

IAGO: Cu bine, du-te! Strânge mulți bani în pungă!

(Iese Roderigo.)

Aşa-l transform pe prost în puşculiţă.
Mi-aş bate joc de tot ce-am învăţat
De-aş pierde timpul cu un tont ca ăsta
Fără profit şi fără' să mă distrez.
Eu îl urăsc pe maur şi se spune
Că m-ar fi-nlocuit în aşternut.
Nu ştiu dacă-i aşa, dar îmi ajunge
Chiar şi o bănuială. Are-ncredere
În mine. Cu atât mai iute îl
Îmbrobodesc. Da, Cassio-i numai bun,
Să văd cum îi iau locul şi cum mă
Răzbun în timpul ăsta. Cum? Ia să văd.
După un timp încep să-l bat la cap
Pe maur, cum că prea familiar
Se poartă Cassio cu nevasta lui.
Frumos şi bun la vorbă, te aştepţi
Să aibă mult succes la doamne, nu?
Maurul are-o fire sinceră, deschisă.
Îi crede-oneşti pe toţi cei care par
Aşa. Şi e uşor de dus de nas,
Precum măgarii. Bun. L-am conceput.
Da, iadul şi cu noaptea-ntunecoasă
Moşesc: un monstru-i pruncul ce-o să iasă.

(Iese.)

ACTUL II

SCENA I

Intră Montano împreună cu doi gentilomi.

MONTANO: Ce vezi pe mare de pe promontoriu?

PRIMUL GENTILOM: Nimic. Doar marea zbuciumată, dar
Nu pot zări vreo pânză între ape
Și cer.

MONTANO: Pe țărm se-aude vântul, parcă strigă,
Și niciodată n-a lovit furtuna
Mai tare forturile noastre. Dacă
La fel de tare suflă și în larg,
Ce nave-ar rezista când peste ele
Cad munți de apă? Oare ce-om afla?

AL DOILEA GENTILOM: Păi, flota turcă se va dispersa;
Căci de pe țărmul cel neprimitor,
Talazu-nfuriat ajunge parcă
Până la nori și-nvolburat de vânt,
Aruncă apă înspre Carul Mic
Și-neacă paznicii Stelei Polare¹⁷.
N-am mai văzut în viața mea o mare
Atât de zbuciumată.

MONTANO: Flota turcă

17. Stelele cu cea mai mare luminozitate din constelația Carul Mic.

De nu-i la adăpost în golf, e dusă:
Nu-i cu puțință să reziste-ntreagă.

(Intră un al treilea gentilom.)

AL TREILEA GENTILOM: Amici, o știre: s-a-ncheiat războiul!

Furtuna-ngrozitoare i-a zdrobit
Pe turci și le-a zădărnicit tot planul¹⁸.
Un mândru vas venețian a fost
Prezent la naufragiul și prăpădul
Ce le-au distrus aproape toată flota.

MONTANO: E-adevărat?

AL TREILEA GENTILOM: Corabia-i în port.

O veroneză¹⁹. Michael Cassio,
Locotenent al lui Othello, este
Pe țarm. Viteazul maur e în larg
Și-are mandat deplin aici, în Cipru.

MONTANO: Va fi un bun guvernator. Mă bucur.

AL TREILEA GENTILOM: Și totuși, Cassio, vorbind cu bucurie

(Intră Cassio.)

De pierderile turce, -i abătut.
Se roagă pentru-Othello, căci furtuna
Cea rea i-a despărțit.

MONTANO: Ajută-l, Doamne!

Eu l-am avut de comandant și știu

18. Această replică le amintea contemporanilor lui Shakespeare de tentativa eșuată a Invincibilei Armade spaniole de a cucerii Anglia în 1588; flota spaniolă a fost dispersată de furtună și distrusă în totalitate.

19. Deși Verona nu este oraș portuar, a contribuit cu câteva nave la flota creștină ce a participat în 1571 la bătălia de la Lepanto.

Că-i un soldat desăvârșit. Să mergem
Pe țărm ca să-i vedem corabia,
Și să-l căutăm din ochi pe bravul maur,
În depărtare, unde se confundă
Albastrul cerului cu-al mării.

AL TREILEA GENTILOM: Haideți,
În orice clipă ne-așteptăm să vină
O altă navă.

CASSIO: Mulțam, voi bravi care-apărați acest
Ostrov și-l admirați pe-Othello; Domnul
Să-l apere de furia naturii,
Căci l-am pierdut pe marea vijelioasă.

MONTANO: Dar are-o navă bună?

CASSIO: Da, e solidă, iar pilotu-i bun
Și cunoscut ca om cu-experiență,
De-aceea nu sunt foarte-nspăimântat
Și am speranțe.

O VOCE (din culise): -O pânză! -O pânză! -O pânză!

CASSIO: Ce se aude?

AL DOILEA GENTILOM: Orașul e pustiu,
Toți oamenii-s pe țărm și strig' „O pânză!”

CASSIO: Sper că-i guvernatorul.

(Se aude o salvă de tun.)

AL DOILEA GENTILOM: E o salvă
De bun-venit. Sunt cel puțin prieteni.

CASSIO: Mergi și-află cine a sosit, te rog.

AL DOILEA GENTILOM: Mă duc.

(Iese.)

MONTANO: Othello-i însurat, locotenente,?

CASSIO: Da, a avut noroc să ia o fată
Frumoasă ca-n povești, ba chiar mai mult
Decât cuvintele-ar putea descrie,
O capodoperă-a Creației
Cerești.

(Intră al doilea gentilom.)

Ce e? Cine a acostat?

AL DOILEA GENTILOM: Stegarul lui Othello, -l cheamă Iago.

CASSIO: Ce bine, a avut un vânt prielnic,
Căci toate relele: furtuni și vânt
Hain, talazuri-nalte, stânci, nisip,
Dușmani la pândă spre-a târî sub apă
Corăbii inocente, toate astea,
Părând s-aprecieze frumusețea,
Uitând de firea lor de ucigași,
Au stat să treacă Desdemona cea
Divină.

MONTANO: Cine e?

CASSIO: Cea despre care
Abia ți-am spus, e șefa șefului
Cel mare și a fost încredințată
În grija bravului stegar; sosit-au
Cu-o săptămână mai devreme
Decât credeam. Mărite Jupiter,
Tu să-l păzești pe-Othello, suflul tău
Să-i umfle pânzele cu forță, nava-i
Să domine cu-naltul ei catarg
Tot golful; el, ferice-n brațele
Desdemonei, să ne însuflețească

Și să aducă liniște în Cipru.

(Intră Desdemona, Iago, Roderigo și Emilia.)

Ah, iată, a venit pe țarm comoara
Acestui vas. Îngenuncheați, bărbați
Din Cipru-n fața ei. Un Ave, doamnă,
Și grația divină te cuprindă,
Și peste tot, din toate părțile
Să te învăluie.

DESDEMONA: Îți mulțumesc,
Brav Cassio, ce știi de domnul meu?

CASSIO: El n-a venit, dar după câte știu,
E bine și-n curând va fi aici.

DESDEMONA: Ah, dar mă tem... Cum de v-ați despărțit?

CASSIO: Ne-a despărțit îngrozitoarea luptă
A cerului cu marea.
(O voce din culise: „O pânză, o pânză!”)
Stai! O pânză!

(Se aude o salvă.)

AL DOILEA GENTILOM: Aduc salut de bun venit cetății.

Deci, sunt prieteni.

CASSIO: Află cine vine.

(Iese al doilea gentilom.)

Salut și bun venit, preabun stegar.

(Către Emilia) Domniță, bun venit.

(Către Iago) Să nu te superi

Că îndrăznesc s-o pup, m-au învățat

Că-i semn de politețe.

(O sărută pe Emilia.)

IAGO: De ai avea tu parte, domnule,
De gura ei cât creierii mi-i toacă,
Te-ai sătura.

DESDEMONA: Dar văd că nu vorbește.

IAGO: Ba chiar prea mult!
Vorbește-ntruna când doresc să dorm.
De față cu domnia ta, desigur,
Își ține gura; mă boscorodește
În gând.

EMILIA: Nu prea-ai motive să te plângi.

IAGO: Hai, hai! În lume parc-ați fi picturi,
Acasă zornăiți ca zurgălăii,
Pisici sălbatice-n bucătărie,
Ca sfintele vă plângeți, dar ca dracii
Țipați când vă insultă cineva,
Neserioase-n treburile casei
Și meștere în pat.

DESDEMONA: Rușine, minți!

IAGO: De nu-i așa, păgân mă socotiți:
În casă vă jucați și-n pat munciți!

EMILIA: N-aș zice că mă lauzi.

IAGO: Nici n-o fac.

DESDEMONA: Ce-ai spune despre mine, să mă lauzi?

IAGO: Ah, doamnă dragă, nu mă fă să zic,
Căci dacă nu sunt critic, nu-s nimic.

DESDEMONA: Ei, hai, încearcă! Cineva-i în port?

IAGO: Da, doamnă.

DESDEMONA: Eu nu sunt veselă, dar vreau s-ascund

- Ceea ce simt, părând cu totul altfel.
Hai, spune, cum m-ai prețui pe mine?
- IAGO:** Încerc, dar creierul îmi merge greu,
Nu pot să născocesc nimic. Dar stai,
Muza-mi borțoasă a fătat și iată:
Frumoasa blondă, de-i deșteaptă, știe
Ca frumusețea de folos să-i fie.
- DESDEMONA:** E bine zis! Dar bruna cea deșteaptă?
- IAGO:** Chiar de-i urâtă, dacă are minte,
Găsește un frumos să o alinte.
- DESDEMONA:** Din ce în ce mai rău!
- EMILIA:** Și-o blondă proastă?
- IAGO:** Nu-i nicio blondă într-atât de proastă
Să nu-i ajungă vreunui prinț nevastă.
- DESDEMONA:** Astea sunt bancuri vechi și proaste, ca să aibă de
ce râde neghiobii la cârciumă. Dar ce ticăloșie poți să spui despre
una care e și urâtă și tâmpită?
- IAGO:** Oricât ar fi de slută și de proastă,
Face tot cât frumoasa înțeleaptă.
- DESDEMONA:** Habar nu ai ce spui! O prețuiești cel mai mult pe
cea mai rea! Dar ce laude ai putea aduce unei femei într-adevăr
merituoase? O femeie pe care până și cei mai răutăcioși o consideră
ireproșabilă?
- IAGO:** Frumoasă, fără-a fi și încrezută,
Bună de gură, la nevoie mută,
De aur plină, însă fără fițe,
Modestă, știe totuși când să ceară.
Chiar supărată, cu revanșa-n gând,
Jignirea o ignoră, vrând-nevrând,
Cu capul limpede, e neclintită,
De vorbe nu se lasă amăgită,
Gândește, dar nu spune ce-are-n minte,

Curtată, dar păstrându-se cuminte,
O-asemenea ființă dac-ar fi...

DESDEMONA: Ce-ar face?

IAGO: Ar crește plozi și, sigur, ar bârfi.

DESDEMONA: Ce concluzie jalnică! Nu-l asculta, Emilia, chiar dacă ți-e soț. Ce spui de el, Cassio? Nu e un individ vulgar și libertin?

CASSIO: E drept, vorbește cam pe șleau, doamnă. Poate vă place mai mult soldatul decât cărturarul.

IAGO (aparte): O ia de mână. Așa, așa, vorbiți în șoaptă. O plăsuță de păianjen în care voi prinde un muscoid mare cât Cassio. Așa, zâmbește-i, felul tău de a te purta cu femeile este plasa cu care te voi înhăța. Așa, sigur că spui ceva foarte inteligent. Dacă asemenea tertipuri te vor face să-ți pierzi locotenența, îți vei dori să nu fi făcut atâtea bezele, ceea ce văd că faci și acum, ca un filfizon ce ești. Da, foarte bine, bine pupat degetele, splendide maniere de curtezan! Chiar așa. Iar cu degetele la buze? Face-ți-s-ar tuburi pentru clismă!

(Sunet de trompetă.)

Maurul! E trompeta lui.

CASSIO: Așa-i!

DESDEMONA: Să mergem în întâmpinarea lui.

(Intră Othello, cu suita.)

CASSIO: Iată-l, a și sosit!

OTHELLO: Frumoasa mea războinică!

DESDEMONA: Othello!

OTHELLO: Pe cât de fericit, pe-atât sunt și uimit
Că ești deja aici. Ce bucurie
În suflet! Dacă liniștea aceasta

Ar însoți mereu furtunile,
Atunci să sufle vântul, să trezească
Și morții, să ridice valuri nalte
Ca muntele Olimp și-apoi să cadă
Atât de jos precum din cer în iad.
De-ar fi să mor acum, aș fi fericire,
Mă tem că am în suflet fericire
Prea multă, -atât că nu-mi va mai fi dată
În viața mea nicicând.

DESDEMONA: Ba nu! Dă, Doamne,
Să crească fericirea și iubirea
În fiecare zi ce trece.

OTHELLO: -Amin.
Așa să ne dea zeii. Dar nu pot
Să mai vorbesc de asta, mă sufoc.
Prea multă bucurie! -Alt dezacord
Decât acest sărut și cestălalt
Nu fie între inimile noastre. *(Se sărută.)*

IAGO (aparte): O, da, acum ești bine acordat,
Dar ți-aranjez eu struna fericirii,
Pe cinstea mea.

OTHELLO: Să mergem la palat.
Am vești, amici! Războiul-i gata, turcii
S-au înecat. Voi, vechii mei prieteni
Din insulă, cum o mai duceți? – Scumpo,
Aici în Cipru te vor îndrăgi,
Țineau la mine foarte mult. Iubito,
Pălăvrălesc prea mult, parcă plutesc
De fericire. – Iago, dragul meu,
Te rog să mergi în golf și să-mi descarci

Bagajul de pe vas²⁰. Și-adu-l aici
Pe căpitan, în fort. E vrednic, demn
Să fie onorat. Hai, Desdemona!
Încă o dată, bun găsit în Cipru!

(Ies toți, în afară de Iago și Roderigo.)

IAGO: Să vii să ne întâlnim acuși în port²¹. Vino încoace. Dacă ai curaj, căci se spune că dragostea înnobilează și-i face bravi și pe cei lași, ascultă-mă. La noapte, locotenentul e de planton. În primul rând, trebuie să-ți spun că Desdemona e de-a dreptul îndrăgostită de el.

RODERIGO: De el? E imposibil.

IAGO: Pune-ți palma peste gură și bagă la cap ce-ți spun. Adu-ți aminte cât de năvalnic s-a îndrăgostit de maur, doar pentru lăudăroșenia și minciunile lui fabuloase. Să-l mai iubească pentru vorbărie? Ești prea isteț să poți crede una ca asta. Trebuie să aibă la ce se uita și ce plăcere poate avea uitându-se la dracu? Când sângele amortește de prea mult sex, e nevoie de un joc să-l înfierbânte și să renască pofta, de cineva care arată bine, potrivit ca vârstă, maniere și aspect, adică tot ce-i lipsește maurului. În lipsa acestor calități necesare, sensibilitatea ei se va simți ofuscăată până la greață, va fi dezgustată și va ajunge să-l deteste pe maur – natura ei o va călăuzi și o va îndemna spre o a doua variantă. Iar dacă lucrurile stau așa – ceea ce este cât se poate de clar și evident – atunci cine altul e mai bine plasat în calea norocului, gata să urce, decât Cassio? Un escroc bun de gură, cu o conștiință doar

20. Honigmann vede aici o reminiscență din comediile lui Plaut: și la Shakespeare, Dromio din Siracuza, sclavul, întreabă „S-aduc bagajele de pe corabie?” în *The Comedy of Errors* (*Comedia erorilor*, V, 1) (trad. de G. Volceanov).

21. Probabil că prima propoziție îi este adresată unui slujitor, pentru că, ulterior, Iago își dă întâlnire cu Roderigo la cetate.

cât să pară cât de cât un om civilizat, dând frâu liber patimii lui libidinoase, pe care știe s-o ascundă. Cum cine? Nimeni, nimeni. Un ticălos isteț și-alunecos, un chilipirgiu mereu la pândă, care-și ticluiește și falsifică însușiri, deși nu găsești la el nicio calitate reală. Un ticălos dat dracului! În plus, arată bine, e tânăr, și are toate acele calități căutate de ființele necoapte și nebunatice. E un ticălos împutit și femeia a și pus ochii pe el.

RODERIGO: Nu pot crede una ca asta despre ea. E binecuvântată cu toate calitățile.

IAGO: Binecuvântată pe dracu'! Vinul pe care-l bea tot din struguri e făcut! Dacă era atât de binecuvântată, nu s-ar fi îndrăgostit de maur. Ete fleoșc! N-ai văzut cum îi dezmierda palma? Ai observat?

RODERIGO: Da, am văzut, dar era doar curtoazie.

IAGO: Ba era senzualitate, jur pe mâna mea, un sumar și un prolog ascuns al unei povești de desfrâu și gânduri vinovate. S-au apropiat cu buzele atât de mult încât li s-a contopit respirația. Cânduri abjecte, Roderigo! Când oamenii ajung la asemenea intimități, vine îndată și exercițiul principal, unirea într-un singur trup. Bleah! Dar, domnule, lasă-te călăuzit de mine, doar eu te-am adus din Veneția: diseară, fă de planton, din ordinul meu. Cassio nu te cunoaște. Eu voi fi pe-aproape. Găsește vreo ocazie să-l superi pe Cassio, fie vorbind prea tare, fie arătând dispreț față de priceperea lui la militarie, fie prin orice altă metodă îți convine, în momentul cel mai favorabil.

RODERIGO: Bine.

IAGO: E pripit și iute la mânie, se poate întâmpla să îți tragă una cu bastonul. Provoacă-l să o facă. Asta îmi va da prilejul să dezlanțui o răscoală a ciprioților, care se vor liniști numai după îndepărtarea lui Cassio. În acest fel, calea spre îndeplinirea dorințelor tale se va scurta, prin mijloacele pe care le voi avea la dispoziție și obstacolul va fi înlăturat cu bine. Dar, dacă nu faci asta, nu ne putem aștepta la succes.

RODERIGO: Am s-o fac, numai să-mi dai prilejul.

IAGO: Garantat. Ne întâlnim curând lângă fort. Trebuie să-i debarc cuferele. La revedere.

RODERIGO: Adieu!

(Iese.)

IAGO: Bun, Cassio o iubește, asta cred.
Că ea-l iubește – da, e plauzibil.
Maurul însă, chiar dacă-l detest,
Este statornic, nobil, iubitor
Și cred că o să-i fie Desdemonei
Un soț chiar foarte bun. Și mie-mi place,
Nu-atâta pentru sex – deși, de-i cazul,
Nu m-aș da-n lături să păcătuiesc –,
Ci mai degrabă să-mi hrănesc revanșa,
Fiindcă-l bănuie pe maurul cel focos
C-a țopăit în patul meu. Și gândul
Acesta îmi pătrunde-n măruntaie
Ca o otravă. Nu îmi va aduce
Nimica pace-n suflet până când
Nu suntem chit, nevestă la nevestă.
Sau, dacă nu, măcar să-l fac gelos,
Atât încât să-și piardă rațiunea.
Dacă acest gunoi venețian,
Pe care-l țin în frâu să nu dea buzna,
Va face cum i-am zis, atunci îl prind
Pe Cassio pe un picior greșit
Și i-l bârfesc maurului așa
Cum se cuvine – pentru că mă tem
Că a purtat și el scufia mea –
Să-l fac pe-Othello să îmi mulțumească,

Să mă iubească, să mă răsplătească
Deși-mi bat joc de el și îi distrug
Pacea și liniștea, -l înnebunesc.
Urzeala-i gata. Încă e în ceață,
Abia la urmă o vedem la față.

(Iese.)

SCENA 2

Intră heraldul lui Othello, cu o proclamație.

HERALDUL: În urma veștilor recente despre distrugerea totală a flotei turce, viteazul și nobilul nostru comandant, Othello, are plăcerea de a invita pe toată lumea să celebreze evenimentul. Care să danseze, care să aprindă focuri, fiecare cum îi place și cum dorește. Pentru că în afară de aceste vești bune, mai e și celebrarea căsătoriei lui. Atât a dorit Othello să anunțe. Toate ospătăriile sunt deschise și toți pot sărbători în voie de la această oră, cinci, până când clopotul va anunța ora unsprezece. Dumnezeu să binecuvânteze insula Cipru și pe nobilul nostru comandant Othello.

(Iese.)

SCENA 3

Intră Othello, Desdemona, Cassio și suita.

OTHELLO: Bunule Michael, să supraveghezi
Diseară garda. Să-nvățăm să fim

Mai reținuți, să nu exagerăm.
CASSIO: Lui Iago i-am dat ordin ce să facă,
Dar voi supraveghea eu personal
Să fiu mai sigur.
OTHELLO: Iago-i om cinstit.
O noapte bună, Michael. Măine vino
Devreme să vorbim. Hai, draga mea.
E gata nunta; câtă bucurie
Pentru noi doi urmează să mai fie.
O noapte bună.

(Ies Othello și Desdemona. Intră Iago.)

CASSIO: Iago, bun venit. Să mergem la postul de gardă.
IAGO: Nu chiar acum, locotenente, încă nu-i nici zece ceasul.
Comandantul ne-a expediat atât de devreme de dragul Desdemonei
lui – nu-i cazul să-l învinovățim pentru asta, încă n-au petrecut
noaptea nunții și ea e o bunăciune.
CASSIO: E o femeie minunată și distinsă.
IAGO: Și, pot să jur, tare jucăușă.
CASSIO: Într-adevăr, e o ființă fragedă și delicată.
IAGO: Și ce ochi are! Privirea ei te provoacă de-a dreptul.
CASSIO: Îl are pe vino-ncoace, dar pare cam timidă.
IAGO: Și, când vorbește, nu e chemarea dragostei?
CASSIO: E perfecțiunea întruchipată.
IAGO: Ei, să le fie de bine la așternut! Hai, locotenente, am o
carafă cu vin, și iată, afară, vreo doi gentilomi ciprioți care ar fi
bucuroși să ciocnească un pahar în cinstea lui Othello cel negru.
CASSIO: Nu în seara asta, bunule Iago. Vai de capul meu, săracul, nu ține
la băutură. Bine-ar fi dacă s-ar inventa alt mod de a petrece în societate.
IAGO: A, dar sunt prietenii noștri. Doar o cupă! Și am să beau
pentru tine.

CASSIO: În seara asta am băut doar un pahar de vin, și încă bine diluat și uite în ce hal m-a făcut. Mă simt handicapat și nu îndrăznesc să îmi pun din nou la încercare slăbiciunea.

IAGO: Ce tot zici, omule? În noaptea asta chefuim! Gentilomii abia așteaptă.

CASSIO: Unde sunt?

IAGO: Chiar aici, la ușă. Te rog, du-te și invită-i înăuntru.

CASSIO: Bine, mă duc, deși nu-mi place ideea.

(Iese.)

IAGO: Dac-un pahar doar reușesc să-i bag
Pe gât, cu tot ce-a mai băut azi seară,
Va fi la fel de rău și de-arțăgos
Precum câțelul unei domnișoare.
Cât despre nățărăul de Rodrigo,
Pe care-amorul l-a întors pe dos,
A tot băut în cinstea Desdemonei,
Bărdace pline-n seara asta și-i
De gardă. Și mai sunt trei juni din Cipru,
Fuduli și irascibili, chintesența
Acestei insule războinice,
I-am amețit turnându-le întruna;
În seara asta, sunt și ei de pază.
Și-n turma asta de bețivi îl fac
Pe Cassio să fac-o nefăcută,
Care-ar jigăni tot Ciprul. Însă iată-i.

(Intră Cassio, Montano și alți câțiva gentilomi.)

Iar dacă ce urmează e ca-n vis,
Voi naviga în voie-, am drum deschis.

CASSIO: Cerule, mi-au mai dat o cupă mare de tot.

MONTANO: Pe legea mea, nu era mare, n-avea nici juma' de litru, pe-onoarea mea de soldat.

IAGO: Hei, mai aduceți vin!

(Cântă)

Și să ciocnim paharele,
Da, să ciocnim paharele,
Soldatu-i om ca fiecare
Și viața este trecătoare,
Umpleți-i deci paharele!
Să bem, aduceți vin!

CASSIO: Doamne, ce cântec frumos!

IAGO: L-am învățat în Anglia, englezii-s foarte talentați la băut. Nici danezii, nici nemții, nici burtoșii de olandezi nu se compară cu englezii. Hai, bea!

CASSIO: Zici că englezii sunt așa de tari la băut?

IAGO: Pe danezi îi fac mângă fără probleme, pe nemți îi dau peste cap fără să asude, iar pe olandezi îi fac să borască în timp ce ei mai cer un pahar.

CASSIO: În sănătatea comandantului!

MONTANO: Cum zici, locotenente! Beau și eu cot la cot cu tine.

IAGO: Ah, frumoasa Anglie!

(Cântă.)

Ce nobil era regele Ștefan
Cu pantalonii lui de niciun șanț,
Crezând c-a dat mai mult c-un gologan
De croitor a zis că e din șanț.
Era un nobil printre nobili, astru,

Tu ești în schimb mai rău ca un butuc,
Mândria duce țara la dezastru,
Mai bine poartă vechiul tău surtuc.²²

Mai aduceți vin!

CASSIO: Ah, cântecul acesta e și mai minunat decât celălalt.

IAGO: Vrei să-l mai auzi o dată?

CASSIO: Nu, pentru că mi se pare că cine face de-astea, nu-și merită rangul. Mă rog, Dumnezeu e peste noi toți, și unele suflete merită să fie izbăvite, altele nu merită.

IAGO: Așa e, bunule locotenent!

CASSIO: În ceea ce mă privește, să nu se supere comandantul și alții cu rang mare, eu sper să fiu izbăvit.

IAGO: La fel și eu, locotenente.

CASSIO: Bine, bine, dar, te rog, nu înaintea mea. Locotenentul trebuie izbăvit înaintea stegarului. Gata, ajunge cu asta, să ne vedem de datoria noastră. – Și ne iartă nouă păcatele! – Domnilor, să trecem la treburile noastre. Să nu credeți, domnilor, că m-am îmbătat. Acesta este stegarul meu, asta este mâna mea dreaptă și asta e cea stângă. Nu sunt beat. Mă țin destul de bine pe picioare și vorbesc destul de bine.

TOTI: Da, excelent.

CASSIO: Atunci, e bine. Numai să nu credeți că sunt beat.

(Iese.)

MONTANO: Haideti spre metereze, domnilor, să organizăm paza.

IAGO: Îl vezi pe ăla care a ieșit?

E-un bun soldat, lui Cezar ar putea

Să-i fie sfetnic. Are îns-un viciu,

La fel de mare ca virtutea lui,

22. Cântecul reprezintă adaptarea liberă a unei balade în vogă în secolele XVI-XVII, care este menționată și într-un pamflet al lui Robert Greene din 1592.

Precum la echinox ziua și noaptea.
Păcat! Mă tem că-n rangul dat de-Othello,
Cusurul lui devine-un risc de criză
Pe-această insulă.

MONTANO: Se-ntâmplă des?

IAGO: Prologul somnului e mai mereu.

El zi și noapte ar fi treaz, de veghe,
Dacă n-ar bea s-adoarmă.

MONTANO: Ar fi bine

Să afle comandantul. E posibil
El să nu știe sau, cu firea-i bună,
Să vadă doar virtuțile lui Cassio,
Nu și defectele. Ce zici?

(Intră Roderigo.)

IAGO (*aparte, către Roderigo*): Ce vești?

Urmează-l pe locotenent, te rog.

(Roderigo iese.)

MONTANO: Păcat că nobilul maur și-alese
În slujba de loțjiitor un om
Atât de-mpătimit de băutură.
Corect ar fi să-i spunem lui Othello.

IAGO: N-aș face asta-n ruptul capului,
Nici pentru-această insulă frumoasă.
Țin mult la Cassio și aș da orice

(Un strigăt din culise: „Ajutor! Ajutor”)

Să-i lecuiesc năravul. Ce se-aude?

(Intră Cassio, urmărindu-l pe Roderigo.)

CASSIO: La naiba, ticălosule, nemernicule!

MONTANO: Ce s-a întâmplat, locotenente?

CASSIO: Un neica nimeni să mă învețe care mi-e datoria? Îl bat pe nemernic până îi fac model în dungii!

RODERIGO: Pe mine?

CASSIO: Mai și vorbești, mișelule?

(Îl lovește.)

MONTANO: Locotenente, nu! Te rog, stăpânește-te!

(Îl reține pe Cassio.)

CASSIO: Lasă-mă, că-ți ard una-n bot!

MONTANO: Hai, hai, ești beat.

CASSIO: Beat?

(Se bat.)

IAGO (*aparte, către Roderigo*): Fugi, îți spun, și strigă că-i revoltă!

(Roderigo iese.)

Locotenente, nu! Zău, domnilor,
Hei, ajutor! Locotenente – dom'le,
Montano! Ajutor, hei, oameni buni!
Halal gardă de noapte, zău așa!

(Bătăi de clopot.)

Dar cine bate clopotul? Ei, drace!
 Orașu-ntreg se va scula. Rușine!
 Locotenente, te-ai făcut de răs
 Pe veci!

(Intră Othello și suita.)

OTHELLO: Dar ce se-ntâmplă?
MONTANO: Sângerez,
 El m-a rănit de moarte. Îl omor!
OTHELLO: Opriți-vă! E viața voastră-n joc!
IAGO: Hei, stop! Locotenente, domnilor,
 Montano! Ați uitat de datorie
 Și rang? Vorbește șefu'. Stop! Rușine!
OTHELLO: Ce-i? Ce v-a apucat? Ce, suntem turci²³?
 Cerul le-a interzis să ne atace
 Și-o facem între noi? Opriți acest
 Scandal barbar acum, ce Dumnezeu!
 Care mai scoate sabia la mânia
 Nu pune preț pe viață - face-un pas
 Și moare. Amuțiți cumplitul clopot,
 Care-nspăimântă insula aceasta
 Atât de pașnică. Ce-i, domnilor? –
 Cinstite Iago, chipul tău e negru
 De supărare. Cine-a început?
 Îți poruncesc, de ții la mine, spune.
IAGO: Nu știu. Acum o clipă ne distram,
 Toți fericiți, ca mirele și cu
 Mireasa când se duc în pat. Deodată,
 De parcă i-ar fi-nnebunit vreun astru,
 S-au repezit cu sabia să se bată

23. Aici cu sensul generic-peiorativ de „păgâni”.

Unii cu alții. Eu nu pot să spun
Cum a-nceput acest scandal lipsit
De sens; mai bine îmi pierdeam în luptă
Picioarele, decât s-ajung aici.

OTHELLO: Hei, Cassio, cum de ți-ai pierdut controlul?

CASSIO: Te rog, mă iartă, nu pot să vorbesc.

OTHELLO: Montano, te știu calm și serios,
De tânăr lumea-așa te prețuiește
Și cei mai critici te vorbesc de bine.
Să-ți zvârli tu reputația în cui,
Și bunul nume să ți-l schimbi pe-acela
De zurbagiu? Răspunde-mi, cum se poate?

MONTANO: Sunt grav rănit, preavrednice Othello.
Stegarul Iago poate să îți spună
Tot ce știu eu. Mă doare orice vorbă,
Mai bine tac. Nu cred că astă-noapte
Am spus sau am făcut ceva greșit,
Doar de-i un viciu dacă ții la viață
Și de te aperi când te-atacă e-un
Păcat.

OTHELLO: Ce Dumnezeu, încep să-mi pierd
Răbdarea, patima-mi umbrește mintea.
Dacă mă mișc, sau doar ridic un braț,
Chiar cei mai buni de printre voi ajung
Pradă mâniei mele. Spuneți-mi
Cum a pornit această nebulă,
Cine-a-nceput, iar cel găsit de vină,
Chiar dacă mi-ar fi frate geamăn, el
M-ar pierde. Cum, chiar într-o garnizoană,
Când oamenii sunt încă speriați,
Voi vă luați la harță între voi,
În toiul nopții, când sunteți de gardă?

MONTANO: E monstruos! Hai, spune, Iago, cine?
Îți e coleg și prieten; de-i ții partea
Și nu spui tot și numai adevărul,
Nu ești soldat.

IAGO: Aicea m-ai cam prins.
Mai bine limba mi-aș tăia din gură,
Decât să-l ponegresc pe Cassio.
Dar, sunt convins, de spun doar adevărul,
Nu-i face niciun rău. Deci, comandante,
Stăteam de vorbă cu Montano-aici
Și apare-un tip strigând după-ajutor,
Urmat de Cassio, cu sabia scoasă,
Pornit să îl ucidă. Dom' Montano
Face un pas și-ncearcă să-l oprească
Pe Cassio. Eu am dat fuga după
Acel care striga după-ajutor,
Ca țipetele lui să nu-nspăimânte
Orașul – ceea ce s-a și-ntâmplat.
Mai iute de picior, el mi-a scăpat
Și m-am întors îndat', că se-auzea
Un zăngănit de săbii. Cassio,
El înjura de mama focului,
Cum niciodată nu l-am auzit.
Ajuns 'napoi, rapid, eu i-am văzut
Tăindu-se în săbii, tot așa
Cum i-ai găsit și tu și i-ai oprit.
Nu pot să-ți spun mai mult. Dar oamenii
Sunt oameni. Chiar și cei mai buni
Din ei își mai pierd capul uneori.
Deși l-a cam pocnit pe domnu-acesta
Cum la mânie dai în cei ce-ți vor
Doar binele, sunt sigur că fugarul

L-a insultat îngrozitor pe Cassio,
Făcându-l să își piardă cumpătul.
OTHELLO: Știu, Iago, cinstea, prietenia ta
Te fac să micșorezi vinovăția
Lui Cassio. Țin la tine, Cassio,
Dar nu-mi vei mai fi ofițer în veci.

(Intră Desdemona, cu suită.)

Măcar de nu mi-ai fi trezit iubita.
Te-oi pedepsi, să fi exemplu.
DESDEMONA: Ce-i? Ce se întâmplă?

OTHELLO: Totu-i bine, dragă,
Hai la culcare. – Mă voi ocupa
Ca rănila să-ți fie îngrijite.
Duceți-l!

(Montano e condus afară.)

Iago, tu să umbli prin
Oraș, să-i liniștești pe cei treziți
De-acest scandal. – Vino, Desdemona!
Soldatul nu apucă să se culce,
C-o zarvă-i strică somnul cel mai dulce.
(Ies toți, în afară de Iago și Cassio.)

IAGO: Ce-i, locotenente, ești rănit?

CASSIO: Da, și niciun doctor nu mă poate ajuta.

IAGO: Doamne, ferește!

CASSIO: Reputația! Reputația! Reputația! Ah, mi-am pierdut reputația,
am pierdut ceea ce aveam nemuritor și tot ceea ce mai rămâne este
animalul din mine. Reputația mea, Iago, vai, reputația mea!

IAGO: Pe cinstea mea, am crezut că ți-a fost rănit trupul, care e

mult mai important decât reputația. Reputația e o calitate inutilă și falsă, impusă de alții, adesea obținută pe nemerit și pierdută fără vreo vină. N-ai pierdut nicio reputație, dacă nu cumva te crezi tu păgubit. Zău, omule, sunt destule căi să reintri în grațiile comandantului. Te-a retrogradat la mânia, o pedeapsă motivată mai degrabă politic decât de vreo dușmănie, exact așa cum ți-ai bate cătelul nevinovat ca să bagi teama într-un leu preaputernic. Du-te și roagă-l, ai să-l convingi.

CASSIO: Mai degrabă îl rog să mă disprețuiască, decât să dezamăgesc un comandant atât de bun, dându-i un ofițer atât de nul, bețiv și fără cap. Beat! Trăncănind fără șir! Certăreț! Artăgos! Înjurând! Ținând discursuri bombastice propriei umbre! Ah, tu, spirit invizibil al vinului, dacă nu ai un nume să te știe lumea, să-ți zicem dracu'!

IAGO: Cine era ăla care te urmărea cu sabia? Ce ți-a făcut?

CASSIO: Habar nu am.

IAGO: Cum vine asta?

CASSIO: Îmi aduc aminte o grămadă de lucruri, dar nimic distinct. O încăierare, dar nu știu de la ce-a pornit. Ah, cum pot oamenii să-și bage în gură un dușman care le ia mințile? Cum de ne place atât de mult să ne transformăm în animale?

IAGO: A, dar văd că te simți mai bine. Cum de ți-ai revenit?

CASSIO: Așa a fost voia diavolului beției, să-l lase în loc pe diavolul mâniei. Un defect îl pune în lumină pe celălalt, ca să am de ce să mă disprețuiesc și mai mult.

IAGO: Hai, hai, ești prea sever cu tine însuși. Așa cum stau lucrurile în țara asta, aș fi preferat din toată inima să nu se fi întâmplat una ca asta. Dar, dacă tot s-a întâmplat, trebuie să dregi lucrurile în favoarea ta.

CASSIO: Dacă îl rog să-mi dea înapoi funcția, va spune că sunt un bețivan. Și de-aș avea la fel de multe guri ca Hidra²⁴, acest

24. Aluzie la monstrul cu mai multe capete, din mitologia greacă, răpus de Heracle (Hercule).

răspuns le-ar închide pe toate. Acuși eram un om rațional, m-am prostit și-am ajuns un animal. Ce ciudat! Fiecare pahar în plus e blestemat, iar conținutul lui este diavolul.

IAGO: Ei, hai, un vin bun îți face bine dacă știi cum să-l bei. Nu-l mai boscorodi. Locotenente, sper că știi că-ți sunt prieten.

CASSIO: Sunt sigur, domnule. Eu, bețiv!

IAGO: Omule, dar oricine se poate îmbăta din când în când. Îți spun eu ce să faci. Acum la comandă este soția comandantului. Trebuie să spun, în această privință, că el e devotat și nu face altceva decât să contemple, să privească și să urmărească frumusețea și grația ei. Mărturisește-i ei totul, fără ocolișuri, și roag-o să te ajute să-ți recapeți funcția. Este atât de generoasă, de amabilă, de îndatoritoare, că i se pare un viciu să nu faci mai mult decât i se cere. Roag-o să repare ea ruptura dintre tine și soțul ei. Pun pariu pe toată averea mea contra oricărei mize, crăpătura va fi reparată și prietenia voastră va fi mai puternică decât a fost.

CASSIO: Este un sfat bun.

IAGO: Fii sigur că te ajut cu toată sinceritatea, din prietenie și respect.

CASSIO: Sunt sigur că așa este și mâine dis-de-dimineață o voi implora pe virtuoasa Desdemona să intervină în favoarea mea. Sunt disperat că destinul meu s-ar putea frânge aici.

IAGO: Câtă dreptate ai! Noapte bună, locotenente, trebuie să mă duc la postul de gardă.

CASSIO: Preacinstite Iago, noapte bună!

(Iese.)

IAGO: Dar cine-ar spune că sunt un nemernic,
Când sfatul meu e-atât de bun, cinstit,
Mai logic și mai sigur să-l câștige
Din nou pe maur. Este chiar ușor

Să o convingi pe buna Desdemona
Să-ți țină partea. Este generoasă
Ca-ntregul univers. De dragul ei,
Mauru-ar renunța la creștinism,
La tot ce-nseamnă izbăvirea de
Păcat. Iar sufletu-i atât de prins
În mrejele iubirii ei încât
Ea poate face orice vrea din el,
Contând pe-această slăbiciune-a lui.
Și-atunci de ce sunt eu cel ticălos,
Că-l sfătuiesc pe Cassio s-o ia
Pe-această cale, în favoarea lui?
Ah, zeu al iadului! Când dracii vor
Să-ndemne la păcate foarte rele,
Își pun întâi o mască îngerească,
La fel ca mine-acum. Și-n timp ce el,
Cinstit, dar prost, îi cere Desdemonei
Să îl ajute să-și salveze soarta,
Iar ea-l imploră pentru el pe Maur,
Eu am să-i torn otravă în ureche,
Că ea, de fapt, pe Cassio îl dorește.
Și cât mai mult insistă pentru el,
Cu-atâta o va crede mai puțin.
Și uite-așa îi voi mânji virtutea,
Din bunele-i intenții fac o plasă
În care-i prind pe toți.

(Intră Roderigo.)

Rodrigo, ce-i?

RODERIGO: Gonesc, gonesc, dar nu ca un câine de vânătoare, ci ca o javră oarecare din haită. Mi-am făcut praf aproape toți

banii, aseară am fost snopit în bătaie, iar ca răsplată voi putea spune doar că am mai multă experiență. Așa că, fără un ban, dar cu mai multă înțelepciune, mă voi întoarce la Veneția.

IAGO: Cei care n-au răbdare sunt săraci!
O rană nu se vindecă deodată.
Lucrăm după un plan, nu prin magie,
Iar planul e tergiversat de timp.
Ce nu e bine? Cassio te-a snopit,
Iar tu, cu prețul unei mici dureri,
I-ai provocat demiterea. Deși
Cresc și-alți copaci sub mândrul soare,
Primii boboci dau roadele dintâi.
Ți-ajunge-un timp. Dar, Doamne, -i dimineață,
Cum zboară timpul când ești ocupat.
Retrage-te și du-te la culcare,
Vei înțelege totul mai târziu.
Hai, du-te.

(Iese Roderigo.)

Două lucruri mai rămân:
Nevastă-mea să-l laude stăpânei
Pe Cassio – o pun la treabă.
Iar între timp pe-Othello-l iau deoparte
Și îl aduc la țanc să vadă scena:
Cassio cerându-i sprijin Desdemonei.
Da, asta-i calea. Planu-i bun, vă zic,
Prin amânări și nepăsare să nu-l stric.

(Iese.)

ACTUL III

SCENA 1

Intră Cassio cu niște muzicanți.

CASSIO: Cântați, flăcăi, vă răsplătesc. Dar scurt!
Și-urați-i „Bună dimineța, șefu’!”

(Muzicanții cântă. Intră bufonul.)

BUFONUL: Ce sunet nazal au instrumentele astea, au fost cumva pe la Napoli și au luat boala²⁵?

PRIMUL MUZICANT: Ce spui, domnule? Cum adică?

BUFONUL: Spuneți-mi, vă rog, astea sunt instrumente de suflat?

PRIMUL MUZICANT: Păi, da, asta sunt, domnule.

BUFONUL: Ah, atunci au o chestie...

PRIMUL MUZICANT: Ce chestie, domnule, unde chestie?

BUFONUL: Păi, o chestie care dă drumul la vânturi, la gaze...
Dar, domnii mei, iată niște bani pentru voi; comandantului îi place atât de mult muzica voastră, încât vă roagă, de dragul lui, să nu mai faceți zgomot.

PRIMUL MUZICANT: Păi, bine, nu mai facem, domnule.

25. „Boala napolitană” era una dintre denumirile populare ale sifilisului în epoca lui Shakespeare. Sifilisul ducea la căderea nasului, de aici și sunetele nazale la care se referă bufonul.

BUFONUL: Dacă știți să cântați fără să se audă, dați-i drumul. Dar, după cum se spune, comandantului nu-i place să asculte muzică.

PRIMUL MUZICANT: Din alea care nu se aud nu știm, domnule.

BUFONUL: Atunci, băgați fluieru-n traistă și cărați-vă, eu am și întins-o.

(Muzicanții ies.)

CASSIO: Auzi, preacinstitul meu prieten!

BUFONUL: Nu-l aud pe preacinstitul prieten, te aud pe tine.

CASSIO: Hai, lasă jocurile de cuvinte! Uite-aici un bănuț de aur pentru tine. Dacă doamna care o servește pe soția comandantului e trează, poți să îi spui, te rog, că un anume Cassio îi cere favoarea să-i vorbească?

BUFONUL: E trează, domnule, și încă cum! Dacă se mai trezește un pic și vine încoace, am să-i transmit mesajul.

CASSIO: Amice, -așa să faci.

(Iese Bufonul. Intră Iago.)

La țanc vii, Iago.

IAGO: Cum, nu te-ai dus să dormi?

CASSIO: Păi, nu. Era

Aproape ziuă când ne-am despărțit.

Iago, am îndrăznit să-ți chem soția,

S-o rog să mă ajute să ajung

La buna Desdemona.

IAGO: Ți-o trimit

Acuși. Iar eu am să găesc un truc

Ca să-l îndepărtiez din drum pe maur,

Iar voi puteți să stați de vorbă-n voie.

CASSIO: Umil îți mulțumesc.

(Iago iese.)

N-am mai văzut
Un florentin atât de-amabil și
Cinstit.

(Intră Emilia.)

EMILIA: Locotenente, 'neța! Zău,
Regret că ai necazuri, însă cred
Că totul va fi bine. Comandantul
Și doamna chiar vorbesc de tine; ea
Îți ține strașnic partea; el răspunde
Că cel pe care l-ai rănit e-un cipriot
Vestit, cu neamuri 'nalte.
De-aceea trebuia să te demită;
Susține însă că-i ești drag și n-ai
Nevoie de-avocat cât el te place
Și-așteaptă doar ocazia cea bună
Să te numească iar.

CASSIO: Cu toate astea,
Te rog, dacă se poate și-ți convine,
Să-mi dai prilejul unei mici discuții
Cu Desdemona, între patru ochi.

EMILIA: Hai, vino-n casă, într-un loc în care
Tot timpul-l vei avea să te destăinui
În voie.

CASSIO: Îți sunt foarte-ndatorat.

(Ies.)

SCENA 2

Intră Othello, Iago și nobilii ciprioți.

OTHELLO: Iago, să-i dai pilotului aceste
Scrișori și salutări Senatului
Din partea mea. Și-acum să văd
Fortificațiile. Vino-acolo.

IAGO: Păi, bine, dom'le, -așa fac.

OTHELLO: Domnilor,
Veniți lucrarea s-o vedem cu toții?

PRIMUL NOBIL: Domnia voastră, vă-nsoțim.

(Ies.)

SCENA 3

Intră Desdemona, Cassio și Emilia.

DESDEMONA: Fii sigur, dragă Cassio, voi face
Tot ce îmi stă-n puteri să te ajut.

EMILIA: Ajută-l, bună doamnă, soțul meu
E-n chinuri parcă despre el e vorba.

DESDEMONA: Ah, da, e-un om cinstit. Nu te-ndoi,
Voi face, Cassio, tot ce se poate
Ca tu și-Othello să fiți iar prieteni.

CASSIO: Preabună doamnă, Cassio, orice-ar fi,

Îți va fi veșnic servitor fidel.

DESDEMONA: Mersi, știi asta. Ții la domnul meu,

Îl știi de multă vreme și fii sigur

Că el s-a distanțat de tine doar

Atât cât e politic necesar.

CASSIO:

Politica poa' să dureze mult,

Să se îmbete doar cu apă chioară

Sau cum va fi să fie; eu mă tem

Stimată doamnă, că fiind absent

Și-nlocuit la slujbă, s-ar putea

Să uite comandantul cât de mult

Și bine l-am slujit.

DESDEMONA:

Să nu crezi asta.

Cu-Emilia de față-ți garantez

Eu postul. Fii pe pace, când promit

S-ajut un prieten, merg până la capăt.

Iar soțul meu nu va avea o clipă

De-odihnă, până-și iese din răbdări;

Îl voi pisa și zi și noapte, tratative

Îi voi servi la masă și în pat.

Și orice-ar face, eu voi pomeni

De Cassio. Te-nveselește, deci,

Căci avocatul tău mai bine moare

Decât s-abandoneze cauza ta.

(Intră Othello și Iago.)

EMILIA: Iată-l pe domnul, doamnă.

CASSIO:

E mai bine

Să mă retrag.

DESDEMONA:

Stai să auzi ce-i spun.

CASSIO:

Nu, doamnă. Sunt cam stânjenit acum,

N-aș fi în stare să îmi apăr cauza.

DESDEMONA: Fă cum dorești.

(Cassio iese.)

IAGO: Nu-mi place treaba asta.

OTHELLO: Ce spui?

IAGO: Nimic, dom' șef, adică... chiar nu știu.

OTHELLO: Nu-i Cassio cel care-a plecat acum
De la nevastă-mea?

IAGO: Să fie Cassio?

Să plece el c-un aer vinovat
Și pe furiș când te-a văzut? Nu cred.

OTHELLO: Ba cred că el a fost.

DESDEMONA: Ce-i, domnul meu?

Tocmai vorbeam cu un solicitant,
Un om distrus de supărarea ta.

OTHELLO: La cine te referi?

DESDEMONA: La Cassio,
Locotenentul tău. Bunul meu domn,
De am vreo influență-asupra ta,
Fii de acord să-l reabilitezi.
Dacă nici el nu-ți este devotat,
Păcătuind doar din greșeală, nu
Intenționat, ar însemna că eu
Nu recunosc un chip cinstit. Te rog,
Dă-i funcția înapoi.

OTHELLO: N-a fost aici?

DESDEMONA: A fost, atât de-umil și trist că, zău,
M-am întristat de suferința lui
Și eu. Te rog, iubite, cheamă-l înapoi.

OTHELLO: Desdemona mea dulce, nu acum,

Cândva.

DESDEMONA: Curând?

OTHELLO: Curând, de dragul tău.

DESDEMONA: Diseară la cină?

OTHELLO: Nu, nu diseară.

DESDEMONA: Măine la prânz, deci?

OTHELLO: N-am să vin la masă.

Mă întâlnesc în fort cu ofițerii.

DESDEMONA: Deci mâine seara sau marți dimineața,
Sau marți la prânz sau seara. Poate miercuri,
De dimineață. Spune când, te rog,
Dar până în trei zile. Se căiește,
Da, zău, căci a greșit și e normal –
Doar că, în vremurile de război,
Exemple-s cei mai buni – deci, vina lui
Nu merită mai mult de-o săpuneală
'Ntre patru ochi. Hai, spune când să vină?
Hai, spune. Mă întreb în sinea mea
Ce ai putea să-mi ceri și să-ți refuz
Sau să ezit așa. Cum, Cassio,
Cel care când tu mă curtai venea
Cu tine, și ades ținându-ți partea
Când te vorbeam de rău, chiar e nevoie
De-atâta insistență să revină?
Poți să mă crezi, eu aș putea mai mult...

OTHELLO: Te rog, destul. Să vină când o vrea.

Eu nu-ți refuz nimic.

DESDEMONA: Nu-i o favoare,

E cum ți-aș zice să îți pui mânuși
Sau să mănânci mâncare hrănitoare
Să te-ncălzești sau te-aș ruga să faci
Ceva ce-i bun chiar pentru tine. Dacă

Ți-aș cere vreodat' ceva să-ți pună
Iubirea la-ncercare-ar fi ceva
Solemn și grav, mai greu de-ndeplinit.

OTHELLO: N-am să-ți refuz nimic. În schimb, îți cer
Să mă lași singur, doar un pic, te rog.

DESDEMONA: Să te refuz? Eu nu. Cu bine, -Othello.

OTHELLO: Cu bine, Desdemona, vin îndată.

DESDEMONA: Vino, Emilia. – Tu, fă cum vrei,
Orice s-ar întâmpla, -ți voi fi supusă.

(Ies Desdemona și Emilia.)

OTHELLO: Grozavă fată! Domnul să-mi ajute,
Cât pot să te iubesc! Iar dacă eu
Aș înceta să te iubesc, atunci
Lumea s-ar prăbuși din nou în Haos.

IAGO: Preanobil domn...

OTHELLO: Da, ce e, Iago? Spune!

IAGO: Când o curtai pe Desdemona, oare,
Cassio știa?

OTHELLO: Da, chiar de la-nceput.
De ce întrebi?

IAGO: Din curiozitate.
Nimic mai mult.

OTHELLO: Dar ce te-a apucat?

IAGO: Nu mi-am dat seama că se cunoșteau.

OTHELLO: A, da, ne-a fost adesea mesager.

IAGO: Nu, zău?

OTHELLO: Nu, zău? Ba zău că da. Vezi vreun rău
În asta? Nu-i un om cinstit?

IAGO: Cinstit?

OTHELLO: Da, da, cinstit.

IAGO: Din câte știu eu, da.

OTHELLO: Dar tu ce crezi?

IAGO: Ce cred eu, domnule?

OTHELLO: „Ce cred eu, domnule”? Ah, mă îngâni,
De parcă-n gândul tău ar fi un monstru
Prea hâd să poată fi dezvăluit.
Tu ai ceva de spus! Te-am auzit
Spunând că nu îți place, adineauri,
Când a plecat de la nevastă-mea.
Ce nu-ți convine? Iară când ți-am spus
Că-n timp ce o curtam pe Desdemona
El mi-a fost sfetnic, ai răspuns „Nu, zău?”,
Te-ai încruntat, ți-ai încrețit și fruntea,
De parcă îți închipuiai ceva
Îngrozitor. De mă iubești, hai, spune-mi,
Care ți-e gândul?

IAGO: Știi că te iubesc²⁶.

OTHELLO: Da, cred că da.
Știind, deci, că ești sincer și cinstit
Și, înainte de-a vorbi, îți cântărești
Cuvintele, de-aceea mă-spăimântă
Aceste pauze. Nu mi-ar păsa
Dac-ar vorbi așa un ticălos,
Un mincinos, ar fi ceva normal.
Dar când se poart-așa un om cinstit,
E clar că are-o greutate-n suflet
Pe care nu o poate stăpâni.

IAGO: Cât despre Cassio, eu pot să jur,
Cred că-i un om cinstit.

OTHELLO: Eu cred la fel.

26. Iago reia, fără scrupule, cuvintele rostite de Petru lui Isus, „Știi că Te iubesc” (*Evangelhia după Ioan*, 21: 15-17).

- IAGO:** Ar trebui ca oamenii să fie
Așa cum par, iar dacă nu-s cinstiți,
Nici să nu pară.
- OTHELLO:** Sigur, oamenii
Ar trebui să fie-așa cum par.
- IAGO:** Atunce, zău, Cassio-i cinstit, cred eu.
- OTHELLO:** A, nu, e clar că ai mai mult de spus.
Te rog a-mi spune gândurile tale,
Așa cum le învârți în mintea ta,
Și cele mai urâte bănuieli
Să mi le spui pe șleau.
- IAGO:** Iertare, șefu'!
Sunt obligat să mă supun la ordin,
Dar nu-s dator, cum nici chiar sclavii nu-s,
Să dau pe față ce gândesc. Păi, dacă
Gândul mi-ar fi viclean și ticălos?
Și în palate intră uneori
Vreo scârnăvie. Cine este-atât
De pur încât de are-un gând murdar,
Acesta-i în proces de judecată
Cu gândurile bune?
- OTHELLO:** Iago, nu ești prieten bun, când crezi
Că prietenului tău i se vrea răul
Și nu-i spui lucrul ăsta.
- IAGO:** Te implor,
Poate greșesc cu bănuiala mea,
Căci, recunosc, defectul meu cel mare-i
Să-i suspectez pe toți și să privesc
De-aproape tot ce fac și-adesori
În zelul meu văd crime care nu-s,
Tu, înțelept cum ești, poți să ignori
Ce povestesc, cu-nchipuirea-mi șchioapă,

Să nu-ți faci griji pentru ceva indicii
Nesigure și disparate. N-ar fi bine,
Nici pentru liniștea și pacea ta,
Nici pentru cinstea și înțelepciunea mea,
Să-ți spun tot ce gândesc.

OTHELLO:

La naiba, ce?

IAGO:

Pentr-un bărbat sau pentru o femeie,
Renumerele-i odorul cel mai scump.
Cine îmi fură punga, fură bani.
E-un fleac, au fost ai mei, acu's ai tăi
Și-au fost în mii și mii de buzunare.
Dar cine-mi fură bunul meu renume,
Mă jefuiește de un lucru care
Pe el deloc nu îl îmbogățește,
Dar eu voi sărăci.

OTHELLO:

Tot aflu eu

Care ți-e gândul.

IAGO:

Asta n-ai putea

Nici dacă inima mi-ai ține-n palmă,
Cu-atât mai mult cât e-n paza mea.

OTHELLO:

Cum?

IAGO:

Ferește-te de gelozie, domnul meu,
Monstrul cu ochii verzi²⁷ ce-și întărește
Prada cu care se hrănește. Da,
E fericit încornoratul care,
Știind că-i înșelat, nu este-amic
Cu-amantul soaței. Însă, ah, ce clipe
Cumplite are cel care-o adoră,
Dar se-ndoiește. Da, o suspectează,
Dar tot o mai iubește.

27. „Monstrul cu ochi verzi” apare și în *Negustorul din Veneția* (III, 2), într-o replică a Porției.

- OTHELLO:** Ah, câtă suferință!
- IAGO:** Săracul, dacă-i mulțumit, e-un om
Bogat, dar și-o avere fără margini
Este ca iarna de săracă pentru
Cel ce se teme că va săraci.
O, Doamne, să-i păzești pe toți ai mei
De gelozie!
- OTHELLO:** Dar ce tot îmi spui?
Crezi c-aș putea să fiu gelos o viață,
Mereu cu alte bănuieli, la fiecare
Fază a Lunii? Nu! Orice-ndoială
Cere o hotărâre. Țap să fiu,
Dacă-mi las sufletul vreodată pradă
Acestui gen de zvonuri și-acuzații
Fără temei, cum dai de înțeleș.
N-ai să mă faci gelos spunându-mi că
Nevastă-mea-i frumoasă, că îi place
Mâncarea bună, viața socială,
Vorbește liber, cântă și dansează.
Unde-i virtute, crește și talentul.
Dar de-asta nu mă simt inferior,
N-am temeri și-ndoieli că mă trădează.
Căci m-a ales cu ochii larg deschiși.
Nu, Iago, trebuie să văd 'nainte
De-a mă-ndoi, iar dacă bănuiesc
Ceva, doresc dovezi. Dacă există
Dovezi, nu mai rămâne altceva:
Adio, dragoste sau gelozie²⁸.
- IAGO:** Îmi pare bine, fiindcă astfel pot

28. Honigmann semnalează funcția conjuncției „sau”: Othello vrea dovezi de fidelitate sau infidelitate, or trei rânduri mai jos, Iago se referă doar la dovezi de infidelitate.

Să dau dovadă, și cu mult mai sincer,
De prietenie și devotament,
Deci, trebuie să-ți spun și să m-ascuți.
Nu-i vorba de dovadă, deocamdată.
Uită-te bine la nevastă-ta
Și vezi cum e cu Cassio-mpreună.
Doar s-o privești: nici prea gelos, nici prea
Credul. N-aș vrea, cu firea ta deschisă
Și nobilă, să fii luat de fraier.
Pândește-o! Eu cunosc moravurile
Acestei țări. Venețienele
I-arată Domnului din cer păcate
Pe care le ascund de soții lor.
Se străduiesc nu să nu facă pozne,
Ci să le țin-ascunse.

OTHELLO: Chiar crezi asta?

IAGO: Pe tat'-su l-a-nșelat când te-a luat
De soț. Iar când părea că tremură
De spaima ta, ea te iubea mai mult.

OTHELLO: Așa a fost.

IAGO: Păi, asta e. Ce tânără-i
Și cum l-a păcălit pe tatăl ei,
Și l-a făcut să creadă că e vorba
De vrăji. Dar, scuze, -mi pare rău,
Te rog, mă iartă, țin prea mult la tine.

OTHELLO: Pe veci îți voi fi recunoscător.

IAGO: Pare că asta te-a cam deprimat.

OTHELLO: Defel, defel.

IAGO: Zău, eu mă tem că da.
Sper să-nțelegi că tot ce-am spus e semn
De prietenie. Pari cam tulburat.
Te rog, să nu vezi în ce-am spus ceva

Prea grav. E-o bănuială doar.

OTHELLO:

Nu, nu.

IAGO:

Dac-ai lua prea-n serios ce-am spus,
Urmarea ar fi mult mai neplăcută
Decât aş vrea. Căci Cassio mi-e prieten.
Te văd cam tulburat, Signor.

OTHELLO:

Nu prea.

Sunt sigur că Desdemona-i cinstită.

IAGO:

Aşa să fie-n veci! Şi tu s-o crezi.

OTHELLO:

Deşi când firea-şi iese din făgaş...

IAGO:

Aici e buba! Căci, s-o spun pe şleau,
Să tot respingă peţitori de-un neam,
Aspect şi rang cu ea, cum ar fi fost
Firesc s-accepte...Pfui, asta miroase
A gânduri deşănţate, nefireşti,
Perverse chiar. Dar, scuză-mă, te rog,
Eu nu mă refeream acum la ea,
Deşi mă tem că s-ar putea suci,
Să te compare – şi nu favorabil –
Cu cei din ţara ei.

OTHELLO:

Mda, bun rămas,

Să mă anunţi dacă observi ceva.

S-o pui la pândă pe nevastă-ta.

Şi-acuma pleacă.

IAGO:

Bun rămas, Signore.

(Merge spre ieşire.)

OTHELLO (aparte): De ce m-oi fi-nsurat? Acest băiat

Cinstit, fără-ndoială, ştie mult,

Chiar mult mai mult decât îmi spune mie.

IAGO (se întoarce): Signor, dacă-mi dai voie, te-aş ruga

Să nu te mai gândești la asta, zău.
Se va vedea în timp. Deși lui Cassio
I se cuvine să-și recapete
Postul pe care îl ocupă, sigur,
Cu mult talent, dar dacă-l ții deoparte
Un timp, vezi ce-i cu el și ce învârte,
Vezi dacă doamna ta insistă mult
Și vehement să-l reprimești în post.
Asta-ți va spune multe. Pân' atunci,
Consideră că sunt cam paranoic –
Și aș avea motive chiar să fiu –
Și ai încredere în ea, te rog.

OTHELLO: Nu-ți fie teamă, am să mă descurc.
IAGO: Eu înc' o dată-ți spun la revedere.

(Iese.)

OTHELLO: E-un om din cale-afară de cinstit,
E învățat și știe multe despre
Purtarea omenească. Dac-o prind
Că mă înșeală, ca pe-un șoim sălbatic –
Chiar dacă asta inima mi-ar frânge –,
C-un fluier o alung afară-n vânt,
Ca să vâneze-n voie²⁹. Fiindcă-s negru,
Probabil, și nici nu știu să vorbesc
Frumos, ca pe la curte sau, se poate,
Fiindcă panta vieții o cobor,
Deși nu mult, poate de asta pleacă

29. Șoimii capturați la maturitate nu mai puteau fi domesticiți în aceeași măsură ca aceia crescuți de pui în captivitate. Othello face aluzie la faptul că Desdemona e prea sălbatică spre a mai putea fi dresată. Șoimii erau lansați cu un țigălaș să vâneze în vânt.

Și mă înșeală, deci nu îmi rămâne
Decât să o urăsc. E un blestem
Căsătoria! Spunem că aceste
Ființe delicate ne-apartțin,
Dorințele lor nu! Mai bine-ș fi
Brotac, în umezeala temniței,
Decât să las un pic din ce iubesc
Și altora. E piaza rea a celor
Suspuși, mai rău tratați ca sărăcimea.
E soarta implacabilă, ca moartea.
Blestemul coarnelor ne este dat
Din pânțele mamei.

(Intră Desdemona și Emilia.)

Iat-o, vine.

Dacă mă minte, cerul e o farsă,
Nu pot să cred.

DESDEMONA: Ce-i, dragul meu Othello?
Te-așteaptă nobilii din insulă
Pe care tu i-ai invitat la masă.

OTHELLO: E vina mea.

DESDEMONA: Abia aud ce spui.
Sau nu ți-e bine?

OTHELLO: Am o durere-n frunte, uite-aici³⁰.

DESDEMONA: Ești nedormit, de asta-i, o să treacă.
Hai să te leg și-n mai puțin de-o oră
Vei fi ca nou.

OTHELLO: Prea mică ți-e batista.

(Ea scapă batista.)

30. Aluzie la „coarnele” purtate de un soț înșelat.

Dar lasă asta. Vin cu tine-n casă.

DESDEMONA: Îmi pare tare rău că nu ți-e bine.

(Othello și Desdemona ies.)

EMILIA: Ce bine c-am găsit batista asta,
Primul ei suvenir de la maur.
Sucitul de bărbatu-meu de-o sută
De ori m-a îndemnat s-o șterpelesc,
Dar ea o poartă-asupra ei tot timpul
Atât de mult îi place, o sărută
Și îi vorbește – maurul a rugat-o
Să o păstreze-n veci. Îi iau modelul
Și i-o voi da lui Iago. Eu nu știu,
Doar Cerul știe la ce-i folosește.
Eu vreau numai să-i fac hatâru, -atât.

(Intră Iago.)

IAGO: Ce faci, Emilia, singurică-aici?

EMILIA: Nu mă certa. Am să îți dau ceva.

IAGO: Vrei să mi-o dai³¹? Era de așteptat...

EMILIA: Poftim?

IAGO: ...când am o toantă de nevastă.

EMILIA: A, asta-i tot? Dar ce-ai să-mi dai acum
Pentru batistă?

IAGO: Ce, care batistă?

EMILIA: Care batistă? Păi, aceea dată
De maur Desdemonei – primul dar.
De câte ori tu mi-ai cerut s-o fur!

IAGO: Și i-ai furat-o?

EMILIA: Nu, Doamne ferește.

31. „Ceva” în argoul erotic elisabetan semnifica organul genital feminin.

Ea a scăpat-o din greșeală și,
Cum tot eram aici, am folosit
Prilejul și-am luat-o. Uite-o-aici.
Fii fată bună, dă-mi-o.

IAGO:

EMILIA:

Și ce faci
Cu ea, de-ai insistat atât de mult
S-o șterpelesc?

IAGO (*îi smulge batista*): Dar ție ce îți pasă?

EMILIA:

Dacă nu-ți trebuie pentru ceva
Chiar important, dă-mi-o-napoi căci doamna,
Sărmana, va înnebuni să vadă
Că n-o mai are.

IAGO:

N-ai de ce să știi.
Îmi folosește. Pleacă de aici!

(*Emilia iese.*)

Voi „pierde”-n camera lui Cassio
Batista. Și o va găsi. Un fleac
Ușor, aerian, pentr-un gelos
Devine o dovadă ca-n Scriptură.
Da, o să meargă. Maurul deja
E infectat de-otrava mea, căci gândul
Cel rău e o otravă-n sine, care
La început doar te dezgust’ un pic,
Dar dacă intră-n sânge-ncepe s-ardă
Ca minele de sulf.

(*Intră Othello.*)

Am spus-o, deci.
Iată-l că vine. Opiul, beladona

Și-orice siropuri de-adormit din lume³²
Nu-ți mai aduc vreodată somnul dulce
Din nopțile trecute.

OTHELLO: Mă înșeală?

IAGO: Ah, comandante, lasă asta, -ajunge!

OTHELLO: Cară-te! Pleacă! Tu m-ai pus pe jar,
Jur că-i mai bine să fii înșelat
Decât să bănuiești.

IAGO: Ce e, Signore?

OTHELLO: Habar n-aveam că mă înșeală-n taină,
Nu am văzut, nu am știut, n-am suferit,
Dormeam, mâncam ca omu', eram vesel,
Pe gura-i nu vedeam sărutul lui.
Cel jefuit, când nu-și dă seama ce-i
Lipsește, nu se simte păgubit.

IAGO: Îmi pare rău s-aud așa ceva.

OTHELLO: Chiar dacă-armata-ntreagă, cu răcani
Cu tot, ar fi gustat din trupul ei
Cel dulce, dacă nu aș ști nimic,
Nu mi-ar păsa deloc. Acum, pe veci
Adio, pace-a minții! Liniște,
Adio! Da, adio, fericire!
Adio, trupe cu panaș, războaie
Ce fac virtute din ambiție,
Adio, nechezat de armăsari,
Trompete, tobe duruind și flaute,
Drapel măreț și toate-onorurile,
Mândria, pompa, ceremonialul
Războaielor slăvite! Și mortale
Unelte bubuind ca tunetul

32. După cum remarcă Isaac Asimov, opiaceele au o lungă tradiție literară, fiind menționate și în *Odiseea* lui Homer.

Lui Jupiter nemuritoru', -adio!

S-a zis cu cariera lui Othello!

IAGO: Signore, dar se poate?

OTHELLO: Nemernice, mai bine-ai dovedi

Că draga mea soție e o târfă,

Dar nu minți! Să văd cu ochii mei,

(înșfăcându-l pe Iago)

Iar dacă nu, pe sufletu-mi etern,

Ți-ar fi mai bine dac-ai fi un câine³³

Decât să-nfrunți mânia mea!

IAGO: Așa?

OTHELLO: Arată-mi sau măcar să-mi dovedești,

Dar fără floricele sau chichițe,

Ce-aduc a dubiu. Dacă nu, vai ție!

IAGO: Signor preanobil...

OTHELLO: Dac-o bârfești ca să mă chinui doar,

Nu-i cazul să te rogi, să te căiești,

Adun' orori peste orori cu carul,

Fă rele de să plângă cerul și

Pământul să-ngrozești, căci nu-i nimic

Mai groaznic de adăugat la răul

Ce l-ai făcut.

IAGO: Ah, Cerule, mă iartă!

Ești om? Ai oare suflet, rațiune?

Adio, -mi dau demisia. Cretin

Ce sunt, onestitatea mea-i un viciu!

Ce monstruos! Vai, lume, ia aminte³⁴:

Nu-i bine să fii sincer și cinstit.

Mulțam de lecție, de-acuma știu

33. Se credea că animalele nu au suflet, așadar, nu pot fi damnate.

34. O altă posibilă interpretare a acestui vers: „Ce lume monstruoasă! -Ascultă, lume!”

- Cu prietenii prea sincer să nu fiu.
- OTHELLO:** Nu, stai. Tu trebuie să fii cinstit.
- IAGO:** Mai bine înțelept, cinstea-i prostie,
Te face să-ți pierzi prietenii.
- OTHELLO:** Mă jur,
Cred că nevastă-mea-i cinstită și
Cred că nu este; cred că ai dreptate
Și cred că n-ai. Îmi trebuie dovezi.
Numele-i, pur și cast³⁵, e azi mânjit
Și negru ca obrazul meu. Atât
Cât mai există corzi, cuțite, foc,
Otravă și pâraie ce îneacă,
N-am să accept! Ah, de-aș fi foarte sigur!
- IAGO:** Pari devorat de patimă, Signore.
Regret că ți-am vorbit de asta. Deci,
Vrei să fi sigur?
- OTHELLO:** Da, vreau și voi fi.
- IAGO:** Poți, însă cum? Și cât de sigur? Ai?
Ai vrea ca spectator să te holbezi,
S-o vezi încălecată?
- OTHELLO:** Moarte și
- Damnare! Ah!
- IAGO:** Ar fi cam complicat să pui la cale
Așa ceva, cred eu. Lua-i-ar dracu'
Dacă-i mai vede cineva în pat,
Afar' de ei! Și-atunci? Ce pot să spun?
Cum să te-asigur? Este imposibil
Să-i vezi în fapt, chiar dac-ar fi-n călduri
Ca țapii, ca maimuțele de-ncinși,
Stârniți ca lupii, indecenți ca proștii

35. În original, *as fresh as Dian's visage* – „curat precum chipul Dianei” (zeița cea castă a vânătorii la romani).

Sau ca nebunii când se-mbată. Însă,
Dacă te mulțumești cu bănuiala
Și cu dovezile de circumstanță,
Ce duc spre ușa adevărului,
Poți să fii sigur.

OTHELLO: Dă-mi o dovadă vie că mă-nșeală.

IAGO: Nu-mi place să fac asta.
Dar fiindcă-s implicat deja, fiindcă-s
Prost de cinstit și țin prea mult la tine,
Merg mai departe. Nu demult eram
În pat cu Cassio și o durere
De dinți mă chinuia de nu puteam
Să dorm. Știi doar, există oameni care,
Mai slabi de înger, își dezvăluie
Secretele în somn. Cassio-i așa.
L-am auzit când murmura în vis
„Să fim atenți, ah, dulce Desdemona,
Să ne ascundem dragostea”, și-apoi
Îmi prinse mâna și mi-o strânse și
Strigă „Făptură dulce!”, domnule,
Apoi mă sărută-nfocat, de parcă
Smulgea din rădăcini săruturi care
Creșteau pe gura mea, apoi își puse
Piciorul peste coapsa mea și iar
Oftă, mă sărută, apoi strigă:
„Blestem destinul ce te-a dăruit
Maurului!”

OTHELLO: Oribil! E oribil!

IAGO: A fost un vis doar.

OTHELLO: Care arată că a fost ceva.

IAGO: Ceva suspect, chiar dacă-i doar un vis.
Dar poate întări dovezile

- Cam subțirele-n aparență.
OTHELLO: Ah!
- O fac bucăți!
IAGO: Nu, fii cuminte, încă
N-avem dovada. Încă, s-ar putea
Că e cinstită. Spune-mi însă-un lucru:
S-a întâmplat să vezi în mâna ei
O batistuță cu model de fragi?
OTHELLO: I-am dat-o eu, a fost întâiu-mi dar.
IAGO: Habar n-aveam, dar l-am văzut pe Cassio
Chiar azi ștergându-și barba c-o batistă
Ca asta. -A doamnei tale, sigur.
OTHELLO: Dacă-i
Asta...
IAGO: Că-i asta, alta, dacă-i aparține,
E o dovadă-n plus în contra ei.
OTHELLO: Ah, de-ar avea mișelul patruzeci
De mii de vieți, să îlucid de tot
Atâtea ori! O viață-i prea puțin
Pentru dorința mea de răzbunare.
E-adevărat, văd asta. Uite, Iago,
Mi-arunc iubirea-n aer. Vezi? S-a dus.
Hai, răzbunare neagră, ieși din iad,
Iubire, tu, dă-i tronul și coroana
Din inimă hainei uri! Iar pieptu-mi
Se umflă, plin de vipere.
IAGO: Fii calm.
OTHELLO: Vai, sânge! Sânge! Sânge!

(*Othello îngenunchează.*³⁶)

- IAGO:** Răbdare, zic. Poți să te răzgândești.
- OTHELLO:** Nu, Iago, niciodată. Marea Neagră
N-are reflux, talazurile-i reci
Ca gheața se îndreaptă violent
Mereu către Propont și Hellespont³⁷;
La fel, nici gândul meu năvalnic, iute,
De sânge dornic, nu se va întoarce
La dragostea-i umilă, neprivind
'Napoi pân' răzbunarea largă și
Deplină îi va-nghiți. Pe Ceruri,
Cu venerație și jurământ
Solemn, mă leg să-mi țin cuvântul dat.
- IAGO:** Stai, încă nu te ridica! (*Îngenunchează.*)
Voi, aștri,
Lumini eterne care ne-mpresoară,
Fiți martori că, acum și-aicea, Iago
Își pune mintea, inima și forța
Toată în slujba bietului Othello.
El să comande, iar eu mă supun
Și fac de bunăvoie tot ce-mi cere,
Oricât de sângeroasă ar fi treaba.
- OTHELLO:** Ți-accept oferta nu cu mulțumiri
Deșarte doar, ci cu recunoștință.
Și chiar acum te pun la încercare:

36. În tragedii, un personaj care promite răzbunare adesea își întărește cuvintele îngenunchind (ca în *Titus Andronicus* de Shakespeare, *Evreul din Malta* și *Eduard al II-lea* de Christopher Marlowe, sau *Arden din Faversham*, piesa anonimă astăzi atribuită lui Marlowe, Kyd și Shakespeare).

37. În greaca veche, Marea Marmara și Strâmtoarea Dardanele, care leagă Marea Mediterană de Marea Neagră.

Până-n trei zile să te-aud spunând
De Cassio că-i mort.

IAGO: E mort amicul
Dacă dorești. Pe ea, zău, las-o-n viață.

OTHELLO: Târfa parșivă, o blestem! Blestem!
Hai să plecăm de-aici. Eu mă retrag
Să caut o metodă s-o ucid
Pe diavolița blondă. De acum
Tu-mi ești locotenent.

IAGO: Al tău pe veci!

(Ies.)

SCENA 4

Intră Desdemona, Emilia și bufonul.

DESDEMONA: Hei, omule, știi pe unde stă locotenentul Cassio?

BUFONUL: N-aș îndrăzni să spun că stă.

DESDEMONA: Dar de ce, omule?

BUFONUL: E soldat. Dacă spui despre un soldat că stă, te-a și înjunghiat.

DESDEMONA: Ei, hai. Unde locuiește?

BUFONUL: Dacă vă spun unde locuiește, spun o minciună.

DESDEMONA: Ce-o fi vrând să spună?

BUFONUL: Habar nu am unde locuiește, deci dacă mi-aș pune mintea să scornesc o locuință și v-aș spune că ar sta într-un loc sau în altul, ar însemna că mint de-a binelea.

DESDEMONA: Ai putea să te interesezi și să afli?

BUFONUL: Fac un sondaj³⁸ – îi întreb pe toți și mă iau după răspunsuri.

DESDEMONA: Caută-l și spune-i să vină încoace. Spune-i că l-am rugat pe soțul meu pentru el și sper că totul va fi în ordine.

BUFONUL: Asta-i un lucru simplu de înțeles, așa că voi încerca să-l fac.

(*Iese.*)

DESDEMONA: Unde mi-oi fi pierdut batista-aia, Emilia?

EMILIA: Nu știu, doamnă.

DESDEMONA: Mai bine, crede-mă, pierdeam o pungă

Plină cu bani de aur. Ce noroc,

Că nobilul meu maur este-un om

Dintr-o bucată și o josnicie

Ca gelozia nu-i în firea lui,

Altminteri ast-ar fi suficient

Ca să mă bănuiască.

EMILIA:

Nu-i gelos?

DESDEMONA: El? Cred că soarele din țara lui

I-a ars orice nclinații d-astea.

EMILIA:

Iată-l.

(*Intră Othello.*)

DESDEMONA: Nu-l las în pace până-l reprimște

Pe Cassio. Ești bine, domnul meu?

OTHELLO: Da, doamnă. (*Aparte*) Greu mai e să te prefaci! –

Și tu, ce faci, Desdemona?

DESDEMONA:

Eu bine.

38. În original *I will catechize the world*, tradus de Vineanu, inexact, drept „Am să spovedesc pe toată lumea”; Lucia Veronca preferă o soluție inteligibilă pentru spectatorii din ziua de azi, apropiată de original.

OTHELLO: Dă-mi mâna; -i umedă, e moale, doamnă.

DESDEMONA: Da, n-a simțit nici vârsta, nici necazuri.

OTHELLO: E semn de rodnicie și larghețe.

Frige și-i moale. Cu-o mână ca asta

Ar trebui să te retragi în post

Și rugi, pedepse, pioșenie.

Căci ai un diavol tânăr și-asudat,

Gata să se răskoale. Bună mână,

O mână sinceră.

DESDEMONA: Da, chiar așa.

E mâna care inima-mi ți-a dat.

OTHELLO: O mână generoasă. Mai demult,

Dădea inima mâna, dar mai nou,

Doar mâna-i pe blazon, inima nu.

DESDEMONA: Nu știu ce spui. Ei, hai, promisiunea.

OTHELLO: Ce-i, pușor, ce ți-am promis?

DESDEMONA: Am trimis după Cassio, să vină să vorbești.

OTHELLO: Mă chinuiește-un guturai rebel.

Dă-mi o batistă.

DESDEMONA: Iat-o, domnul meu.

OTHELLO: Cea de la mine.

DESDEMONA: Nu o am aici.

OTHELLO: N-o ai?

DESDEMONA: Nu, domnul meu.

OTHELLO: E o greșeală.

Batista asta i-a fost dată mamei

De-o vrăjitoare egipteană. Ea

Aproape că putea citi în mintea

Celor din jur. I-a spus că pân' o are,

Tata o va iubi și-o va dori

Numai pe ea. Dar dac-o pierde sau

O dăruiește, tata ar începe

Să o urască și să-și caute
Alte femei. Pe patul ei de moarte,
Mi-a dat batista cu dorința ca
Atunci când mă însor s-o dăruiesc
Miresei. Asta am făcut și-ai grijă,
Să ții la ea precum la ochii tăi
Frumoși. S-o pierzi sau să o dai ar fi
O pierdere de neînchipuit.

DESDEMONA: Se poate-așa ceva?

OTHELLO: Sigur că da.

E-o vrajă-n țesătură. O sibilă³⁹,
Care-a trăit pe lumea asta cât
Să se învârtă Soarele de două
Sute de ori, ea a brodat-o-n transă
Profetică. Mătasea ei provine
Din viermi sfințiți, vopseaua e o zeamă
De-mbălsămat, păstrată grijuliu
Din inimi de fecioare⁴⁰.

DESDEMONA: Chiar așa?

OTHELLO: E adevăru-adevărat. Păzește-o bine!

DESDEMONA: Mai bine, Doamne, n-o vedeam vreodată!

OTHELLO: Cum? Dar de ce?

DESDEMONA: Tu de ce strigi atât de supărat?

OTHELLO: S-a dus? Pierdută e? Spune, -ți lipsește?

DESDEMONA: Ajută-mă, Doamne!

OTHELLO: Haide, spune!

39. Preoteasă înzestrată cu harul profeției în mitologia elină și latină.

40. Richard Wilson, în monografia *Secret Shakespeare* (2004), vede în această replică o aluzie la obiceiul catolicilor de a păstra, drept moaște, sângele martirilor executați la Londra, îmbibându-și batistele în sângele scurs de pe eșafod. Wilson susține că și cuvântul-cheie Moor („maur”) este tot o aluzie cripto-catolică, o trimitere la primul martir catolic al Angliei reformate, Sir Thomas More.

DESDEMONA: Nu s-a pierdut, dar ce dac-o pierdeam?

OTHELLO: Cum, cum?

DESDEMONA: Îți spun, nu s-a pierdut.

OTHELLO: S-o văd!

DESDEMONA: Pot s-o aduc, dar chiar acum nu vreau.

Faci dinadins să uit de ce-am venit.

Te rog să-l reprimești pe Cassio.

OTHELLO: Adu-mi batista, -s plin de îndoieli.

DESDEMONA: Hai, hai!

N-ai să găsești un om mai potrivit.

OTHELLO: Batista!

DESDEMONA: De-o viață-a fost cu tine

Și a contat pe prietenia ta,

Ați împărțit primejdii...

OTHELLO: Dă-mi batista!

DESDEMONA: Zău că e vina ta.

OTHELLO: La naiba!

(Iese.)

EMILIA: Deci, nu-i gelos?

DESDEMONA: Nu l-am văzut așa.

Batista trebuie că are-o vrajă.

E o nenorocire c-am pierdut-o.

EMILIA: Bărbatul nu-l cunoști într-un an-doi.

Ei sunt doar pofte, noi suntem doar hrană.

Ne-nghit cu lăcomie și, sătui,

Ne râgâie. Vin Cassio și Iago.

(Intră Cassio cu Iago.)

IAGO: Nu-i altă cale. Ea doar e în stare.

Și uite-o, ce noroc! Hai, mergi și roag-o.

DESDEMONA: Ce-i nou, Cassio dragă, ce mai faci?

CASSIO: Vechea problemă, doamnă. Te implor,
Să-mi dai puternicul tău sprijin ca
Să redevin ce-am fost, din nou prieten
Cu cel pe care-l onorez deplin,
Din toată inima. Nu pot s-aștept.
Dacă greșeala mea i-atât de gravă,
Încât nici faptele-mi de arme, nici
Regretele de azi, nici meritele
Promise pentru viitor nu-mi pot
Recâștiga favoarea lui, măcar
Să știu ce e; mi-ar prinde foarte bine;
M-aș mulțumi cu asta și-aș porni
Să îmi încerc norocul pe alt drum.

DESDEMONA: Preascurpe Cassio, astăzi, din păcate,
N-are succes pledoaria mea.
Soțul meu nu e el. De se schimba
La chip la fel ca-n comportare,
Nici nu-l recunoșteam. Mi-ajute Domnul,
Am insistat atâta pentru tine
Că vorba mea pe șleau l-a enervat.
Mai ai răbdare-un pic. Ce pot, voi face.
Ba chiar mai mult decât aș îndrăzni să fac
Și pentru mine. Asta ți-e de-ajuns.
IAGO: Signor e furios?

EMILIA:

Acuși plecă,

IAGO: Și, clar, avea o stare cam ciudată.
El, furios? Păi l-am văzut stând calm
Când tunul i-a pulverizat soldații
Și chiar de lângă el, i-a spulberat
Propriul frate – Cum, el, furios?

Sigur e important, mă duc să văd,
E-un lucru grav dacă e furios.

DESDEMONA: Te rog să mergi.

(Iago iese.)

Sigur, ceva politic,
Ori din Veneția, ori vreun complot
De care a aflat aici, în Cipru,
L-a amestecat de cap și-n cazuri de-astea,
Bărbații s-enervează pentru fleacuri,
Deși-s îngrijorați de lucruri grave.
Așa se-ntâmplă. Când te doare-un deget,
Durerea se transmite și te dor
La fel de tare celelalte membre,
Ce-s sănătoase. Pe bărbați nu-i cazul
Să-i credem zei, nici să-șteptăm să fie
Mereu amabili ca la nuntă. Ah,
Emilia, să fiu a naibii, eu,
Netrebnică războinică ce sunt,
Îl acuzam în mintea mea de-asprime,
Dar văd că-am fost un martor mincinos
Și el e acuzat fără temei.

EMILIA: Dea Domnul, fie doar politică,
Așa cum crezi și nu vreo bănuială
Sau gelozie în privința ta.

DESDEMONA: Ah, vai, dar nu i-am dat niciun motiv.

EMILIA: Gelozii nu acceptă-acest răspuns,
Ei nu-s geloși că ar avea motiv.
Ei sunt geloși doar că-s geloși. E-un monstru
Din sine conceput, la fel născut.

DESDEMONA: Ferească Domnul mintea lui Othello

De monstrul ăsta.

EMILIA: Doamnă, spun amin.

DESDEMONA: Mă duc să-l caut. Cassio, stai pe-aici.

Dacă-i în toane bune-i spun de tine
Și fac tot ce pot eu ca să-l conving.

CASSIO: Doamnă, eu preaplecăt vă mulțumesc.

(Desdemona și Emilia ies. Intră Bianca.)

BIANCA: Salut, amice Cassio!

CASSIO: Tu, aici?

Ce faci, frumoasa mea Bianca?

Eu, drept să-ți spun, tocmai veneam la tine.

BIANCA: Iar eu la tine. De o săptămână

Nu ne-am văzut. Cum? Șapte nopți și zile?

O sută șazeci și-opt de ore-n cap?

Iar când ți-aștepti iubitu-o oră face

Mai mult de-o sută șazeci de-ori decât

Arată ceasul! Greu de socotit!

CASSIO: Bianca, scuze! În aceste zile

Sunt copleșit de gânduri ca de plumb,

Dar cum am un răgaz, voi compensa

Absența, ceas cu ceas. Iubită Bianca,

(dându-i batista Desdemonei)

Te rog să-mi copiezi modelul.

BIANCA: Cum?

Cassio, de unde-o ai? E vreun zălog

Dat de iubita ta cea nouă! -Acum

Pricep de ce-ai lipsit atât. Deci asta-i?

A, bine, bine!

CASSIO: Hai, femeie, -ajunge!

Zău, lasă dracului suspiciunea.

Tu ești geloasă c-ar fi suvenir
Dat de-o amantă. Nu, Bianca dragă,
Jur că nu!

BIANCA: Şi-atunci, a cui e?

CASSIO: Nu știu.

Nici eu. Era în cameră. Îmi place Modelul. Pân' s-o ceară careva – Sunt sigur că așa va fi – aș vrea Să fie copiată. Ia-o, fă-mi-o. Și-acum, lasă-mă.

BIANCA: De ce să plec?

CASSIO: L-aștept aici pe comandant și cred
Că n-ar fi bine să mă vad-acum
Cu o femeie.

BIANCA: Dar de ce, mă rog?

CASSIO: Nu că nu te-aş iubi.

BIANCA: Nu mă iubești.

Te rog să mă conduci un pic și spune-mi
Dacă diseară ne vedem devreme.

CASSIO: Nu pot să te conduc prea mult fiindcă
Am de-așteptat aici. Te văd diseară.

BIANCA: Bine, cum vrei. N-am încotro, se pare.

(*Ies.*)

ACTUL IV

SCENA 1

Intră Othello și Iago.

IAGO: Poți crede asta?
OTHELLO: Cum adică?
IAGO: Ce,
S-au sărutat pe-ascuns?
OTHELLO: E interzis⁴¹!
IAGO: Sau, goală-n pat, cu prietenul de-a stat,
Fără intenții rele, -o oră, două?
OTHELLO: Goală în pat, fără intenții rele?
Parcă ar vrea pe diavol să-l înșele.
Cei bine intenționați, dar care
Fac asta, -s ispitiți de diavol și
Îl ispitesc pe Domnul.
IAGO: Cât nu fac
Nimic, e un păcat minor. Dar dacă
Îi dau nevastei mele o batistă...
OTHELLO: Atunci?
IAGO: Atunci, e-a ei și dacă e a ei,
Cred eu că poate să o dea oricui.
OTHELLO: Dar își păzește și onoarea ei.

41. Sărutatul în public era acceptabil în anumite limite (vezi Actul II, Scena 1).

- IAGO:** O poate da și pe-asta?
Onoarea-i inefabilă, n-o vezi,
Și deseori o au cei care n-au.
Dar o batistă...
- OTHELLO:** Ah, Doamne, de-aș putea să uit de ea!
Spuneai – mă bântuie, cum bântuie
Deasupra unei case de ciumați
Corbii cobind – batista mea-i la el.
- IAGO:** Da, ce-i cu asta?
- OTHELLO:** Nu-i bine deloc.
- IAGO:** Și dacă îți spuneam că ți-a făcut
Un rău? Sau că l-am auzit, împăunat,
Cum fac golanii când au cucerit
Cu greu o doamnă sau atuncea când
Ea li s-a oferit, fălindu-se...
- OTHELLO:** A spus așa ceva?
- IAGO:** A spus, dar nu
Ceva ce n-ar putea nega.
- OTHELLO:** Ce-a spus?
- IAGO:** Că ar fi fost... Nu știu... A fost...
- OTHELLO:** Ce? Ce?
- IAGO:** În pat.
- OTHELLO:** Cu ea?
- IAGO:** Cu ea, pe ea sau lângă ea...
- OTHELLO:** În pat cu ea! Pe ea sau despre ea? Așa spunem
când e bârfită. În pat cu ea? E prea de tot. Drace, îmi vine greață! –
Batista! Mărturisiri! Batista! – Să recunoască tot și să fie spânzurat
pentru asta. Întâi să fie spânzurat și-apoi să mărturisească: asta mă
cutremură. Natura umană nu s-ar lăsa târâtă fără motiv în umbra
unei asemenea patimi. Nu vorbele mă zguduie așa. Pfui! Nasuri,
urechi, buze⁴²! Se poate-așa ceva? Mărturisește! Batista! La dracu'!

42. După cum observă E. A. J. Honigmann, această enumerare sugerează, de fapt, organele genitale.

(Cade în transă.)

IAGO: Dă-i înainte, leacul meu, lucrează!
Așa se prind credulii, fraierii,
Și tot la fel, femei cinstite, bune,
Se văd învinuite. Hei, Othello!
Stăpâne! Hei, Othello!

(Intră Cassio.)

Cassio, ce-i?

CASSIO: Ce se întâmplă?

IAGO: Are epilepsie.

E-a doua criză. A avut și ieri.

CASSIO: Masează-i tâmpile.

IAGO: Nu, nu e cazul.

Leșinul trebuie să-și urmeze cursul.

Spume la gură-ar face, altfel, și

Apoi l-ar apuca turbarea. Uite,

Se mișcă. Tu retrage-te puțin,

Până-și revine. Iar odat' ce pleacă,

Am să îți spun ceva foarte important.

(Cassio iese.)

Ce-i, comandante? Te-ai lovit la frunte?

OTHELLO: Îți râzi de mine?

IAGO: Eu, să-mi râd de tine?

Îți jur că nu. Dar bine-ar fi să-nduri

Destinul bărbătește, asta-aș vrea.

OTHELLO: Încornoratul e un monstru, -o fiară!

IAGO: Sunt multe fiare într-un mare-oraș

OTHELLO: Și monștri mulți, cu bune maniere.
El recunoaște?

IAGO: Dom'le, fii bărbat!
Gândește-te că ești la fel cu-oricare
Bărbos băgat la jug. Sunt milioane
Bărbații care noaptea și-o petrec
În paturi despre care jură că
Le aparțin doar lor. Tu stai mai bine.
E-o ironie diabolică,
Arhibatjocura⁴³ Satanei, ca
În patul tău să pupi o târâtură
Crezând că-i inocentă. Nu, prefer
Să aflu cum stă treaba. Și știind
Ce sunt, voi ști și ce devine ea.
OTHELLO: Ce înțelept! Desigur!

IAGO: Deocamdată
Să stai deoparte și să ai răbdare.
Cât ai zăcut aicea copleșit
De-a ta durere – nu prea potrivit
Pentru un om ca tine – Cassio
A fost pe-aici, dar l-am îndepărtat,
Găsind și-o scuză pentru starea ta.
I-am zis să vină mai târziu să stăm
De vorbă și-a promis. Ascunde-te
Și fii atent la orice rânjet sau grimasă
În orice parte-a feței lui. Căci eu
Îl fac să spună iar toată povestea,
Când, unde, cum, de când și cât de des
A fost cu ea și când va fi din nou.
Atenție la gesturile lui!
Și ai răbdare, nu te-nfură

43. În original *arch-mock*, cuvânt inventat de Shakespeare.

Sau am să cred că ești doar patimă
Și nu bărbat.

OTHELLO: Iago, auzi ce spun?

Voi fi răbdarea întrupată, dar
M-auzi? Vreau sânge.

IAGO: Da, nu-i rău deloc.

Dar deocamdată, calm. Vrei să te-ascunzi?

(Othello se ascunde.⁴⁴)

IAGO: Pe Cassio-l întreb acum de Bianca,
O curviștină care-și vinde nurii
Ca s-aibă bani de pâine și de țeale.
Se prăpădește după Cassio, căci
Așa-i blestemul târfelor, s-atragă
Bărbații toți, dar numai unul să
Le placă. El, în schimb, l-apucă râsul
Dacă îi spui de ea. Dar iată-l, vine.

(Intră Cassio.)

Când o zâmbi, Othello-nnebunește,
Și-n gelozia lui prostească, el
Greșit va înțelege zâmbetele
Și gesturile, glumele lui Cassio.
Locotenente, ce mai faci?

CASSIO: Eu? Rău,

Ba chiar mai rău acum că mi-ai spus gradul,
Căci mor dacă nu-l am.

IAGO: Pe Desdemona

44. Situație tipică de manipulare a unui personaj, frecvent întâlnită în comediile de situație.

Mai roag-o și-o să-l ai cu siguranță.

(*Pe un ton mai scăzut*) Dacă de Bianca ar depinde speța,

Mai repede ar merge!

CASSIO: Biata fată!

OTHELLO: Deja îl umflă râsul!

IAGO: N-am văzut

Femeie-atât de-ndrăgostită de-un bărbat.

CASSIO: Draga de ea, chiar cred că mă iubește.

OTHELLO: Fără convingere el neagă. Râde!

IAGO: Cassio, auzi?

OTHELLO: Acuma îl provoacă

Să spună tot. Da, bine, bravo, bravo.

IAGO: Zice că vrei să te însori cu ea.

Chiar ai de gând?

CASSIO: Ha-ha-ha!

OTHELLO: Ah, jubilezi, romane⁴⁵? Jubilezi?

CASSIO: Să mă însor cu ea? Ce spui? Cu târfa aia? Te rog, acordă un pic de credit inteligenței mele și nu mă crede în halul ăsta de tâmpit. Ha-ha-ha!

OTHELLO: Așa, așa! Câștigătorii râd!

IAGO: Păi, umblă vorba că te însori cu ea.

CASSIO: Nu zău! Glumești!

IAGO: Să fiu al naibii dacă...

OTHELLO: Mi-ai dat deja și un bastard? Ei, bine.

CASSIO: Maimuțica însăși trebuie să fi stârnit zvonul. E convinsă că o iau de nevastă, pentru că mă iubește și se amăgește singură, nu că i-aș fi promis eu.

OTHELLO: Iago îmi face semne. Acum începe să povestească.

CASSIO: A fost aici chiar adineaori. Se ține după mine ca scaiul. Acum câteva zile, stăteam de vorbă cu niște oameni din Venetia

45. Cassio este, de fapt, florentin, dar Othello îl compară, implicit, cu un general roman victorios, ce își serbează triumful.

pe țărnuțul mării și-odată apare nebuna și, îți jur, mă îmbrățișează.
OTHELLO: Strigând „Ah, dragă Cassio!”, probabil, judecând după gesturile lui.

CASSIO: Se agață de mine, se-atârnuță de gâtul meu și plânge și mă scutură și trage de mine. Ha-ha-ha!

OTHELLO: Acum povestește cum l-a dus ea în dormitorul meu. Ah, îți văd nasul, dar nu văd câinele căruia să i-l azvârl.

CASSIO: Va trebui să scap de ea.

IAGO: Ce zici? Iat-o că vine.

CASSIO: Ce putoare! Cum să te însori cu ea? Da-i drept, e parfumată.

(Intră Bianca.)

Ce te tot ții de capul meu?

BIANCA: Dracu' și cu mă-sa să se țină de capul tău! Pe ce chestie mi-ai dat batista asta? Și am luat-o, ca toanta! Să copiez modelul? Al naibii model, cică l-ai găsit în cameră și nu știi cum a ajuns acolo! E un zălog de amor de la vreo curviștină și eu să copiez modelul? Nu, dă-i-o ștoarfei tale. De oriunde-ar veni batista asta, eu nu-i copiez modelul.

CASSIO: Ce-i, dragă Bianca? S-a-ntâmpat ceva?

OTHELLO: Doamne, asta trebuie să fie batista mea.

BIANCA: Dacă vrei, vino diseară la cină. Dacă nu, să vii când te-oi chema eu.

(Iese.)

IAGO: După ea, du-te după ea.

CASSIO: Ar cam trebui, altfel va face scandal pe stradă.

IAGO: Mergi la ea la cină?

CASSIO: Da, aș merge.

IAGO: Bine, poate te văd acolo, trebuie neapărat să stăm de vorbă.

CASSIO: Chiar te rog să vii. Deci vii?

IAGO: Hai, fugi, ajunge cu vorba.

(Cassio iese.)

OTHELLO: Cum să-l omor, Iago?

IAGO: Ai observat cum râdea când se lăuda cu ce-a făcut?

OTHELLO: Ah, Iago!

IAGO: Ai văzut și batista?

OTHELLO: Era a mea?

IAGO: Mă jur pe mâna asta că da! Și ca să vezi cât preț pune pe zănatica de nevestă-ta. Ea i-a dat batista și el i-a dăruit-o târfei lui.

OTHELLO: Nouă ani în șir l-aș tot omorî! Ah, ce femeie minunată! Ce femeie bună! Ce femeie blândă!

IAGO: Ei, hai, gata, uită de asta!

OTHELLO: Da, să piară și să putrezească și chiar diseară să ajungă în iad, căci nu va mai trăi. Nu, inima mea s-a prefăcut în piatră. Dacă o lovesc, îmi rănesc mâna. Ah, nu-i pe lume o ființă mai gingașă, ar trebui să fie nevestă de împărat și el să fie sclavul ei.

IAGO: Nee, nu e felul tău de-a fi.

OTHELLO: Dă-o dracului! Spun doar ce este. Cât de frumos brodează! Și ce muziciană desăvârșită. O, da, poate să îmblânzească un urs cu cântecul ei. E atât de deșteaptă și ce imaginație are!

IAGO: Cu atât mai rău.

OTHELLO: O, de mii și mii de ori mai rău! Și ce ființă blândă!

IAGO: Mda, prea blândă.

OTHELLO: Da, asta așa e. Dar mi-e milă, Iago! Iago, mi-e milă⁴⁶!

IAGO: Dacă ții atât de mult la ea cu toată destrăbălarea ei, de ce

46. Un pendant al tiradei lui Othello din Actul I, Scena 3, în care acesta se referă la mila pe care i-a inspirat-o Desdemonei.

nu-i dai o autorizație oficială să te înșele? Pentru că dacă pe tine nu te deranjează, nu contează.

OTHELLO: O tai bucăți! Să-mi pună mie coarne?

IAGO: Da, urât din partea ei.

OTHELLO: Și cu un ofițer de-al meu!

IAGO: Și mai urât.

OTHELLO: Să-mi faci rost până diseară de otravă, Iago. Nu vreau să mă cert cu ea, ca nu cumva trupul și frumusețea ei să mă dezarmeze. Diseară, Iago!

IAGO: Nu, nu cu otravă. Mai bine s-o sugrumi în patul ei, chiar în patul pe care l-a mânjit.

OTHELLO: Bine, bine. Așa se face dreptate. Îmi place. Foarte bine.

IAGO: Cât despre Cassio, lasă-l în grija mea. Vei auzi de el la miezul nopții.

OTHELLO: Da, bine, excelent. *(Se aud trompete din culise.)* Ce trompetă-i asta?

IAGO: Vești din Veneția, clar.

(Intră Lodovico, Desdemona și suita.)

E Lodovico,

Trimis din partea dogelui. Și vezi,

Soția ta-i cu el.

LODOVICO: Cerul te aibă-n pază, comandante.

OTHELLO: Îți mulțumesc din suflet, domnule.

LODOVICO: Dogele și Senatul te salută.

(Îi dă o scrisoare.)

OTHELLO: Voi face tot ce-mi poruncesc.

(Deschide scrisoarea și citește.)

DESDEMONA: Hei, vere Lodovico, ce e nou?

IAGO: Îmi pare bine să te văd, Signore,
Și bun venit în Cipru.

LODOVICO: Mulțumesc. Și ce mai face Cassio?

IAGO: Țaca-paca.

DESDEMONA: E o dihonie ciudată între
El și Othello, dar ai să-i împaci.

OTHELLO: Ești sigură de asta?

DESDEMONA: Domnul meu?

OTHELLO: (Citește.) „Să faci exact ce-ți cerem, că de nu...”

LODOVICO: N-a zis nimic, citește. Deci e-o vrajbă
Între 'Nălțimea Sa și Cassio?

DESDEMONA: Da, din păcate. Ce n-aș da să fie
Prietenii iar; țin foarte mult la Cassio.

OTHELLO: Pe focul iadului!

DESDEMONA: Stăpâne?

OTHELLO: Ești
În toate mințile?

DESDEMONA: S-a-nfuriat?

LODOVICO: O fi din pricina scrisorii. Cred
Că-i rechemat în țară și-i numit
Cassio guvernator în locul lui.

DESDEMONA: Pe legea mea, mă bucur.

OTHELLO: Zău?

DESDEMONA: Stăpâne?

OTHELLO: Mă bucur... c-ai înnebunit.

DESDEMONA: De ce,
Dragă Othello?

OTHELLO: Diavolițo! (O lovește.)

DESDEMONA: Nu merit asta.

LODOVICO: Ah, Doamne, cine din Veneția
M-ar crede și dac-aș jura că am
Văzut cu ochii mei. Asta-i prea mult!
Cere-i iertare. Plânge.

OTHELLO: Diavol, diavol!
Dacă din plânset de femeie-ar zămisli
Pământul, orice lacrimă a ei
Ar naște-un crocodil. Să nu te văd!

DESDEMONA: Nu stau, văd că te supăr.

LODOVICO: O femeie
Supusă, da. Stimate domn, te rog
S-o chemi 'napoi.

OTHELLO: Domniță!

DESDEMONA: Domnul meu?

OTHELLO: Ce vrei să-i spui, Signore?

LODOVICO: Cine? Eu?

OTHELLO: Ai vrut s-o-ntorc din drum. Vezi cum se-ntoarce?
Se-ntoarce, se sucește, tot așa,
Și se întoarce iar. Și plânge, dom'le,
Plânge. Și-i, cum spuneai, supusă, foarte
Supusă. Hai, mai plângi! – Cât despre asta –
Ah, cum mimează suferința! – Deci,
Sunt rechemat în țară. – Cară-te,
Te chem eu mai încolo. – Mă supun
Acestui ordin și mă-ntorc acasă. –
Tu, cară-te! –

(Desdemona iese.)

În locul meu,
Rămâne Cassio. Pe diseară, vă
Invit la cină. Bun venit în Cipru!
Țapi și maimuțe!

(Iese.)

LODOVICO: Să fie-acesta nobilul maur
Atât de respectat de-ntreg Senatul,
Să fie el cel neclintit de patimi,
Și-a cărui bărbăție n-o atinge
Niciun dezastru, nicio întâmplare?

IAGO: S-a cam schimbat.

LODOVICO: E sănătos la cap?
Nu-și pierde mințile?

IAGO: Ei, e cum e.
Nu-mi pot permite să ghicesc ce poate
Să fie. Dacă nu-i ce poate fi,
Dea Dumnezeu să fie.

LODOVICO: Cum, nevasta
Să și-o lovească?

IAGO: Da, nu-i bine asta.
Dar nu e lovitura cea mai grea.

LODOVICO: Așa-i e obiceiul? Sau scrisoarea
L-a supărat și-acum e prima dată?

IAGO: Vai, vai! N-ar fi corect să spun ce știu
Și am văzut. Dar fii atent la el,
Și faptele-ți vor arăta cum este,
Fără să-ți spun ceva. Mergi după el
Și vezi ce face în continuare.

LODOVICO: Regret, m-am înșelat asupra lui.

(Ies.)

SCENA 2

Intră Othello și Emilia.

OTHELLO: Deci zici că n-ai văzut nimic?

EMILIA: Nimic,

N-am auzit, n-am bănuit deloc.

OTHELLO: Și totuși l-ai văzut cu... ea pe Cassio.

EMILIA: Dar n-am văzut nimica rău, deși
O vorbă n-am pierdut din ce și-au spus.

OTHELLO: Cum, nu vorbeau în șoaptă?

EMILIA: Niciodată.

OTHELLO: Nici nu ți-au spus să îi lași singuri?

EMILIA: Nu.

OTHELLO: Sau să-i aduci mânușile ori masca
Sau evantaiul sau orice-altceva?

EMILIA: Nu, niciodată, domnule.

OTHELLO: Ciudat!

EMILIA: Mă jur pe ce-am mai sfânt că e cinstită,
Pe sufletu-mi mă jur. De crezi că nu,
Gonește bănuiala, te înșeli.
De vreun infam a vrut să-ți bage-n cap
Așa ceva, să-l pedepsească Cerul,
Să-i dea blestemul șarpelui, căci dacă
Ea nu-i cinstită, sinceră și castă,
Niciun bărbat din lume nu-i ferice:
E întinată și nevasta cea mai pură.

OTHELLO: Du-te și cheam-o.

(Emilia iese.)

Pare sinceră,
Dar nici madama cea mai proastă nu
S-ar da de gol. E-o târfă șmecheră,
Ca o casetă zăvorâtă, plină
De-oribile secrete. Totuși, știu,
Se roagă în genunchi, chiar am văzut-o.

(Intră Desdemona și Emilia.)

DESDEMONA: Stăpâne, ce dorești?

OTHELLO: Hai, pușor.

DESDEMONA: Dorești ceva?

OTHELLO: Da, vino să-ți văd ochii.

Privește-mă în ochi.

DESDEMONA: Dar ce dorință

Ciudată!

OTHELLO *(către Emilia):* Hai, fă-ți meseria, coană,

Lasă-ne singuri, ca să zămislim,

Închide ușa. Dacă vine cineva,

Tușește, fă „hm, hm”, fă-ți meseria!

Fă-ți meseria, șterge-o! Haide, valea!

(Emilia iese.)

DESDEMONA: Eu în genunchi te rog, ce vrei să spui?

Pricep că spui cuvinte de mânie,

Dar nu le înțeleg.

OTHELLO: Cine ești tu?

DESDEMONA: Soția ta, cinstită și fidelă.

OTHELLO: Hai, jură-te, de minți, s-ajungi în iad!

Altminteri, dracii te vor confunda

C-un înger și nu te-or lua, de teamă!

De două ori damnată, jură-te
Că ești cinstită!

DESDEMONA: Cerul știe bine.

OTHELLO: Știe că ești perfidă ca infernul.

DESDEMONA: Perfidă, eu? Cu cine? Cum, stăpâne?

OTHELLO: Ah, Desdemona! Pleacă, pleacă, pleacă!

DESDEMONA: Ce zi îngrozitoare! De ce plângi?

Să fiu eu cauza lacrimilor tale?
Dacă îl bănuiești pe tatăl meu
C-a pus la cale rechemarea ta,
Nu mă învinui. Cum l-ai pierdut,
Să știi că l-am pierdut și eu.

OTHELLO: De Cerul

Voia să mă încerce ca pe Iov,
Cu revărsări de plăgi și bube-n cap
Și dacă ajungeam sărac lipit,
Vândut ca sclav, pierzând orice speranță,
Aș fi găsit în vreun cotlon de suflet
O picătură de răbdare. Dar a vrut
Să fiu de râsul lumii, umilit
Și arătat cu degetul. Puteam,
Chiar foarte bine, să îndur și asta.
Dar cea căreia inima i-am dat
Și pentru care ori trăiesc, ori mor,
Fântâna care-ar trebui să-mi dea
Urmași, să o repudiez sau, poate,
Să o păstrez ca pe un iaz în care
Să se prăsească broaștele râioase⁴⁷!

47. Metafora fântânii este preluată din *Pildele lui Solomon*, în care, sub titlul „Ferește-te de desfrânare”, există îndemnurile „Bea apă din fântâna ta și din izvoarele puțului tău” (5: 15), „Lasă-le să fie numai pentru tine și nu și pentru străinii din lângă tine” (5: 17) și „Izvorul tău să fie binecuvântat și bucură-te de nevasta tinereții tale” (5: 18).

Întoarce-te, Răbdare, către mine,
Tu, tânăr heruvim cu buze roz!
Ah, dar arăți întunecat ca Iadul!

DESDEMONA: Eu sper că nobilul meu domn
Mă crede că îi sunt fidelă.

OTHELLO: Da,
Ca muștele pe carne, ce nasc viermi
Cum bate vântul. Buruiană, o,
Frumoasă ca o floare-nmiresmată,
Durere-a simțurilor când te văd,
De nu te-ai fi născut!

DESDEMONA: Ah, ce păcat
Oi fi comis fără să știi?

OTHELLO: A fost
Hârtia fină, cartea minunată
Făcută ca să scrie pe ea „Târfă”?
Ce ai comis? Comis? Boarfă-ordinară!
Mi-aș face foale din obraji, să suflu
Și să fac scrum pudoarea ta, doar dacă
Aș spune ce-ai făcut. Ce ai comis?
Cerul și-astupă nasul, Luna își
Închide ochii, vântul cel frivol,
Care sărută tot ce vede-n cale,
Se-ascunde-n peștera Pământului⁴⁸,
Să nu audă. Nu știi ce-ai comis?
Curvă nerușinată!

DESDEMONA: Ești nedrept,

48. În *Eneida* lui Virgiliu (I, 52), Eol ține vânturile într-o peșteră uriașă. Imaginea este recurentă în teatrul shakespeareian, apărând și în *Henric al VI-lea*, Partea a doua (III, 2), „Am blestemat rafalele blăjine, / Ca și pe cel ce le-a trimis în lume / Din peștera-i de-aramă” (trad. de Lucia Verona) și *Eduard al III-lea* (IV, 5), „Și vânturile s-au ascuns de frică / În peșteri” (trad. de G. Volceanov).

Îți jur pe Ceruri!

OTHELLO: Cum, deci nu ești târfă?

DESDEMONA: Pe crucea mea că nu! Dacă-a păstra
Doar pentru domnul meu potiru-acesta,
Ferit de alte-atingeri, ilegale,
Înseamnă că nu-s târfă, nu sunt târfă.

OTHELLO: Cum, nu ești târfă?

DESDEMONA: Nu, pe mântuire!

OTHELLO: O fi posibil?

DESDEMONA: O, Doamne, iartă-ne!

OTHELLO: Ah, scuză-mă.
Te-am confundat cu târfa cea vicleană
De la Veneția, soția lui
Othello. Hei, madam!

(Intră Emilia.)

Tu, care ești
Pe post de Sfântul Petru, dar la poarta
Infernului! Da, tu, tu, tu, da, tu!
Am terminat aici. Ia niște bani
Pentru-osteneală. Tu încuie ușa
Și ține-ți gura!

(Iese.)

EMILIA: Vai, ce-i la gura lui, ce-o fi cu el?
Ce faci, preabună doamnă? Cum îți e?

DESDEMONA: Pe legea mea, cam amestită.

EMILIA: Dar, doamnă, ce s-a întâmplat cu domnul?

DESDEMONA: Cu cine?

EMILIA: Doamnă, cu stăpânul meu.

DESDEMONA: Cine-i stăpânul tău?

EMILIA: Același cu-al
Domniei tale, dragă doamnă.

DESDEMONA: Nu,
Eu n-am stăpân. Nu-mi mai vorbi, Emilia.
Nu pot să plâng și nu am nici răspunsuri,
Decât dac-ar fi lacrimi. Și te rog,
Diseară să-mi faci patul cu-așternutul
De nuntă. Nu uita. Cheamă-l aici
Pe soțul tău.

EMILIA: Dar ce schimbare, doamnă.

(Iese.)

DESDEMONA: Este normal să fiu tratată-așa,
Foarte normal. Ce-oi fi făcut eu, oare,
Ce bârfă o fi auzit și-o crede,
De mă tratează-așa?

(Intră Emilia și Iago.)

IAGO: Ce-i, doamnă? Ce-i?

DESDEMONA: Nu pot să spun. Cei care pe copii
I-învață-s blânzi, draguți. Ar fi putut
Și el în felul ăsta să mă mustre,
Căci nu am fost certată niciodată.

IAGO: Dar ce se-ntâmplă, doamnă?

EMILIA: Ah, Iago, ah, stăpânul i-a zis „târfă”.
A înjurat-o și a umilit-o rău,
Cum niciun om cinstit n-ar îndura.

DESDEMONA: Sunt, Iago, vorba aia?

IAGO: Care, doamnă?

DESDEMONA: Ce-a zis și ea c-a spus stăpânul meu.

EMILIA: I-a spus că-i târfă. Niciun cerșetor,
Chiar beat, nu-i spune asta fleoartei lui.

IAGO: De ce-o fi spus așa?

DESDEMONA: Nu știu, dar știu
Că nu-s.

IAGO: Nu plânge, hai, nu plânge. Ah, ce zi!

EMILIA: Ei, care-a refuzat atâtea nobili,
Și-a părăsit prietenii și țara,
Ba și pe tat'-su, ei să-i spună târfă?
Păi, nu-i de plâns?

DESDEMONA: E ghinionul meu.

IAGO: Afurisit să fie, ce-i veni?

DESDEMONA: Doar Domnul știe.

EMILIA: Să mor eu dacă toată bârfa asta
N-a născocit-o vreun nemernic, da,
Un băgăcios, un aflător în treabă,
Pupincurist care își cată post.
Bag capu-n ștreang că e așa cum spun!

IAGO: Nu-i niciun om ca ăsta. Imposibil!

DESDEMONA: Dacă există, Dumnezeu să-l ierte.

EMILIA: Ba ierte-l ștreangul și înghită-l iadul!
De ce să-i spună „târfă”? Cine-ar fi
Amantul? Unde? Când? Și cum? Cât e
De sigur? Maurul e păcălit
De un escroc sinistru, un nemernic.
Dă, Doamne, ăștia s' fie demascați
Și fiecare om cinstit aibă un bici,
Să-i bată goi în toată lumea asta,
Din răsărit și până la apus.

IAGO: Nu mai răcni așa.

EMILIA: Rușine lor! Vreun individ ca ăsta

Ți-o fi sucit și ție mințile,
Să crezi că te înșel cu maurul.

IAGO: Taci. Ești o proastă.

DESDEMONA: Iago, ce pot face
Ca să-l recuceresc pe domnul meu?
Du-te la el, prietene. Mă jur
Pe-a cerului lumină, nu-nțeleg
Cum l-am pierdut. Îngenunchez și jur:
Dac-am greșit vreodată' cu gândul,
Vorba sau fapta față de iubirea-i,
Sau dacă văzul și auzul meu
Sau alte simțuri ispitite-au fost
De alții; dacă nu l-aș mai iubi
Așa cum l-am iubit și-l voi iubi –
Chiar dacă el vrea despărțire-acum,
Și mă alungă ca pe-o cerșetoare –,
Atunci de pace să n-am parte! Ah!
Puternică e răutatea. Ah,
Ostilitatea lui îmi frânge viața,
Dar nu iubirea. Nu pot spune „târfă”.
Mi-e greu acum c-am pronunțat cuvântul,
N-aș face fapta ce-o descrie nici
Pe toate giuvaierurile lumii.

IAGO: Te rog, calmează-te. E prost dispus.
Îl supără problemele de stat
Și-și varsă supărarea-n capul tău.

DESDEMONA: De-ar fi doar asta...

IAGO: Garantez, atât.

(Trompete.)

Auzi, este semnalul pentru cină.

Solii Venetiei aşteaptă masa.
Du-te şi nu mai plânge. Va fi bine.

(Ies Desdemona şi Emilia. Intră Roderigo.)

Hei, Roderigo, ce mai faci?

RODERIGO: Am impresia că nu eşti corect cu mine.

IAGO: Ce ți se pare încorect?

RODERIGO: Căsești în fiecare zi un pretext să mă amâni și mi se pare că în loc să-mi găsești ocazii favorabile, îmi tai orice speranță de a avansa. Ei, bine, nu mai suport, dar încă nu sunt gata să renunț după atâta suferință prostească.

IAGO: Vrei să mă ascuți, Roderigo?

RODERIGO: Te-ascult cam de mulțisor, pe legea mea și faptele tale nu sunt pe măsura vorbelor.

IAGO: Mă acuzi pe nedrept.

RODERIGO: Nu spun decât adevărul. Am ajuns la fundul sacului. O jumătate din bijuteriile alea pe care ți le-am dat să i le dai Desdemonei ar fi fost de-ajuns să cuceresc și o călugăriță. Mi-ai spus că le-a primit și că mi-a dat speranțe pentru foarte curând, dar nu s-a întâmplat nimic.

IAGO: Bun, dă-i înainte. Foarte bine.

RODERIGO: „Foarte bine!” „Dă-i înainte!” Nu mai pot, omule și nu e foarte bine. Nu, cred că e dezgustător și încep să-mi dau seama că am fost păcălit.

IAGO: Foarte bine.

RODERIGO: Ți-am spus că nu e bine! Am să mă duc la Desdemona să-i spun ce am pe suflet. Dacă-mi înapoiază bijuteriile, am să renunț să-i mai fac curte și-i cer iertare. Dacă nu, fii sigur că te provoc la duel.

IAGO: Mi-ai zis-o.

RODERIGO: Da, și voi face tot ce-am zis.

IAGO: Ei, acum văd că ai *cojones* și, din clipa asta, am o părere mai bună despre tine decât înainte. Dă-mi mâna, Roderigo. Pot să înțeleg reproșurile tale, dar îți spun răspicat că am făcut tot posibilul în interesul tău.

RODERIGO: Nu mi se pare.

IAGO: Ai dreptate, nu pare și bănuiala ta demonstrează că ești isteț și cu capul pe umeri. Dar, Roderigo, dacă ai curaj – și cred, mai mult ca oricând, că ai –, vreau să spun dacă ești hotărât, curajos, viteaz – asta se va vedea la noapte. Iar dacă mâine noapte nu te culci cu Desdemona, poți să mă acuzi de trădare și să găsești un mijloc să mă ucizi.

RODERIGO: Ce este? Chiar să fie posibil?

IAGO: Dom'le, de la Veneția a venit un ordin special, să-l numească pe Cassio în locul lui Othello.

RODERIGO: E-adevărat? Asta înseamnă că Desdemona și Othello se întorc la Veneția.

IAGO: A, nu, el pleacă în Mauritania⁴⁹ și o ia cu el și pe frumoasa Desdemona, dacă nu cumva șederea lui aici se va prelungi în urma unui accident – și nimic n-ar fi atât de potrivit ca înlăturarea lui Cassio.

RODERIGO: Ce vrei să spui, cum să fie înlăturat?

IAGO: Păi, făcându-l incapabil să ia locul lui Othello: zburându-i creierii.

RODERIGO: Deci asta vrei să fac?

IAGO: Da, dacă vrei să te alegi cu ceva. În seara asta el cinează la o curviștină și mă duc să-i fac o vizită. Încă nu știe ce noroc a dat peste el. Dacă-l pândești când pleacă de acolo – ceea ce voi aranja să se întâmple între douășpe și unu – poți să-l prinzi fără probleme. Voi fi și eu pe-acolo, să te ajut, și împreună îl doborâm. Hai, nu mai sta gură-cască, vino cu mine. Am să-ți prezint asemenea argumente pentru moartea lui, că te vei simți obligat să-i faci felul.

49. În epoca lui Shakespeare, Mauritania desemna teritoriul de azi al Marocului.

Se apropie ora cinei și noaptea-i scurtă, să nu pierdem timpul. Hai!

RODERIGO: Vreau să mai aud argumente în privința asta.

IAGO: Da, și vei fi mulțumit.

(*Ies.*)

SCENA 3

Intră Othello, Lodovico, Desdemona, Emilia și suita.

LODOVICO: Te rog, nu te mai deranja, Signore.

OTHELLO: Ah, scuze, mersu-mi face bine.

LODOVICO: Doamnă,
Vă mulțumesc din suflet. Noapte bună.

DESDEMONA: Cu dragă inimă.

OTHELLO: Signore, mergem?

Ah, Desdemona...

DESDEMONA: Domnul meu?

OTHELLO: Tu du-te

Îndată la culcare. Vin și eu
Curând. Însoțitoarei să-i dai drumul.
Fă ce-ți spun.

DESDEMONA: Da, stăpâne.

(*Ies Othello, Lodovico și suita.*)

EMILIA: Cum e? Îmi pare că ar fi mai blând.

DESDEMONA: Mi-a spus că se întoarce în curând,

Iar pân-atunci eu să mă culc. Și ție
A zis că să-ți dau drumul.

EMILIA: Să-mi dai drumul?

DESDEMONA: Așa a spus. Deci, draga mea Emilia,
Să-mi dai cămașa mea de noapte. -Adio,
Nu-i cazul să îl enervăm acum.

EMILIA: Mai bine nu l-ai fi-nțâlnit nicicând.

DESDEMONA: Ba da, iubirea mea-i de partea lui.
Și când mă ceartă, -i aspru, se încruntă –
Te rog să mă deschii – tot are farmec.

EMILIA: Am pus cearșafurile de ziceai.

DESDEMONA: Tot aia-i. Doamne, ah, ce gând prostesc.
Dar dacă mor 'nainte ta, te rog,
Cearșaful ăsta să mi-l pui ca giulgiu.

EMILIA: Proști! Dar cum poți să vorbești așa?

DESDEMONA: Mama avea o slujnică, Barbara.
Fata iubea pe cineva, dar el
A-nnebunit și-a părăsit-o. Ea
Știa un cântec vechi, al „salciei”,
Ce-i amintea de propria ei soartă
Și a murit cântându-l. Melodia
Mă obsedează-n seara asta și
Mi-e greu, mi-e tare greu să nu-mi plec capul
Și să o cânt ca Barbara, sărmana.
Te rog, grăbește-te.

EMILIA: S-aduc capotul?

DESDEMONA: Nu, scoate-agrafele⁵⁰.

EMILIA: Bine bărbat

Don Lodovico ăsta⁵¹. Chiar frumos.

DESDEMONA: Vorbește bine.

50. *Unpin* în original, poate fi și „a deschia”, ca mai sus, dar e de presupus că Desdemona are nevoie de ajutor pentru a-și desface coafura.

51. În unele ediții mai vechi, această replică îi este atribuită Desdemonei, dar Honigmann preia ipoteza lui M. R. Ridley, potrivit căreia nu stă în firea ei să se refere la un alt bărbat într-un asemenea moment.

EMILIA: Știu eu o doamnă care s-ar fi dus desculță din Veneția în Palestina numai pentru un sărut de la el.

DESDEMONA (*cântă*⁵²): Sub un smochin suspină biata fată,

Cântați cu toții sălciile verzi.

Cu mâna la piept, cu fruntea plecată,

Cântați, o, salcie, salcie, salcie.

Pârâu-i îngână plânsu-n șiroaie,

Ah, salcie, salcie, salcie,

Și lacrimile-i piatra o înmoaie,

Cântați, o salcie, salcie, salcie.

(*Vorbește.*) Hai, pune astea deoparte.

(*Cântă.*) Salcie, salcie...

(*Vorbește.*) Te rog, grăbește-te. Sosește-acuși.

(*Cântă.*) Cântați de salcie, fie-mi cunună,
Să nu-l certați, chiar dacă mă urăște...

(*Vorbește.*) Nu, nu urmează asta. Auzi? Dar cine bate?

EMILIA: E vântul.

DESDEMONA (*cântă*): I-am spus că mă-nșeală și ce-a răspuns?

Cântați salcie, salcie, salcie,

Dacă mă-nșeală, să-l înșel și eu.

(*Vorbește.*) Hai, du-te. Somn ușor. Am usturimi

În ochi. E semn că am să plâng?

EMILIA: Deloc.

DESDEMONA: Am auzit c-așa se spune. Ah, bărbații!

Chiar crezi, Emilia, că sunt femei

Care-și înșeală soții-așa urât?

EMILIA: Nu mă-ndoiesc că or fi existând.

DESDEMONA: Chiar pentru-ntreaga lume, -ai face asta?

EMILIA: Tu nu?

52. Shakespeare a adaptat *Cântecul salciei* după un text preexistent, ce urma să fie cântat pe una din cele două melodii existente la data compunerii piesei. Cea mai veche dintre melodii apare într-un manuscris din 1583.

DESDEMONA: Vai, nu, pe lumina cerească!

EMILIA: Nici eu, pe lumina cerească. Nu,
Mai bine pe-ntuneric.

DESDEMONA: Cum, ai face
Așa ceva pentru întreaga lume?

EMILIA: Ei, lumea-i mare. Și-i un preț grozav
Pentru un mic păcat.

DESDEMONA: Zău, nu te cred.

EMILIA: Pe legea mea c-aș face-o și apoi aș desface-o. Pe bune, sigur că n-aș face așa ceva pentru un inel de logodnă, pentru o țesătură fină, pentru rochii, fuste sau pălării, nici pentru alte cadouri mărunte. Dar pentru-ntreaga lume? Dumnezeuule, păi cine nu și-ar încornora soțul pentru a-l încorona ca rege? Eu aș risca și să trec prin Purgatoriu pentru asta.

DESDEMONA: Să fiu a naibii dacă aș putea
Păcătui, pentru întreaga lume!

EMILIA: Păi, păcatul e păcat numai pe lumea asta și dacă ai primi ca răsplată pentru osteneala ta întreaga lume, ar fi un păcat făcut în propria ta lume, așa că ai putea îndrepta cu ușurință lucrurile.

DESDEMONA: Nu cred că sunt asemenea femeii.

EMILIA: Ba da, sunt, cu duzina, atât de multe că ar umple lumea asta pe care mizează.

Dar cred că soții sunt de vină că
Nevestele-i înșeală. Fiindcă ori
Ne neglijează, dând ce ne-apartine
În poala altora, ori îi apucă
O gelozie nebunească și
Ne țin în cușcă, ba chiar ne lovesc,
Ori nu ne dau nici bani de buzunar.
Ei, bine, -avem și noi simțiri și, dacă
Știm să iertăm, nu strică și un pic
De răzbunare. Ia să afle ei

Că soașele au simțuri ca și ei,
La fel văd și miros și gusturi simt,
De-i dulce ori e acru, ca bărbații.
Ce-o fi-nsemnând când ne înlocuiesc
Cu altele? Un joc? Așa cred eu.
Dorință? Da, zic eu. E slăbiciune?
Și asta, da. Și cum, n-avem și noi
Dorințe, chef de joacă, slăbiciuni?
De nu se poartă bine, s-or trezi
Că facem tot ce fac ei zi de zi.

DESDEMONA: Hai, somn ușor. Cerul mă-nvețe-, aștept,
Nu să fac rău din rău, ci să-l îndrept.

(Ies.)

ACTUL V

SCENA 1

Intră Iago și Roderigo.

- IAGO:** Stai după zidul ăsta, vine-ndată.
Cu sabia scoasă stai și-nfinge-o-n el.
Hai, iute, iute! Fără teamă. Eu
Sunt lângă tine. Și, ori câștigăm,
Ori pierdem tot. Gândește-te la asta,
Fii ferm și hotărât.
- RODERIGO:** Să fii pe-aproape. Poate-o dau în bară.
- IAGO:** Sunt chiar alături. Hai, curaj, fii gata!

(Se retrage.)

- RODERIGO:** Nu prea am chef de trebușoara asta,
Deși mi-a dat motive prea destule.
Ce, un om mort? Trag sabia și moare.
- IAGO (aparte):** Buboii ăsta mic l-am tot freat
Și-acum s-a copt. Dar fie că-l ucid
Pe Cassio sau Cassio pe el,
Sau se omoară amândoi, tot eu
Sunt în câștig. Rodrigo, dacă va
Rămâne viu, va cere să-i restitui

Tot aurul, bijuteriile
Pe care le-am umflat ca daruri, cică,
Pentru Desdemona:
Asta nu-i bine. Dacă va rămâne
Viu Cassio, -i va merge mult prea bine,
Iar mie mult prea rău. În plus, Othello
Poate să mă trădeze – deci, pericol!
Nu, trebuie să moară. A, chiar vine.

(Intră Cassio.)

RODERIGO: El e, -i știu mersul. Mori, nemernicule!

(Ridică sabia și-l atacă pe Cassio.)

CASSIO: M-ar fi rănit cu lovitura asta,
Dar haina mea-i cu zale căptușită.
Ia hai acum s-o încercăm pe-a ta!

(Trage sabia și-l rănește pe Roderigo.)

RODERIGO: Ah, m-a ucis!

(Din spate, Iago îl rănește pe Cassio la un picior, apoi iese.)

CASSIO: Sunt mutilat pe viață. Ajutor!
Hei, ajutor! E-o crimă!

(Intră Othello.)

OTHELLO: E Cassio. Iago și-a ținut cuvântul.

RODERIGO: Ah, vai de mine!

OTHELLO: Da, e-adevărat.
CASSIO: Hei, ajutor! Lumină! Și un medic!
OTHELLO: E el. Viteazul Iago, drept, cinstit,
Ce nobil simți jignirea-adusă unui
Prieten, și ce lecție! Păpușă,
Iubitul tău e mort și soarta-ți este
Pecetluită. Desfrânat, vin!
Din sufletul meu s-au șters ochii tăi,
Vraja; mânjit de desfrâu, al tău pat
Cu sânge de târfă va fi-improșcat.

(Iese. Intră Lodovico și Grațiano.)

CASSIO: Cum? Nici patrula? Niciun trecător?
O crimă! E o crimă!
GRAȚIANO: Se întâmplă
Ceva cam rău. Ce strigăte cumplite!
CASSIO: Ah, ajutor!
RODERIGO: Ah, vai de mine!
LODOVICO: Sunt doi sau trei și gem. Dar e-ntuneric
Și s-ar putea preface. Zic să nu
Ne-apropiem de ei fără-ntăriri.
RODERIGO: Nu vine nimeni? Am să mor, pierd sânge.
LODOVICO: Uite!

(Intră Iago cu o lumânare.)

GRAȚIANO: E cineva-n cămașă, cu lumină
Și arme.
IAGO: Cine-i? Cine strigă „crimă”?
LODOVICO: Nu știm.
IAGO: Nu auziți un strigăt?

CASSIO: Aici, aici! O, Doamne, ajutor!
IAGO: Dar ce se-ntâmplă?
GRAȚIANO: Țasta-i stegarul lui Othello, cred.
LODOVICO: Chiar el e, da. Un om de-ncredere.
IAGO: Dar cine strigă-așa sfâșietor?
CASSIO: Iago? M-au atacat bandiții, sunt
Rănit. Ajută-mă, te rog.
IAGO: Ah, vai, locotenente, oare cine
Te-o fi rănit?
CASSIO: Unul din ei mai e pe-aiace, cred.
Nu poate să mai plece.
IAGO: Ticăloșii!
Cine-i acolo? Haideți, ajutați!
RODERIGO: Hei, ajutor!
CASSIO: E unul dintre ei.
IAGO: Tu, ucigașule! Nemernicule!

(Îl înjunghie pe Roderigo.)

RODERIGO: Ah, blestемate! Câine ești, nu om!
IAGO: Ucizi în beznă? Unde-s criminalii?
Și ce tăcut e-orașul! Crimă! Crimă!
Voi cine sunteți? Prieteni sau dușmani?
LODOVICO: Ai să-ți dai seama pe-ncercate.
IAGO: Signor Lodovico!
LODOVICO: El însuși, domnule.
IAGO: Vă rog, iertare.
Iată-l pe Cassio, l-au rănit tâlharii.
GRAȚIANO: Cassio?
IAGO: Ce-i, frate?
CASSIO: Mi-a tăiat picioru-n două.
IAGO: Doamne, ferește!

Lumină, domnilor! Am să-l pansez
Îndată cu cămaşa-mi.

(Intră Bianca.)

BIANCA: Cine strigă?

IAGO: Ei, cine strigă?

BIANCA: Cassio! Iubite!

Dragul meu Cassio! Cassio, Cassio, Cassio!

IAGO: Faimoasa curvă! Cassio, bănuieşti

Cam cine te-o fi schilodit aşa?

CASSIO: Nu.

GRAȚIANO: Te căutam. Regret că te găsesc aşa.

IAGO: Daţi-mi, vă rog, eşarfa. De-am avea
O lectică, să-l ducem mai uşor.

BIANCA: A leşinat! Ah, Cassio, Cassio, Cassio!

IAGO: Signori, îl bănuieşti pe gunoiul ăsta

Că are-a face cu acest atac. –

Răbdare, Cassio! – Haideţi, vreau lumină.

Îl recunoaştem pe-ăsta, da sau nu?

Ah, da-i Rodrigo, bunul meu prieten,

Concetăţean de-al meu. Ba nu e el!

Ba e Rodrigo!

GRAȚIANO: Cum, veneţianul?

IAGO: Chiar el, Signore. Îl cunoşti?

GRAȚIANO: Eu? Da.

IAGO: Signor Graţiano, mii de scuze, nu
V-am dat atenţie, dar de vină sunt
Acele incidente sângeroase.

GRAȚIANO: Mă bucur să te văd.

IAGO: Cum îţi e, Cassio? Hei, o lectică!

GRAȚIANO: Roderigo?

IAGO: Chiar el. (*Este adusă o lectică.*)

A, bravo, lectica!

Un om mai zdravăn să îl ia de-aici
Cu grijă. Eu aduc un doctor – chiar
Pe-al comandantului. (*Către Bianca*) Madam, te rog,
Nu te mai agita. (*Către Cassio*) Cel care zace
Aici, ucis, mi-era prieten bun.
Ce dușmănie-a fost între voi doi?

CASSIO: Nimic, eu nici nu-l cunoșteam.

IAGO (*către Bianca*): Ești palidă! – La aer duceți-l!

(*Cassio și Roderigo sunt scoși afară.*)

Stați, domnilor, vă rog. – De ce-ai pălit?
– Uitați-vă, curând va spune tot.
– Țineți-o, n-o scăpați din ochi. Vedeți,
Signori? Vinovăția va vorbi,
Chiar dacă pe mutește.

(*Intră Emilia.*)

EMILIA: Vai, ce e? Ce s-a întâmplat, bărbate?

IAGO: Cassio a fost lovit pe-ntuneric
De Roderigo și-alții ce-au fugit.
El nu știm dacă scapă. Roderigo
E mort.

EMILIA: Ah, bunul domn! Ah, domnul Cassio!

IAGO: Așa se-ntâmplă dacă mergi la curve.
Te rog, Emilia, să-l întrebi pe Cassio
Unde-a cinat aseară? (*Către Bianca*) Tu de ce
Tresari?

BIANCA: La mine a cinat, dar nu tresar.

IAGO: La tine, da? Te-acuz, vino cu mine.
EMILIA: Rușine ție, ștoarfă!
BIANCA: Nu-s ștoarfă, sunt cinstită tot la fel
Ca tine, care mă bălăcărești.
EMILIA: Ca mine, zici? Rușine!
IAGO: Nobili signori, haideți la bietul Cassio,
Să fim siguri că-i bine îngrijit. –
Madam, acumă să te văd ce spui.
Emilia, fugi în fort, stăpânului
Și doamnei spune-le ce s-a-ntâmpat. –
Hai, domnilor. (*Aparte*) E-aceasta noaptea, zic,
Când eu devin sau totul, sau nimic.

(*Ies toți.*)

SCENA 2

Intră Othello cu o lumânare. Desdemona e în pat, doarme.

OTHELLO: Ah, suflete, motivu-l am, îl am;
În fața voastră, stele caste⁵³, nu-l
Numesc. Dar am motivul! Totuși, eu
Sângele nu i-l vărs și nici nu-i zgârii
Pielea, mai albă ca zăpada, fină
Ca alabastrul monumentelor.
Dar trebuie să moară, ca să nu
Înșele și pe alții. Sting lumina
Și ei îi sting lumina. De te sting,

53. În mitologia elină, femeile care se opuneau avansurilor lui Zeus erau preschimbate în stele. Prin „stele” se înțeleg toate corpurile celeste, inclusiv Luna, simbolul castității feminine.

Unealtă-a focului, pot să te-aprind
Din nou dacă-mi schimb gândul, însă dacă
Îți sting lumina ție – opera
Cea mai desăvârșită a naturii –
Unde-i scânteia prometeică
Lumina să-ți aprindă iar⁵⁴? De rup
O roză, n-o pot învia, să crească
Din nou – ea moare. Să îți simt parfumul
Cât ești pe ram. Ce răsuflare dulce,
Aproape c-ar convinge chiar justiția
Să-și frângă sabia. Încă o dată! Încă!
Dacă așa vei fi și moartă, te ucid
Și te iubesc apoi. Încă o dată.

(O adulmecă, apoi o sărută.)

Gata. Nicicând n-a fost atât de dulce
Și ucigaș. Să plâng îmi vine, lacrimi
Amare. Iar durerea mea cerească
Lovește ce iubește⁵⁵. S-a trezit.

DESDEMONA: Cine-i? Othello?

OTHELLO: Da, eu, Desdemona.

DESDEMONA: Vii să te culci, stăpâne?

OTHELLO: Tu te-ai rugat în seara asta?

DESDEMONA: Da.

OTHELLO: Dacă ți-aduci aminte vreun păcat
Ne-mpărtășit lui Dumnezeu, degrabă

54. Shakespeare combină două mituri diferite, conform cărora 1) Prometeu a dăruit oamenilor focul, răpit din soare și 2) Prometeu i-a creat pe oameni sub forma unor figurine de lut cărora le-a insuflat viață.

55. Un alt ecou din *Pildele lui Solomon* (3: 12), „Căci Domnul mustră pe cine iubește.”

Tu roagă-te pentru iertare.

DESDEMONA: Ah!

Vai! Domnul meu, ce vrei să spui cu asta?

OTHELLO: Hai, roagă-te, rapid. Mă duc alături.

Nu ți-aș ucide sufletul așa,

Nepregătit. Cum pot eu sufletul

Să ți-l ucid, ferește, Doamne⁵⁶?

DESDEMONA: Cum,

Vorbești de-omor?

OTHELLO: Da, da.

DESDEMONA: Ah, fie-ți milă,

De mine, Doamne!

OTHELLO: -Amin, din inimă!

DESDEMONA: Dac-ai spus asta, sper că nu m-omori.

OTHELLO: Hm.

DESDEMONA: Dar îmi e teamă: pari primejdios

Când ochii ți-i rotești. Nu știu de ce

M-aș teme, nu-mi cunosc vreo vină, dar

Mă tem.

OTHELLO: Păcatele să-ți amintești.

DESDEMONA: Că te iubesc, atât.

OTHELLO: De-aceea mori.

DESDEMONA: Nu e firesc s-omori din dragoste.

De ce-ți muști buzele? Ah, trupul tău

E zguduit de patimă și furie.

Semn rău, dar sper, eu sper că nu

Arată către mine.

OTHELLO: Taci! Și stai.

DESDEMONA: Stau. Despre ce e vorba?

56. Situație opusă celei din *Hamlet* (III, 3), unde prințul nu îl ucide pe Claudius, deși i se oferă prilejul, tocmai pentru că, ucigându-i trupul, nu-i poate ucide și sufletul (adică, nu-l poate trimite în iad).

- OTHELLO:** De batista
La care mult țineam. Ți-am dat-o ție,
Iar tu lui Cassio.
- DESDEMONA:** Nu! Pe viața mea,
Pe sufletu-mi îți jur. Adu-l și-ntreabă-l.
- OTHELLO:** Ai grijă, sufletele, ai grijă
Să nu juri strâmb pe patul tău de moarte.
- DESDEMONA:** Doar n-o să mor acum!
- OTHELLO:** Ba da, curând.
Deci ar fi bine să-ți mărturisești
Păcatele. Poți să te juri oricât
Și toate-acuzele să le respingi,
Convingerea mea care mă dărâmă
Rămâne-aceeași, nu dispare. Mori.
- DESDEMONA:** Atuncea, Domnul se-ndure!
- OTHELLO:** -Amin.
- DESDEMONA:** Și tu să te înduri. În viața mea,
Nu ți-am greșit nicicând. Cassio mi-e drag
Doar cât permite Cerul. Nu i-am dat
Niciun zălog de-amor.
- OTHELLO:** Jur c-am văzut
Batista-n mâna lui. Inima mea
Tu, mincinoaso, mi-o transformi în piatră,
Mă faci să spun că-i crimă sacrificiul
Pe care vreau să-l fac. Eu am văzut
Acea batistă.
- DESDEMONA:** Poate a găsit-o.
Eu nu i-am dat-o niciodată. Cheamă-l,
Să recunoască.
- OTHELLO:** A recunoscut.
- DESDEMONA:** Ce, domnul meu?
- OTHELLO:** Că s-a culcat cu tine.

DESDEMONA: Cum? Ilegal?

OTHELLO: Da.

DESDEMONA: N-ar putea s-o spună.

OTHELLO: Nu, gura i s-a-nchis. Cinstitul Iago
S-a ocupat de asta.

DESDEMONA: Ah, vai, mă tem să și gândesc. E mort?

OTHELLO: De-avea atâtea vieți cât păr pe cap,
Eram în stare să le-ucid pe toate.

DESDEMONA: A fost trădat, iar eu am fost distrusă.

OTHELLO: Cum, târâtură, -l plângi în fața mea?

DESDEMONA: Gonește-mă, dar nu mă omorî.

OTHELLO: Jos, târfă!

DESDEMONA: Nu-n noaptea asta, mâine-omoară-mă!

OTHELLO: Nu, dacă te opui...

DESDEMONA: Juma' de oră!

OTHELLO: Am început, nu pot să mă opresc.

DESDEMONA: De-o rugăciune doar...

OTHELLO: E prea târziu.

DESDEMONA: Ah, Doamne! Ah, stăpâne!

(O sufocă.⁵⁷)

EMILIA (de afară): Stăpâne! Hei, stăpâne! Ce-i, stăpâne?

OTHELLO: Ce-i gălăgia asta? – N-ai murit?
Nu ai murit de tot? Sunt crud și, totuși,
Mi-e milă, nu vreau agonია să
Te doară. Uite-așa.

57. Această didascalie a stârnit numeroase controverse, fiind interpretată în fel și chip în istoria reprezentațiilor cu *Othello*; Desdemona poate fi gătuită, strangulată sau sufocată (cel mai adesea cu o pernă). Toate aceste variante sunt nesatisfăcătoare, atâta timp cât ea reînvie ceva mai târziu, după care moare „de-a binelea”. Unii regizori au optat pentru înjunghierea ei de către Othello.

EMILIA (*de afară*): Stăpâne, hei, stăpâne!

OTHELLO: Cine e?

EMILIA (*de afară*): Stăpâne, doar o vorbă vreau să-ți spun.

OTHELLO: Emilia. – Imediat! – E moartă.

Vine probabil să îmi spună despre
Moartea lui Cassio. A fost zgomot mare.
Cum? Nu mai mișcă? Tace ca mormântul.
Să intre? Ar fi bine? Mișcă iar,
Îmi pare. Nu – dar ce mă fac? De intră,
Îi va vorbi precis soției mele.
Soția mea? Care soție? N-am.
Ah, nu mai pot, ce oră de coșmar!
De când ea nu mai e, îmi pare că-i
Eclipsă și de Soare și de Lună,
Și că Pământul se despică îngrozit⁵⁸.

EMILIA (*de afară*): Te rog, stăpâne drag, vreau să-ți vorbesc!

OTHELLO: De tine am uitat. Încet, Emilia.
Îndată. Doar să trag perdelele.
Hei, unde ești? Ce e cu tine-aici?

(*Descuie ușa.*)

EMILIA: Stăpâne, vai, ce crime s-au comis!

OTHELLO: Ce, chiar acum?

EMILIA: Da, chiar acum, stăpâne.

OTHELLO: E luna rătăcită din orbita-i,
Și-aproape de Pământ cum n-a mai fost,
I-înebunește pe-oameni.

EMILIA: Cassio,
Stăpâne, l-a ucis pe-un venețian,

58. Manifestările supranaturale și cataclismele naturale vestesc moartea unei persoane importante și în *Iulius Caesar* (II,2) și *Macbeth* (II, 4).

Rodrigo.

OTHELLO: Cum, Rodrigo-a fost ucis?

Și Cassio a fost ucis?

EMILIA: Nu, Cassio nu.

OTHELLO: Cassio nu-i mort? Deci crima a dat greș,
Iar dulcea răzbunare e aiurea.

DESDEMONA: Ucisă-s pe nedrept!

EMILIA: Dar cine strigă?

OTHELLO: Cum, strigă cineva?

EMILIA: Ah, dar e vocea

Stăpânei mele.

(Trage perdelele patului.) Ajutor! Vai! Vai!

Vai, ajutor! Hai, mai vorbește, doamnă,

Ah, Desdemona, spune! Dragă doamnă!

DESDEMONA: Mor fără vină.

EMILIA: Cine e făptașul?

DESDEMONA: Nimeni. Doar eu. Adio, complimente
Iubitului meu soț. Adio! Ah!

(Moare.)

OTHELLO: Cum o fi fost ucisă?

EMILIA: Cine știe?

OTHELLO: Ai auzit, a spus că n-am fost eu.

EMILIA: Așa a spus: nu pot să spun că nu.

OTHELLO: Ce mincinoasă, va ajunge-n iad.
Eu am ucis-o.

EMILIA: E cu-atât mai mult

Un înger; tu, un diavol și mai negru.

OTHELLO: M-a înșelat și-a devenit o târfă.

EMILIA: O defăimezi și-ai devenit un diavol.

OTHELLO: Era ca apa de înșelătoare.

- EMILIA:** Iar tu, pripit ca focul, dacă spui
Că te-a-nșelat. Era fidelă până
La Dumnezeu.
- OTHELLO:** Dar Cassio a avut-o,
Întreabă-ți soțul dacă nu mă crezi.
Să fiu al dracului de nu aveam
Dovezi solide. Soțul tău le știe.
- EMILIA:** Cum, soțul meu?
- OTHELLO:** Da, soțul tău.
- EMILIA:** A spus
Că ea te-a înșelat?
- OTHELLO:** Cu Cassio. Dacă
Mi-era fidelă, n-aș fi renunțat
La ea nici dacă Dumnezeu din cer
În schimb îmi dăruia o piatră scumpă
Mare ca-ntreg Pământul.
- EMILIA:** Soțul meu!
- OTHELLO:** El cel dintâi mi-a spus de ea. E-un om
Cinstit, detestă mîzga unsuroasă⁵⁹
A faptelor spurcate.
- EMILIA:** Soțul meu!
- OTHELLO:** Ce tot repeți, femeie? Soțul tău!
- EMILIA:** Vai, doamnă, infamia-și bate joc
De-a ta iubire. Soțul meu să spună
C-a fost necredincioasă!
- OTHELLO:** Da, femeie!
Pricepi cuvântul? Soțul tău am spus.
Cinstitul Iago, bunul meu prieten.
- EMILIA:** Dacă a spus așa, sufletu-i rău
Să putrezească zilnic, pic cu pic.
Te minte-n față! Ea ținea prea mult

59. Evident, o nouă metaforă erotică din repertoriul maurului obsedat sexual.

La căsnicia ei spurcată.

OTHELLO (*scoate sabia*): Ha!

EMILIA: Hai, fă ce vrei. Nu meriți să ajungi
În rai, cum nici pe ea n-ai meritat-o.

OTHELLO: Mai bine taci!

EMILIA: Nu poți să mă rănești mai rău decât
Pot eu să-ndur. Tembelule! Ce fraier!
Prost ca o cizmă! Ai comis o crimă,
Eu nu mă tem de sabia ta, voi spune
În gura mare ce-ai făcut chiar dacă
De douăzeci de ori mi-aș pierde viața.
Hei, ajutor! Hei, ajutor! Maurul
Stăpâna mi-a ucis-o! Crimă! Crimă!

(*Intră Montano, Grațiano și Iago.*)

MONTANO: Ce-i, comandante? Ce s-a întâmplat?

EMILIA: Și tu pe-aicea, Iago? Bravo ție,
Că alții crima lor ți-o pun în cârcă!

GRAȚIANO: Ce s-a întâmplat?

EMILIA (*către Iago*): Dezminte-l pe infam, de ești bărbat.
Spune că tu i-ai zis că l-a-nșelat
Nevasta. Știu că n-ai fost tu, nu ești
Atât de ticălos. Vorbește, eu
Nu mai rezist...

IAGO: I-am spus ce am crezut, nimic mai mult
Decât el singur s-a convins și-a înțeles.

EMILIA: I-ai spus vreodată că l-a înșelat?

IAGO: I-am spus.

EMILIA: I-ai spus minciuni! Minciuni haine!
Jur că-s minciuni sfruntate! Să-l înșele
Cu Cassio! Deci ai spus cu Cassio?

- IAGO:** Da,
Cu Cassio, coană. Și mai taci din gură.
- EMILIA:** Ba n-am să tac, căci trebuie să spun:
Stăpâna zace-n patul ei ucisă...
- TOTI:** Ah, Doamne ferește!
- EMILIA:** Minciuna ta a dus la crima asta.
- OTHELLO:** Nu vă mirați, signori, e-adevărat.
- GRAȚIANO:** De necrezut.
- MONTANO:** Ce faptă monstruoasă!
- EMILIA:** Vai, infamie! Infamie! Vai,
Ce infamie! -Am bănuțit ceva
Și-o simt. Ce infamie! De durere
Îmi vine să m-omor! Ce infamie!
- IAGO:** Ai căpiat? Acasă! -Ți poruncesc!
- EMILIA:** Permiteți-mi, signori, să spun ceva.
Ar trebui să plec, dar nu acum.
Nu cred că mai ajung acasă, Iago.
- OTHELLO:** Vai, vai, vai! (*Cade pe pat.*)
- EMILIA:** Da, zaci acolo, ragi, căci ai ucis-o
Pe cea mai blândă și nevinovată
Femeie din această lume.
- OTHELLO:** Ah,
Era mânjită! – Unchiule, abia
Te recunosc. Aici, nepoata ta
E-n pat, iar răsuflarea ei a fost
Oprită de aceste mâini. Da, da,
Știu cât de-oribil și sinistru pare.
- GRAȚIANO:** Sărmana Desdemona! Este bine
Că tatăl tău e mort. I-a fost fatală
Căsătoria voastră, și durerea
Din firul vieții i-a tăiat o parte.
Dacă trăia acum și te vedea,

De disperare și-ar fi blestemat
Îngerul păzitor și-ar fi căzut
În iad.

OTHELLO: E trist, dar Iago știe că de-o mie
De ori ea și cu Cassio au comis
Actul rușinii. -A și recunoscut,
Iar ea i-a răsplătit talentu-n pat
Cu un zălog, dovada cea dintâi
De dragoste pe care eu i-am dat-o.
E o batistă, amintire veche,
De tata mamei mele dăruită.

EMILIA: O, Doamne, Dumnezeu! din ceruri!

IAGO: La naiba! Ține-ți gura!

EMILIA: Nu, adevărul iese la lumină.
Să tac? Ba voi vorbi la fel de liber
Ca vântul de la miazănoapte și
Oricât m-ar tot huli și oamenii
Și Cerul și toți dracii, voi vorbi.

IAGO: Hai, fii cuminte, du-te-acasă.

EMILIA: Nu.

(Iago scoate sabia, încercând s-o lovească pe Emilia.)

GRATIANO: Rușine! Să ameninți o femeie?

EMILIA: O, maur prost! Batista-aceea eu,
Din întâmplare am găsit-o și
I-am dat-o soțului meu căci de mult
Mă tot ruga s-o fur, pe-un ton solemn
Și grav, de parcă nu era un fleac.

IAGO: Curvă ticăloasă!

EMILIA: Ea să i-o dea
Lui Cassio? Nu, eu am găsit-o, vai,

Și-am dat-o soțului meu.

IAGO:

Minți, stricato!

EMILIA:

Pe ce-am mai sfânt, nu mint, nu, domnilor!

Paiață ucigașă, ce căta

Un apucat ca tine c-o nevastă

Atât de bună?

(Othello se repede la Iago, Iago o străpunge pe Emilia cu sabia.)

OTHELLO:

Cerul tună doar?

Nu mai trăsnește? Criminal nemernic!

GRAȚIANO:

Femeia cade! Și-a ucis nevasta!

EMILIA:

Culcați-mă alături de stăpână.

(Iago iese.)

GRAȚIANO:

Și-a omorât nevasta și-a fugit.

MONTANO:

E clar, e criminalul. Ține arma

Pe care-am confiscat-o de la maur.

Vino, păzește ușa, să nu treacă.

Ucide-l, mai degrabă. Iar eu fug

După netrebnicul acela blestemat.

OTHELLO:

Eu nu mai sunt viteaz, orice netrebnic

Mă poate dezarma. De ce, de fapt,

Onoarea ar trăi când cinstea-i moartă?

Ducă-se toate.

EMILIA:

Oare, doamna mea,

Ce prevestea-al tău cântec? Mă auzi?

Voi fi o lebedă și voi muri

Cântând⁶⁰. *(Cântă.)* Salcie, salcie, salcie...

60. Imaginea lebedei ce cântă înainte de-a muri apare și în *Negustorul din Veneția* și *Regele Ioan*.

Era cinstită, te-a iubit, crud maur!
Sufletu-mi fie mântuit, căci spun
Doar adevărul. Și spunând ce cred,
Vai, mor.

(*Moare.*)

OTHELLO: Mai am o armă-aici, o sabie
Din Spania, călită-n gheață⁶¹. Iat-o.
Unchiule, trebuie să ies.

GRAȚIANO (*de afară*): Te costă
Cam scump de-ncerci așa ceva. N-ai arme,
Deci trebuie să-nduri.

OTHELLO: Atunci, vorbește-mi,
Privește-mă. Sau chiar și fără arme
Am să te-atac.

(*Intră Grațiano.*)

GRAȚIANO: Dar despre ce e vorba?

OTHELLO: Ia vezi, mai am o armă, cea mai bună
Pe care poate să o poarte un soldat.
Pe vremuri, eu, cu brațul meu cel slab
Și sabia solidă, am răzbit
Obstacole de douăzeci de ori
Mai tari ca tine. Ah, ce laudă
Deșartă! Cine-și poate ști destinul?
Nu mai e cazul. Nu te speria,
Deși mă vezi cu arma. Sunt la capăt
De drum, aici mi-e țința, punctul de
Sosire-a navei mele. Dai-napoi?
Ești îngrozit? Nu are rost. De-atingi

61. În epocă erau celebrele lamele de oțel din Toledo.

Acuma pieptul lui Othello doar c-un pai,
El se retrage. Unde să se ducă? –
Cum mai arăți? Nu ți-au dat stelele
Noroc. Ești palidă, cum ți-e cămașa.
Când ne-om vedea la judecată, chipul
Tău sufletul mi-l va zvârli din cer,
Ca să-l înhațe dracii. Rece ești,
Iubito, ca neprihănirea ta.
Ah, blestematule, nemernicule!
Voi, diavoli, biciuiți-mă,
Să nu mai văd celesta ei făptură!
Mă sufle vântul, arde-m-ar pucioasa,
Și să mă scalde flăcările-n valuri!
Ah, Desdemona! Desdemona-i moartă!
Ah! Ah!

(Intră Lodovico, Montano, ofițeri care îl păzesc pe Iago și Cassio, purtat într-o lectică.)

LODOVICO: Unde e bietul om smintit? Aici?

OTHELLO: Cel care-a fost Othello? Iată-mă.

LODOVICO: Unde-i năpârca? Hai, aduceți-l
Pe ticălos.

OTHELLO: Să văd, are copite?
E doar poveste. Dacă ești un diavol,
Nu pot să te omor!

(Îl rănește pe Iago.)

LODOVICO: Luați-i sabia.

IAGO: Domnule, sângerez, dar nu sunt mort.

OTHELLO: Nu-mi pare rău. Prefer să mai trăiești,

- Căci cred că a muri e fericire.
- LODOVICO:** Othello, tu, cândva atât de bun,
Să cazî în plasa unui ticălos,
Ce ți se poate spune?
- OTHELLO:** Tot ce vrei.
Dar poate spui că-s ucigaș cinstît,
Căci n-am făcut nimic din ură, ci
Pentru onoare.
- LODOVICO:** Infamul a recunoscut, în parte.
Ați plănuit să-l omorâți pe Cassio?
- OTHELLO:** Da.
- CASSIO:** Iubite comandant, eu nu ți-am dat
Niciun motiv.
- OTHELLO:** Te cred și-ți cer iertare.
Te rog, întreabă-l pe acest juma' de drac,
De ce m-a prins în laț, cu trup și suflet⁶².
- IAGO:** Nu mă-ntreba nimic. Tu știi ce știi.
Din clipa asta nu mai scot o vorbă⁶³.
- LODOVICO:** Nici pentru-a te ruga?
- GRAȚIANO:** Să știi, tortura
Te-o face să vorbești.
- OTHELLO:** Da, bine faci.
- LODOVICO:** Signor, vei înțelege tot ce-a fost,
Și cred că n-ai aflat. Iat-un răvaș,
Găsit în buzunarul lui Rodrigo.
Și încă unul. Iar cum scie-aici,
Rodrigo trebuia să îl ucidă
Pe Cassio.

62. Othello anticipează aici că este condamnat la chinurile iadului.

63. Refuzul lui Iago amintește de atitudinea similară a lui Hieronimo din *Tragedia spaniolă* de Thomas Kyd (IV, 4) și a lui Aaron din *Titus Andronicus* de Shakespeare (V, 1)

OTHELLO: Nemernicul!

CASSIO: Păgân și monstruos!

LODOVICO: Scrisoarea cealaltă, găsită tot
În buzunar, e plină de reproșuri.
Cred că Rodrigo intenționa
Să o trimită-acestui scelerat,
Dar Iago, între timp, a apărut
Și i-a răspuns definitiv.

OTHELLO: Ce mârșav!
Cum a ajuns la tine, Cassio,
Batista doamnei mele?

CASSIO: Am găsit-o-n
Odaia mea. El a recunoscut,
Chiar adineaori, că a pus-o-acolo
Ca parte-a planului – și-a reușit.

OTHELLO: Ah, prostul de mine!

CASSIO: Tot în scrisoarea asta-i reproșează
Lui Iago că l-a pus să mă provoace
Pe când eram de gardă și-asta-a dus
La degradarea mea. Tocmai ne-a spus,
După ce-un timp părea că-i mort, că Iago
L-a-njunghiat și l-a-ndemnat la rele.

LODOVICO (*către Othello*): Va trebui să pleci, să vii cu noi.
Comanda și puterea ți-s luate,
De-acuma Cassio guvernează Ciprul.
Cât despre-acest infam, dacă găsim
Orice tortură mai parșivă care
Să-l chinuiască-ngrozitor, dar fără
A-l omorî prea iute – s-o primească.
Tu vei rămâne prizonierul nostru
Pân' va afla Senatul venețian
De crima ta. Luați-l, hai să mergem!

OTHELLO: Nu te grăbi! 'Nainte de-a pleca,
O vorbă-două. Am adus servicii
Veneției, se știe. -Atât. Te rog,
Când scrii despre aceste întâmplări
Nenorocite, -arată-mă cum sunt,
Nu micșora și nu exagera
Cu ură. Și vorbește despre-un om
Care-a iubit prea mult, dar fără minte,
Nu prea gelos, dar fraierit și-mpins
Să-și piardă mințile. Iar mâna lui,
Precum a indianului ignobil,
A aruncat o perlă mai de preț
Ca tribul lui. Un om ai cărui ochi,
Deși nu prea dedați la plâns, revarsă
La fel de iute lacrimi, cum țâșnește
Seva de leac din arborele-arab⁶⁴.
Hai, scrie și mai spune că-n Alep⁶⁵,
Când am văzut un turc hain bătând
Și insultând un venețian și țara,
L-am luat de gât pe câinele păgân
Și l-am izbit așa! (*Se înjunghie.*)

LODOVICO: Sfârșește-n sânge!

GRAȚIANO: Tot ce s-a spus, s-a dus.

OTHELLO: Te-am sărutat și te-am ucis. N-am vrut
Să mă omor altfel ca-ntr-un sărut.

(O sărută pe Desdemona și moare.)

CASSIO: De asta mă temeam, dar am crezut

64. Shakespeare folosește această sintagmă cu sensul de „arbore de smirnă”.

65. Oraș situat pe teritoriul de azi al Siriei, aflat de treisprezece secole sub stăpânire musulmană.

Că n-are armă. -A fost un suflet nobil.

LODOVICO (*către Iago*): Câine turbat, mai crud ca orice chin,
Ca foamea sau ca marea, uită-te
La patu-acesta, tragic încărcat.
Opera ta! Îmi face rău să-l văd,
Să fie-ascuns. – Tu, Grațiano, stai
În casă, ia averea maurului,
Ca moștenire. – Cassio, tu, fiind
Guvernator, e misiunea ta
De-al pedepsi pe sceleratu-acesta.
Decide locul, ora, chinul. Fă-o!
Iar eu mă-mbarc, mă duc să spun în țară,
Cu suflet greu, toate ce se-ntâmplară.

(*Ies.*)

Cuprins

Comedia erorilor / 5

Teatrul ca joc dublu / al dublului:
Comedia erorilor – Lucian Ghita / 7

Comedia erorilor

Traducere și note de *George Volceanov / 19*

Iulius Caesar / 97

Lunga viață a cezarului: despre dansul vieții și al morții
în *Iulius Caesar – Emil Sîrbulescu / 99*

Iulius Caesar

Traducere de *Lucia Verona* și *Horia Gârbea*
Note de *George Volceanov / 115*

Othello / 227

Misterele maurului – *Pia Brînzeu / 229*

Othello

Traducere de *Lucia Verona*
Note de *George Volceanov / 263*

